

GORIŠKA KNJIŽNICA
Studijski oddelek
Nova Gorica

40207

1-3, 6-8, 10

40207 / 1-10.

N 54.024 / 1972

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

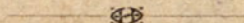
Snopič 1. - V Gorici, 7. oktobra 1893. - Cena 12 kr.

RATMIR

Povest iz češke zgodovine.

Spisal Jan Vávra ;

poslovenil Petrovič.

1659

№1950/3456

„Slovanska knjižnica“.

Ko smo pred par meseci naznanili novo književno podjetje pod gornjim imenom, dohajali so nam od vseh strani vspondbujevalni glasovi; tudi narodno časopisje je z veseljem pozdravilo naše naznanilo in naročnikov se je oglasilo že lepo število, dasi niso še imeli pred očmi prvega snopiča. To nam je dokaz, da slovensko občinstvo živo čuti potrebo enakega književnega podjetja, kakor smo jo čutili mi, ki se nismo ustrašili ne truda ne mnogih žrtev, ko smo zasnovali „Slovansko knjižnico“.

Zakaj smo ustanovili to književno podjetje?

Odgovor na to uprašanje ni težak in vsak razsoden čitatelj čuti ga v svojem srcu. „Slovansko knjižnico“ poklicala je v življenje živa potreba, katero čedalje bolj čuti vse čitajoče slovensko občinstvo. Naša odrasla mladina in posebno ženski spol hočeta imeti čedalje več zabavnega berila, včasih tudi kaj poučnega v primerni, lahki obliki. Naša dosedanja književna podjetja ne zadoščajo takej zahtevi, kajti enakega berila prihaja veliko premalo med slovenski svet, marsikaj pa, kar dobimo na polju naše leposlovne književ-

nosti, je takó drago, da ne more prodreti v širše narodove vrste, ki pa željno pričakujejo dobrega, zabavnega in mikavno poučnega berila.

Nikar pa misliti, da enake razmere se nahajajo le pri nas na Slovenskem. Ne, opázali smo jih celó pri velikih narodih, ki so pa tudi že pred leti spoznali potrebo ter začeli skrbeti za veliko zabavnega ali poučnega berila, ki se za majhno ceno širi hitro in lahko v najširše vrste narodove. Nemci, Italijani, Francozje in drugi večji narodi dobili so svoje universalne, narodne, zabavne itd. knjižnice, v katerih je izšlo že na stotine in tisoče snopičev za nizko ceno, ki omogoča tudi najrevnejšemu človeku, da si kupuje berila po svojem srcu in ukusu.

Za večjimi národi prišli so med Slovani prvi na vrsto bratje Čehi, ki se po pravici naziva „čtenářsky národ“ (čitateljski narod), kajti toliko časopisov in knjig izdaja in čita malokateri narod, kakor uprav češki. Razne knjižnice za narod dosegle so že na stotine snopičev, ki v veliko tisoč izvodih krožijo med narodom.

Med raznimi drugimi manjšimi narodi, ki so skušali iti za takim vzgledom, smo tudi mi Slovenci, ki se pa doslej z uspehom ne moremo hvaliti. Ali bomo s „Slovansko knjižnico“ bolj srečni, pokaže prihodnost.

Kako berilo bomo podajali v „Slovanski knjižnici“? Odgovor nahaja se deloma že v gor-

njih vrsticah, deloma je razviden iz naslova, namreč: prinašali bomo zabavne in poučne spise vseh slovanskih narodov — bodisi v prevodih ali pa tudi v izvirniku. Pričeli smo s prevodom češke povesti, a za njo pridejo na vrsto ruske, poljske, slovaške, bolgarske, srbske, hrvaške itd.; poleg povestij bomo izdajali tudi zbirke pesmij, zbirke narodnega blaga in poučne spise v poljudni, lahko umevni obliki. Marsikako pesem ali krajšo povestico drugih slovanskih narodov priobčimo v izvirniku in dodamo potrebna pojasnila. Takó bo naša knjižnica širiteljica prave slovanske uzajemnosti, ki ima glavno oporo v medsebojnem spoznavanju. Ko se bomo Slovani drug drugega dobro poznali, se bomo tudi iskreneje ljubili in čutili kot jedno samo veliko drevó, na katerem more zrasti blagodejen sad za ves stomilijonski narod slovanski.

Prinašali bomo, umeje se, tudi izvirne spise, kolikor jih bomo mogli pridobiti. Nekateri gospode pisatelje in pesnike smo že pridobili za svoje podjetje. Gg. pisatelji imajo s „Slovansko knjižnico“ najlepšo priliko, da svoje spise razširijo med narod.

Ker bo naša knjižnica izhajala vsakih 14 dnij, treba nam bo poleg gmotne tudi obilo duševne podpore. Zategadel nujno prosimo vse slovenske rodoljube, ki čutijo v sebi sposobnost in voljo bodisi za prevajanje bodisi za izvirno pisateljevanje, naj blagovolé pridružiti se krogu na-

ših sotrudnikov. Pisateljske nagrade plačujemo po dogovoru.

Konečno še par besedij, da ne bo nespornaj razumljenj na nikako stran. Naša „Slovanska knjižnica“ ni namenjena otrokom, marveč odrasle mladini in starejšim ljudskim vrstam. Otrokom naj se naša knjižnica ne daje v roke, ker njim so namenjeni drugi spisi in izdajala se bo poleg dose-
danjih zbirk še posebna knjižnica po vzoru večjih narodov. Vsekakor pa bomo pazili na to, da ne izide v naši knjižnici nič takega, nad čemur bi se mogel pameten človek spodtikati.

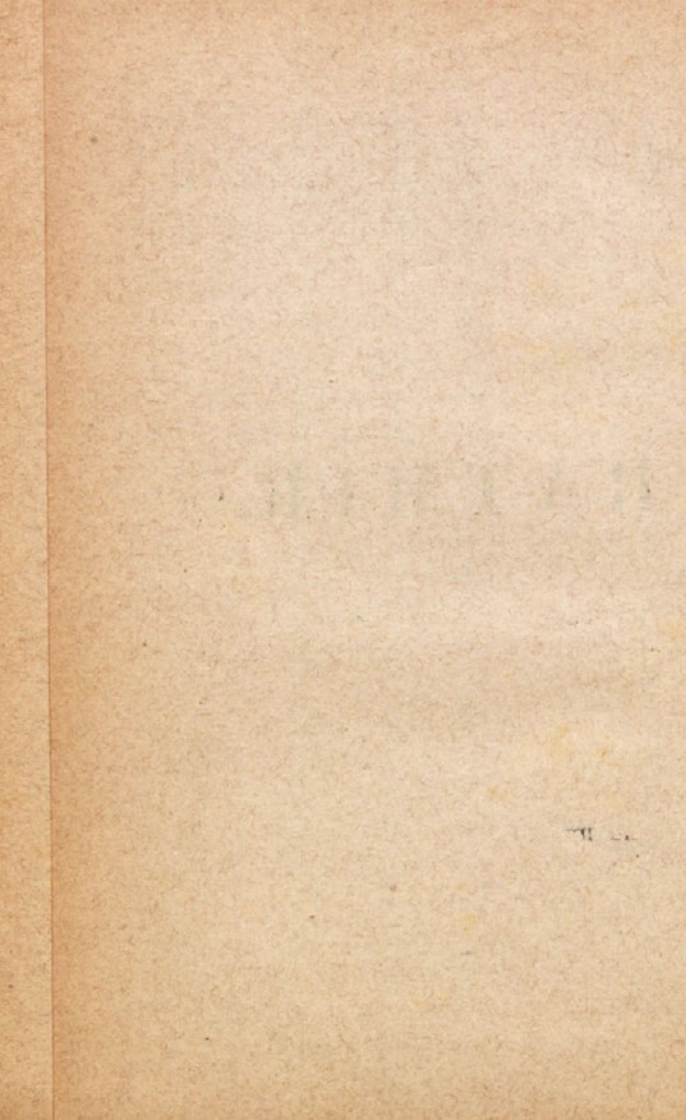
— Toliko v pojasnilo in zagotovilo.

A. G.

R A T M I R.

I.

„Zdravstvujte, stric!“ zakliče dobro rejen mojster Jurij, po svojem rokodelstvu proslavljen mečar*) pražki, stopivši v malo krčmo v Kositarskej ulici, kjer se je zabavalo nekoliko meščanov pri polnih vrčih medice.

Njegov pozdrav je veljal možu male, toda krepke, korenjaške postave, ki je bil kot vsakdanji gost v tej krčmi najbolj čislan in čegar ime je tudi zunaj krčme imelo dokaj veljave, kajti Plihta je s svojim imetjem in s svojo modrostjo zavzemal v občini jako odlično mesto.

„Da si nam srčno pozdravljen, Jurij,“ odvrne Plihta; „mislil sem, da nocoj prideš nekoliko pogovarjat se z nami. Jutri bo nedelja in vsakdo se rad poprej odahne. Nu, kaj je novega?“

*) mečar, češki mečir = izdelovalec mečev. Ured.

„Mnogo in malo“, odvrne mečar, odkladaje čepico in široki meč na postransko mizo. Na to si rahleje zapne pas okrog života ter jame ozirati se po malej sobi, kakor bi hotel presoditi poprej poslušalce, katerim bi imel razkladati svoje novice.

Razun meščanov, ki so sedeli s Plihto pri jednej mizi, ni opazil drugih nego dva znana barantača, ki sta preštevala pri oknu dnevni dobiček. Tam zadi, v kotu sobane, sedel je mož, čegar obličja Jurij ni mogel razločiti, ker si je podpiral glavo z levo roko, katero je imel oprto ob hrastovo mizo.

Mojstru Juriju se je zdelo, da je nekoliko premalo poslušalcev, katerim bi imel praviti svoje novice; toda ne gledé na to, prisede k Plihtovej mizi, okrepcá se z dobro pijačo ter pogleda zopet po vseh navzočih, kakor bi pričakoval novega poziva.

„Ej, zdi se mi, da zares veš nekaj važnega!“ zakliče radovedno Plihta, ki je dobro poznal značaj svojega stričnika. „Nu, pripoveduj brez okoliščin, čeprav iz jednega modrijana jih narediš deset“.

Bolje je to, nego iz desetih modrijanov jednega bedaka“, doda Jurij. „Kar imam, to rad prodam, stric, in Bog daj, da bi bilo kaj dobrega. Toda slutim, da vsi ostrmite, ko izveste mojo novico: Najjasnejši naš vojvoda je blizu smrti!“

„Kakó? naš knez Vladislav?!“ zakliče Plihta prestrašen. „Torej se mu je bolezen takó shujšala...“

„Govorili so vedno, da je to le neznatna bolezen, ki s pomladnim solncem mine“, dodá Plihtov

sosed, a njegova in vseh navzočih ginjenost je pričala, kakó močno jih je prevzela Jurijeva novica.

„Pomladni vetrič se ne bo igral več ž njegovimi lasmi“, dostavi ta; „to vem iz ust kneza Otona Olomuškega. Prišel je danes pred večerom k meni ter naročil si pri meni dokaj orožja“.

„Bog ne daj“, reče Plihta, „da bi se nad vojvodovim grobom imeli z orožjem boriti za izpraznjeni prestol! To je nesrečna kletev naše dežele.“

„No, to pot zasede nemara novi vojvoda mirno prestol, ko bi se zares zgodilo, da bi dobri Vladislav odšel v večnost“, jame trditi Plihtov sosed. „Kdo drugi ima pravico do prestola, nego knez Oton, sedaj najstarejši iz rodu Přemislavcev, Vladislavov bratranec in odkritosrčni mu prijatelj?“

Jurij prikima z glavo ter pritrjuje sosedu, rekoč:

„Po prestolonasledstvu Břetislava I. pripada njemu, kot najstarejšemu med knezi, češki prestol. Vsaj že dolgo čaka nanj in s poprejšnjo odpovedjo si je še toliko bolj utrdil sedanje svoje právo. Vsaj po smrti mogočnega Svetopolka pred šestnajstimi leti je stal njegov brat Oton že z jedno nogo na prestolu, ker ga je bilo vse v Šleziji proti Poljanom bojujoče se vojaštvo proglasilo za vojvodo; a ko bi ne bilo škofa Hermana in grajskega poglavarja Višegradskega Pabjena, težko bi ga bil zasedel knez Vladislav.“

„Vsaj je pa Oton to tudi težko prenašal ter često poskušal to predrugáčiti,“ omeni Plihta; „če

pa se je takrat odrekel svojemu pravu, zgodilo se je le radi tega, ker je spoznal, da je grozdje bilo prekiselo. Da bi si pa za prihodnost zagotovil prestol, proglasil se je za Vladislava ter branil našega vojvodo in držal se ga samó, da bi zabranil prognanemu Bořivoju vrnitev v domovino. Pri mojej veri, hudi so bili boji, ki so se vršili po smrti slavnega kralja Vratislava. Trije njegovi sinovi so že zasedli prestol, Břetislav, Bořivoj in sedaj Vladislav in ves ta čas so se Olomuški knezi borili ž njimi za vlado. Bojeviti Svetopolk je tudi dosegel, da je iz svojega Olomuca prevrgel Bořivojev prestol ter polastil se vlade v Češkej — res le za kratek čas, kajti potem, ko je bil v Šleziji ubit, je Vladislav zasedel prestol.“

Ali mislite, da po Vladislavovej smrti zopet kdo iz rodu knezov Olomuških zasede prestol?“ vpraša Plihtov sosed.

„Dà, zanesljivo sodim, da knez Oton!“ odvrne mojster Jurij.

„Vsaj je kralj Vratislav zapustil še četrtega sina. Čemu bi imelo biti Soběslavu zabranjeno, zasesti po bratovej smrti izpraznjeni prestol?“ omeni Plihta,

„Soběslav je v prognanstvu, mili stric. Soběslav je brez prijateljev, brez denarja, zavržen od brata, a Oton je načelnik brezštevilnim oboroženim tolpom, je priljubljen Vladislavu, ki nam ga umirajoč priporoča za vojvodo. Vrhu vsega tega

je Oton tukaj v Pragi ter bo v odločilnem trenutku znal ubraniti svoje dozdevno právo. Dobro pa ti je znano, da kdor gospoduje v Pragi, je gospodar Češkej, in to bode Oton.“

„Bodi, mi sami tega ne zabranimo,“ odgovori Plihta ter pokima z glavo, kakor ne bi bil popolnem zadovoljen s tem, kar je Jurij pravil. „Toda meni bi bil ljubši Soběslav. Bil je kaj vrl, pravičen in hraber knez. A če ga ne ljubi Vladislav, kdo drugi je to zakrivil, nego knez Oton? On je začetnik tega razpora med brati; on je ščuval Vladislava proti Bořivoju, da je ta v prognanstvu poginil; on je nahujskal vojvodo tudi proti mlajšemu Soběslavu, da bi si ga odstranil s poti, kadar bi se izpraznil prestol. Hotel bi priseči, da Soběslav ni zakrivil ustaje proti svojemu bratu, a vendar je bil izgnan s svojega deleža na Moravskem in njegovega ozemlja se je polastil Oton.“

„Ne govori tako strogo proti knezu Olomuškemu, stric,“ opominja Jurij Plihto; „on bo naš vladar in slabo bi bilo, napraviti si ga sovražnika. Spomni se svetovalca našega mesta, Privitana, kateri je za nasprotovanje proti Vladislavu moral tri dni nositi garjevega psa na vratu, na kar mu je rabelj pristrigel brado ter ga odpeljal iz mesta v prognanstvo“.

„Prav imaš“, pomirja se Plihta, „toda navzlic temu resnica vendar le ostane resnica. Želel bi pa, da bi Soběslav bil naslednik svojemu bratu.

Prinesel bi nemara našej deželi krepak notranji mir in čvrste moči proti tujini: dokončal bi, kar je Vladislav takó slavno začel. Pod Otonom ne bo konec razporom, boste videli“.

„Mogoče, toda kdo more že zdaj to trditi?“, dostavi mojster mečar. „Soběslav je bil hraber knez, to je resnica. Kje neki biva sedaj?“

„Potikal se je na cesarskem dvoru in v Poljskej, dá, tudi pri saksonskem Lotarju je iskal pomoči proti bratu: njegova soproga Adleta se je med tem podala k svojim sorodnikom na Ogersko,“ pripoveduje Plihta. „Sramotno je, da se naši knezi v svojih prepirih zatekajo vedno v tujino, pozivajoč nemškega cesarja za sodnika nad osodo češkega národa. Sramota je, da češko zemljo, ki je nek-daj krepko odbijala Franke in Avare, prodajajo za podnožje nenasitnim cesarjem. Koliko nezgod so s tem že nakopali domovini, koliko češke zemlje, poškropljene s češko krvjo, so poteptala v prah kopita tujih konj! Břetislavov zakon o prestolonasledstvu, da mora vselej najstarejši v rodbini zasesti prestol, je le slabo ustregel Čehom, dasi je dobro mislil. Čemu ni takó pri nas, kakor je drugod, kjer po očetu vlada sin?! Pri nas hodijo kupovat prestol od Nemcev! brat kliče tujce na brata, sina prepodé iz očetove dedščine ter se hlastno pulijo za plen. Nimam na glavi še sivih las, pa koliko nezgod sem že videl s svojimi očmi! Videl sem óno bratomorno borbo med Bořivojem in Vladisla-

vom; tam pod Višegradom je divjal boj, kjer je brat moril brata, sin očeta; po pražkih ulicah je tekla kri, prelita za častiželjnost, v bedo národa in v njegovo sramoto!“

Resnica, resnica,“ pritrjuje Plihtov sosed; „bili so to težki časi in marsikdo naših sosedov je v njih poginil. Bog ne daj, da bi iznova prišli na nas.“

Govorica meščanov se je pretrgala o prihodu novega gosta, na katerega obrnejo vsi navzoči svoje oči. Prišlec bil je mlad človek v gosposkeji opravi; stopivši v sobo pozdravil je navzoče ter se oziral okrog, kakor bi nekoga iskal. In našel ga je, kajti urno je pristopil k možu, ki je sedel osamljen v kotu za mizo, ne zmeneč se na videz za to, kar se je govorilo; še le sedaj, opazivši novega gosta, je naglo vstal ter mu stisnil desnico.

Sedla sta ter se tiho pomenkovala; s tem sta še povečala radovednost ostalih gostov. Mojster Jurij se je večkrat ozrl po tujcih, toda zamán se je trudil, spoznati ju. Poprejšnji pogovor pa je s tem obtičal in ni se nadaljeval, dokler tujca nista ustala ter zapustila krčme.

„Ej, gospodje vitezi so našli pot že v našo postransko krčmo“, reče Plihtov sosed. „Verjemite mi, da me to skrbi, kajti za dobre naméne ne bi iskali skrivališča“.

„Jaz ju poznam,“ dé mečar ter si drgne čelo; „onega, ki je tu molcé sedel, sem že večkrat videl

ter imel opravka z njim. Spoznal sem njegov obraz, ko je ustal, toda imé mi noče na jezik.“

„Nu, nemara se motiš, boter“, omeni Plihta na vso sapo, da bi nadomestil to, kar je zamudil. „K tebi zahaja toliko grofov in vitezov, da bi moral imeti spomin velik, kakor je židovska vreča.“

Aj, ker si me spomnil židov, sosed,“ omeni neki meščan, „ali pa veš, da jih je zopet strah? Pripovedujejo o novej križarskej vojski in njim se hlače tresejo, da ne bi bili primorani pokristjaniti se, kakor pred tridesetimi leti.“

„Bil sem takrat še mladič“, dodá drugi, „toda dobro se spominjam, kakó so čete križarjev pridrvile iz Nemčije k nam ter kakor domá takó tudi v Pragi vse žide nasilno spreobračale h krščanski veri. Kdor ni priznal križa, bil je ubit. A ko so se pozneje po odhodu vojsk začeti židje zopet spreobračati k starí veri ter seliti se drugam, ukazal je knez Břetislav, pobrati jim vse imetje in še le potem jih je izpustil iz dežele.“

„To je bila prava kuga za nje; pa vsaj so tudi pijavice, ki so se mastile iz razprtij v deželi, prodajajoč denarno pomoč za strašno oderuško ceno“.

Mojster Jurij, ki je ves čas kakor zamaknjen premišljeval, v tem naglo poskoči ter zakliče: „Ju že imam! Oni tujec, ki je bil dalje časa z nami, bil je knez Sobeslav!“

II.

Pustimo osuple meščane ter sledimo Vladislavovemu bratu, ki je proti vsemu pričakovanju bil tajno došpel iz svojega prognanstva v glavno mesto. Molčé je korakal s svojim tovarišem po ulicah k Havelskim vratom in na geslo, katero je izpovedal, ju je spustila straža iz mesta.

Ko sta dospela na plano, jela sta stopati počasneje in Soběslav, oddahnivši se svobodno, zakliče: „Negotovost me je dušila v mestnem obzidji; hvala ti, Ratmir, da si me rešil trpkih mislij, ki so me mučile. Kakó mučno je, potikati se tajno okrog očetove dedščine, skrivati se pred očesom izdajalčevim ter neprestano viseti med bojaznijo in nádo. Osem dnij sem prebil v lesu na Belej Gori, v revni ogljarjevej koči, pričakujoč tam tvojih novic. Rekel si mi, da prinašaš ugodne novice. Hvala ti, dragi prijatelj! Kakó bi mogle te novice prinesiti mi nesrečo, ker jih izvem iz tvojih ust?“

„Hvala Bogu, da mi ni treba biti poslancem nesrečnih novic“, odvrne uneto Ratmir. „Namen tvojih prijateljev se je posrečil, svetli knez. Na moje prošnje je prišla tvoja uzvišena mati, Svatava, k postelji bolnega svojega sina Vladislava, da bi s svojo materino besedo naklonila njegovo srcé k ljubezni in spravi ter razdrla zlobni upliv kneza Otona. Njenim vročim solzam se je posrečilo, raz-

dreti jez srda in nezaupnosti, ki so ga postavili priliznjeni svetovalci vojvode, in spremenjena je Vladislavova misel takó, da te hoče z ljubeznijo vsprejeti in spraviti se s teboj v vseh zadevah.“

„A Oton Olomuški?“ vpraša Soběslav.

„On ne vé, da si takó blizu. Domišljuje si, da še vedno bivaš pri svojih privržencih v Bole-slavskem in za to upa, da si pridobi časa za svoje namene.“

„Pri mojej veri!“ zakliče naglo Soběslav, „moj meč mu jih zapreči. Kakor je on stopil v sredo med mene in brata, takó stopim jaz med njega in prestol. Tudi jaz imam isto pravico na prestol; on vsled svoje starosti, jaz radi svojega trpljenja. On jedini je bil uzročitelj mojih muk; po ostudnej njegovej izmišljotini prišel sem ob bratovo ljubezen, ob svoj delež in še življenje sem si rešil le z begom. Razdrl mi je blagor rodbine; moja soproga, ki je našla v svojem domovji zavetje, je dve leti zamán hrepenela po meni. Vsega tega se mora Vladislav spomniti, to vse mora oživetiti tudi v mislih národa. Svobodna volitev naj odloči med menoj in Otonom; ne zahtevam prednosti pred njim, hočem mu ohraniti enako pravico. Glas národa bodi božji glas!“

„Znano mi je tvoje právo in poznam tvoje trpljenje, knez,“ odvrne Ratmir, „a vendar —“

„Ne rekaj mi knez,“ seže mu Sobeslav v besedo; „tvoj Sobeslav sem in želim si trenutka,

ko bi ti ne bil nič drugega nego knez. Če mi je bilo kedaj treba prijatelja, potrebujem ga gotovo zdaj.“

„Soběslav!“ odvrne Ratmir uneto in njegova roka se je združila s knezovo, „moje prijateljstvo te je spremljalo, od kar te poznam. Zahtevaj kar koli in spoznaš, da se nikdar ne spremenim. S teboj sem zapustil domovino, s teboj se vračam, in ko bi, kar Bog obvaruj, zatonila zvezda tvoje sreče, pojdem s teboj zopet v prognanstvo, ali pa umrjem s teboj.“

„Cena tvojega prijateljstva stoji visoko nad knežjim prestolom. Dokler sem bil srečen, nisem ga poznal. Trpljenje pa mi je pokazalo, kakó redki so prijatelji na svetu, kakó omahljiva je njih podpora. Ti si vstrajal zvesto z menoj, ne za to, ker sem knez, marveč za to, ker sem Soběslav. Več sem ti dolžan, nego si misliš. Ohranil si mi vero v človeštvo, naučil si proganjanega izgnanca spoštovati človeško srcé. Če dospem na prestol ter okre-pim in osrečim svoj mili národ — bode to tvoja zasluga, ne pa moja. Hvaležnosti svoje ti ne ponujam, to more skazati le knez svojemu podložniku, prijatelj prijatelju more posvetiti le ljubezen.“

„A prijatelj jo sprejme s hvaležnim srcem,“ dostavi z ginjenim glasom Ratmir. „Ko ne bi poznal tvojega srcá in njega plemenitosti, nemara bi se zgrozil pred bojaznijo, da se na prestolu razprši tvoja ljubezen ob skale spletk in licemerstva. Pri

tebi pa bo srcé trdna skala, ob katerej se razbijejo vsi naporí mojích nasprotníkov. S to zavestjo hočem se jim postaviti po robu. Knezov prijatelj najde getovo več zavidnežev nego njegov sovražnik. Ali more to spremeniti najine namene? V tujini, ko sva bila oddaljena od drage domovine, govorila sva o njenem trpljenji, o njenej bodočej slavi. Najine roké so se združile k prisegi, da od onega trenutka, ko stopiš na prestol svojega očeta, bo le njen blagor smoter tvoje vlade. Povrniti deželi mir, zjediniti raztrgano knežjo zemljo, uničiti vsiljevalni upliv Nemcev, delujočih na pogubo národa češkega — to je smoter, kateri more le Soběslav izvršiti. Ti ga izvršiš, Soběslav, in če mi dopustiš, da bi deloval s teboj v ta namen, skaži mi ljubezen odkritosrčnega prijatelja“.

Iz nočne teme prikazal se je veličastni Višegrad, slavna zibelka čeških vladarjev. Soběslav se je močnejše zavil v plašč, prestopil z Ratmirom Botiški potok in dospel med nizke hišice, raztrešene pod Višegradom. Molčé sta korakala prijatelja po strmej stezi proti grajskim vratom in Ratmir, znajoč geslo, je privel prognanega kneza tajno v grad.

III.

V visokej, slabo razsvitljenej Višegradskej sobani je počival na postelji vojvoda Vladislav. Njegovo življenje se je nagibalo k zatonu. V velikih težkih borbah in blodnjah pokazal je pleme-

nitost svojega duhá in dobroto srcá. Vsi so ga ljubili in spoštovali, a zdaj moral je zapustiti prestol, toli težko pridobljen. Ljubezen národa si je zaslužil v polnej meri. Ni poznal ošabnosti niti maščevalnosti ali okrutnosti; dasi strog, dal se je vendar kmalu umiriti; dasi jako hraber, vendar ni ljubil vojske. Nesrečni prepir knezov iz Přemislavega rodù, njih medsebojna borba za nadvlado, je ogrenila vse Vladislavovo življenje. A tudi zdaj, umirajoč, je trpko čutil prihodnjo bedo, katero navali borba za izpraznjeni prestol na deželo Češko. Mnogi v deželi so že vedeli, da vojvoda ne uide smrti, in radi tega so se že zdaj razvijale strasti politiskih strank.

Pri glavi mu je sedela kraljica Svatava, njegova mati; njeno okó je nemirno in bojzljivo počivalo na sinovem lici. Častita starka je prišla k postelji umirajočega sina kot angelj varuh bratovske ljubezni, kot priprošnjica Soběslavova. Njene solzé so toliko uplivala na Vladislava, da je hotel spraviti se s svojim bratom. Pomočnik njenej prošnji bil je sveti Oton, Bamberški škof, vračajoč se s slavne svoje poti, izvršene v pokristjanjenje Pomorjanov. On je spovedal Vladislava in podelil mu svetotajstva umirajočih; poslušal je njegov svét, da povrne ljubezen pregnanemu bratu.

Na Vladislava je v poslednjih letih gotovo manj uplivala jeza nego bojazen pred bodočimi nemiri. Nemara bi po nagonu svojega srcá pozval

brata iz pregnanstva ter se v ljubezni poslovil od njega, toda bal se je, pozvati naslednika prestola iz tujine. Po prestolonasledstvu Břetislavovem imel bi dobiti Oton Olomuški, kot najstarejši Přemislavec, vojvodsko žezlo. Vladislav in deželni zbor sta tudi javno obljubila, da bo Oton naslednik Vladislavu na prestolu, — a vendar se je v duši umirajočega vojvode močno oglašala slutnja, da je nesrečni Soběslav prav s svojo trpko usodo pridobil si srcé národa, da njega želi dobiti ljudstvo za vojvodo, stavljajoče vánj vse svoje náde.

Srcé Vladislavovo pa je bilo močnejše nego državna razsodnost. Koprneč je pričakoval bratovega prihoda. Tajno je bilo naročeno plemičema Sezimu in Juriku, naj privedeta Soběslava k vojvodi; nikdo drug ni slutil tega namena. Niti Vladislavova soproga ni izvedela o njegovi nakani, kajti bila je zvesta prijateljica soprogi Otona Olomuškega. Oton pa je prebival na Višegradu; niti za trenotek zapuščajoč bratranca, ni si nikakor domišljjal, da biva tekmeč takó blizo in da bi mu mogel iztrgati plen, kojega je bil že gotov.

Nestrpno je pogledovala kraljica Svatava k vratom.

„Bojazen me straši,“ reče čez nekaj časa, „čemu Soběslav odlaša takó dolgo? Če mu le ne grozé kake spletke?“

„Kdo bi mu smel delati spletke, dokler je vojvoda Vladislav živ?“ spregovori bolnik s slabim glasom.

„Ne morem se iznebiti slabe slutnje,“ dodá kraljica; „premnogo krvi je že teklo zaradi prestola. Čez mrtvo Soběslavovo truplo mogel bi Oton stopiti na vojvodski prestol“.

„Bog te reši te bojazni, uzvišena gospa,“ pomiri jo škof; „slišim ropot v veži — tvoj sin prihaja.“

In čez nekoliko minut dospe Soběslav v materino naročje, pristopi ž njo k postelji ter poklekivši pred bratom, stiska njegovo desnico k svojim razburjenim prsim. Angelj sprave pa je slavil krasen trenotek na knežjem Višegradu.

IV.

Ratmir zapusti dvorano vzvišenih bratov, da bi po Vladislavovem ukazu pozval kneza Otona v rodbinski krog k splošnej spravi. V levem krilu grada, čegar senca se je topila v valovih Veltave, je bival knez Olomuški.

Brez orožja in lepotij sedel je Oton v priprostem jopiči pri hrastovej mizi, imajoč pred seboj mnogo listin, katere je pazljivo čital. Ratmirov prihod ga odvrne od tega posla.

Oton ustane; mogočna njegova postava se je opirala ob mizo, pogled njegov je meril poznega gosta.

„Ne srdi se, knez, da te vznemirjam takó pozno. Jasni knez Vladislav me pošilja k tebi.“

„Česa želi knez? Nemara ni shujšal neblagi slučaj drago mi njegovo zdravje?“

„Dokler Bog z mogočno besedo ne pretrga nježne nitke njegovega zdravja, je vojvoda miren in poln udanosti v božjo voljo. Toda ta tišina in mir, ki stolujeta v njegovem srcu in v njegovi sobani, želi si vojvoda, da bi vladala tudi po njegovej smrti na Višegradu. In radi tega te pozivlja k sebi, knez?“

Po teh besedah zre Oton Olomuški nepremično v Ratmira, smisel njegovih besed zdi se mu nerazumen.

„Kolikor poznam vojvodovo dvorjanstvo, nisem še videl tvojega obraza med njimi“, spregovori Oton po kratkem pomisleku. „A vendar se ne morem ubraniti spomina, da sem se pred leti s teboj nekje srečal. Mari bivajo na Višegradu novi prebivalci, katerih še ne poznam?“

„Poznaš me in ne poznaš, knez,“ odvrne Ratmir. „Dolgo je že od ónega časa, ko sem bil zapustil domovino. Onega dne, ko je Soběslav prekoručil mejo svoje rojstne dežele, sem se tudi jaz poslovil od nje.“

V Otonovem očesu zabliska plamen. „O poznam te, poznam!“ zakliče srpo. „Ti si Ratmir! — — Dobro mi je ostala v spominu tvoja služba, gospod. Toda o tem se sedaj ne bova menila. Ti si zopet tukaj in vedeti bi hotel, kaj te je sem privedlo?“

„Knez!“ spregovori Ratmir mirno, kakor da ni opazil odurnega sprejema, vrnil sem se na Češko v tem trenutku, ko ima izgubiti svojega vladarja. Ratmir sem, udani privrženec Soběslavov od ónega časa, ko je imel v lasti Hradecki grad. Ne omenjam spletk, katere so pregnale kneza od bratovega srcá; tebi, knez, so dobro znane, znano ti je tudi, da sem z izgnancem odšel v tujino, da bi nesrečni Soběslav imel vsaj jednega prijatelja. In kot Soběslavov prijatelj sem se vrnil na Češko, da poskusim izpolniti njegove težnje — pomiriti ga z bratom in s teboj, knez Oton!“

„Z menoj, praviš?“ ponovi knez Olomuški. „Káke sprave si more želeti Soběslav z menoj? Njegove nakane hoté uničiti moje namere. Ali se mi hoče podati? Hoče li mari brez koristolvja, imajoč samó blagor domovine na srcu, biti moj privrženec v proslavo Češke? — Ti molčiš, Ratmir; prav imaš, da se ne hliniš. Jaz poznam Soběslava in radi tega nočem nepoštene njegove sprave, pa tudi vrnitev v domovino mu na veke zabranim.“

„Ti mu zabraniš?“ zarohni Ratmir jezno, toda pomirivši svojo razburjenost, nadaljuje: „Pomisli knez, da volja národa more odpreti pot, ko bi jo tudi mislil ti na veke zagraditi. A nad voljo národa stoji še volja umirajočega vojvode. — Vladislav je še vedno vladar in njegov ukaz odpira Soběslavu vrata Višegrada.“

„Vrata Višegrada in pot na prestol!“ odgovori mračno Oton, kakor sam k sebi. „Če je to tvoje delo, znal ga bom še o pravem času preprečiti.“

„Prišel bi prepozno, knez; Soběslav biva v tem hipu pri Vladislavovej postelji.“

„Soběslav je tukaj!“ zakriči Oton in jeza mu vsplamti na lici. „Kdo si je drznil, spustiti ga v grad? Kdo je mogel za Sezimovim hrbtom napraviti te spletke?“

„Grajski glavar Višegradski, Sezima, izpolnujoč vojvodov ukaz, ga je sam spustil na Višegrad. A škof bamberski in škof Menhard pražki sta naklonila národ in gospódo na Soběslavovo stran. Samó jednega še ni med temi — katere bi Soběslav rad imenoval svoje prijatelje, — to si ti, knez!“

Nepremično je stal Oton Olomuški; ta novica je premočno razburila njegovo osrčje, da se mu je skoraj ustavil tok krvi in da so mu prsi nehale dihati. Čez trenotek pa ga še toliko močnejše pograbi jeza; divje se vzravna po konci in težko je padla njegova pest ob hrastovo mizo. „Izdan sem torej in prodan!“ zakliče razvnet; „vse moje namene sta mi skazila stara baba in nemški duhovnik. Mogel sem slutiti, da prihaja moja nesreča na Višegrad, ko je kraljica Svatava prišla sem, ko je ta bamberski škof se zagnezdil pri Vladislavovej postelji. Domišljeval sem si, da

jih imam v rokah, da neomejena moja volja vlada tukaj — toda vražja spletká mi je iztrgala vajeti iz rok.“

„Potolaži se, knez,“ reče Ratmir; „prepusti vodstvo razumu in dovoli, da bo on vodil tvoja dela. Kar se je zgodilo, tega ne spremeniš; bila je to božja volja, da je Soběslav zopet prišel v grad svojih očetov. Knez, poslušaj moje besede, ki prihajajo iz dobre volje v blagor in mir našej domovini. K jako vzvišenemu činu te poziva Vladislav, izpolni njegov poziv ter pridi. Kar bi ti bilo jutri pokorščina, bode ti danes čast. Danes moreš biti velikodušen, plemenit, — jutri čutil bi se ponižanega, premaganega. Podaj danes pomirljivo rokó, da jutri ne občutiš železne.“

Oton je molčal pri teh Ratmirovih besedah, njegova razburjenost se je nekoliko pomirila, toda pogled mu je ostal še vedno mračen. Ni bilo lahko uganiti njegovih namenov. Naposled spregovori, očividno premagovaje se:

„Pustite mi časa, da morem uravnati divji roj svojih mislij. Pridem k Vladislavu, toda ne precej, nemara čez pol ure, nemara čez jedno uro. Težka je ta pot, naj mi vojvoda odpusti za to obotavljanje.“

Pomignivši z rokó Ratmiru, kakor v slovó, odide Oton k stranskim durim sobane. V tem trenutku stopi skozi nje deklica, zala, kakor rosna kapljica, kopajoča se v solnčnem blesku. Z otroško

udanostjo prihiti knezu naproti, ne opazivši gosta. Oton jo objame z rokama ter jo poljubi na jasno čelo.

„Oče moj!“ reče deklica, spoznavši njegovo razburjenost; „kaj te je takó vznemirilo?“

Oton ni odgovoril, marveč še krepkeje objame hčer ter jo odvede v stransko sobo.

Ratmir je stal kakor primražen. Njegov pogled je zrl za preminolo prikaznijo, takó milo in znano njegovemu srcu. Zgrozil se je, njegovo srce je nemo zaječalo; k prsim stisne desnico, kakor bi jim hotel ukazati, naj mirujejo. Naposled zapustiti sobano s povešeno glavo, obteženo z mislimi takó različnimi, kakor so cvetke na cvetnej livadi.

Zamán sta čakala knežja brata Otonovega prihoda. Drugo jutro ga ni našlo več na Višegradu. Tajno je zapustil s svojo družino grad.

V.

Ljubezen, ti nebeški sen v pozemeljskem življenji, kje na vsem širokem svetu je skrivališče, v katerem bi ti ne našla svojih sledov? A ko bi tudi šel na kraj svetá, kamor nikdar še ni stopila človeška noga, kjer nikdar še ni v človeških prsih srcé močnejše bilo, kamor zefir pesmi ljubezni nikdar ni prinesel — ko bi stal sredi od Bogá ustvarjenega kraja, ali bi me ne vezala s svojimi mičnimi vezili, ne pretresala najtajnejšega mojega osrčja?

V tak osamljen, tih kot svetá uhajajo mi misli in zdi se mi, kakor bi zrl to krasno, milo dolino, kaka je bila v dobi, ki je minila blizu pol leta pred začetkom naše povesti. Stojim sam pri bregu potoka, dirjajočega iz češko - moravskih gorâ k Svitavi; okrog njega se razprostira tukaj ozko, z bujno travo obraščeno obrežje, tam široka loka, ki je takó prijetna, kakor vrt v sredi pragozda, ki ga obdaja od obeh strani in se po gričih vije v nepregledno daljavo.

Okó mi ogleduje valčke, ki z detinsko živahnostjo hité iz svoje zibelke v široki svet, ne sluteč ovir na svojej poti, ne znajoč svojega groba. In zopet se mi ozira okó za njimi; vidim jih, kakó obstajajo, kakó se že mirneje zavijajo k obrežju, kakor bi ga prosili prijateljstva, sicer z manjšo razbrzdanostjo, toda z večjo dostojnostjo; nemara sluteč bodoče svoje moči, valé se dalje in dalje, dokler ne zginejo za debelim hlodom, kateri vržen semkaj z roko velikana, obrača jim tok proti jugu. Oprt ob drevó, poslušam njih šepet; zdi se mi, kakor bi se ves šum združeval v jedno pesem, pesem ljubezni, ki je na obrežji potoka v takó mnogih srcih zakoprnela in ki je tudi meni segla v srcé. Opojena s šumom valčkov sklanja se cvetica k cvetici in njih perje se druží v sladkem poljubu. Vetrič, zašumevši v vrhovih starih jelk, prinaša jim blagoslov teh z mahom poraslih stražnikov doline in razveseljen nad to mično podobo,

igra se s cveticami, na kar se urno dvigne, da bi še drugje pripovedoval o krasnem življenji v tej tihej dolini.

A ti penica, ki posadivši se na vejo jelke, kraljice nad vsemi drugimi, prepevaš toli veselo in obračaš svoji očesci po meni, kakor bi hotela, da bi jaz poslušal le tvoje petje: povej, ali se nisi naučila svojega žvrgolenja iz nježnih ust zalorasle deklice, katera urno koraka po obrežji z lehkimi koraki ter se tu pa tam ustavi, da utrga cvetico, katero hoče pripeti h kitici, ki jo drži v roki? — Povej mi, penica, kdo je ta deklica z modrimi očmi, z jasnim, smehlajočim se obrazom, opletenim z rdečimi bogatimi kitami? Ti jo poznaš, saj gotovo ni prišla prvič v tvoje domovanje, gotovo je že pogosto pogledovala k zapadu, pričakujoč nekoga, ki naj bi se ž njo vred veselil v tem raji, ž njo vred poslušal žuborenje valčkov, gledal na nježno igračo cvetic in veselil se ž njo vred tvojega petja, penica! Ti molčiš. Kaj je mari takó težko, ko je srcé veselo, praviti drugim o sreči?

Deklica obstane, plamteča rdečica pobarva jej obraz, v očesu ji vsplamti žar in njega blesk je padal na nježne, z radostnim smehljanjem odličene ustnice. Iz temnega gozda stopi mlad, krepak mož, hiteč ji naproti, — mala daljava med njima, kakó kmalu, kakó nepričakovano hitro sta jo prekorakala.

„Hedvika moja!“ zakliče prišlec, stiskajoč nježno postavo k svojim prsim, čemur se ona, polna ljubezni, ni branila, sklonivši glavo na njegovo ramo.

„Ratmir!“ zašepeta, obrnivši svoje oko kvišku k njegovemu. Pogled se je srečal s pogledom, in to je bilo takó dolgo — in takó kratko.

Na njegovej strani vračala se je deklica poleg potoka. Njen pogled ni iskal več cvetic, njen sluh se ni pečal več s tajnostnim žuborenjem valčkov. Sedaj posluša Ratmirove besede; ta glas jej globlje, čarobneje prodira v mlado srcé.

Na jasnem nebu ni bilo oblaka, toda preko neba njune ljubezni se je popel naglo strašen mrak, ko ji je Ratmir z žalostnim glasom naznanjal svoj odhod.

„Vedno sem tajil pred teboj, Hedvika, da ne smem dalje bivati pri tebi, v raji svoje ljubezni. Upal sem v čudotvorno pomoč božjo, katera bi mojo nalogo izvršila — za me upal sem vedno, da jutri bo ločitev lajša nego danes. Nesmem se obotavljati — dolžnost me kliče! Sveta obljuba, dana prijatelju, mora se izvršiti. Tvoja ljubezen bode blagoslov za vsa moja dela. Ne štey mi v zlò, da odhajam; bitje mojega srcá ti pravi, kakó velika je njega žalost, da te mora zapustiti. Mila beseda tvoje ljubezni naj me tolaži pri ločitvi — s to besedo se vrnem zopet k tebi, — vrnem kmalu, angelj moj, potem pa izgine beseda ločitev za zmerom iz najine ljubezni.“

Kakó lahko je milim besedam obuditi slast ljubezni, kakó težko pa je pregnati njeno žalost! Deklica je slišala njegove tolažilne besede, toda v svojem srci ni našla tolažbe. Vse krepostne čute svojega srcá združila je samó v jedno misel — a to misel in celo življenje svoje posvetila je Ratmiru. Kakó bi mogel zapustiti krilati pevec čisti, zračni prostor, kakó bi se mogla srebrosvitla ribica ločiti od valov potoka, da ne bi zaplakala? Takó tudi Hedvika.

Korakala sta skupaj po bregu, ki ju je takó često videl v dobi blažene ljubezni. Tam pri mahovitem hlodu, kateri so splakovali čisti valčki, videl je Ratmir prvokrat Hedviko. Bivajoč na Svojanovem pri Soběslavovih prijateljih, katere je hotel pridobiti za veliki čin, da bi po Vladislavovej smrti bila podeljena krona nesrečnemu, v prognanstvu bivajočemu knezu, našel je Ratmir na svojej blodnej poti po gozdu ta mili pozemeljski raj. Korakajoč kakor danes ob bregu potoka, zagleda dve deklici, ki sta v nedolžnej šali krasili oni osiveli hlod z venci iz livadnih in povodnih cvetic. Ratmir se zagleda v dvoje modrih očij, njegov pogled se je oziral po rdečih, bujnih kodrih, poljubljajočih beli vrat in belo dekličino opravo. — Ratmir se je zagledal, in ne sluteč kakó, premagal ga je čut, katerega doslej še nikdar ni poznal, ki je prinesel sladek nemir v junaško srcé in bojevito njegovo mišljenje.

Kako krasen in vzvišen je čut vzbujajoče se ljubezni in kakó težko je, izreči ga z besedami ter obleči v pripovedno obleko. Però, čuteče svojo slabost, se ustavlja; nemara se boji, da ne bi razdrlo svetišča ljubezni s posvetno besedo. Bolj prilično bi bilo penici, temu pevcu božjega veličastva, da bi nam z nježnim svojim petjem izpovedala vso zgodovino teh ljubavniških dnij, ki so nastali po tem prvem srečanju.

Minula ta njih zgodovina prišla je tudi Ratmiru na misli, ko je korakal zraven Hedvike, srečen vsled svoje ljubezni in žalosten radi bodoče ločitve. Zopet je zrl na ta z mahom obraščeni hlod, kjer je bil spoznal svojo devo, gledal ta cvetoč potokov breg in drevo podrtó po viharju, ki je služilo za brv preko vodé ter za klop ónim, ki so obiskovali to samoto, v katerej je bilo toli blaženo srcu, kjer je bila misel prosta vsakdanjega posvetnega hrupa. Na tem prostoru je priznal Ratmir dekletu svojo ljubezen, ko je njena tovarišica hitela dalje ob potoku, ker ni hotela motiti dvoje blaženih src v najsrečnejših trenutjih nedolžne prve ljubezni.

Morebiti je vsak prostorček, vsako drevo spominjalo Ratmira kakega prijetnega trenutka iz óne blažene dobe. A ta doba bi imela biti pretrgana, morda na kratko — morda za zmerom! Skrbno je skrival Hedviki nevarnost, v katero se podaja — sam sebi pa ni mogel skriti bodočih

bojev, katere bo morala navaliti na češko zemljo borba za prestol.

Dolga vrsta tednov, katere je bil brezposelno prebil na Svojanovem, dokazovala mu je izneverjenje prijateljske dolžnosti. Ljubezen pa se je zopet pritoževala, da je le prekratek čas žrtvoval njej in da po jasnem, lepem dnevu ima nastati odurna, temna noč. Huda je bila borba teh dveh krepkih občutkov.

Gozd je postajal redkejši na desnej strani in široka cesta je peljala med orjaškimi hrasti na grič, kjer je štrlel kvišku med drevjem močni Tin, bivališče mogočnega plemiča Strezimira. Tu sta bili deklici doma. Ratmir ju je smatral za plemičevi hčeri. Na kraji pota pri potoku bila je postavljena prostorna lovska hišica, tu je pričakovala Milada svojo družico, vračajočo se z Ratmirom. Hitela jima je naproti, smehljaje pozdravljajoč Ratmira, kojega je ljubila radi tega, ker je Hedviko osrečevala njegova ljubezen. Ljubila ga je? Ej, kdo more videti v neizkušeno dekliško srcé, kdo poznati njega občutke, katere tají v svojej notranjosti, nemara sama jih ne poznavajoč?

Skupaj so korakali k logarjevej hiši. Ponosni Strezimirov Tin bil je Ratmiru zaprt; tam je vladal najudanejši privrženec Otona Olomuškega; kakó bi torej mogel Soběslavov prijatelj potrkati na protivnikova vrata? Zato je tudi ostala tajna Hed-

vična ljubezen; samó molčljivi gozd in stari logar Vojmir so znali za to njeno srečo.

Že so prestopili prag nizke logarjeve hiše in lesene stene so jih zakrile našim očem. Moramo se posloviti od ljubljencev, penica, ter vrniti se nazaj, od koder smo odšli in kjer imaš ti spleteno svoje gnezdice. Nemara že tudi tebe težko pričakuje ljubček, nemara tudi tebi nastaja trenotek ljubezni. Ne bom vznemirjal tvoje sreče; ostani z Bogom in če hočeš me odhajajočega potolažiti, obljubi mi, da poletiš večkrat k mičneji logarjeveji hišici, ko bi tudi Ratmira več tamkaj ne bilo. Potolaži deklico s svojim petjem, ko jo bo premagovala tuga, — zapoj ji o bodočih krasnih dnevih, katere ji iz polnega srca želiva ti in jaz.

VI.

Končani so bili Vladislavovi dnevi in dvanajstega svečana 1125. l. je zasvetilo solnce sprebujajoče se pomladi poslednjokrat v ugasujoče njegovo lice. Odkritosrčna je bila žalost národa za dobrim vojvodo, ki je v burnej dobi svojega vladanja pokazal se vedno hrabrega in pravičnega. Kaj krasen čin je dičil tudi njegove poslednje dni; popustivši jezo in sovraštvo spraval se je z nesrečnim bratom in s to spravo se ob jednom odrekel češkemu prestolu.

Štiri dni po Vladislavovej smrti je nastopilo slavnostno nastoljenje Soběslava I. Izpolnjene so

bile sedaj kneževe težnje, katere je gojil v prognanstvu; sedel je na prestolu svojih prednikov, zamenivši prognanstvo za vojvodsko čast. S krepko voljo je Soběslav zasedel prestol; v trdej šoli nasprotovanja se je bil naučil ne omahovati v nesreči in ne košatiti se v sreči. Obiskavši sam nemške dvore, spoznal je njih odkritosrčnost do Čehov in napake, katere so zagrešali češki vojvode, kličeči vladarja nemške države za razsodnika svojih preprirov.

A národ je z ljubeznijo in zaupanjem obračal svoj pogled na novega vojvodo, kojega je bil s svojim glasom dvignil na prestol. Oton Olomuški je bil odstopil brez boja, zapustivši tajno Višegrad óni večer, ko je bil Soběslav čez dolgo časa zopet prišel nanj. Videč s to spravo, ki je nastala med Vladislavom in Soběslavom, porušene svoje namene, odšel je na Moravsko, čuteč, da se ne more zanašati na národ, ki je Soběslava ukaje pozdravljal, in videč, da so se celó nekdanji zvesti privrženci, med njimi Sezima, grajski glavlar Višegradski, odvrnili od njega. Ne zmeneč se za poprejšnjo svojo prisego, da hoče rajši umreti, nego dati se oddaljiti od knežjega prestola, skrbel je sedaj le za lastno varnost, da bi se na Olomuškem gradu pripravil za nadaljne svoje namere.

V gotiški Višegradski dvorani bili so zbrani gospodje in plemiči češki, da bi prisegli zvestobo novoizvoljenemu knezu. Hrupno bilo je v tej šte-

vilnej družbi in burno se je razlegalo po dvorani spričevanje zvestobe. Samó Ratmir je stal skoro osamljen pri oknu: njegovo okó se je obrnilo večkrat na knežji prestol, na katerem je sedel Soběslav v sredi prvakov dežele; večkrat pa se je obrnilo tudi na Prago, mirno kakor na večer velikega praznika, a mnogokrat se je zopet vprlo v tlá, kakor bi hotelo privoščiti mislim miru, da bi upokojile strasti vnanjega in notranjega sveta. Dá, ta notranji svet bil je v Ratmiru močnejši, nego vsi pomenljivi obredi, kojih priča je bil danes Višegrad. Ta zala slika angelja, s katerim se je bil srečal v Svojanskih gozdih, na katerem je obstala njegova duša, kakor rosa v čaši vrtnice — s Hedviko srečal se je bil tudi na Višegradu; njegova ljubljenska je bila hči Otona Olomuškega. V tem hipu, ko je bil razdrl smeje načrte Otonove s pogumnim dejanjem — v tem trenutku je uničil tudi svojega srcá raj in zakopal krasno minulost in še krasnejšo prihodnost.

Stotere misli so mu rojile po glavi. Njegov duh je koval razne načrte, katere je pa takoj opuščal, da bi se udajal zopet novim nadam. Le strahopetnež bi se jim odpovedal, predno bi se z vso silo ustavil usodi. Takó tudi Ratmir. Z licem manj veselim, nego bi ga bil ta slavnostni dan zahteval, vsekako pa mirno je zrl okolo sebe in nihče bi ne bil spoznal neprestanega vrvenja njegovih mislij.

Končan je bil obred in v hrupnem razgovoru so se rešetale deželne razmere.

„Jasni knez!“ spregovori Miroslav, jeden prvih čeških plemičev, stopivši pred Soběslava.

„Danes je zmagala pravica nad spletkami tvojih nasprotnikov — nu, bodi torej ta dan posvečen pravu in pravičnosti! Bratje plemenitega tvojega očeta, kralja Vratislava, so pridobili tudi knežje dežele na Moravskej in po njih njihovi sinovi. Tukaj pa stoji Vratislav, sin Ulrika Brnskega, kateremu ni bilo dovoljeno, stopiti na očetovo mesto. V njegovem imenu kličem na tvojo pravičnost; daj, da bo enaka pravica vladala v rodu Přemislincev.“

„Resnico govori plemič“, oglasí se Častolov; „dobro se boš še spominjal, Soběslav, da si bil za vlade pokojnega vojvode vladar na Brnskem, katero so ti pa s spletkami odvzeli. Kdo se je obogatil s tvojim deležem? Knez Oton bil je to, želeč, da bi vsi deli Moravske bili združeni pod jedno vlado. On jih je spravil pod svoj prapor, da bi tem zanesljiveje mogel seči po češkej kroni. Brnsko ni njegova last in če hočeš pri svojem nastoljenji dati veljavo pravici, prepusti Brnsko Ulrikovemu sinu.“

„Ali pa morem to storiti, gospodje?“ vpraša Soběslav, stopivši s prestola. „Vsi veste, da si je knez Oton Olomuški lastil pravico na ta prestol — ali po pravici, ali po krivici, o tem je

odločil narodov glas. Nočem torej, stopivši na prestol, prvi čin svoje vlade obrniti proti njemu. Vaša volja, gospodje in plemiči, naj odloči o Vratislavovi pravici, da Oton izvé, da je tu sodila pravičnost, ne pa maščevalnost.“

„Slava Soběslavu!“ zakliče Miroslav, katere-
mu klicu vsi glasno pritrde.

„Na kneza Olomuškega je še radi tega treba imeti pozor,“ pritrjuje Častolov, „ker je v jezi zapustil Češko ter skuša pridobiti vso Moravsko. Celoto države moramo skrbno braniti, sicer pogoltno razdrobljene dele lačni nemški cesar. Čim močnejši je Oton, tem večja nevarnost preti Češkej. Zgodi se torej po starem redu v Přemislovem rodu: Oton naj pridrži Olomuško ter oddá Brnsko Vratislavu.“

Po teh besedah, ki jih je spremljala glasna pohvala, stopi Ratmir od okna na sredo dvorane. Tu izrečene besede so grozno posegle v njegove misli, ki so ga vezale na hčerko kneza, proti kateremu so takó rezko nastopali. S tem sklepom se je poostril razpor med knezoma, — širila propast med Ratmirom in Hedviko. Radi tega je Ratmir, ne pomislivši, kakó težko se je bojevati proti gospôdi, katera hoče postati z bojem proti tekmeču knežjemu prestolu neizogibno potrebna, dal se premagati po strastnem svojem srci, katero je hrepenelo po spravi.

„Spomnite se, gospôda, nevarnosti,“ jame govoriti, „katera nam preti vsled častiželjnosti kneza Otona. Hočete deželo obvarovati bojev, a vendar svetujete k takemu činu, ki bi moral zanetiti ta boj. Poznam kneza in ponosne njegove misli; že je segal po kroni pokojnega vojvode in sedaj, vračajoč se s potrtimi nádami v svojo zemljo, naj bi se prostovoljno odrekel tudi njej?

Moja beseda je nemara slaba proti vašemu nazoru, svariti pa vas moram: ne vzbujajte bojev, ki so itak prinesli mnogo škode našej zemlji.“

„Ej, knez Oton ima celo zagovornike med nami?“ oglasí se srpo Častolov. „V tebi, gospod Ratmir, bi bili najmanj pričakovali, najti njegovega branitelja.“

„Ko bi bil Ratmir tudi prav govoril,“ dodá naglo Miroslav, „bolje je gotovo, da postane poprej neškodljiv vojvodov nasprotnik, nego da bi nam pozneje vzrastel čez glavo. Moravska je samó knežji delež ter je nerazdružljiv del naše dežele. Ne smemo dopustiti, da bi Oton postal samostalen vladar na Moravskem, da bi nemara iz nova hotel segati po češkej kroni in upamo, da mu, Ratmir, ne boš hotel pomagati do nje?“

Srd je pobarval Ratmirovo lice; pikro je hotel odgovoriti Miroslavu, ko nakrat Soběslav pomiri razdraženost s svojimi besedami:

„Poznam udanost vas vseh in vaši dokazi me jasno prepričujejo. Deleže na Moravskem ima

pravico oddajati češki vojvoda; tej pravici prestola se ne smemo odreči in knez Oton, če hoče ohraniti mir, mora jo pripoznati. Brnsko naj bo torej Vratislavov delež; to zahteva ne samó pravičnost, marveč tudi moje sočutje do kneza, ki je, kakor jaz, prebil trpko šolo nasprotovanja in preganjanja“.

„Slava ti, vojvoda!“ zakliče Častolov. „Pravična tvoja vlada najde pravo pot po vsej deželi. Ako bi tudi imel nastati boj proti tem, ki bi nasprotovali pravičnej tvojej volji, bomo jo mi zvesto branili ter damo za njo kri in imetje!“

Burno pritrjevanje je sledilo tem besedam. Zdelo se je, kakor bi bil prišel bojni duh med zborovalce, kakor bi vsakdo njih že slutil, da Oton dvigne meč, da si pridobi izgubljeno pravico do prestola.

Po teh Soběslavovih besedah je Ratmir molé odstopil; čelo se mu je zmračilo. Marsikdo je začujeno gledal njegovo lice, katero jedino med vsemi ni kazalo oduševljenja. Takó tudi Soběslav. Ni spoznal v tej zamišljenej postavi svojega Ratmira ter ni znal presoditi današnjih njegovih besed in njegovega ravnanja. V čašo veselja, katero je okušal vojvoda vsled izkazane mu udanosti prvakov čeških, pomešala se je prva grenka kapljica.

Ko so plemiči že odhajali in je tudi Ratmir hotel zapustiti knežjo dvorano, stopi k njemu Soběslav, da bi ga pridržal.

„Končan je slavnostni obred in češka gospoda zapušča dvorano, izvršivši svojo dolžnost v imenu národa. Čemu pa tudi ti hitiš od tod? Čemu mi hočeš odtegniti trenotek, v katerem bi odprl prenapolnjeno svoje srcé prijatelju?“

Ratmir se obrne ter pogleda Soběslavu v oči tako bistro, pa tudi tako bolestno, da je vojvoda ganjen in osupel za dalje časa umolknil. Naposled reče:

„Ratmir, ne poznam te in to me muči. V onih časih, ko sem se boril z britkostmi, takrat bil si moj, popolnem moj. Mari ne smem sedaj, ko sem po tvojem prizadevanji dospel na očetov prestol, sklicevati se na tvoje srcé? Prišedši na Višegrad, našel sem takó mnogo, ali bi imel pa za to izgubiti tvoje zaupanje? Od ónega dneva nisi več moj, Ratmir, odstranjaš se od mene in molčiš; čutim pa, da se nekaj, česar ne poznam in niti slutiti ne morem, postavlja med naju. Povej, Ratmir, kaj na svetu bi moglo naju ločiti? Razodeni mi, kaj omračuje tvojo misel; vse moči hočem napeti, da to odpravim. Samó zaupanje svoje mi daruj, kakor nekdam; k svoji poprejšnji ljubezni hočem pridružiti še vso moč vojvodskega žezla, da bi ti kot prijatelj prijatelju pregnal otožnost“.

Te besede so res razjasnile Ratmirovo lice. Stisnivši gorkeje Soběslavovo roko šla sta v gornji del sobane, ki je bila že skoro popolnem prazna.

„Kaj sme prijatelj zaželeli od prijatelja, ču-
tim predobro v svojem srci in se bom tudi na
to skliceval. Soběslav, ne misli, da sem se spre-
menil, da ti je moje srcé manj odkritosrčno, manj
udano. Priznavam ti, da trpim, ne vedé zakaj; ne
brigaj te to, morda je vse samó vešča, katera ugasne,
ko stopim z močvirja svojih mislij na trdnejša tla“.

„Ali mi nočeš povedati, čemu trpiš? Boleči-
na, katero odkrijemo sočutnemu srcu, izgubi svo-
jo moč“.

Ratmir nehote pogleda Soběslava, toda isto
takó bolestno in otožno, kakor poprej. Sliko, kate-
ro je neprestano gledal v mislih, trpko bolest:
odreči se vsemu in vse občutke, ki so kipeli v
njegovem srci ter ga silili, da si je želelo druge-
ga sreá, ki bi znalo sočutiti ž njim ter ga tolažilo
z milo besedo — ali je mogel vse to odkriti Sobě-
slavu? Ali je mogel prijatelju pritožiti se na pri-
jateljstvo, katero k njemu čuti in kateremu je ho-
tel žrtvovati ves raj družega življenja? Prijatelj-
stvo ne pozna žrtve in ko bi dalo tudi življe-
nje. Ratmir je torej sklenil trpeti in molčati. So-
běslav ni smel nikdar izvedeti, da ljubi hčerko
njegovega tekmeca.

„Prepusti mojemu srcu, kar ga teži“, odgo-
vori torej na vojvodove besede. „To je kaj ne-
znatna reč v močnem toku, ki meče močne valove
okrog prestola, Pograbil je tudi mene ta tok, če
tudi sem se mu hotel ustavlјati.“

Tvoja beseda mi je zabranila, da nisem izplačal napada ošabnemu Miroslavu, da bi ga poučil, da ni Otonov prijatelj, kdor nasvetuje mir, niti prijatelj Soběslavov, kdor hoče deželi navaliti novo vojsko“.

„Tudi v tem te nisem poznal,“ dostavi vojvoda, „kajti, ko bi mogel upati, da je mogoče ohraniti deželi mir, bil bi jaz podal rokó v spravo. Pravil sem ti učeraj, da imam nevarne novice iz Moravske o Otonovih spletkah“.

„Verujem ti, Soběslav. Ti si domišljuješ, da se bliža vihar in hočes ga prehiteti z bleskom svoje moči. A vendar bi nemara bilo bolje poskusiti, ali ni možno izogniti se udaru teh dveh temnih oblakov, kojih strele vtegnejo zapaliti streho naše hiše“.

„A kaj vse mi svetuješ?“ upraša vojvoda, in njegov glas je kazal očitno nevoljo; „morda naj prosim miru v ošabnem Olomucu?“

„Ne takó, Soběslav!“ odvrne Ratmir; „svojo čast in čast prestola moraš ohraniti neomadeževano, ko bi te tudi stalo krono in življenje. Da si uničiš prestol, ti nikdar ne bom svetoval, v njegovo obrambo pa sem pripravljen boriti se na tvojej strani.“

„Torej molči o tem“, mu Soběslav naglo pretrga besedo. „Med menoj in Otonom hočes zidati most sprave? Imenoval me je usiljenca na prestolu, ki njemu tiče, dolžil je izneverstva pokojnega Vra-

tslava in sedaj pošilja svoje poslance v Nemčijo, da bi si pridobil pomoč tujcev. Ali me moreš ti, Ratmir, nagovarjati k miru, videč vse njegove napore? Kako pravico in kake uzroke imaš za to? vsaj mi vendar hočeš sam pomagati ohraniti čast tega prestola, iz katerega me bo mogla pregnati samó smrt“.

Soběslav je govoril naglo in s prepričevalnim glasom, ki ni dopuščal ugovorov. Ratmir umolkne, na njegovem licu je odseval notranji boj. Časih se je zdelo, da naglo vskipi, naposled pa naredí prostor mirnej razsodnosti. prime Soběslava za roko ter reče ginjenim glasom:

„Soběslav, jeden trenotek je v najinem življenju, katerega si nikdar nisem želel omenjati tebi, in če učinim to sedaj, bodi ti dokaz, kakó važna je stvar, katere te prosim. Obljubil si mi, da boš delil z menoj vso moč prestola, če ga dosežeš. Nočem niti toliko, zahtevam mnogo manj. Soběslav, ti mi to izpolniš? moraš mi izpolniti! Dopusti mi, da odidem v tvojem imenu v Olomuc, da poskusim doseči spravo, ki je deželi takó potrebna. Obetam ti, da ničesar ne učinim, kar bi onečastilo dostojnost tvojega prestola ter hočem tvoj ukaz v tej zadevi zvesto izvršiti. Daj mi samó poskusiti, ali je sprava še mogoča, s čemur vsaj odvrneš od sebe očitanja za prihodnja dejanja“.

Osupel je poslušal Soběslav njegove besede; na obrazu in v besedah se mu je pojavil nemir.

„Ratmir, ne razumem te, zagonetka tvojega namena mi je vedno temnejša. Vem, da mi skrivaš svoje občutke, nočem jih torej izvedeti; ker se sklicuješ na svoje právo — ne smem ti tega odreči. Če ti je toliko do tega, da uresničiš svoj namen, — naj se zgodi po tvoji volji“.

„Ti ne želiš izvedeti, kaj me k temu naganja“, odvrne Ratmir, „a jaz bi ti silno rad to povedal; srcé me k temu sili, razum pa se ustavlja. Pojdem, Soběslav, in Bog daj, da bom poslanec sprave“.

Poslovita se, Ratmir oddirja, v tem ko Soběslav jezno gleda za njim.

VII.

Pomladno solnce zlatilo je vrhove zelenečih dreves, ter prodiralo skozi odprta okna olomuškega grada v prostorne sobane, ležeče poleg velikega krasnega knežjega vrta; na oknih je bilo vse polno cvetic, ki sosrkale v sé pripekajoče solnčne žarke, da so le slabo padali na obličje deklice, počivajoče na dragocenem naslonjači.

Pri drugem oknu je stalo neko drugo dekle, goječ z nežno rokó cvetice in zalivajoč jih. Časih je prenehala z delom ter se ozrla po tovarišici in često je njeno okó več časa sočutno počivalo na njenem bledem licu.

Odloživši naposled škropilnico, pristopi k naslonjaču ter reče:

„Kaj, ali ti ta krasni solnčni dan ne razvedri mislij, Hedvika?“

Deklica dvigne glavo, se lahko nasmeje ter odvrne:

„Tukaj je drugo solnce in drugačno življenje nego na Tinu. V onej božjej, krasnej prirodi zdelo se mi je, da živim zá-se in za svoje občutke; tukaj pa živim le za blesk dvora in njegovo mamljivo slavo. Tam je bilo vse resnično, vse sveto, — a tukaj — —? Milada, jokala bi, da sem morala zapustiti krasni tvoj Tin!“

„A čemu bi hotela to takó obžalovati?“ tolaži jo tovarišica, ovivši svojo roko okrog Hedvičinega vratù; „upam, da se skupaj vrneve v naše gozde, kakor hitro postane solnčna vročina neprijeten gost na Olomucu. Tvoj oče te kaj rad pusti, da zletiš z menoj na grad mojega očeta, kjer sve skupaj doživeli tolikaj krasnih trenutkov“.

Hedvika odmaja z glavo.

„Čutim, da se ne vrnem več tja. Verjemi mi Milada, da sem že večkrat mislila, čemu me oče raje ni zaprl v temno obzidje tega gradu, čemu sem morala spoznati krasni vaš Tin, po katerem bo moje srce večno težilo. Po smrti moje matere, katero sem takó zgodaj izgubila, poslal me je oče k vam, da bi v tvojej materi našla mило pestunjo, v tebi pa udano družico. Tam sem vzrastla pod jasnim nebom, v prostem gozdnem ozračji, tam sem našla vse, kar se imenuje slást življenja —

vse to mi je Bog tam podelil, Milada, a tukaj — tukaj ne najde srcé moje ničesar, jedino očeta, ki se ukvarja z velikanskimi nameni, toda na srečo svojega deteta ne misli!“

Sklonivši glavo na prsi, zamislila se je in Milada je ni vznemirjala. Čez trenotek nadaljuje Hedvika:

„Imam mačeho, imam tudi brate po pôlu in mogoče me je oče radi tega takó dolgo pustil na Tinu, da ne bi poznala njih ljubezni. Čemu me poziva sedaj v hrup svojega dvora, mene, nevajeno burnemu življenju knežjega mesta? Dobro čutim to, da imam biti samó igrača v očetovej roki, igrača, s katero se ima pridobiti kak velikaš za njegove načrte. Srcé in občutki so tukaj le pena, katero knežja sapa hoče kar takó odpilmiti.“

Milada, poljubivši čelo svoje družice, reče z nježnim očitanjem:

„Hedvika, ti se zaglobljaš v pretrpke misli in morda po krivici mučiš ž njimi svoje srcé. Opiraj se močnejše ob svojo ljubezen, zaupaj va-njo in če hočeš ubogati moj svét, odkrij očetu občutke svojega srcá.“

„Očetu?!“ zakliče Hedvika naglo. „Njemu jih zaprem v najtemnejšo globočino srcá, ker bi mi z jedno besedo razdril poslednjo nádo, ob katero se opiram. Ljubezen me je naučila brigati se za državne zadeve; pred očmi imam ves predrzni načrt, ki si ga je sestavil oče, po katerem se tudi ravna,

ne marajoč ni za bedo in grozo vojske, ni za srečo rodbinsko. Toda v tem načrtu mu dva močna hloda zapirata pot. Prvi je Soběslav in drugi Ratmir. Dà, izvedela sem iz očetovega pripovedovanja, da Ratmir je bil glavni uzročitelj nezgode, ki ga je doletela na Višegradu, in oče mu je napovedal maščevanje svoje in sovraštvo, ne znajoč, kakó grozno je s tem ranil moje srcé. Med nami je sprava nemogoča; sovraštvo meče svoje bliske nad bedno mojo glavo, katera se pobeša brez náde, prelivajoč solzé nad ugonobljenim mojim življenjem, nad razdrto mojo ljubeznijo“.

Ihteč objame Hedvika Milado, skrivajoč svoje lice na njenih prsih. Zasolzilo se je tudi okó Miladino in k tej ganljivej sliki se je čudno prilegalo veselo trobenje na grajskem dvoru in hrup, razlegajoč se v veži.

Uglobljeni v svojo žalost, nista deklici slišali, da je hrup došel že v sosednjo sobano in še le ko so se vrata odprla, pogledata nehoté va-nje in zamolkel glas se jima izvije iz prsij.

Ustopivši Ratmir osupel obstane pri vratih. Išoč Otona, našel je tukaj njegovo hčerko. Namesto sovraštva našel je ljubezen, namesto diplomatskih ovinkov pride mu tu čisto čustvo nasproti.

Zapré vrata, da ne bi bilo nepoznanih prič pri tem srečanju, hiti k Hedviki ter vneto poljublja roko, katero mu je podala.

„Takega trenutka se nisem nadejal, Hedvika!“
vsklikne močno ginjen; „ta sreča me je doletela
prav nepričakovano; to je dobro znamenje za moje
poslanstvo.“

„Ratmir, ti si zopet pri meni in jaz pozabljam
dolgi ta čas, ki je izgubljen za najino ljubezen,
pozabljam propast, katero je poslednji čas
človeška častiželjnost izkopala med nama. Ti si
zopet tukaj in prosto, a veselo je zopet moje srcé,
zbežala je bridkost in žalost“.

„Krasni angelj moj, v pogledu, v očesu tvojem
najdem stotero nagrado za vse borbe, v katerih je
omedleval moj duh. Hedvika! bolesten, dà, obupen
je bil trenotek, v katerem sem spoznal, da nisi
hčerka plemiča meni jednakega, da tvoj oče sedi
na knežjem prestolu. To moje spoznanje je prečr-
talo vse moje namene, ter me pahnilo v vrtinec,
v katerem se nisem nadejal rešitve. Tega nisem
slutil v krasnih dnevih najine ljubezni, tega nisem
slutil, prisegajoč prijateljstvo Soběslavu. Tolažil sem
se z nádo, da, izpolnivši dolžnost prijatelja, najdem
v tvoji ljubezni sladko nagrado — a med tem sem
si zagrabil s tem pot k tebi, uničil bodočnost najine
ljubezni.“

„A ti bi obupal, Ratmir?“ uprašá Hedvika z
nježnim glasom. „Glej, jaz sem slaba deklica, pa
več poguma je v meni nego v tebi. Nimam pravice
ti očitati, da ti je bilo več do prijateljske dolžnosti,
nego do moje ljubezni — ti si mož in tvoja čast

te je vodila po odločenej poti; ti nisi niti znal, da na poti, katero si odbral, je razcvetela skromna cvetica mojih teženj, katero si pa poteptal s svojimi koraki. Očitam ti pa, da si takó slab, da se daš premagati brezupnosti in da s svojimi besedami hočeš podreti še poslednjo mojo oporo. Ne takó, Ratmir, prava ljubezen ne mara za najgroznejše viharje, enkrat mora zasijati solnce in njegov žar vzbudi cvetico mojih teženj k novemu življenju. Če nehaš upati, — kaj naj še ostane bednej Hedviki, katera nima pred seboj bojnega polja, katera nima pred seboj časti in dostojanstev, katera bi z ničemur ne mogla nagraditi izgubljenega življenja ljubezni?“

„Hedvika! tvoje besede me karajo in vspodbujajo ob enem. A verjemi mi, da le s poslednjim vzdihljejem bi se mogel odreči svojej ljubezni in dokler še kaplja krvi teče po mojih žilah, ne prestanem truditi se za izvršitev krasnega sná, v kateri me je zazibala tvoja ljubezen v čarobnej dolini Tina. Če ti, Hedvika, v lesku knežjega dvora ohraniš Ratmiru svojo ljubezen — nočem je biti jaz nevreden. O, ko bi mogel z velikim činom pokazati, kakó vroči so občutki moje ljubezni, ko bi se mogel žrtvovati v tvoj blagor!“

Pokleknivši pred Hedviko poljuboval je njene roké, v tem ko se je Hedvika sklonila k njemu takó, da so se njeni krasni plavi lasje pomešali s črnimi Ratmirovimi kodri.

„Vojvoda!“ zakriči poluglasno Milada in njeno okó se upre na cvetice v oknu, za katerimi se je prikazalo na pol resnobno lice kneza Olomuškega.

Ko je Oton izvedel o Ratmirovem prihodu, hitel je z vrta v posvetovalnico ter nehoté bil priča razgovoru ljubljencev. Videč, da so ga zapazili, odstopi od okna ter pride v sobano. Ratmir ustane ter mu urno ide nasproti, v tem ko je Hedvika, sloneča v naročju Miladinem, trepetajoča stopila k drugemu oknu.

„Oj, Soběslav pošilja k meni svoje poslanca“, nasmeje se ponosno Oton. „Ali morda prihajaš, da bi celó v mojej hiši koval spletke proti meni, v katerih si se izkazal kaj izurjenega mojstra?“

In Oton pogleda s strogim očesom na Ratmira, pa na svojo hčerko, trepečočo, kakor bilka vrtnice o burji.

„Če sem si želel kedaj, da bi bil poslanec mirú, hotel bi biti to v tej uri“, odvrne Ratmir. „Pozabi, knez, za trenotek, da sem stal nekoč proti tebi. Ne prihajam danes kot nasprotnik kneza Olomuškega, marveč z najgorečnejšo željo, da bi se našla pot, na katerej bi se pomirljivo srečala — Oton in Soběslav!“

„To jedino pot si ti zagrabil, Ratmir!“ zakliče Oton. „Po tvojem prizadevanji me je prehitel Soběslav na poti k prestolu Přemislavcev. Zavrgli ste mojo pravico, toda vriskali ste prezgodaj. Dobil ste zmago nad Otonom, pa premagali ga niste.

Učerajsnji dan ne odločuje nad jutrajšnjim, moje poti ne predrugačite, in stanovitno pojdem po njej na prestol in Bog daj, da pobrišem s te poti vsako oviro“.

„A ko bi se tudi posrečili tvoji nameni, knez“, spregovori Ratmir mirno: „je li pa nasledek vreden take cene? Ali bi mogel čez mrtva trupla Čehov, čez pogorišča, čez potoke krvi in solz stopiti z lahkim srcem na omadeževan prestol? Spomni se Vladislava, ki je prostovoljno Bořivoju v prid odrekel se prestolu, da bi ohranil deželo neskončne bede. Zgodovina bo blagrovala njegov spomin. Pridruži tudi ti svoje ime k temu plemenitemu dejanju, izreci pomirljivo besedo in Soběslav ti bode za tvojo velikodušnost večno hvaležen.“

„Čemu bi mlatili prazno slamo!“ odvrne Oton kratko. „Zakaj teh modrostij ne razkladaš Soběslavu? Naj pa on učini to, kar želiš sedaj od mene. Nisem šolarček, Ratmir, ki bi se dal s tvojim poukom spreobrniti na drugo vero. To povej njemu, ki te je poslal. Svojega namena ne spremenim, moja pot je tudi naznačena. Smrt nemškega cesarja Henrika V. in razprtije, ki so nastale v državi pri novej volitvi, so zapoznile izvršitev mojih namenov, sicer bi stal že z oboroženo rokó pred Višegradom ter si takó dobil svoje právo. Toda kar je zamujeno, ni še pozabljeno. Oton dobro ohrani v spominu krivico, katero mu delajo, ter znal jo bo tudi poplačati. Danes si stojiva drugič nasproti, ne želi si, da bi se srečala tretjič!“

Te grozilne besede je spremljal srdit in ponosen Otonov pogled. Ratmir se je zgrozil v svojem srci.

Nekaj časa je trajalo molčanje, pretrgovano samó s prikrivanim ihtenjem, ki je prihajalo nehoté iz Hedvičinih prsij. Oton jo pogleda in nova misel mu šine v glavo. Pristopi k Ratmiru ter reče z uljudnejšim glasom:

„Čemu naj bi divjal srd med nama, dokler je še jedna vez, ki naju more združiti? Bodi moj, Ratmir, posveti svoj meč hvaležnejšej mojej službi. Soběslav ti bo kaj omahljiv prijatelj; kmalu britko spoznaš njegovo hvaležnost. Jaz pa ti hočem biti oče, Ratmir, hočem oddati svoj biser v tvoje roke, obsipati te s častjo in dostojanstvi. Nehoté sem spoznal, kaj te veže na mojo hčerko; nú, pokaži, ali jo res ljubiš?! Volitev ti ne more biti težka; ni li Hedvika, hči Otona Olomuškega, desetera nagrada za Soběslava?“

Ratmir, osupel, ni mogel odgovoriti na te besede. Hedvika obrne rosne svoje oči k njemu z izrazom vroče svoje náde, napolnjene z ljubeznijo, da se je kar zgrozil, da je hotel urno skočiti k njej, pasti ji k nogam s prisego večne ljubezni. Tú pa ga zgrabi za srcé železna roka; ono je zaječalo; pobesil je oči, kakor bi hotel skriti žalost, ki se je zrkalila v njih.

Otonu, kateremu je bilo okó že iskriło veselja, da se mu posreči privezati k sebi glavno

podporo Soběslavovo, se jezno zmrači čelo ter vsklikne:

„Ti se obotavljaš odgovoriti? Kaj, je-li ljubezen tvoja takó slaba, da moreš še premišljevati v tem trenutku?“

Hud boj se vname v Ratmirovih prsih; odločilni namen je silil na dan, toda srcé ga je zadrževalo. Naposled reče s tresočim glasom:

„Možko čast sem poprej oddal, knez, nego čut ljubezni. Ne morem izdati Soběslava! — Ljubim Hedviko z vso močjo svoje duše, brez nje nima življenje za mé nikake cene. Toda z izdajo si je kupiti ne morem in ne smem; ona bi me morala zavreči radi tega!“

Nastane mučno molčanje. Na Otonovem obrazu si opazil srd, na Hedvičinem licu so se lesketale solzé.

Z naglimi koraki korakal je Oton po dvorani; razne misli so mu rojile po glavi. Naposled obstane; njegov pogled se upre v Hedviko in Ratmira, kakor bi hotel presoditi velikost njune žalosti. Potem pristopi k Ratmiru ter reče:

„Ne takó, Ratmir, s to odločno neprijateljsko besedo ne greva narazen. Čuj me, sedaj ne govori s teboj knez, marveč oče, ki ljubi svojo hčerko ter jo hoče videti srečno. Premisli dobro ta trenotek, ki je morda odločilen za dvoje življenj. Nočem sedaj tvojega odgovora, pustim ti časa za to. Beseda ljubezni bo morda močnejša nego knežji glas. Rat-

mir, zapuščajoč te polagam srečo svojega otroka v tvoje roké. Če jo res ljubiš, srečava se zopet. V svoji sobi vaju bom pričakoval; Bog daj, da ta bodoči trenotek prinese meni in vama srečo! Do videnja, Ratmir“!

Pristopivši k hčerki poljubi jo v čelo ter odide. Njegov migljej Miladi pa je bil znamenje, naj tudi ona pusti ljubljenca sama, da se pogovorita.

Kakó vzvišen je bil trenotek, v katerem sta bila Ratmir in Hedvika zopet sama, morda takó vzvišen, kakor v prvih dneh njune ljubezni, toda koliko žalostnejši in bolestnejši!

Zakrijmo s priprogo ta prizor, v katerem je bilo manj besed nego solz; ne glejmo na brezmerno žalost Ratmirovo, na njene prošnje, na njegovo borbo. Morda bi tudi nam solza zarosila okó.

Oton Olomuški je stal pri oknu svoje sobane, ko je Ratmir naglo zapuščal Olomuc, kakor bi hotel zbežati iz obzidja, ki ga je hotelo zadušiti.

„Odhaja!“ zakliče knez jezno. Zamán je torej moj trud, pridobiti ga zá se! Bodi, Ratmir, midva se zopet srečava in za današnji tvoj čin ti z mečem napišem v prsi svojo hvaležnost.“

Med tem pa se je Milada trudila z nesrečno Hedviko, ki se je od silne žalosti zgrudila na tla.

VIII.

Zopet se je zdanilo nad Višegradom, ni pa bil to dan otožnosti in žalosti, kakor v poslednjih

trenotkih Vladislavovega življenja, niti radostni dan slavnega nastolenja Soběslavovega. Bojni hrup se je razlegal po veži in dvoru, ropot orožja je ogluševal vse druge glasove in ves Višegrad bil je podoben bojnemu taboru.

V tem hrupu nihče ni opazil Ratmira, ki je bil v sprevedu mnogega spremstva prišel v grad. Mračno okó mladega plemiča se ni zanimalo za bojne priprave; molčé skoči s konja ter se podá v knežje dvorane.

Soběslav je bil zbral okrog sebe mnogoštevilne svoje svetovalce, da bi se pomenil ž njimi, kaj mu je storiti gledé na nevarnost, ki grozi češkej deželi iz Nemčije. Ratmir je hotel stopiti v dvorano, toda plemiči stoječi v veži, mu to zabranijo.

„Knez je prepovedal uhod, dokler traja posvetovanje“, rekó mu, „mi ne smemo pustiti v dvorano nikogar“.

Razjarjen upraša Ratmir:

„Ali me poznate? Ali more ta prepoved veljati tudi za Soběslavovega prijatelja, kateremu pristop h knezu ni po dnevu ni po noči bil zabranjen? Motite se, pravim. Med Soběslavovimi svetovalci je tudi moj prostor in prišel sem na Višegrad, da izvršim svojo dolžnost“.

„Odločno nam je bilo prepovedano“, odgovori jeden plemičev; „ta prepoved zadeva vsacega — torej tudi tebe, gospod!“ dodá počasi.

„Motite se, pravim!“ zakliče naglo Ratmir. „Nobena prepoved mi ne more ubraniti ustopa h knezu. Idite ter naznanite knezu, da sem prišel in da mu prinašam važne novice“.

Plemčiči pomenljivo pogledajo drug drugega, dobro poznajoč Ratmira, poprej vsemogočnega, zaupnega prijatelja vojvodovega in niso si drznili mu odločno nasprotovati. Torej odide jeden v knežje sobane, v tem ko se je Ratmir naglo sprehajal po dvorani.

Kaj se je godilo na Višegradu? Čemu mu je zabranjen pristop k Soběslavu? Ta uprašanja mu šinejo v glavo, podavajoč razburjenej njegovej duši celo vrsto novih mislij. Nehoté se spomni Otonovih besed, ki mu je, prigovarjaje mu odpasti od Soběslava, rekel: „Soběslav ti bo kaj omahljiv prijatelj; kmalu bridko spoznaš njegovo hvaležnost!“ Kaj, ali so bile res proroške te besede?

Ratmir je dobro vedel, da ima mnogo sovražnikov med češko gospôdo, katera mu zavida vojvodovo prijaznost ter se trudi uničiti ljubezen, vežočo obá prijatelja iz trpke dôbe prognanstva. Toda Soběslav, ali je mogel on takó lahko spremeniti svoje misli, kakor spremeni dan svoje jasno lice v nepriljudno noč?

Plemčiči se vrne. Prinesel je nemil odgovor, kajti težko mu je bilo spraviti ga iz ust. Soběslav ni dovolil ustopa Ratmiru. Plemčiču za petami je sledil Častolov, čegar škodoželjni smeh na licu je

kazal, Ratmiru komu se ima zahvaliti za nemilostni vsprejem.

„Pošilja me vojvoda, Ratmir“, spregovori Častolov, da ti naznanim, da mu ni mogoče te sedaj zaslišati, ko se vrši važno posvetovanje v blagor domovine. V veliko dvorano je sklican zbor gospóde češke; tam se tudi ti, kot zvest podložnik, vojvodi predstavi. Novice, katere prinašaš, so vojvodi znane in uspeh tvojega potovanja smo že vsi spoznali. Poročilo tvoje ima torej malo cene za nas, kajti tega, kar si v Olomuci zá-se opravil, nam najbrže ne poveš, pa tudi vojvoda ne želi izvedeti tega“.

„Tega je že preveč“; zakriči Ratmir in njegova roka seže po meču; za te besede tirjal bom zadoščenja, gospod Častolov“!

„Z izdajico se ne borim“, odvrne mu trdo Častolov. „Moj meč je posvečen Soběslavu, temu Soběslavu, katerega si izdajalski le zato nagovarjal k miru in spravi, da bi Olomuc pridobil čas, izvrševati svoje namene. V nedelavnost si hotel zazibatí vojvodo, da bi se Otonu olajšala pot k prestolu. Dobro si ravnal kot zet vojvode Olomuškega, slabo pa kot prijatelj Soběslavov, Ratmir! To pa znaj, da za tvoje izdajstvo ni več prostora na Višegradu“!

Razjarjen hotel je Ratmir, ranjen do dna srca, z golim mečem planiti na Častolova. Ta pa

se je umaknil v knežje sobane in plemčiči so takoj zaslonili vrata.

Odgrnena je bila torej zavesa! — Ratmir je jasno videl spletke, skovane med njimi in Soběslavom. Kakor blazen se je vznemirjal njegov duh; in ni mogel verjeti v to brezmejno zlobo, a vendar je moral.

Tesno mu je bilo v teh visokih obokih; greven, da bi si na hladnem vetru ohladil vroče čelo. V gostem vrtnem grmičji je iskal okrepčila — pa ni ga našel.

Težko je prenašati zasluženega grajo; bolešno je, kadar nas po nedolžnem preganjajo — toda vse to je le slaba senca proti ponižanju, kakoršno je čutil sedaj Ratmir. Vse, kar mu je bilo milo in sveto na zemlji — imetje, življenje in ljubezen, — vse je bil žrtvoval jednemu in ta človek mu je bil vrgel prijateljstvo pod noge, poteptal z nogami udano srcé.

Naposled se Ratmir pomiri. Moral je govoriti s Soběslavom, moral spoznati, kaj so zakrivili v tem njegovi sovražniki in v čem se je zmotilo srcé Soběslavovo. Navidezno pomirjen vrne se v grad ter stopi v dvorano, v katerej je bila zbrana češka gospôda.

Soběslav je sedel na svojem prestolu, a okrog njega njegovi svetovalci. Pred prestolom pa je stalo poslanstvo nemškega cesarja Lotarja, da bi proglasilo svoje naročilo pred vojvodo in zborom.

Ponosno in krepko zaupajoč v svojo pravično stvar, ustane vojvoda in njegov pogled mirno vsplava po navzočih. Samó enkrat se zmrači, ko se srečajo njegove oči s pogledom Ratmirovim. Zamahne z roko ter veli poslancem, naj naznanijo voljo cesarja Lotarja.

Stopivši bliže, jame prvi govoriti :

„K prestolu našega najmilostljivejšega cesarja je prišla novica, da si, knez Soběslav, po smrti jasnega vojvode Vladislava, zasedel češki prestol, ne da bi bil vsprejel prestol in žezlo iz milosti cesarjeve. Opravičene so torej pritožbe, došle cesarju, da se je nepostavno vršila volitev v češkej zemlji, ki je podložna vrhovnej oblasti nemške države“.

Burni pojav nevolje zahrumi po dvorani. Soběslav pa mahne z rokó in njegova beseda pomiri srd, da je poslanec mogel nadaljevati :

„Prav in običajno je torej, da se ima v podložnih deželah nemškega cesarstva vršiti nova volitev le z dovoljenjem nemškega cesarja. Samó on jedini ima pravo razpisati volitev, voditi in potrditi jo ; kdor hoče drugače, on je sovražnik države in kot s takim se bo postopalo ž njim“.

Zopet je nov izbruh razdražene nevolje potresel obok dvorane. Poslanec urno skoči k vojvodovemu prestolu, kakor bi se bal, da mu preti nevarnost. Le s težavvo je bilo moči utešiti raz-

burjenosti in šele čez nekaj časa je poslanec mogel dokončati:

„Ker si torej ti, knez le po, nepostavnej in neveljavnej volitvi zasedel prestol, torej si po sklepu knezov nemške države pozvan, da dospeš pred njih sodbo in da se ji brez izgovora podvržeš“?

„Če pa ne dospem? vpraša Soběslav mirno.

„Tedaj vsa država dvigne ná-te svoj krvavi meč in tvoj upor strogo kaznuje, v svarilo prihodnjemu rodu.

Doslej mirno lice Soběslavovo vsplamti od jeze; tedaj vstane, da bi odgovoril poslancem nemškega kralja. Krepka in vzvišena je bila njegova postava in prešinjajoča njegova beseda.

„Slišali ste, gospóda in plemiči, česa želi od nas kralj Lotar, in vsakdo med vami gotovo čuti, kaj nam veleva korist in čast domovinska v tem odločilnem trenutku. Nikdar še ni spadala češka zemlja pod nadvlado nemških cesarjev in Bog daj, da nikdar ne bomo nosili jarma, v katerega nas hoté vpreči. Razjokal bi se nad nesrečno deželo, ko bi imeli tukaj vladati ukazi tujca, ko bi Nemci imeli pravico vsiljevati nam kneze, dajati nam zakone in za izgnance proglašati one, ki hranijo svobodo češke dežele ter ne dopuščajo teptati pravice naroda. Nikdar se ne podamo vladohlepnosti Nemčije in drzne napade izplačamo z jednako mero“. Glasno pritrjevanje navzočih plemičev pretrga njegovo besedo. Soběslav nadaljuje:

„Vi jedini, kot pravi in zakoniti zbor te dežele, imate pravico voliti si svojega vojvodo; na vas se tudi sklicujem gledé na sklep, ki so ga nemški knezi brezpravno in nasilno sklenili. Vi ste me posadili na prestol mojega očeta, vi imate torej pravo, dati odgovor na predrzno zahtevo kralja Lotarja. Svobodi dežele, časti naroda preti nevarnost od tujcev — in med vami ne bo izdajalcev, kateri bi se pregrešili nad zapuščino svojih očetov. Pa ko bi se tudi našel izdajica v narodu češkem, vaša kletev bodi mu plačilo in zasmehovanje dedščina vsega njegovega rodu.“

„Soběslav za trenotek umolkne. Njegovo okó se očitajoč upre v blede Ratmirovo lice. Ta se zgrozi: te besede se vpičijo kakor sekan svinec v njegovo srcé. Hrup navzočih zakrije njegovo strast. Mogočno je bilo priznanje neomejene udanosti, navdušeno klicanje slave Soběslavu.“

„Vaše spričevanje bodi torej odgovor nemškemu kralju na krivične njegove tirjatve. V vašem imenu proglašam, da se češka zemlja nikdar ne podá Nemcem v sužnost. Na grožnjo knezov pa, češ, da z oboroženo rokó zdrobé moj prestol, da grozo vojske zanesejo v tihe češke vasice, da s plenom in krvjo nas hoté kaznovati za brambo ljubljene domovine, damo za njo kri in življenje ter upam v usmiljenje Božje in v pomoč svetnikov Vaclava in Vojteha, da naša zemlja ne pade v oblast tujcem“!

Ko vojvoda dokonča svoj govor, se ponosno prikloni poslancem, ki so z navihanimi nosovi odšli. Kocke so bile vržene — vojska je bila sedaj splošno geslo.

Končan je bil zbor in gospôda se je razšla, da bi se na svojih gradičih marljivo pripravljala na boj. Jediní Ratmir je ostal v dvorani; — hotel je, naj velja kar hoče, govoriti z vojvodo, kateri se je podal v spremstvu Načereta, Častolova in druge gospôde v svoje sobane.

Jedinega udanega knezovega plemiča pošlje k Soběslavu, proseč ga, da bi ga pustil pred se.

Plemčič se dolgo ni vrnil. Naposled se prikaže pri vratih. Ratmir mu hiti naproti.

„Kak odgovor mi primašaš?“ upraša naglo.

„Vojvodove nemilosti ni bilo mogoče prepričati. Rekel je, da radi poprejšnjega prijateljstva hoče pozabiti to, s čemur si se sedaj pregrešil proti njemu ter ti dovoliti svoboden odhod z Višegrada. Srečati pa se ne želi s teboj, niti radi sebe, niti radi tebe. Odpusti, gospod, da takó povem; to so le vojvodove besede in sicer takó odločne, da se res bojim za tvojo varnost na Višegradu“.

„Naj pa bo; Soběslav hoče takó, naj se zгоди po njegovej volji!“ zakliče Ratmir odločno. „Z Bogom, Višegrad! Z Bogom, prijateljstvo!“

Oddirja in čez nekoliko minut je bil že s svojim spremstvom za vratmi Višegrada.

IX.

Zopet stojim v tem samotnem, tihem kotu svetá, v tej krasni gozdnati dolini pod Strezimirovim Tinom. Naslonjen na močni hrast, gledam po livadah ter poslušam žuborenje potoka in žvrgolenje ptičic. Komaj osem tednov je, kar sem zapustil ta raj, toda zdi se mi, da se je mnogo mnogo spremenilo, da potočič šumi drugačno pesem nego takrat, da cvetice ne dvigajo takó veselo svojih glav, da je v tem raji pusto in mrtvo kakor takrat, kadar se loči duša od krasnega telesa.

Nad menoj se oglasi penica. Tebe sem torej našel nespremenjeno, mila ptičica, ti mi oživiš zopet ta kraj in po tvojem vzgledu zašumé veseleje valčki potoka in cvetice odpró svoje čašice, da bi srkale v se dih ljubezni. Ej, tudi ti ponehuješ, penica? Povej, kaj se je zgodilo v tej tihej dolini, ki je takó oddaljena od šumečega sveta? Povej, zakaj se mi ta raj ne zdi več raj? Tebi sem naročil, da bi donašala tolažbo Hedviki, da bi ji pela o Ratmirovej ljubezni in o prihodnjem sreči. Povej, kakó si vršila svojo nalogo?

Molčiš!? — Vem tudi, zakaj. Zamán se ozira moje okó po potoku, Hedvike ne opazi; več ni videti njene bele oprave med jelkami, obraščeni z mahom; senca njene zale postave se več ne koplje v valčkih potoka. Že razumem, čemu je dolgčas cveticam, čemu valčki žalostno žuboré,

čemu tudi ti povešaj glavo, mila penica. — Hedvike ni več tukaj!

Ako se spominjate Hedvike, — gotovo njej ni nič manj težko pri srci, gotovo se tudi ona s prav tako togo še spominja mile svoje doline — raja svoje mladosti, raja svoje ljubezni. Daleč od vas, v nemškem Reznju prebiva s svojim očetom in v hrupnem življenji na dvoru nemškega kralja se prikaže časih na očetov ukaz prisiljen nasmehljaj na njene ustnice, dasi ji srcé krvavi. — Razpni svoja krila, penica, odleti v ta daljni kraj in zapoj ji pod oknom ono pesem ljubezni, katera je nekdanj tukaj šumela v valčkih potoka in v vrhovih jelk.

Penica ne posluša moje prošnje in letajoča z drevesa na drevó, kliče me, naj ji sledim. Grem za njo tja k hlotu, obraščenemu z mahom. Penica zleti še dalje, dokler ne sede na vejo nekega drevesa ter sočutno zré na možá, sedečega na drevesu, kateró, podrto od viharja, je delalo brv čez potok. Nekoliko dalje je tiho stal čili konjiček ter večkrat otožno pogledal gospodarja.

Zakrivajoč lice v roké, je Ratmir tiho sedel na posvečenem mestu, na katerem se je vnela njegova ljubezen. S kako drugačnim čutom je prijahal v krasno to dolino, a kak boj je vihral sedaj z njegovih prsih! V jezi in sovraštvu je zapustil Višegrad, dajajoč slovó prijateljstvu; toda notranji glas mu je svarilno šepetal, da za prijateljstvom nahaja se poštenost možá in dolžnost do domo-

vine — za sladkostjo ljubezni pa se skriva nezvestoba in izdajstvo do predrage očevine.

Zbežal je v gozdnato dolino — tukaj je hotel potožiti svojo bolečino pričam svoje ljubezni, tukaj je hotel skleniti, kaj stori dalje. Minolost ljubezni ga je tú obdajala, v njej je upal najti poguma in mirú.

Kakó rad bi ga potolažil! Toda bržkone bi ne maral za moje besede, ko je takó zamišljen, da ni slišal, kakó je močan vihar naglo zahrumel po gozdu, kakó se črni oblaki naglo zbirajo nad dolino njegove ljubezni in grom iz daljave pretresa že vso prirodo. Zginil je jasni nebesni obok; valčki se prestrašeni penijo, cvetice povešajo mrtve svoje glavice, penica pa vzletí prestrašena v svoje varno gnjezdece. Nad rajem Ratmirove ljubezni je zahrumela grozna vihra, toda on je ne čuti; notranja borba je močnejša. Ubogi Ratmir!

X.

Na gričih in po dolinah pri Holmcu grele so se čete oboroženih ljudij. Tú je stala Soběslavova vojska, katero je vodil proti nemškej vojski, ki se je valila iz Durink na Češko. Čeških čet ni bilo mnogo in tudi slabejše so od valečih se tolp nemških, toda bojevitost je sijala z obrazov vojvodov in prostega moštva, ki je pograbilo za orožje v obrambo domovine.

Zmračilo se je že in nekaj vojakov je počivalo v šotorih, išoč v počitku okrepčila za jutrajšnje težko delo; drugi pa so stali na straži, da bi jih sovražnik ne zalezal nepripravljene.

„Hvala Bogú, da nas nocojšnjo noč ne biča z mrzlim severnim vetrom“, reče jeden oboroženec, obračajoč se k tovarišem, kateri se se greli ž njim vred pri jednem ognji. „Slabo bi bilo, ko bi nam omrznili prsti na rokah in bi jutri ne mogli krepko mlatiti po teh domišljavih nemških bučah. Bog mi je priča, da ne ljubim preveč vojaškega rokodelstva; bolje je, sedeti v gradu na toplem pri polnem vrču; toda poslati te gosposke Nemce z razbitimi črepinjami domov, da bi jim drugič prošla slast, mešati se v naše zadeve, na ta ples se pa res veselim in kolikor bom mogel, hočem pripomoči k temu“.

„Dà, ali ni pa to v nebo vpijoči greh“? oglasi se njegov sosed, spoštovan krojač iz Nimburga. Kdo daje tem Nemcem pravico, da bi nam ukazovali, da bi nas podjarmili pod svojo vlado ter zanesli grozo vojske v našo miroljubno deželo? Prokleti naj bodo! Moral sem zapustiti ženo in otroke ter iti na vojsko, moje rokodelstvo gine in kdo vé, kaj me čaka jutri!? Bodi Bogu priporočeno! Ravnati hočem, kakor pošten Čeh; pokazati hočem tujcem, da pri igli nisem pozabil sukati meča in namesto v sukno, ga bom rad zabadal v nemško kožo“.

„Ali ste čuli, kaj je pripovedal stražnik gospoda Častolova“? vmeša se tretji v razgovor.

„Kaj je pripovedoval“? vpraša oboroženec.

„Kralj Lotar sam baje načeluje vojski in mnogo vojakov ima. Potem je baje vsa saksonska gospôda, mejni grof Albreht, kateremu rekajo Medved, pa grof Henrik Grajski z velikim krdelom oboroženih ljudij. Oton Olomuški, katerega naj Bog kaznuje, je tudi najel veliko krdelo vojakov, katerim je baje obljubil, da jim prepusti Prago v plen, kakor hitro jo dobi. Naš modri vojvoda je poslal učeraj k njim svoje poslance, med njimi Načereta, Miroslava in Smila, da bi mu znova povedali, da po starem pravu in običaju imajo Čehi pravico, voliti si kneze, vsled česar nima nemški cesar ni pravice niti uzroka, obteževati nas z novimi zakoni. Če nemški cesar ne odstopi od svoje trditve, pa naj Bog sodi med nami in njimi. — Cesar pa je le trdovratno zahteval pokorščine, radi česar so poslanci brez uspeha odšli“.

„Za to pa jutri Nemci brez uspeha zbežé“, razjari se krojač Nimburski. „Nam bo plapolal na čelu prapor sv. Vojteka, ki je pribit na kopje sv. Vaclava, in na priprošnjo teh braniteljev dežele češke nam nebesa podele zmago“.

„Hej, straže naznanjajo, da se nekdo bliža“, zakliče oboroženec, segaje urno po meču. Takój nastane živo gibanje okolo ognjev.

Od vshodne strani zazveni ropot konjskih kopit in prvi jezdeci kmalo dospó k češkim prednjim stražam.

„Kdo ste“ ? kličejo jim te nasproti.

„Praga in Soběslav“ ! glasi se odgovor. „Brambovci iz Hradecka prihajajo branit svojo domovino proti tujcem“ !

„Bodite nam pozdravljeni“ ! kličejo jim od vseh stranij, dasi marsikatera nezupna roka ni spustila še meča.

Polagoma dospó tudi ostali jezdeci in za njimi neštivilna krdela pešcev. Bila je to četa, broječa nekoliko sto mož, kateri so se takój po vzgledu drugih razvrstili ter odgrebši sneg naredili ogenj.

„Novi ta naraščaj moram takoj javiti gospodu Sezimu“, omeni naš znani stražnik ter urno oddirja k nekoliko bolj odičenemu šotoru na drugej strani taborišča. „Kolikor več pesti, toliko veselejši bo ples“.

Čez kratko stopi gospod Sezima, grajski glavvar Višegradski, iz svojega šotoru. Bil je od nog do glave oborožen in le za trenotek je dal počitka utrujenim udom. Približavši se k novo došlemu krdelu, takój popraša po njih vodji. Tesno zavrit v plašč stopi ta iz vrste ostalih načelnikov.

Sezima ga osupel pogleda. „Si li ti, Ratmir“ ? zakliče ter stopi bliže.

„Ti se temu čudiš, gospod Sezima“ ? upraša Ratmir. „Si li mislil tudi ti, da me ne bo v vrstah braniteljev naše domovine“ ?

„Nikdar, Ratmir, predobro te poznam in vem, da nisi bil zmožen izdajalstva, katerega so te dolžili pri vojvodi tvoji sovražniki. Osupel sem le, da si prišel, ker doslej ni bilo sluha o tebi. Pravili so že, da se nahajaš v taboru kralja Lotara. Vem, kaj se ti je pripetilo na Višegradu in prepričan sem, da bi se marsikateri, ko bi bil na tvojem mestu, drugače maščeval za to bridko razžaljenje“.

„Tudi v smrti ostanem oni Ratmir, ki sem bil v prognanstvu, zvest Soběslavu, zvest domovini. Prišel sem zadnji dan, hoteč se izogniti vsem znanecem. Ne prihajam k vojvodi, prihajam branit domovino. Toda ne govoriva o tem, Sezima, besede danes nimajo niti cene niti vage. S prvim solničnim žarkom se začne krvava žetev. Biti hočem v prvej vrsti, Sezima! Moji ljudje so hrabri, bojaželjni; pridemo od daleč, torej privošči nam to čast, da bomo prvi v seči. S svojimi telesi napravimo krepko, neporušljivo ograjo; za naše življenje mora Lotar žrtvovati polovico svoje vojske — drugo polovico prepustimo vašim mečem“.

Sezima krepko stisne Ratmirovo desnico in potem se razgovarjajoč napotita v glavarjev šotor.

„Hraber gospod je to“, omeni krojač Nimburski. „Bog mi je priča, tudi jaz se hočem jutri oglasiti za prvo vrsto“.

„Mi tudi, mi tudi“! glasilo se je od mnogih strani in bojna pesem je glasno odmevala od bližnjih gričev. —

Bojni hrup je pozdravil prebujajoče se jutro 18. svečana 1126. Skozi gorenje soteske se je valila v deželo nemška vojska, ne brigajoč se za sneg in zaseke, katere je dal Soběslav povsod narediti. Prva četa pod poveljništvom samega Otona Olomuškega je urno prodrla v dolino, hoteč delati pot glavnej vojski. Ratmir in Sezima pa ga takoj napadeta, ne hoteč pustiti mu časa, da bi svoja krdela razvrstil ter se združil z ostalo nastopajočo vojsko.

Kruta je bila seč; čvrsto je planil Oton na bojevnike češke, ti pa so stali kakor skala ter ojačeni s pomnoženimi krdeli obkolili Otona od vseh strani. Obupno se je branil knez Olomuški; kjer je boj najhuje divjal, tam si je s svojim mečem preklestil pot. Naposled se spopadeta z Ratmirom.

„Prav o pravem času mi prideš na pot“, zakliče z razdraženim glasom Oton; „postavi se mi po robu, zvijačni lizun!“

„Zá-te moj meč ni bil nabrušen,“ odvrne Ratmir, braneč se samó naglim udarcem: „Zanesi mi ta dvoboj; nejednaka bila bi borba!“

„Zamán se umikaš mojim udarcem,“ rohuje Oton ter še huje napada. „Svaril sem te, da bi se neprijateljski ne srečal z menoj v tretjič. Jaz ali ti! Jeden mora poginiti v tem trenutku!“

„Bodi torej! Zá me si prenehal biti oče Hedvike; le izdajalca domovine vidim sedaj v tebi.“

In grozno se jima skrižata meča. Obā borilca sta se skazala kot dobra bojevnika, težko je bilo prisoditi komu zmago.

Naposled omahne Ratmirov meč. Naglo pa ga oplazi Oton s svojim mečem po glavi ter zmagovito ukajoč jezdi čez Ratmirovo truplo, katero je počivalo z ostalimi na bojnem polji.

Krvavo pa je bilo plačilo za Ratmirov pad. Razjarjeni planejo Čehi na Otona od vseh strani in častiželjni knez pade mrtev na omadeževano zemljo in ž njim vred poginilo je tudi njegovo moštvo. Niti jeden se ni vrnil iz te doline.

Toda že so prihrula tudi krdela Nemcev. Zmagoviti češki bojovníki jih pozdravijo, kakor so zaslužili. Krdelo za krdelom je strto, na stotine vitezov in gospóde že pokriva bojišče; grozen je bil poraz tujcev. Obkoljeni od vseh strani so se sovražniki udali na milost in nemilost, med njimi sam mejni grof Albreht. Z grozo je zrl kralj Lotar na ta popolni poraz svojih zaveznikov, katerim ni bilo mogoče dospeti v pomoč. Videč pretečo nevarnost, izognil se je z vsemi, ki so mu še ostali, na bližnji grič, pa tudi tukaj ga obkolijo Čehi, da mu ni bilo móči ubežati.

Ošabni Lotar, ponižan v svoji slavohlepnosti, moral se je udati; poslal je grofa Grojskega, prosit miru. Soběslav mu velikodušno usliši prošnjo ter izpusti nemškega kralja, ki je moral popustiti vse

poprejšnje zahteve ter se zavezati, da ohrani prijateljstvo in mir s Soběslavom.

Žalostno se je končal dan pri Holmeu za Nemce in za njim je nastalo žalovanje in tugovanje po vsej nemški državi. Toda nad častjo in slavo češko je zasijalo solnce in jasno se je bliščal oklep zmagovitega vojvode Soběslava. Ali pod tem leskečim iz slavnega boja se vračajočim oklepom se je žalosti krčilo srcé. Vojvoda je izvedel, da je Ratmir došel v boj za njegovo pravico ter v junaški borbi padel pod Otonovim mečem. S tem činom se je razpršilo v megli vsako obdolženje. Bridko je čutil sedaj Soběslav svojo nehvaležnost do zvestega prijatelja; dvakrat živeje se je spominjal njegovih služb in njegove udanosti.

Komaj je bil boj končan, hitel je, da bi našel Ratmira. Mrtvega je hotel prositi odpuščanja za krivico, katero je bil storil živemu.

Zvesta četa, ki je stala pri truplu svojega gospodarja, se je umaknila, dopustivši Soběslava k Ratmiru. Ginjen prime vojvoda padlega prijatelja za roko. Solza mu zarosí okó ter pade na Ratmirovo lice. In kakor bi ta solza imela prebuditi življenje padlega prijatelja, zazdelo se je Soběslavu, da čuti še vedno teči kri po njegovih žilah.

„Ni še mrtev!“ zakliče naglo; „doslej je še življenje v njem. Hvala ti, Bog! da mi vračaš prijatelja, katerega sem smatral že izgubljenim. Urno skočite po moje nosilnice, nesite ga na bližnji dvor

in takój naj prihiti moj zdravnik k njegovej postelji. Knežje darilo ga čaka, če mi ohrani mojega Ratmira!“

XI.

Minil je mraz in sneg, a s prebujajočo se pomladjo vrnilo se je tudi življenje v Ratmirove prsi. Prizadevanje knežjega zdravnika in skrbna ljubezen Soběslavova je oživila znova ugaslo okó ter osvežila kri po žilah. Ko je toliko okreval, da je smel že zapustiti posteljo, stopil je na vrt, opirajoč se ob Soběslavovo roko.

Smehljanjem pozdravi Ratmir solnce, ki mu je s toplimi svojimi žarki osvetlilo lice.

„Zopet ga gledam, zopet čutim blagi njegov žark. Oh, Soběslav, ónemu, ki je blodil v temi smrti, je jasni dan pravi raj. Stoječ tukaj sredi razevitajočega se grmičja, pod milim nebom, si domišljujem, da sem oni stari Ratmir, in prsi se mi oživljajo k novemu življenju“.

„Tudi jaz pozdravljam krasen dan, ki mi vrača Ratmira“, dodá Soběslav. „Ti si blodil v temoti smrti, jaz pa v temoti črnih mislij. Zaslepljen po nasvetu tvojih sovražnikov, zaslepljen po njih lažéh, sem zavrgel tebe — Bog vé, koliko sem trpel radi tega. Nisem poznal tvoje žrtve, ni sem pojmil njene velikosti. Toda ne spominjajva se moje nevhvaležnosti — ti si mi odpustil, ti si

zopet moj, Ratmir, ki mi podajaš svojo bratovsko desnico k novemu življenju“.

„Trpka je bila ta šola za naju obá,“ reče Ratmir, z mračnim obrazom, „toda najini srci sta prišli čisti iz ognja hudih skušnjav. Vse drugo je zatonilo v minulost in ostale so samó — krasne sanje“.

„Iz minulosti često vzhaja bodočnost in sanje se mnogokrat spremené v resnico“, omeni Soběslav. „Tudi najino prijateljstvo je omahnilo, a vendar sva ga ohranila. Čemu bi se hotel odrekati temu, kar te je delalo srečnega?“

„Potapljajoči si reši samó to, kar mu je najbliže; ko bi hotel vse rešiti, poginil bi!“ odvrne Ratmir.

„Če mu pomaga pri tem prijatelj, pa nemara ne bo imel objokovati nikake izgube. Glej, Ratmir, nisem sebičnež in za tvojo srečo sem zadovoljen tudi s polovico srcá. Tvoj blagor bodi moja tolažba, moje odpuščanje za grehe nasproti tebi. Kakó srečen je Soběslav, da ti more vrniti, ob kar te je bil kot vojvoda pripravil“.

„Kaj praviš?“ zakliče Ratmir osupel.

Namesto odgovora pristopi Soběslav z Ratmirom k gostemu grmičju v čegar zelenju je stala belo oblečena deklica.

„Hedvika!“ zakriči Ratmir in s tem krikom mu je padla vsa teža od srcá; v njenem objetji je pozabil vse trpljenje.

„Vzemi jo iz mojih rok, naj te tudi vez sorodstva veže z menoj. Nisem imel mirú, dokler nisem poizvedel za skrivališče one, katero si žrtvoval zvestemu prijateljstvu. S pomočjo kralja Lotara bila mi je Hedvika vrnjena in v katere zvestejše roké morem zaupati svojo sestričino, nego v tvoje, Ratmir?! Njena ljubezen bodi ti nagrada za tvojo plemenitost“.

Proti koncu leta 1126. se je hrupno praznovala svatba na Višegradu. Po knežje veličastno se je poročila Hedvika z Ratmirom.

Naslednjo pomlad sta obiskala mlada poročenca Strezimirov grad in ob strani Milade se sprehajala po skritej dolini, da bi znovič preživela ves raj svoje ljubezni ter poslušala šepet valčkov in petje mile penice. Kakó so pri tem dvigale cvetice radostno svoje glavice, kakó mirno šumeli vrhovi jelk in solnce je takó jasno svetilo nad njima, kakor bi obetalo, da nikdar ne dopusti oblakom, da bi zakrili obnebje njune ljubezni.

Dodatek izdajatelja.

Pisatelj Jan Vávra podal nam je s to povestijo zanimivo sliko iz slavne zgodovine bratskega naroda češkega. Ne dvomimo, da jo je vsak čitatelj z zanimanjem prečital do konca in da si ohrani marsikak prizor še dolgo v živem spominu.

Povest ni izmišljena v glavnih dogodkih, marveč zajeta je iz zanesljivih zgodovinskih virov. Da bodo mogli naši čitatelji sami presoditi, koliko je v povesti zgodovinske resnice in koliko je dodala in pesniški razpletla pisateljeva domišljija, ki nam je imeniten del češke zgodovine zavila v prijetno obliko zanimive in vseskozi mikavne povesti, sledi naj nekoliko zgodovinskih črtic o dōbi pred našo povestijo in obširnejši popis dōbe, ko se je vršila.

Po mnenju zgodovinarjev naselili so se slovanski rodovi na sedanjem Češkem, Moravskem in Slezkem v drugi polovici petega stoletja. O tem preseljevanju slovanskih plemen nimamo skoro nikakih zanesljivih podatkov. Najimenitnejši vseh teh slovanskih rodov bili so Čehi, ki so se bili naselili okoli današnje Prage, in oni so kmalu dobili prvenstvo nad vsemi rodovi. Toda do kake večje edinosti med vsemi temi rodovi vendarle dolgo časa ni prišlo, marveč vsako pleme si je ohranilo

nekako samostalnost. Slabe posledice tolike razkosanosti so pa vendarle spoznali tekom časa, zlasti ko so divji A v a r i začeli hoditi plenit in ropat v slovanske zemlje. In našel se je med njimi mož, ki je združil vse slovanske rodove ne le na Češkem in Moravskem, marveč tudi v Alpah sem doli do Adrije v eno samo mogočno državo, ki se je z največjim uspehom branila pred divjimi avarskimi sosedi. Ta mož je bil slavni S a m o, ki je bil baje celó s l o v e n s k e g a rodú, a je leta 622. kot trgovec prišel na Češko. Obhodil je vse glavne kraje, kjer so prebivali Slovani in zbiral si močno vojsko, s katero je užugal Avare. — Pozneje se je moral vojskovati tudi z nemškim kraljem D a g o b e r t o m, kateremu ni bila nič kaj po volji takó mogočna slovanska soseda, da je sklenil razdejati jo. Toda S a m o je l. 630. sijajno zmagal Nemce pri Vogastiburgu; pozneje je Dagobert zopet skušal užugati Sama, a tudi drugič je bil premagan. S tema dvema zmagama je Samova slava prodrla doli do Adrije, a tudi njegova država se je razširila celó do morja na jugu. — S Samovo smrtjo (l. 662.) končala je tudi njegova država; zapustil je sicer 22 sinov in 15 hčerá, a nihče ni bil zmožen za vladarja tolikej državi, ki je zopet razpadla po rodovih v posamične skupine.

Od Samove smrti do K a r l a „Velikega“ nimamo pisanih poročil o češkej zgodovini. Narodna pravljica pa nam pripoveduje o modrem ožu

K r o k u, katerega so si Čehi izvolili za sodnika in vrhovnega poglavarja ali kneza. Močno so slovele med narodom tudi njegove tri hčere, Kazi, Teta in L i b u š a; zadnjo je ljudstvo najbolj spoštovalo in ljubilo. Ko je Krok umrl, je ljudstvo L i b u š o posadilo na kneževski stol.

Ljudstvo je bilo jako zadovoljno z modro kneginjo, ki je dobro vladala in znala umno razsojevati tudi najbolj zamotane prepire in pravde. Nekoč sta se sprla brata Hrudoš in Štaglav zaradi očetove zapuščine; Libuša je razsodila, da morata oba brata bodisi skupno gospodariti ali pa naj si posestvo razdelita. Hrudoš ni bil zadovoljen s tako razsodbo, hudoval se je in dejal, da mora možé biti sram, da jim vlada žena. To je Libušo toli užalilo, da se je zahvalila na kneževski časti; toda narod ni hotel o tem nič slišati, samó prosil jo je, naj si vzame možá, katerega bodo potem volili knezom. Libuša je že več časa poznala pametnega moža P ř e m i s l a iz rodú Lemuzov in njega jim je imenovala kot svojega moža. Takoj so se napotili odposlanci k njemu, da mu naznanijo izvolitev; našli so ga, ko je oral. Poslanci so mu ogrnili kneževski plašč, posadili so ga na konja in spremljali proti Višegradu, kjer se je poročil z Libušo in prevzel vladarsko oblast.

Takó je po pravljici P ř e m i s l postal ustanovitelj slavne vladarske hiše P ř e m i s l o v c e v, ki je vladala na Češkem do l. 1306.

Zašli bi predalēč, ko bi hoteli le v drobnih črticah omenjati nadaljni zgodovinski tek do časov naše povesti. Omenimo naj le, da so se začeli le prekmalu vtikati v češke zadeve nemški cesarji, katere so češki knezi pogosto sami klicali na pomoč v medsebojnih prepirih. Dà, nemški cesarji so si prilaščevali celó oblast, da so oni potrjevali češke kneze; l. 1004. je cesar Henrik II. sam prišel v Prago, da je potrdil kneza Jaromirja. — Bretislav je pozneje skušal uničiti tak upliv nemških cesarjev, a cesar Henrik III. ga je l. 1039. in potem eno leto pozneje dvakrat premagal, da je moral pripoznati nemškemu cesarjem poprejšnje „pravice“, t. j. pripoznati je moral njihovo vrhovno oblast. Da bi obvaroval svojo kneževino domačih prepirov in bojov, ki so nastajali navadno zaradi kneževskega prestola, ustanovil je poseben hišni red, ki je določal, naj na prestolu sledi vselej najstarši Přemislovec; deželni zbor je odobril tak hišni red.

Njegov naslednik Vratislav II. je bil zvest zaveznik nemškega cesarja; pomagal mu je v vseh vojskah, a zató mu je cesar podelil naslov kralja, pa le za njegovo osebo; nasledniki so bili zopet knezi

Vratislavu je sledil brat Konrad I., za njim pa sin prvega Bretislav II.; za tem je prišel na prestol brat Bořivoj II., potem pa bojaželjni Svatopluk. Ta je imel mnogo bojov z domačimi

nasprotniki. Po njegovej smrti bi moral priti na prestol najstarejši Přemislovec knez O t o n O l o m u š k i — ki je imenitna oseba v naši povesti — a češki velikaši niso marali zanj, marveč izvolili so si proti določilu hišnega reda Břetislava I. sina prejšnjega kneza — V l a d i s l a v a I., za katerega vlade pričanja naša povest.

O Vladislavu in njegovem nasledniku Soběslavu ponatisnemo naj doslovno odstavka iz Starétove „Občne zgodovine“ :

Tudi Vladislav I. (1110—1125) se je ves čas svojega vladanja moral bojevati z domačimi nasprotniki, zlasti s svojimi brati, ki so ga hoteli s prestola pahniti. Če tudi se je včasih ž njimi pomiril, kmalu se je zopet sprl, in ni ga bilo stalnega miru. Taki prepiri koristili so le nemškim kraljem, ki so se vtikali v češke razmere, razsojevali razpore ter tako čemdalje bolj vtrjevali vrhovno svojo oblast nad češkimi knezi. Tudi je Nemcev sploh čemdalje več hodilo na Češko, kjer so dobivali zemljišč in dobrih služb. Vse to so se tuji naseljenci imeli zahvaliti kneževim ženam, ki so večidel bile Nemkinje. Razen vednih domačih bojev so ob času Vladislavovega vladanja tudi močni potresi, velike povodnji in hudi viharji napravili mnogo škode po Češkem. Morebiti je ravno to Čehé spodbudilo, da jih je po izgledu drugih krščanskih narodov ravno takrat mnogo potovalo v sveto deželo. Na smrtnej postelji se je Vladislav

do dobrega spravil s svojim bratom Soběslavom ter ga celo priporočil za naslednika. Češka gospoda, ki se itak že davno niso več ravnali po Bretislavovem zakonu, so na to res omenjenega Soběslava izvolili za kneza, a niso se niti ozirali na najstarejšega Přemislovca Otona.

Soběslav I. (1125—1140) je bil eden najboljših čeških vladarjev, kajti obdarovan z lepimi duševnimi zmožnostmi in pridobivši si v življenji mnogo izkustva, je modro vladal ter znal samostalnost svoje države tudi proti Nemcem odločno braniti. To je pokazal takoj prva leta svojega vladanja. Přemislavec Oton, ki si je kot najstarejši lastil večjo pravico do kneževskega prestola, je šel k nemškemu cesarju Lotarju ter ga prosil pomoči proti Soběslavu. Zdaj je Lotar trdil, da si Čehi brez dovoljenja nemškega cesarja niti ne smejo kneza voliti, a nemška gospoda so na državnem zboru sklenili, da se ima Soběslav takoj priti pred nje zagovarjat. Modri češki knez ni šel Nemcem v zanjke, ampak obhodil je Češko in Moravsko, koder je sam nabiral vojščake ter preskrbel vse, česar je bilo treba za vojsko. In prav je imel; kajti dasiravno je bila na začetku leta 1126. takošna zima, da je mnogo ljudij od samega mraza poginilo in so vsi kraji bili zametani z globokim snegom, je vendar Lotar že februarja meseca z veliko vojsko prestopil češko mejo. Pri Hlumcu so nasprotniki zadeli drug na družega in vnela se je

strašna bitva, v kateri so Čehi popolnoma užugali svoje nasprotnike. Veliko število Nemcev je v boji poginilo, druge so zmagovalci žive vjeli. Istega Lotarja so Čehi okol in okol oklenili, da ni mogel zbežati, ampak moral je prositi miru. Soběslav je rad odjenjal in se pomiril proti temu, da je med Češko in Nemško vse ostalo pri starem. Nemški cesar je s tem bil zadovoljen in odslej sta si s češkim knezom bila dobra prijatelja. Ko se je Soběslavu rodil sin, mu je Lotar celo bil za botra. V bojih zoper mogočne Hohenštavfovece je Lotar od svojega češkega zaveznika dobil dobre pomoči ter mu zato podelil pravico, da se je v prihodnje smel vdeležiti volitve nemških kraljev. Kakor z nemškim cesarjem, tako je Soběslav tudi z ogerškim kraljem Štefanom II. ter s poljskim Boleslavom „krivoustim“ sklenil prijateljske zaveze. Na to se je skrbni knez prizadeval, da bi svojo državo tudi doma povečal. Ob mejah sezidal je nove gradove, a stare je popravil; mesto Prago je polepšal z novimi zidanjji, zidal nove cerkve, a stare povečal in polepšal. Ravno tako se je z vso močjo uprl Premislovcem in drugej mogočnej gospodi, ki so na velikih svojih posestvih hoteli biti kakor kaki samostalni vladarji. Imel je zarad tega mnogo domačih bojev, v katerih je pa vsikdar srečno zmagal ter tako do dobrega vtrdil kneževsko svojo oblast nad celo deželo. Velika njegova ojstrost je dala nekaterim mogočnim upornikom povod, da so

se zarotili zoper njegovo življenje, ali previdni knez je še ob pravem času izvedel hudobne njihove naklepe ter ujel najimenitniše zarotnike, katere je potem veliko narodno sodišče na smrt obsodilo.

Na stara leta bi bil rad svojemu sinu zagotovil češki prestol in res so mu na deželnem zboru že spolnili željo, od katere nikakor ni hotel odjenjati; ali ko je bil na smrtnej postelji in je bilo videti, da ne bode več okreval, se je češka gospoda zopet zbrala, preklicala prejšnji sklep, a četrty dan po Soběslavovej smrti so Vladislava II., sina prejšnjega kneza Vladislava I., posadili na kneževski prestol.

* * *

Iz gornjih zgodovinskih črtic je razvidno, da Vladislav, Soběslav in Oton Olomuški so kaj verno slikane resnične osebe v naši povesti; resničen je razpor med bratoma Vladislavom in Soběslavom, ki je moral bežati na tuje, a ob smrti postelji Vladislavovi sta se zopet sprijaznila. S tem, da je Vladislavu sledil Soběslav na prestolu, bil je prezrt Oton Olomuški, ki je kot najstarejši Premislovec imel po hišnem redu Břetislava I. pravico do prestola. Zató si je hotel s silo pridobiti svoje pravo in pripravljaj se je na boj proti Soběslavu; prosil je tudi pomoči pri nemškem cesarju Lotarju, ki je že sam nameraval z vojsko ukrotiti Soběslava, ki ni hotel nič slišati o nemški vr-

hovni oblasti na Češkem. Nastala je vojska, a Nemci so bili hudo poraženi; celó Lotar sam je bil ujet.

Ta slavni del zgodovine češke opisal nam je pisatelj v zanimivej povesti, za katero je pa potreboval še več drugih oseb, nego so nam znane iz zgodovine. Pisatelj hotel nam je pokazati uzvišeno domovinsko ljubezen, ki je pripravljena žrtvovati vse blaženosti in dobrote svetá za blagor domovine. Tak uzor čiste in brezmejne ljubezni do domovine podal nam je pisatelj v izmišljenem junaku svoje povesti — v *Ratmiru*.

Ratmir je bil odkritosrčen prijatelj Soběslavu, s katerim je šel prostovoljno v pregnanstvo, da bi mu lajšal bridke ure v tujini. Ob bolezní kneza Vladislava vrnila sta se skrivši domov in Ratmir skušal je sprijazniti brata, pri raznih plemičih je pa deloval na to, da bi izvolili Soběslava za naslednika Vladislavu. Ratmir je dosegel svoj namen — a s tem je kopal grob svoje sreči.

Ko je bival Ratmir na Svojanovem pri Soběslavovih prijateljih, zašel je nekoč v obližje Střezimirovega gradiča Tina, kjer so bili pa privrženci Otona Olomuškega. V bližini tega gradu videl je Ratmir Hedviko, ki niti sama ni vedela, da je hči Otona Olomuškega, kar se je po tedanji nemški šegi večkrat pripetilo. Izgubila je mater, ko je bila še v zibelki in oče Oton oženil se je drugič, Hedviko pa je dal v odgojo prijatelju Střezimiru. Med Hedviko in Ratmirom vsplamtel je ogenj prve ne-

dolžne ljubezni in sanjala sta o bodočej sreči, kajti Ratmir je menil, da ljubi hčerko plemiča sebi enakega.

Ko je pa pozneje na Višegradu prigovarjal Otonu Olomuškemu, da bi se sprijaznil s Soběslavom, spoznal je, da ljubi hčerko največjega nasprotnika, spoznal, da s svojim prijateljstvom do Soběslava si je zaprl vrata do Hedvike.

Vendar ni še obupal, še je gojil iskrico nade v svojem čistem srcu in to je bila — sprava med Soběslavom in Otonom, katero je skušal doseči. S kakim upehom, znano je iz povesti.

To prizadevanje Ratmirovo zlorabili so njegovi sovražniki, da so ga počrnili pri Soběslavu nič manj kot za izdajalca domovine. Soběslav, prej največji prijatelj Ratmiru, ni ga hotel niti sprejeti, ko se je Ratmir vrnil iz Olomuca, kjer je v nezavesti pustil svojo Hedviko in ubežal pred svojo srečo, katero mu je Oton ponujal, svareč ga pred spremenljivim prijateljstvom Soběslavovim.

Nastala je vojna; nemški cesar Lotar pridrl je na Češko, da si upokori kneza Soběslava. Na predvečer boja prihitel je Soběslavu na pomoč tudi Ratmir z močno četo; prvi je šel v boj, boril se je junaško in padel pod mečem — Otona Olomuškega. Čehi so slavno zmagali, a Soběslav spredvidel je še le zdaj, kakó odkritosrčnega in zvestega prijatelja imel je v Ratmiru, katerega so pa oteli smrti. Ratmir in Hedvika sta naposled vendarle

dosegla svojo srečo, o katerej sta sanjala — in to je kaj prijeten konec naše povesti, ki zadovolji vsakega čitatelja.

Slovenski mladenič, vzemi si za vzgled Ratmira, ki je iz ljubezni do domovine hotel žrtvovati vse, kar mu je bilo na svetu najljubše. A tudi tebi, slovenska mladenka, bodi Ratmir uzor pravega moža, kakoršnemu lahko brez skrbi podeliš svoje sreče. Kdor bi pa zaradi tebe pozabljal na dolžnosti do domovine, kdor bi lazil za teboj z nečimernim zdihovanjem :

„Kaj mi mar je domovina,

Kaj mi slava mar in čast,

• Ti si moja domovina

Ti si — — — — “

takega nevredneža zapodi izpred očíj in dokaži mu takó, da hočeš ostati zvesta hčerka materi Slavi in postati nevesta le vrednemu njenemu sinu, kakoršen je bil Ratmir.

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

Snopič 2. V Gorici, 21. oktobra 1893. Cena 12 kr.

Pojdimo za njim!

Povest.

Poljski spisal Henrik Sienkiewicz.
Poslovenil Petrovič.

Angelj

Slika iz poljskega življenja;
spisal H. Sienkiewicz.
Poslovenil † Fran Gestrin.

Tiska in zalaga „Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici,
Gospoška ulica šte. 9.

2

2

1654

№1950/3454

I.

Kaj Septimij Cinna bil je rimski patricij.¹⁾ Svojo mladost je preživel v legijonih,²⁾ v surovem taborskem življenju. Potem se je vrnil v Rim, da bi se bahal s pridobljeno slavo ter lehkóživo užíval s svojim velikim, dasi tudi že precej skrčnim imetjem, sladkosti svetá. In res užíval je, dá, celó že preveč užíval je vse, kar mu je moglo dajati veliko mesto. Noči je prebijal na gostijah v prekrasnih predmestnih letoviščih; po dnevu je obiskoval laniste,³⁾ pričkal se z govorniki v tepidarijah⁴⁾, kamor so se stekale spletke ne samó mesta Rima, marveč celega sveta. Bil je v jezdarnah, na tekalščih, pri bojih gladijatorjev⁵⁾, sredi grških piskáčev, sredi trakijskih čarodejk, ali mičnih plesalk, pripeljanih z otokov Arhipelaga⁶⁾. Po materi so-

1) Patriciji bili so rimski plemiči, potomci ustanoviteljev in prvih prebivalcev Rima; oni so imeli vse predprave pred prostimi — plebejci. Dodatek uredništva.

2) Legijoni so bili rimski vojni oddelki, ki so šteli 10 kohort (najmanj 3000 in največ 6000 mož) — Ur.

3) Lanisti so bili rimski učitelji za borenje, učitelji gladijatorjev. — Ur.

4) Tepidarije so bila rimska kopališča s toplo vodo. — Ur.

5) Gladijatorji bili so pri Rimljanih izurjeni borilci, ki so skazovali svojo umetnost v glediščih. — Ur.

6) Arhipelag zove se Egejsko morje med Grško in Malo Azijo, ker je v njem veliko otokov drug pri drugem. — Ur.

rodnik nekdanj znanemu Lukulu, podedoval je po njem slast po okusnih jedilih. Na njegovo mizo nosili so grško vino, ostrige iz Napolja in različne redke reči dalnjih krajev. Vse, kar je bilo dobrega v Rimu, moral je imeti tudi Cinna. A on se je posluževal vseh teh dobrot ne kakor razbrzdan vojak, marveč kot razsoden patricij. Silil se je k prepričanju in bil je nemara prepričan, da čuti v sebi ljubezen do lepih umetnostij. Znal je govoriti o vsakej redkosti, kot veščak in ljubitelj, z brez-zobimi starci, okrašujočimi si za mizo svoje pleše z venci iz cvetic, po gostiji pa žvekočimi cvet heliotropa⁷⁾, da bi si pridobili na umeten način prijetno dišeče dihanje. Poznal je krasoto ciceronske dobe⁸⁾ in občudoval stihe Horacija ali Ovida⁹⁾. Vzgojen po atenskem govorniku govoril je gladko grški jezik; znal je na pamet cele odlomke iz Ilijade¹⁰⁾ in na gostijah mogel peti pesni Anakreonta¹¹⁾, dokler ni ohripel ali obležal brez zavesti. Seznanil se je toliko z modroslovjem, da je po-

⁷⁾ Heliotrop je neka cvetlica, kateri bi po slovenski rekli solčnica. — Ur.

⁸⁾ Ciceronska doba je dobila ime po slovečem govorniku Ciceronu, ki je neusmiljeno bičal tedanje rimske tirane, zlasti pa glasovitega Katilino. — Ur.

⁹⁾ Horacij in Ovid bila sta rimska pesnika. — Ur.

¹⁰⁾ Ilijada je sloveča junaška pesem starih Grkov. Druga taka pesem je Odiseja. — Ur.

¹¹⁾ Anakreon je grški pesnik, ki je zlagal vesele in poskočne pesmi. — Ur.

znal skladbo različnih umotvorov Ilijade. Poznal je mnogo sektarjev¹²⁾, ki mu pa niso bili všeč, ker je videl v njih nekako politiško stranko, a vrhu tega pedante¹³⁾, nasprotnike veselega življenja. Skeptiki¹⁴⁾ so često sedeli za njegovo mizo, sestavljajoč med promenami skled cele sisteme in oglašujoč se s polnimi kupicami v rokah, da nasladnost je umetnost, da smoter modrijanu mora biti pokoj smrti.

Cinna je poslušal vse to, toda ta govornica ni delala nanj globokega utisa. On ni priznaval nikakih načel in ni želel jih priznavati. Življenje je smatral za morje, na katerem po vodi buče viharji in za modrost je smatral to, znati obračati svojo ladjico takó, da je prosto plavala z vetrovi. Vrhu tega je imel v čišlih široka pleča, kakoršna so bila njegova, zdrav želodec, kakor je bil njegov, krasno rimljansko glavo z orlovim nosom, kakoršna je bila njegova. Prepričan je bil, da z vsem tem je moči dobro živeti na svetu.

Ne pripadajoč po pravem k šoli skeptikov, bil je vendar skeptik v življenju in pri tem deloma

---

¹²⁾ Sektarji so pristaši ene sekte t. j. stranke, ki deluje za kake posebne nazore ali težnje. — Ur.

¹³⁾ Pedanti so ozkosrčni in v nazorih omejeni ljudje, nesposobni za prostejši vzlet človeške duše; a poleg tega so navadno polni nespametnih domišljij. — Ur.

¹⁴⁾ Skeptiki so bili posebna sekta ljudij, ki so dvomili o vseh modroslovskih in drugih naukih tedanje dobe. — Ur.

tudi epikurejec. V bogove ni veroval, niti v dobra dela, resnico in srečo. Veroval pa je v vedeževanje in njegovo radovednost so dražile tajne vere vzhoda. Sužnjim svojim je bil dober gospodar, dokler ga ni zgrabila nagla jeza. Mislil je, da življenje je velika vinska klet, ki je toliko dragocenejša, kolikor boljša so vina, ki se hranijo v njej, in radi tega je to svojo klet marljivo polnil z najboljšim vinom. On ni ljubil nikogar, ljubil pa je dokaj stvari, med katerimi so se posebno odlikovale njegova glava in njegove vitke patricijske noge.

V prvih letih svojega življenja ga je veselilo, da so se mu Rimljani čudili, kar se je tudi večkrat zgodilo. Konečno jelo mu je tudi to presedati.

II.

Naposled je prišel ob imetje. Pobrali so ga upniki in Cinni je ostala samó utrujenost, kakor po nekakem težkem delu, mrzkost in še neka popolnoma nepričakovana stvar — nekaj notranji nemir. Posluževal se je bogatstva, stregel ljubezni, kakor jo je pojml takratni svet, stregel nasladnostim, pridobil si bojno slavo, izpostavljal se nevarnostim, pojml bolj ali manj modrijanstvo, stopil v dotiko s poezijo in umetnostjo; mogel je reči, da je vzel od življenja vse, kar mu je le moglo dati. Toda navzlic temu zdelo se mu je

sedaj, da nečesa pogreša, in to celó poglavitne stvari. Sam pa ni znal, česa mu treba, in zamán si je lomil nad tem glavo. Večkrat je poskusil, izbiti si te misli iz glave, iznebiti se tega nemira — toda brez uspeha! Trudil se je, prepričati samega sebe, da življenje nima ničesar več in niti imeti ne more, toda takrat se mu nemir ni zmanjševal, temveč celó naraščal do take stopinje, da se mu je zdelo, da ga ni strah radi samega sebe, marveč radi celega Rima. Ob enem pa je zavidal skeptike in jih smatral za bedake, kajti oni so trdili, da pustoto je moči prav uspešno napolniti s praznoto. Zdeló se mu je, kakor bi se bila nahajala sedaj v njem dva človeka, od katerih si jeden norce brije nad lastnim strahom, drugi pa ga nehoté priznava popolnoma opravičenim.

Kmalu po izgubi imetja so vsled močnih rodbinskih vezij poslali Cinno za upravitelja v mesto Aleksandrijo, med drugimi tudi za to, da bi si v bogatej deželi nabral bogastva. Strah je sedel ž njim na ladijo v Brindizi in spremljal ga v Aleksandrijo. V Aleksandriji je Cinna mislil, da delo, novi ljudjé, nov svet, novi utisi odstranijo za zmiraj tega sovražnega tovariša, pa motil se je. Isto takó, kakor je zrno Demetre¹⁵⁾, pripeljano iz Italije na rodovitna tla Delte, vzrastlo še bujnejše, takó je tudi strah Cinne spremenil se iz grmiča v mo-

¹⁵⁾ Demetra bila je Rimljanom boginja poljedelstva.
— Ur.

gočno cedro in ta cedra je jela raztezati vedno bolj in bolj svojo senco na dušo aleksandrijskega poglavarja.

Spočetka je Cinna poskušal zadušiti nemir s takim življenjem, kakoršnemu je bil privajen poprej v Rimu. Aleksandrija je bila mesto nasladnosti, polna mičnih Grkinj s črnimi lasmi in belo kožo, katerej je egiptovsko solnce pridajalo zlatojantarsko barvo. V njih družbi iskal je Cinna mirú,

Ko tudi to ni pomagalo, jel je misliti na samomor. Mnogo njegovih tovarišev je namreč takó končalo svoje življenje: ta se je ubil radi dolgega časa, drugemu je presedalo vsak dan jesti. Če je suženj držal meč dovolj krepko, je ena minuta končala vse. Cinna se je poprijel te misli, pa ko je bil namen že natančno določen, zabranijo mu izvršitev strašne sanje. Sanjalo se mu je, da se je peljal čez reko in da je na drugej strani videl svoj nemir v podobi shujšanega sužnja, ki se mu pokloni in reče:

„Hitel sem naprej, da bi te zopet našel“.

Cinna se je prestrašil prvokrat v svojem življenju, kajti razumel je, če že sedaj ne more misliti brez strahú o življenju za grobom, da strah tudi tjekaj pojde za njim.

Takrat je sklenil, stopiti v družbo modrijanov, katerih je bilo vse polno v Serapeju, misleč, da od njih dobí rešitev te úganke. Toda oni mu niso odkrili nič novega, marveč ga samó imenovali

„tu museiu“, kakor so vedno imenovali odlične in bogate Rimljane. Konečno je bila to le slaba tolažba in naslov modrijana, dar človeku, ki si ne more pojasniti tega, kar ga najhuje vznemirja, mogel se je pokazati Cinni kot ironija; toda mislil je, da nemara Serapej noče odkriti nakrat vse svoje modrosti in vsled tega še ni izgubil upanja.

Najznamenitejši med modrijani je bil blagorodni Timon Atenski, bogat človek in rimsk državlján. Že dolgo časa je živel v Aleksandriji, kamor je prišel, da bi se seznanil s tajnimi nauki Egipta. O njem so govorili, da v knjižnici ni bilo ni pergamenta ni listka, ki bi ga on ne bil prečital in da je bila v njem združena vsa človeška modrost. Poleg tega je bil še kaj prijazen in zgovoren človek. Cinna ga je takoj jel odlikovati med vsemi drugimi pedanti in komentarji: kmalu sta postala znanca, iz česar je nastalo naposled prijateljstvo. Mladi Rimljan se je čudil njegovej izurjenosti v jeziku in onej odločnosti, s katero je starec govoril o visokih predmetih, tičočih se namenov človeka in sveta. Vzlasti pa ga je dirnilo to, da se je v govorih Timona vselej kazala nekaka žalost. Naposled, ko sta se že dovolj seznanila, je Cinna večkrat poskušal, izvedeti od starega modrijana uzrok tej žalosti in ob enem odkriti mu svoje srcé. To se je konečno tudi zgodilo.

III.

Nekega večera sta sedela na morskem obrežju in živo razgovarjala se o selitvi duš; Cinna je prijel Timona za rokó ter mu odkrito priznal to, kar mu je grenilo življenje in radi česar je sklenil, seznaniti se z učenjaki in modrijani Serapeja.

„Moj poskus“, končal je svoj govor, „se je obnesel že vsled tega, da sem spoznal tebe, Timon, ker sedaj sem prepričan, da, če ti ne rešiš uganke mojega življenja, pa je ne reši noben drug človek.“

Timon je pogledal nekaj časa po mirni morskí gladini, katero je obsevala mesečna svitloba, ter rekel naposled :

„Si li videl, Cinna, krdela ptic, priletajočih semkaj na zimo pred severnim mrazom? Ali veš, česa iščejo v Egiptu?“

„Vém. Toplote in svitlobe“.

„Človeške duše tudi iščejo toplote, ki je ljubezen, in svitlobe, ki je resnica. Toda ptice vedó, kam jim je leteti za tem, kar jim je potrebno, človeške duše da letajo po pustinji, kakor v blodnji“.

„Nú, čemu pa, o blagorodni Timon, ne morejo najti poti?“

„Poprej je našla duša svoj mir v bogovih, sedaj pa je vera v bogove skopnela, kakor sneg na solncu. Potem so mislili, da jim bo modroslovje solnce resnice; sedaj, — tebi samemu je to

dobro znano — kakor v Rimu in akademiji, takó v Atenah in tukaj, sedé na njenih razvalinah, skeptiki, katerim se je zdelo, da so prinesli mir, v resnici pa so prinesli vznemirjenje, ker so zavrgli svetlobo in toploto, kar pomeni, pustiti dušo v temi, ki pa je nemir. In glej, držeč roké naprej, iščemo tipajoč izhoda“ . . . .

„Kaj, ga-li tudi ti nisi našel“ ?

„Iskal sem ga, pa ne našel. Ti si ga iskal v nasladnostih, jaz v premišljevanju, pa naju obá obkoljuje enaka tema; torej znaj, da ne trpiš sam, v tebi trpi duša sveta. Povej, kedaj si prestal verovati v bogove“ ?

„V Rimu jih še časté javno in še nove dovažajo iz Azije in Egipta, toda vanje verujejo samó prodajalci zelenjadi, katero dovažaje v jutro iz dežele v mesto“.

„In oni sami so tudi mirni“.

„Isto takó, kakor oni, ki se tukaj priklanjajo mačkam“.

„Isto takó, kakor tisti, kateri kot sita zver čakajo samó spanca po obedu“.

„Nú, če je temu takó, se-li potem izplača živeti“ ?

„Ali pa mar mi vemo, kaj nam prinese smrt“ ?

„Kaka razlika je med teboj in skeptikom“ ?

„Skeptiki se pomirjajo s temo, ali se vsaj delajo, kakor bi se pomirjali, mene pa ta tema muči“.

„In ti ne vidiš rešitve.“

Timon molči za trenotek, potem pa odvrne tiho, nekako neodločno :

„Pričakujem je“.

„Od kod“ ?

„Ne vem“.

Potem upre glavo ob dlan in kakor pod uplivom tišine, ki je vladala na obrežju, začne govoriti šepetajočim glasom :

„Čudno, toda včasih se mi zdi, da, ko bi mi mogli biti samó to, kar mi znamo, in ko bi mi mogli biti samó to, kar smo, pa bi ne poznali nepokoja.... Takó se v bolezni tolažimo z upanjem na ozdravljenje.... Vera v Olimp in modroslovje ste umrli, toda zdravje mora biti druga resnica, katere mi še ne poznamo. . . . .

Dasi sam ni pričakoval, prinesli so ti govori Cinni ipak znatno olajšavo. Zaslišavši, da ni bolan on sam, marveč da boleha ves svet, čutil je, kakor bi se ž njegovih ramen zvalila ogromna teža ter se navalila na tisočero drugih ramen.

IV.

Od tega časa je prijateljstvo, ki je združilo Cinno s starim Grkom, postalo še temnejše. Često

sta obiskovala drug drugega, zamenjajoč svoje misli in svoj kruh na gostijah. Cinna bil je še premlad, da bi življenje ne imelo zanj nikakih mičnostij; in tako mičnost je on našel v Anteji, Timonovej hčeri.

Ona v Aleksandriji ni nič manj slovela nego njen oče. Oboževali so jo Rimljani, bivajoči v Timonovej hiši, oboževali Grki, oboževali modrijani Serapeja, oboževal narod. Timon je ni zapiral v ginekejo,*) kakor so bile zaprte druge ženske, marveč se marno trudil, da bi jo seznanil z vsem, kar je znal sam.

Ko je že prestopila prag otroških let, čitala sta skupaj grške, rimske in celó hebrejske knjige, kajti ona, bogato obdarovana od prirode in živeča v mnogojezičnej Aleksandriji, je prekrasno znala vse te jezike. Ona je bila tovarišica njegovim premissljevanjem, navzoča često pri besedah, katere so se tam prirejale ter često našla nit v zamotanih modroslovskih vprašanjih in še druge primorala slediti jej. Oče se jej je čudil in jo spoštoval. Poleg tega je Antejo obdajal venec tajnostij, dà, nekake svetosti, kajti imela je večkrat proroške sanje, v katerih so se ji odkrivale stvari, nevidne očem umrljivih ljudij. Stari modrijan jo je ljubil, kakor svojo dušo, in radi tega se je bal izgubiti jo. Ona mu je često govorila, da se ji javljajo v spanju

---

*) ženski oddelek v hiši.

nekaka sovražna bitja, nekaka čudna svitloba, o katerej ni znala, ali jej bo vir življenja ali smrti.

Doslej jo je obkoljevala samó ljubezen. Egipčani, bivajoči v Timonovej hiši so jo imenovali cvetko lotos, bržkone radi tega, ker so tej cvetici na bregovih Nila dajali božjo čast, a morda radi tega, ker, kdor jo je kedaj videl, je nikdar ni mogel več pozabiti.

Njena lepota bila je enaka njenej modrosti. Egiptovsko solnce ni dalo potemneti njenemu licu, na katerem so se njega žarki skrivali v blesku biserja, skritega v lupini. Modra barva njenih očij te je spominjala reke Nila, in njen pogled izlival se je iz take daljave, kakor voda tajnostne reke. Ko jo je Cinna prvokrat videl in slišal, je, dospevši domov, hotel ji v svojem stanovanju postaviti v čast oltar in žrtvovati par belih golobov. Srečal je v svojem življenju že tisoč žensk, začenski od hčerk nadaljnega severa s svitlimi obrvmi in lasmi pšenične barve, ter končavši s hčerkami črnih numidijk, toda nikdar še ni srečal take krasote, take duše. In kolikor pogosteje jo je videl, kolikor pogosteje slišal govoriti, kolikor bolj jo je spoznal, toliko bolj se ji je čudil. Časih je on, ne verujoč v bogove, mislil, da Anteja ni Timonova hči, marveč hči nekakega bogá, na pol ženska, na pol pa brezsmrtno bitje.

Kmalu se je zaljubil vanjo z nepričakovano, močno, nepremagljivo ljubeznijo. Želel je, dobiti jo

samó radi tega, da bi se ji uklanjal. Pripravljen je bil dati za njo vso svojo kri, samó da bi jo dobil. Rajši bi bil ž njo berač, nego cesar brez nje. In kakor morski vihar zagradi z nepremagljivo močjo vse, kar doseže, takó je tudi Cinnova ljubezen zagrabila njegovo dušo, srcé, misli, njegove dni in noči in vse, iz česar je obstajalo njegovo življenje.

Naposled je njegova strast prevzela tudi Antejo.

„Srečen Cinna!“ govorili so mu tovariši. „Srečen Cinna!“ ponavljal jo on sam sebi in ko se je naposled oženil ž njo, ko so njena božanstvena usta izrekla blažene besede: „Kjer bodeš ti, Cinna, tam bodem tudi jaz“, tedaj se mu je zdelo, da njegova sreča bo kakor morje brez mére, brez vsake meje.

V.

Preteklo je leto in mlado Cinnovo ženo so še vedno smatrali pri domačem ognjišču za nekako božanstvo. Bila je možu zenica njegovega očesa, ljubezen, luč. Toda Cinna, primerjajoč svojo srečo z morjem, je pozabil, da morje ima svoj priliv in odliv. Anteje se je polastila grozna, nepoznana bolezen. Njene sanje so se spremenile v strašne prikazni, ki so jej glodale življenje. Ugasnilo jej je cvetoče lice in ostala samó prozorna biserna lupina; roke so se jej začele svetiti, oči so se ji

globoko udrle in lice je vedno bolj in bolj bledelo, takó bledelo, da je bilo blede, kakor lice mrliča. Zapazili so, da so jastrebi začeli krožiti nad Cin-novo hišo in v Egiptu se je to smatralo za napo-ved smrti. Prikazni so postajale vedno strašnejše. Ko je opoludne zalilo solnce ves svet z belo svit-loba in pogreznilo mesto v molčanje, se je Anteji zdelo, da čuje okrog sebe urne korake nekakih nevidnih bitij, a v zraku pred njo se je pojavljala suha, zarumenela glava mrtveca, gledajoča na njo s črnimi očmi. Te oči so se takó uporno upirale va-njo, kakor bi jo vabile, naj gre nekam, v neki mrak, poln tajnosti in straha. Teló Anteje je jelo trepetati, kakor bi imela mrzlico, njeno lice je ble-delo ter se pokrivalo s kapljami hladnega znoja, in to oboževano bitje domačega ognjišča se je spre-menilo v slabotno, preplašeno dete, pritiskajoče se na možgane prsi ter ponavljajoče z bledimi ustnicami:

„Reši me, Kaj! Brani me!“

In Kaj bi bil planil na vsako pošast, kakoršna bi le mogla prilezti iz podzemlja Persefone, toda zamán je upiral svoj pogled v daljavo. Naokrog, kakor vsikdar o poludne, bilo je prazno. Bela svit-loba je zalivala mesto; morje je kar kipelo od solnca in v tišini si slišal samó krik jastrebov, krožečih nad hišo.

Prikazni so se pojavljale vedno pogosteje in pogosteje ter naposled postale skoro vsakdanje. Proganjale so Antejo tudi na prostem, kakor v so-

banah. Cinna je po nasvetu zdravnikov dal poklicati godce, da bi zaglušili šum, ki ga delajo nepoznana bitja. Toda tudi to se je pokazalo brezuspešno; Anteja je slišala šum sredi glasov godbe, in ko se je solnce popelo toliko visoko, da je senca ležala človeku pri nogah, takrat se je v ozračji, trepetajočim od vročine, pokazalo lice mrtveca in gledajoč Antejo s steklenimi očmi jih tiho obračalo nazaj, kakor bi hotelo reči:

„Pojdi za menoj!...“

Časih se je Anteji zdelo, da se ustnice mrtveca lahko premikajo; drugokrat je opazila, da lezejo iz njih črne in ostudne muhe in leté po zraku proti njej. Sama misel na to prikazen jo je napolnila z grozo in naposled je postalo življenje za njo taka strašna muka, da je prosila Cinno, naj jo ubije, ali naj ji dá piti strupa.

A on je uvidel, da nikdar ne bo imel moči za to. Zmožen je bil s svojim mečem porezati vse svoje žile, toda ubiti je ni mogel. Ko si je predočeval, da bi ta draga njena glava bila zanj mrtva, z zakritimi očmi, polna hladnega mirú, in te prsi, prebodene ž njegovim mečem, je čutil, da mora zblazniti poprej, nego bi mogel izpolniti jej prošnjo.

Neki grški zdravnik mu je dejal, da se Hekata javlja Anteji, in ta nevidna bitja, katerih šum je strašil bolnico, pripadajo k spremstvu božanstva. Dejal je, da za Antejo ni rešitve, kajti kdor je enkrat videl Hekato, ta mora umreti.

Takrat je Cinna, še pred kratkim posmehujoč se veri v Hekato, daroval jej žrtvo. Toda žrtva se je pokazala brezuspešna in drugoga dne o poludne so grozne oči zopet gledale na Antejo.

Poskušali so, zakrivati ji glavo, toda ona je videla glavo mrtveca skozi debelo pokrivalo. Ko je sedela v temni sobi, je to lice gledalo na njo s stene, razsvitljuje temo s svojim belim bleskom.

Na večer je bolnici odleglo. Takrat je tako trdo zaspala, da se je Cinni in Timonu večkrat zdelo, da se več ne prebudi. Kmalu je oslabela takó, da ni mogla več sama hoditi, radi česar so jo nosili v nosilnicah.

Cinni se je vrnil prejšnji strah v stokrat večji meri ter ga popolnoma zlomil. Bal se je za Antejino življenje in v tem trenutku ves začuden čutil, da njena bolezen ima tajno zvezo s tem, o čemur sta nekdanj govorela s Timonom. Morda je mislil takó tudi stari modrijan, toda Cinna se je bal in ni hotel ga uprašati o tem. A med tem je bolnica venela, kakor cvetica, v koje posodo se je ugnjezdil strupen mrčes.

Cinna pa, dasiravno brez upanja, je storil vse, da bi jo rešil. Najpoprej jo je peljal v puščavo blizu Memfisa, pa, ker je prebivanje v senci piramid ni rešilo strašnih prikaznij, vrnil se je v Aleksandrijo ter pripeljal k bolnici vražarice in čarovnice, zaklinjajoče bolezní, in različne vrste drugih brezcestnih goljufov, ki z zdravljenjem zlorabljuje člo-

veško lahkovernost. Ker ni vedel nič boljšega, poslužil se je tudi tega sredstva. V tem času pa je dospel v Aleksandrijo znamenit zdravnik žid Jožef, sin Koze. Cinna ga je brez odloga pripeljal k ženi in upanje se je za trenotek vrnilo v njegovo srcé. Jožef, ne verujoč v grške in rimske bogove, je odločno zavrnil basen o Hekati. Pripuščal pa je, da so nekaki duhovi dobili oblast nad bolnico, ter svetoval, zapustiti Egipt, kjer so poleg duhov mogli imeti škodljiv upliv na zdravje mijazmi močvirnate Delte. Svetoval je Cinni — morda za to, ker je bil sam žid — odpraviti se v Jeruzalem, v ono mesto, kamor duhovi nimajo pristopa in v katerem je zrak suh in zdrav.

Cinna je toliko rajši ubogal njegov nasvet, ker je bil v Jeruzalemu takrat za poglavarja njemu poznan pokrovitelj Poncij, čegar predniki so bili gojenci Cinnove hiše.

Ko sta prišla v Jeruzalem, ju je Poncij sprejel z razprostrtima rokama in dal jima v stanovanje svoj lastni poletni gradič, postavljen ne daleč za mestnim obzidjem. Toda upanje na Antežino ozdravljenje se je Cinni skadilo še pred dohodom v Jeruzalem. Lice mrtveca je zrlo na Antejo celó na ladjinem krovu in po dohodu v naznačen kraj je bolnica vsak dan z enakim smrtnim strahom pričakovala poludneva, kakor poprej v Aleksandriji.

Tako so jima tekli dnevi v stiski, strahu in pričakovanju smrti.

VI.

V letovišču je navzlic zavesam za senco in navzlic zgodnjemu času bilo jako vroče, kajti pomladansko solnce je prepeklo mramor; toda ne daleč od hiše je rastlo staro, košato figovo drevo, razprostirajoč daleč na okrog svoje veje. Pod njim na prostem zraku čutilo se je pihljanje vetra in tam pod drevesom je Cinna ukazal postaviti s hijacinti in cvetjem jablane ozaljšane nosilnice, v katerih je počivala Anteja. Potem je sedel k njej, položil svojo rokó na njene roke, bele kakor alabaster, ter jo uprašal:

„Ali ti je bolje, predraga“?

„Bolje“, je odvrnila Anteja s slabim glasom.

Oči so se ji zaprle, kakor bi se je polotila dremota. Nastalo je molčanje, samó vetrič je pihljajal po vejah figovega drevesa, da se je vedno utrinjal rumenkasti solnčni žar, prodirajoč skozi listje.

Bolnica odpre oči.

„Kaj“! spregovori „ali je res, da se je v tej deželi prikazal modrijan, ozdravljajoč bolnike“?

„Oni imenujejo take ljudi preroke“, odvrne Cinna. „Slišal sem o njem in ga hotel pozvati k tebi, pa pokazalo se je, da je bil le sleparsk čudodelnik.“

Poleg tega je postopal proti tukajšnjemu sve-tišču in proti zakonom te dežele, radi česar ga je poglavar obsodil v smrt in danes bo križan“.

Anteja je pobesila glavo.

„Tebe ozdravi čas“, reče Cinna, opazivši žalost, ki se je prikazala na njenem licu.

„Čas služi smrti, a ne življenju“, odvrne ona tiho.

In znova nastane molk. Naokrog so kakor poprej utrinjali se solnčni žarki, izpod skal so prilezle drobne kuščarice ter se šle gret na solnce.

Cinna je sedaj pa sedaj ogledoval Antejo in na tisočkrat mu je že po glavi švignila žalostna misel, da že ni več sredstev za njeno rešitev, da ni več iskre upanja in da ta oboževana ženska kmalu postane mrlič in pest pepela v katakombah.

Vsaj že sedaj, ležeča tukaj z zaprtimi očmi, sredi cvetic na nosilnici, bila je videti prej podobna mrliču nego živemu človeku.

„Pojdem tudi jaz za teboj“, dejal si je v duhu Cinna.

Med tem začuje, da se bližajo od nekod koraki. Antejino lice je obledelo, poluodprta usta so urno dihala, prsi jele so se hitro dvigati. Nesrečna mučenica je bila prepričana, da se ji bliža tolpa nevidnih bitij, ki navadno hodijo pred glavo mrtveca. Toda Cinna jo prime za roko ter jame jo miriti.

„Anteja ne straši se; te korake čujem tudi jaz“. In čez minuto pristavi:

„Poncij prihaja k nam“.

Zares, na onem stezinem ovinku se prikaže Poncij Pilat; spremljala sta ga dva sužnja. Bil je

že postaran človek, okroglega, ogoljenega lica, poln umetne resnobe, a ob enem tudi kaj dolgočasen in pust.

„Pozdravljam te, blagorodni Cinna, in tudi tebe, oboževana Anteja“, reče stopivši v drevesno senco. „Po hladnej noči imamo danes kaj topel dan: da bi le bil plodunosen za naju, pa tudi na zdravje Anteje naj upliva takó dobro, kakor hijacinti in cvetje jablan, ki dičijo njeno nosilnico“.

„Mir s teboj“! odvrne Cinna.

Poncij sede na odlomek skale, pogleda Antejo, molčé nagrbanči čelo ter reče:

„Samota rodi žalost in bolezen: sredi ljudij ni prostora strahu; radi tega dajem vama ta-le svet. Na nesrečo tukaj v Antijohiji ali Cezareji ni iger, ni tekališč, in če bi se táko osnovalo, bi ga jeruzalemski bedaki že drugi dan razdrli. Tukaj čuješ samó besedo: „Zakon“ in temu zakonu dela nasprotje vse. Rajši bi bil v Skitiji, nego. . . .“

„Ti si hotel nekaj povedati, Pilat“?

„Res, zašel sem na stran. Dolg čas je tega kriv. Rekel sem, da sredi ljudij ni prostora strahu. Takó tudi vidva lahko imata danes gledišče. V Jeruzalemu mora človek zadovoljen biti z malim, neobhodno potrebno pa je, da bi Anteja bila opoludne sredi ljudij. Danes umrjejo na križih tri osebe. Bolje je to, nego nič. Vrhú tega so se radi velikonočnih praznikov sešli od vseh krajev ljudjé.

Lahko se jih nagledata. Zaukažem, dati vama izvrsten prostor blizo križev. Nadejam se, da bodo obsojenci junaško umirali. Jeden njih je kaj čuden človek; rekel je, da je Sin Božji. Krotak je, kakor golob, in zares ni zakrivil nič takega, za kar bi ga bilo treba kaznovati“.

„A ti si ga vendar obsodil v smrt“?

„Jaz sem nasprotno hotel, rešiti ga, toda ose, letajoče iz gnezda tukajšnjega svetišča, niso prestale pikati me. Oni že tako pošiljajo čez me pritožbe v Rim. Vrh tega pa tukaj ne pojde za življenje rimskega državljana“.

„Obsojenec ne bo trpel radi tvojega ravnanja manjših muk“.

Pilat ne odgovori na to opomnjo, a čez nekaj časa jame govoriti, kakor sam sebi:

„Jedne reči ne morem trpeti — skrajnosti. Na tak način je moči pripraviti me za ves dan ob dobro voljo. Zlata srednja pot, te se je treba vsikdar držati. A med tem ni na svetu kotička, kjer bi to pravilo imelo manj veljave, nego tukaj. Kakó mene to muči! Kakó muči! V ničemur ni pokoja, v ničemur ravnotežja, ni v prirodi, niti pri ljudéh. . . Sedaj, na primer, je pomlad, noči so hladne, a po dnevu je takó vroče, da je nemogoče stopati po kamenji. Poldan še ne bo kmalu, pa poglejte, kaj se godi! Kar se tiče ljudij, je bolje, ne govoriti o tem. Jaz živim tukaj le radi tega, ker sem primoran. Evo, zopet sem zagazil na stran. Torej

vesta kaj? Pojdita pogledat, kakó jih bodo križali. Prepričan sem, da Nazarenc bo hrabro umiral. Ukazal sem ga bičati, upajoč, rešiti ga na ta način smrti. Nisem tak surovež. Ko so ga topli, bil je potrpežljiv, kakor jagnje, ter je blagoslovljal národ. Ves oblit s krvjo je dvignil oči kvišku ter molil.

To je res najčudovitejši človek, kar sem jih videl kedaj v življenju. Radi njega mi ni dala žena ni minute pokoja. „Ne pusti umreti nedolžnemu“, prosila me je. Tudi jaz sem to hotel. Dvakrat sem to poskusil, obrnivši se k tem brezumnim nape-težem — višjim duhovnikom in k tem poganskim prostakom. Oni pa so mi odgovorili enoglasno, odpiraje usta do ušes:

„Križaj ga!

„In ti si odjenjal“! omeni Cinna.

„Ko bi ne bil odjenjal, bili bi se v mestu začeli neredi, jaz pa sem radi tega tukaj, da vzdr-žujem mir. Primoran sem, izpolniti svojo dolžnost. Jaz ne trpim skrajnosti in pri tem sem že na smrt utrujen, pa radi splošne blaginje sem rajše žrtvoval življenje enega človeka, vzlasti ker je ta človek nepoznan in se nihče ne poteguje za-nj. Toliko slabeje zanj, ker ni Rimljan“.

„Solnce ne sije samó nad Rimom“, omeni Anteja.

„Oboževana Anteja“, odvrne Pilat, „jaz bi ti lahko odgovoril, da na vsej zemlji sije solnce rimski očetnjavi, kateri je treba posvetiti vse, a

med tem neredi izpodkopujejo naš upliv. Pred vsem pa te prosim, ne zahtevaj, da naj spremenim sodbo. Tudi Cinna ti lahko pové, da je to nemogoče in da sodbo, enkrat izrečeno, more spremeniti samó cesar. Jaz tega ne morem storiti, ko bi tudi hotel. Ni li res, Kaj“ ?

„Da“.

Na Antejo so napravile te besede očividno neprijeten utis in, misleč nemara ná-se, reče :

„To torej znači, da je mogoče trpeti in umreti brez krivde?“.

„Nedolžnih ljudij ni“, odvrne na to Pilat. Ta Nazarenc ni zakrivil nič hudega in radi tega sem jaz, kot poglavar, umil si roké. Toda kot človek jaz zametujem njegov nauk. Jaz sem nalašč dolgo besedoval ž njim, želeč izvedeti vse, pa sem se prepričal, da propoveduje nečuvvene reči. Takó ni mogoče ! Svet se mora podvreči zapovedim uma.

Nihče, na primer, ne taji, da so potrebna dobra dela, tudi jaz ne tajim tega. No le sektarji učé samó, da je treba nadlogo prenašati potrpežljivo, vsekako pa ne zahtevajo, da bi se človek odpovedal vsemu, začenši z imetjem in končavši z obedom. Povej Cinna, ti si razsodon človek, kaj bi si ti mislil o meni, ko bi jaz tebi nič meni nič dal to hišo, v katerej stanujete, capinom? On pa trdi pri tem, da vse ljudi je treba enako ljubiti: žide takó, kakor Rimljane; Rimljane takó, kakor Egipčane; Egipčane takó, kakor zamorce in takó dalje.

Priznam ti, on me je uznemirjal. V trenutku, ko mu je šlo za življenje, držal se je takó, kakor bi se to ne tikalo njega; učil je ljudi in molil. Moja dolžnost ni, rešiti njega, ki za svojo rešitev ne mara. Kdor ne more nadvladati sam sebe, ta je po mojem mnenju slab človek. Pri vsem tem pa se je še imenoval Sina Božjega, izpodkopaval osnove, na katerih počiva red in s tem pohujševal národ. V duši svoji lahko misli, kar se mu ljubi, toda odkrivati ne smé svojih mislij. Kot človek se jaz upiram njegovemu nauku. Če jaz, na primer, ne verujem v bogove, je to moja stvar. Sicer pa jaz priznavam, da je vera neobhodno potrebna za priproste ljudi. Konji morajo biti upreženi, dobro upreženi. Naposled Nazarencu smrt ne more biti strašna, ker je trdil, da ustane od mrtvih“.

Cinna in Anteja se začudeno pogledata.

„Ustane od mrtvih“ ?

„Dà — in sicer tretji dan po svoji smrti. Takó vsaj trdé njegovi učenci. Njega samega sem pozabil uprašati to. Vrhu tega pa je tudi vse jedno: smrt namreč oprostí človeka, izvršiti svoje obljube. Če bi tudi ne ustal, bi ipak ne zgubil nič od tega, kajti po njegovem nauku začne prava sreča še le po smrti z večnim življenjem. Govoril je o tem takó prepričevalno, kakor bi znal to za gotovo. V njegovem raji je svitlejše, nego na tem podsolčnem svetu, in kdor tukaj največ trpi, ta

gotovo pride vanj, a samó eno je potrebno: ljubiti in ljubiti“.

„Čuden nauk“ ! omeni Anteja.

„A tolpa ti je kričala : Križaj ga !“ ? upraša Cinna.

„Znajta, jaz se temu ne čudim. Duša tega národa je sovraštvo, kajti kaj, razven sovraštva, more zahtevati križ za ljubezen“ ?

Anteja si otre čelo s shujšano roko.

„In on je prepričan, da je moči živeti in biti srečen po smrti“.

„Radi tega ga tudi ni strah pred križem in smrtjo“.

„Kakó bi bilo to dobro, Cinna“ !....

„Minuto pozneje ona iznova upraša :

„Odkod neki vé to“ ?

Pilat mahne z roko :

„Pravi, da vé to od Očeta vseh ljudij, kateri je židom to, kar je nam Jupiter, samó s tem razločkom, da je po besedah Nazarenca on sam edin in usmiljen“.

„Kakó bi bilo to dobro, Kaj!“ ponovi bolnica.

Cinna odpre usta, kakor bi hotel nekaj reči, pa umolkne in razgovor utihne. Poncij je očividno premišljeval „čuden“ nauk Nazarenca, kajti majal je z glavo in ramami. Potem pa ustane ter se poslovi.

Nakrat pa reče Anteja:

„Kaj, pojdiva pogledat tega Nazarenca“.

„Le požurita se“, svetuje jima odhajajoč Pilat, „sprevod bo kmalu na poti“.

VII.

Jasen in svitel dan se je jel opoldne kazati. Od severo-vzhodne strani so se začeli valiti temni oblaki, kakor bi naznanjali nevihto. Tu pa tam se je med njimi še videlo plavkasto nebó, toda lahko je bilo uvideti, da se ti kosovi čistega nebá kmalu skrijejo in da oblaki zakrijejo ves nebesni obok. Sedaj je osvitljevalo solnce njih vrhove z ognjem in zlatom. Nad mestom in njegovo okolico se je še razpenjal obsežnejši kos jasnega nebá, a vetra ni bilo.

Na visokem griču, imenovanem Golgata, so se tu pa tam videle tolpe ljudij, ki so hitele tjakaj pred sprevidom. Solnce je razsvitljevalo ta širck, pust, žalosten in neploden kraj. Na njegovem eno-obraznem sivkastem površiju si videl tu pa tam samc črne razpokline, toliko črnejše, kolikor svit-lejše je obsevalo solnce to skalovje. V daljavi so bili videti višji griči, isto takó prazni, ki pa so se ti zdeli mičnejši radi daljave. Niže med mestnim obzidjem in Golgato ležala je nekoliko manj pusta, tu pa tam nekoliko skalnata dolina. Tam iz raz-poklin, v katere je bilo nanešeno nekoliko plodne prsti, rastle so fige, z redkim in osmojenim listjem. Ponekje si opazil hiše z ravnimi strehami, kakor

kaka lastovičja gnjezda, prilepljena k skalam, in ta bivališča, osvitljena s solnčnimi žarki, predstavljala so se iz daljave kakor nekaki beli grobovi. Sedaj pa je vsled praznika in vsled deželanov, prišedših v mesto, blizu mestnega obzidja bilo videti dokaj šotorov in letovišč, iz katerih se je naredil cel tabor, poln ljudij in velblodov.

Solnce se je pomikalo vedno više in više po nebesnem prostranstvu, nepokritem še z oblaki. Približal se je čas, ko je navadno na teh višinah zavladalo gluho molčanje, kajti vse, kar je bilo živega, je odšlo v mesto, ali pa v sence razpoklin. Še sedaj, ne gledé na nenavadno oživiljenje, je nekak žalosten mrak ležal na tej pokrajini, kjer se leskeči solnčni žarki niso sipali na zelenje, marveč na sivkasto kamenito prostranstvo. Šum dalnjih glasov, doletavajoč od mestnega obzidja, se je tukaj spreminjal kakor v šepet valov, ki ga požira tišina.

Posamezne tolpe národa, že od jutra čakajoče na Golgati, so obračale glave proti Jeruzalemu, od koder bi imel zdaj pa zdaj priti sprevod. Prikazale so se nosilnice Anteje, spremljane z nekolikimi vojaki, katere je poslal Poncij, da bi jim delali pot sredi tolpe in branili jo razžaljenja od fanatične tolpe, sovražéče Rimljane. Za nosilnicami pa sta šla Cinna in stotnik Rupil.

Anteja se je kazala dokaj mirnejša ter ni kazala strahú pred približajočim se poludnevom z groznimi prikaznimi. To, kar je govoril Poncij o

mladem Nazarencu, je prevzelo njene misli, da je pozabila na svoje tužno stanje. Za njo je bilo to nekaj tujega, česar ni mogla razumeti. Tedanji svet je videl mnogo ljudij, umirajoče takó mirno, kakor ugašajo drva na pogašenem ognjišču. Nù, to je bil mir hrabrosti, ali modroslovskega nazora o neizprosni neobhodnosti zamembe svitlobe s temo, resničnega življenja z nekako mračno, neomejeno meglo. Nihče doslej ni blagroval smrti, nihče ni umiral z nedvornim prepričanjem, da samó za grobom se začinja pravo življenje, takó polnim sreče in brezkončnosti, kakoršno zamore dajati samó vsemogoče in večno bitje.

A oni, katerega imajo križati, je govoril o tem, kakor o nekakej nedvombenej resnici. Ta nauk ni samó prevzemal Anteje, marveč se ji kazal kot edino sredstvo za olajšanje in nádo. Vedela je, da mora umreti in radi tega jo je prevzela neskončna žalost. Kaj je bila njej smrt? Po mnenju Cinne, po mnenju očeta, po občutkih sveta in ljubezni, je bila to nekaka puščava, hlad, mrak. In čim bolje se ji je godilo v življenju, tem večja je morala biti njena žalost. Ko bi se smrt dala vsaj za nekaj uporabiti, ko bi bilo mogoče vzeti s seboj vsaj spomine ljubezni, sreče, koliko rajša bi potem umrla!

In sedaj, ko že ničesar ni pričakovala od smrti, je slišala, da smrt ji more dati vse. In kdo je oznanjeval to? Nekak čuden človek, učitelj, pre-

rok, modrijan, propovedujoč ljudem ljubezen kot najpotrebnejše dobro delo, blagoslavljaajoč jih, ko so ga bičali, in katerega bodo sedaj za vse to celó križali. Anteja je mislila: Čemu je učil takó, če mu v plačilo za to dajejo križ? Nekateri so hrepeneli po vladi — On je ni hotel; drugi po bogastvu — On je ostal berač; tretji so želeli palač, gostij, zabav, vozov, ozaljšanih z biserji in s slo-novo kostjo — On je živel kakor pastir, On je propovedoval ljubezen, usmiljenje, revščino, torej on ne more biti hudoben, ne more biti goljuf. Če je on govoril resnico, pa bodi blagoslovljena smrt kot konec pozemskega trpljenja, kot promena slabe sreče za boljšo, kot luč za ugašajoče oči, kot krila, s katerih pomočjo odleti človek v večno radost. Sedaj je Anteja razumela, kaj je pomenila obljuba ustajenja od mrtvih.

Misli in srcé revne bolnice so se z vsemi močmi navezale na novi nauk. Spomnila se je besed očeta, ponavljajočega večkrat, da samó nova resnica more osvoboditi človeške duše mraka in verig“. In glej jo, to novo resnico! Ona je premagala smrt in prinesla rešitev. Anteja se je takó zaglobila v te misli, da Cinna danes po mnogih dneh ni opazil na njenem licu strahú pred nasto-pajočim poldnevom.

Naposled se je sprevod jel pomikati od mesta proti Golgati, kateri je bilo moči izvrstno videti z višine, na katerej je stala Anteja. Tolpa bila je

velika, ki se je pa nekako izgubila na obsežnem kamenitem prostranstvu. Iz odprtih mestnih vrat pa so vrela vedno nova krdela, katerim so se na poti pridružili óni, ki so čakali sprevoda za obzidjem Jeruzalema. S početka so šli v dolgej vrsti, potem pa se je vrsta razkropila, kakor reka, stopivša iz struge. Na obéh straneh sprevoda je letalo obilno otrok. Sprevod se je bliščal v različnih barvah od belih možkih pokrival do modrih in sivkastih ženskih robcev. V sredi so bili videti oklepi in orožje rimskih vojakov. Šum različnih glasov se je slišal od daleč ter postajal vedno glasnejši. Naposled je došel sprevod prav blizo in oni, ki so šli spredaj, so se jeli popenjati na višino. Krdela so hitela naprej, da bi zavzela najugodnejše prostore ter takó videla muke, radi česar je oddelek vojakov, spremljajoč obsojence, ostajal vedno bolj zadi. Prvi so pritekli otroci, zlasti dečki, na pol nagí, samó z opasanimi bedri, s kratko ostriženimi lasmi, zarujavelega lica in modrih očij. Z divjim krikom so začeli krhati od skal kamenje, da bi ga lučali v obsojence. Za njimi se privale prostaki različnih narodov. Lica so jim gorela vsled hoje in nestrpnega pričakovanja. Na nobenem ni bilo videti sledú sočutja. Hripavi glasovi, neizmerna množina besed, izgovorjenih z različnimi usti, surovost in urno gibanje čakalcev, vsemu temu se je Anteja čedalje bolj čudila, dasi je bila privajena v Aleksandriji živahnosti Grkov. Ljudjé

so govorili tukaj med seboj, kakor bi se hoteli vsak hip spopasti: kričali so, kakor bi drli kožo ž njih in bi se hoteli rešiti.

Centurij Rufil, približavši se k nosilnicam Anteje, ji je z mirnim, pokornim glasom pojašnjeval to in ono, a med tem so se iz mesta sipale neprestano nove tolpe. Gneča je postajala vsako minuto večja. Tu si videl bogate jeruzalemske meščane, prazniško oblečene, ki so se odstranjevali od capastih krdel iz predmestja. Dokaj je bilo tudi prišlecev z dežele, ki so došli na praznike v mesto. Videl si ratarje, opasane z mehovi, pastirje z dobrodušnimi in čudečimi se obrazi, oblečene v kozje kože. Med moškimi so šla krdela žensk, pa ker bogate ženske niso hodile rade iz hiš, videl si tukaj največ prostakinj, kmetic ali kričeče opravljenih pouličnic z ozalšanimi lasmi, pobarvanimi obrvmi in nohtovi, že od daleč duhtečimi od vonjav.

Naposled je dospel tudi zbor duhovnikov in v sredi njega starec Anna s Kajfežem, pokrit z dvorogato kapo in s pozlačeno ploščo na prsih. Ž njima so šli v vrsti različni farizeji, kakor: „vlačilci nog“ — namreč ti, ki so nalašč butali z nogami ob vsako oviro, katero so srečali; „krvava čela“, razbijajoča si jih ob zidovje in „grbovci“, pripravljani, vzeti ná-se težo grehov vsega mesta. Mračna ravnodušnost in hladna zloba ste jih delile od navadne tolpe priprostega národa

Cinna je gledal na to mravljišče s hladnim licem, kakor človek, pripadajoč k gospodujočej vrsti, Anteja pa — z začudenjem in strahom. V Aleksandriji je živel mnogo židov, toda tam so bili že na pol Grki, tukaj pa jih je prvokrat videla take, kakor jih je opisal Pilat in kakoršni so bili v svojem domačem gnezdu. Mlado Antejino lice, na katero je smrt že pritisnila svoj pečat, njena oseba, spominjajoča te poprej sence nego človeka, vzbujala je pozornost vseh. Vzlasti so jo pazljivo ogledovali vojaki, kolikor so jim to dopuščale nosilnice; toda nestrpnost in sovraštvo do tujcev ste bile tukaj tolike, da v nobenih očeh ni bilo opaziti sočutja, pač pa si opazil v njih veselje, da ta žrtva ne uide smrti. Še le sedaj je Anteja spoznala, čemu so ti ljudje zahtevali smrt preroka, propovedujočega ljubezen.

In Nazarenc je takój postal njej nad vse mil in drag. On bo moral umreti — takó tudi ona. Njega po izgovorjenej obsodbi ničesar več ni moglo rešiti — a tudi nad njo je bila že izrečena obsodba. Antejji se je zdelo, da njiju obá druží bratstvo nesreče in smrti. Samó on je šel na križ z vero v prihodnje življenje, ona pa doslej še ni imela te vere in je prišla sedaj semkaj, da jo zajame v njegovem pogledu.

Nakrat pa se začuje močan šum in žvižganje, a potem je vse utihnilo. Anteja je razločno slišala žvenket orožja in težke stopinje prihajajočih tolp,

ki so se kmalu potem prikazale izza ovinka in jele stopati mimo nosilnic.

Spredaj, na stranéh in zadi so hodili z enakomernimi koraki vojaki, na sredi pa so bile videti tri povprečnice križev, katere, zdelo se je, so se pomikale same, ker so jih nesli ljudje, sključeni pod težo. Lahko si je bilo misliti, da med temi tremi nosilci križev ni bilo Nazarenca, kajti dva sta bila podobna razbojnikom, tretji pa je bil že prileten, priprost kmet, kojega so vojaki primorali nesti križ. Takó je tudi zares bilo, kajti prerok, padši tretjič pod križevo težo, ga ni mogel več dalje nositi. Hodil je sedaj za križi, spremljevan od dveh vojakov. Oblečen je bil v rudečkast plašč, a na čelu se mu je videl trnjev venec, izpod katerega je kapala kri. Nekatero kaplje so tiho tekle po licu mučenika, druge pa so se strjevale pod vencem, kakor jagode divje rože, ali zrna koravd. Bil je bled; hodil je počasi, omahujoč s slabimi koraki. Sredi krika in žvižganja hodil je utopljen v globoke misli, kakor bi bil že odtrgan od zemlje, kakor bi ne slišal več sovražnih krikov, usmiljen nad vse človeško usmiljenje, vse odpuščajoč, vzvišen nad človeško zlobo, tih, krotak, a žalosten, dà, neizmerno žalosten.

„Ti si resnica“! je zašepetala s trepetajočimi ustnicami Anteja.

Sprevod je se pomikal v tem hipu prav mimo nosilnic. Potem se je za nekaj časa ustavil, dokler

niso spredaj stopajoči vojaki naredili prostora. Anteja je sedaj videla Nazarenca nekoliko korakov pred seboj. Videla je, kakó se je veter igral ž njegovimi lasmi, videla rudečkast odsev plašča, padajoč na njegovo blede lice. Tolpa je drla k njemu v tesnem polukrogu ter obstopila vojake, ki so ga morali braniti pred besnostjo židovskih prostakov. Povsod si videl stisnene pesti, napete oči in brade, razmršene od urnega gibanja, usta, izbruhajoča zaporedoma grozne kletve, in škripajoče zobé. A on je, ozrši se okrog, kakor bi hotel uprašati: „Kaj sem vam storil“? dvignil oči kvišku, molil in odpuščal.

„Anteja! Anteja“! zakliče jo v tem trenutku Cinna.

Toda Anteja, zdelo se je, ni slišala njegovega klica. Iz njenih očij so tekle bridke solzé. Pozabila je svoje bolezni, pozabila, da že toliko časa ni ustala iz svojih nosilnic, in sedaj, dvignivši se, trepetajoča, ne zavedajoča se vsled žalosti, sočutja in srda na slepo sovraštvo, je jela puliti iz nosilnice hijacinte in cvetje jablane ter metati jih Nazarencu pod nogé.

Za trenotek je vse utihnilo. Tolpa je kar ostrmela, ko je videla odlično Rimljanko, skazujoč čast obsojencu. A on se je ozrl na njeno blede, velo, bolno lice in njegove ustnice so se premikale, kakor bi jo blagoslavljalé. Anteja, omahnivši nazaj na naslonjalo nosilnic, je čutila, kakor bi se bilo

razlilo na njo morje svitlobe, dobrote, usmiljenja, upanja, sreče — in znovič je zasepetala:

„Ti si resnica!“

In nov curek solz zalije njene oči.

Njega so porinili dalje naprej na mesto, kjer so že stali v skalnate razpokline zabiti križi. Tolpa ga je znova zakrila, pa ker je bil prostor, na katerem so stali križi, nekoliko vzvišen, je Anteja zopet zagledala njegovo blede lice s trnjevim vencem. Legijonci na konjih so se še enkrat spustili med tolpo ter odgnali jo takó daleč, da bi ne ovirala križanja. Sedaj so začeli privezovati razbojnika h križema, stoječima ob straneh. Tretji križ je stal v sredi z belo tablico, pribito zgoraj z žeb-ljem, katero je trgal in vrtel vedno bolj in bolj naraščajoč veter.

Ko so naposled vojaki stopili k Nazarencu in začeli ga slačiti, so se med tolpo zaslišali kriki: „Kralj, kralj! Ne pusti se, o kralj! Kje je tvoja telesna straža?? Brani se!“ Na to je nastalo táko grohotanje med národom, da se ti je zdelo, da kar vsa kamnata okolica trepeče od tega smeha. Med tem pa so ga položili na tla, da mu pribijejo roké k povprečnici križa, potem pa ga ž njo vred dvignejo na glavni steber.

Nakrat pa je neki človek, stoječ ne daleč od Antejinih nosilnic, oblečen v belo platno, padel na tla, pokrill si glavo s prahom in drobnimi kamenčki ter začel kričati z groznim obupnim glasom:

„Bil sem gobov in on me je ozdravil... Zakaj ga križate?....“

Antejino lice je obledelo, kakor platno.

„On ga je ozdravil... li čuješ, Kaj?“ reče.

„Mari hočeš iti odtod?“ upraša Cinna.

„Ne! jaz ostanem tukaj.“

In Cinno je prevladal divji neizmerni obup, češ, čemu ni pozval k sebi v hišo Nazarenca, da bi mu ozdravil Antejo?

V tem trenutku so vojaki nastavili žeblje k njegovim rokam ter jih začeli zabijati. Slišal se je topi odmev udarcev železa ob železo, ki pa se je takoj spremenil v bolj rezek glas, ko so žebliji prodrli mesó ter začeli uglobljati se v les. Tolpa je umolknila, hoteča očitvidno veseliti se krika, kakoršnega bi morale te muke vzbuditi v prsih Nazarenca. Toda on je molčal in samó strašni udarci kladiv so se odmevaje izgubljali v ozračju. Ko je bilo to končano, je pri križanju prisotni stotnik z zamolklim glasom izrekel povelje, naj začno pribijati h križu njegove noge. . . . .

Oblaki, navalivši se v jutro na obnebje, so zakrili solnce. Rudečkasti mrak pokrije krajino in kolikor bolj se je solnce zakrivalo z oblaki, toliko večji je nastajal mrak; zdelo se ti je, da nekdo od zgoraj pokriva rudečkasto temo. Goreč veter je zapihal enkrat, dvakrat, potem pa je utihnil. Ozračje je postalo soparno.

Nakrat pa so izginili še oni ostanki sivkaste svetlobe in vse se je pokrilo s temo. Oblaki, temni kakor noč so se jeli kupičiti kot nekaki velikanski valovi ter valiti se proti mestu. Nastala je vihra. Vsi navzoči začeli so trepetati od strahu.

„Vrnimo se!“ reče Cinna.

„Kaj še! Hočem ga še videti! odvrne Anteja. Ker pa v mraku ni bilo mogoče videti visečih teles, ukaže Cinna, prenesti nosilnice bliže h križem. Približali so se jim toliko, da so imeli le nekoliko korakov še do njih. Na temnem drevesu je bilo videti telo Križanega, ki se je kazalo v mraku, kakor bi bilo stkano iz srebrnih luninih žarkov. Njegove prsi so se dvigale v urnem dihanju. Glava in oči pa so bile obrnjene kvišku. . . . .

Nakrat se začuje v oblakih gluh ropot, ki je naraščal, ter se razširjal s strašnim treskom od vzhoda na zahod in potem kakor padajoč v brezkončno brezno, slišal se vedno niže in niže, sedaj zvenel močnejše, sedaj slabeje, naposled pa se spremenil v grozen udar, takó, da se je zemlja stresla.

Ob enem pa je močan blisk pretrgal oblake, razsvetlil nebó, osvetil zemljo, križe, orožje vojakov in vznemirjeno tolpo, stiskajočo se kakor preplašene ovce.

Takoj za bliskom nastane še večja tema. Blizo nosilnic se je slišal jok nekih žensk, ki so se približale križu. Bilo je nekaj pretresujočega v tem

joku sredi globoke tišine. Tu pa tam so se med tolpo začuli prestrašeni glasovi:

„O, gorjé! gorjé! Po nedolžnem je bil kaznovan! . . . .“

„On je spričeval resnico! O, gorjé! . . . .“

„On je oživiljal mrliče! O, gorjé! . . . .“

Nekdo je zakričal:

„Gorjé tebi, Jeruzalem!“

Drugi:

„Zemlja se je stresla!“

Nov blisk je razkril oblake in v njih nekaka ogromna, ognjena bitja. Glasovi so vtihnili, ali pa se zgubili v pišu viharja, trgajočega ženskam pokrivala z glav in raznašajočega jih po skalovju.

Znova se začuje krik:

„Zemlja se je stresla!“

Nekateri so hoteli bežati, druge je strah prikoval k zemlji in stali so žalostni, kakor stebri, brez mislij, znajoč samo to, da se je zgodilo nekaj strašnega.

Toda glej, tema se začne urno izgublјati. Vi-har je odgnal oblake in postalo je svitleje. Na-posled se je pretrgala črna zavesa in skozi oblake zasije svetel solnčen žarek, razsvitljujoč Golgato, prestrašena lica ljudij in križe.

Glava Nazarejca, blede kakor vosek, se je nizko pobesila na prsi. Oči njegove so bile zaprte, ustnice so mu zamodrele.

„On je umrl,“ zašepeta Anteja.

„On je umrl,“ ponovi Cinna.

Centurij prebode s sulico stran mrliča. Čudna stvar: vrnitev svetlobe in pogled na smrt je znova pomiril tolpo. Približala se je zopet križu, toliko bolj, ker ji vojaki niso več branili. Začujejo se glasovi:

„Stopi doli s križa! Stopi doli s križa!“

Anteja še enkrat pogleda blede, pobešeno glavo ter zašepeta tiho, kakor bi govorila sama sebi:

„Ali vstane od mrtvih?“

Pri pogledu smrti, pri pogledu na te čez mero razpete roké, na to nepremično teló, katero je teža vlekla k tlom, je njen glas trepetal v žalostnem dvomu.

Tak dvom je mučil tudi Cinnijevo dušo. Tudi on ni verjel, da bi Nazarenjec vstal od mrtvih, pač pa je verjel, da on jedini bi mogel ozdraviti Antejo, ko bi še živel.

A med tem je tolpa kričala:

„Stopi doli s križa! Stopi doli s križa!“

„Stopi!“ je z žalostjo v duši zašepetal Cinna, „ozdravi mi njo ter vzemi mojo dušo.“

Vreme je postajalo vedno lepše. Dalnji griči so se že zakrivali z meglo, toda nad Golgato in mestom se je nebó popolnoma zjasnilo. Stolp Antonija se je bliščal v solncu, lesketajoč se kot drugo solnce. V svežem ozračju so se podili roji lastavic. Cinna je dal z roko znamenje k vrnitvi v mesto.

Bil je poldan. Blizu stanovanja reče Anteja: „Hekata*) danes ni prišla“. Cinna je tudi sam mislil na to.

VIII.

Prikazen se tudi družega dne ni prikazala. Bolnica je bila nenavadno oživljena, kajti dospel je iz Cezareje Timon, ki je, boječ se za hčerino življenje in preplašen s pismi, koje mu je Cinna pošiljal, zapustil Aleksandrijo, ter prišel, da bi še enkrat videl svoje drago dete, predno odide v večnost. V Cinnovem srcu se je jelo vnovič vznemljati upanje, kakor tirjajoč, naj mu tam naredi prostor. Toda bal se je odpreti vrata takemu gostu, ni smel upati! Prikazni, jemajoče Anteji življenje, so tudi poprej večkrat prenehavale, res sicer, da ne nad dva dni zaporedoma, toda enodnevnih prenehajaj so se primerili še v Aleksandriji in v puščavi. Sedanjo olajšavo je Cinna pripisoval prihodu Timona in utisom z Golgate, kateri so toliko prevzeli dušo bolnice, da z očetom ni mogla o čem drugem govoriti. Timon jo je pazljivo poslušal; ni ji oporekal, marveč jo le izpraševal o nauku Nazarejca, o katerem pa je znala samó to, kar ji je povedal Pilat.

Splošno se je čutila zdravo in nekoliko krepkejšo, a ko je nastal in minol poldan, se ji je v

*) Hekata bila je Grkom boginja čarodejstva.

očéh zablíščalo neizrekljivo veselje. Večkrat je omenila, kakó je ta dan za njo srečen ter prosila možá, naj ga zapiše.

Sicer pa je bil ta dan oblačen in mračen. Že od ranega jutra je deževalo, spočetka močno, potem nekoliko manj, kakor iz sita. Le proti večeru se je nebó nekoliko zjasnilo in velik ognjeni solnčni žarek, prodrši oblake, ju je oblil z rudečilom in zlatom, pozlatil beli marmor, hodnik letovišča ter se izgubil sredi blišča proti Sredozemskemu morju.

Zató pa je bilo nastopnega dné čarobno vreme. Dan je sicer kazal biti vroč, toda jutro je bilo sveže, nebó brez vsakega oblčka in to nebó se je tako zrkalilo na zemlji, da so se ti zdeli plavkasti vsi njeni predmeti. Anteja je zaukazala, naj jo odnesó pod priljubljeno ji smokvo, da bi z griča, na katerem je rastlo drevó, mogla ozirati se po dalnji okolici. Cinna in Timon nista ni za korak odstopila od nosilnic, marljivo motreč utise, pojavljajoče se na licu bolnice. Bil je zapaziti na njem nekak strah pričakovanja; prav nič pa ni bilo opaziti onega smrtnega strahú, ki jo je poprej vsikdar napadal pred poldnevom. Njene oči so se živeje lesketale in na licu se je prikazala slaba rudečica. Cinni se je sedaj zares dozdevalo, da Anteja more še ozdraviti in v tej misli hotel je pasti na tla, jokati se od veselja ter blagrovati bogove. Toda nakrat ga znova prevzame strah in

zdelo se mu je, da je to le blesk ugašujoče svetilnice. Želeč, dobiti novo upanje, je pogledal večkrat na Timona, toda bržkone so tudi njemu rojile take misli po glavi, radi česar se je izogibal Cinnovemu pogledu. S trepetajočim srcem je Cinna zrl na senco, katera je postajala vedno krajša.

Vsi trije so sedeli, uglobljeni v premišljevanje. Bržkone najbolj mirna bila je Anteja. Ležeč na odkritih nosilnicah ž glavo, oprto na rudečkasto blazinico, je radostno srkala čist zrak, ki ga je donšal lehak vetrič od dalnjega morja. Toda pred poldnevom je veter popolnoma utihnil. Vročina je postajala vedno večja. Od solnca razgreto grmičje je širilo prijetno vonjavo. Nad cvetočim grmičjem so letali metulji. Iz skalnatih razpok prilezejo male gašcarice, ki so se že privadile tem ljudem in nosilnicam. Vsa okolica je tonila v svitlej tišini, v toploti in mirnem počitku.

Tudi Timona in Cinno je očitvidno prevzel ta splošni mir. Bolnica je zakrila oči, kakor bi sladko dremala; ničesar ni dramilo molčanja in slišal si samó lahko dihanje Antejinih prsij.

Cinna opazi, da mu senca leži že skoro popolnoma pri nogah.

Bil je poldan.

Nakrat pa Anteja odpre oči ter reče z nekakim tujim glasom:

„Cinna, podaj mi rokó“!

Cinna poskoči. Vsa kri mu šine k srcu; prišel je trenotek strašnih prikaznij.

A Antejine oči so se odpirale vedno širje in širje.

„Vidiš“, zašepeta, „kakó se tam zbira svitloba, kakó trepeče, miglja in se mi bliža?“

„Anteja, ne glej tjakaj!“ zakliče Cinna.

Toda, o čudo! na njenem licu ni bilo opaziti groze. Odpre usta, odpira oči vedno širje in nekako brezmejno veselje se jame razlivati po njenem licu.

„Svitli steber se mi bliža“, reče. „Glejte! To je on, to je Nazarejec!... On se mi nasmihava... O, Krotak!... O, Usmiljen!... Kakor mati steza k meni pribite roké! Cinna! Nese mi zdravje, rešitev; kliče me k sebi.“ . . . . .

— — — — —
Cinna močno obledi ter reče:

„Če nas on kliče, pa pojdimó za njim!...“

ANGELJ

V mestecu Lupiskorah bile so večernice po pogrebu Kalikstovke in po večernicah je ostalo še nekaj žensk v cerkvi, da odpojó poslednje pesmi. Bila je četrta ura popoldne, ali ker se po zimi jame že ob štirih mračiti, bilo je v cerkvi že temno. Posebno veliki oltar se je že pogrezal v temo. Še dve sveči sta goreli ob tabernaklju, ali migljajoča njiju plamena sta le nekoliko razsvetljevala pozlačena vratica in z velikim žebljem prebiti nogi više na križu visečega Kristusa. Glavica žeblja je bila videti velika bliščeča pika v oltarju. Od drugih ravnokar pogašenih sveč dvigal se je dim, ki je napolnjeval božji hram s popolnoma cerkvenim, voščenim duhom.

Starec in majhen deček sta se sukala pred stopnicami oltarja. Jeden je pometal, drugi skladal preprogo s stopnic. Kedar so ženske prenehale peti, slišalo se je jezno šepetanje starca, ki je karal dečka, ali pa na prostem stradajočih in prezebojčih vrabcev pikanje na zasnežena okna.

Ženske so sedele po klopeh ob vhodu. Še temneje bi bilo ondu, ako ne bi gorelo nekoliko lojevih sveč, s katerimi so si nekoje ženske svetile

pri čitanju iz molitvenih bukvic. Jedna teh sveč je dosti razločno osvetljevala ob sosednji klopi pritrjeno bandero, predstavljajočo grešnike sredi plamenov in satanov. Na drugih banderih se slike niso mogle spoznati.

Ženske niso pele, temveč mrmrale s sanjavimi in utrujenimi glasovi pesem, v kateri so se vedno ponavljale besede:

„A kiedy przyjdzie skonania godzina,
„Uproś nam, uproś u Twojego Syna. . .“*)

V temo pogreznjena cerkev, bandere stoječe ob klopeh, stare žene z zarjavelimi obrazi, — migljajoče, kakor v temo zamaknjene lučice — vse to je bilo nenavadno osupljivo, dà, strašno. Zamolke besede o smrti zvene so tu notri nenavadno.

Včasih se je nehalo peti; jedna ženska je vstala v klopi in z drhtečim glasom jela govoriti. „Češčena si Marija, milosti polna“ — in ostale so pomagale: „Gospod je s Teboj“ itd.; ker je pa bilo danes po pogrebu Kalikstovke, končevala se je vsaka „Češčena si Marija“ z besedami: „Večni mir ji daj, Gospod, in večna luč naj ji sveti“!

Hčerka rajнке Kalikstovke, Marisija, sedela je v klopi poleg stare žene. Na sveži grob njene matere padal je v tem času mehak in tih sneg, ali deklica ni štela več nego deset let, in videti je

---

*) In kedar pride smrtna ura, izprosi nam pri Tvojem Sinu. . .

bilo, da še ne umeje svoje izgube in da ne žaluje. Njen obrazek nosil je v nebeških očescih deviški mir, dà celó nekako malomarno ravnodušje. Odsevalo je ž njega nekoliko radovednosti, in nič drugega. Otvorivši usta, gledala je z veliko zvedavostjo na bandero, na katerem je bil naslikan pekel z grešniki, potem je zrla v kot cerkve in konečno na okno, na katero so pikali vrabci.

Oči so ji ostale brezmiselne. V tem so ženske deseti krat jele sanjavo mrmrati:

„A kedar pride smrtua ura“.....

Deklica je vihala končeka svojih svetlih las, spletenih v tilniku v dve kiti, ne večji od mišjih repkov; vidno se je dolgočasila. Zdaj jo je jel zanimati starec.

Starec je prišel na sredo cerkve in jel vleči za vozlató, od stropa visečo vrv. Zvonil je za dušo Kalikstovke, a delal je to s cela mehanično. Videlo se mu je, da misli o čem drugem.

Zvonenje je tudi naznanjalo, da so večernice končane. Ko so ženske poslednjikrat ponovile prošnjo za srečno smrt, odšle so iz cerkve na prosto. Jedna iz njih vodila je Marisijo za roko. — Kulikovka, kaj storite z dekletom? uprašala je ženo neka soseda.

Kaj naj storim? V Leščince pojde; odpelje jo Vojteh Menzula, katerega so poslali na pošto.

Kaj pa bo delala v Leščincih?

Moj Bog! kar dela tukaj. Odkjer je, tija naj gre. Morebiti pa jo prežive v gradu in ji dovolijo v jedilnici spati.

Takó pogovarjaje se šli ste čez cesto. Mračilo se je jako naglo. Bil je tih, zimski čas, nebó prevlečeno z oblaki in zrak napolnjen z vlažnostjo in mokrim snegom. S streh je kapljala voda, na cesti je ležalo blato, namešano s snegom in slamo. Kraj ob ubožnih kočah je bil istotakó žalosten, kakor cerkev. V nekojih oknih je migljala luč, šum je ponehaval, le v krčmi je igrala lajna na ples.

Svirala je zastonj, kajti plesal ni nihče. Ženski sta vstopili, pili žganje, pri čemer je Kulikovka dala tudi Marisiji pol čašice, rekoč:

— Pij, ker si sirota. Dobrote ne boš poznala.

Beseda sirota spomnila je ženi na smrt Kalikstovke. Kapuščinska je dejala.

Na zdravje, Kulikovka, pijte! O dragi moji! kako jo je kap udarila, niti ganila se ni. Predno je duhovnik prišel, bila je že mrzla.

Kulikovka na to:

— Že davno sem pravila, da ji tenko prede. Minolo nedeljo je prišla in jaz sem ji dejala: — Ej Kalikstovka, Kalikstovka! oddajte raje Mariško na dvor. Ona pa pravi: — Jedinó hčerko imam in ne dam je. — In neprijetno ji je bilo, začela se je ihteti, potem pa je šla v pisarno k vaškemu sodniku, češ, da uredi papirje. Plačala je štiri gol-dinarje in šest grošev. In rekla je: radi otroka ne

tožim. — Moj Bog! In oči je imela izbuljene, po smrti pa jih je še bolj izbulila. Hoteli so ji jih zatisniti, a niso mogli. Govorili so, da je še po smrti za otrokom gledala.

— Pijve na to žalost pol četrtinke!

Lajna je še vedno igrala na ples. Ženi sta jeli postajati dobre volje; Kulikovka je ponavljala z žalostnim glasom: „revica! revica“! Kapuščinski pa je prišla na misel smrt rajnkega moža.

— Ko je umiral — govorila je — je tako vzdihal, tako vzdihal! — in vedno bolj zateguje glas, prešla je nehoté v petje, iz petja v takt lajne in naposled uprla se je v bok ter začela popolnoma v taktu lajne peti:

„Wzdychol, wzdychol, wzdychol
Oj ta dana — wzdychol“!

Najedenkrat je začela jokati, dala je lajnarju šest grošev in še pila žganja. Kulikovka je bila ginjena in obrnila se je k Mariški: — Spominjaj se, sirota — rekla je — kaj ti je govoril duhovnik, ko so mamico zasipali s snegom, da je angelj nad taboj.

Hipoma je vzdrhtela, ozrla se, kakor divja na okrog, in potem pristavila z nenavadno odločnostjo:

— Ako pravijo, da je angelj, je angelj!

Nihče ni tajil. Mariška se je mežikajoč s svojimi belimi, glupimi očesci zagledala v resne oči ženine. Kulikovka je nadaljevala:

— Ti si sirota! Nad sirotami je angelj. Dober je. Tu imaš deset grošev. Ako bi šla tudi peš do Leščinjevca, videla boš, da te bo spremljal.

Kapuščinska je jela peti:

„W cieniu swych skrzydel zachowa cie wiecznie,
Pod Jego pióry — uleżysz bezpiecznie*: *)

Tiho! — zakričala je Kulikovka. Potem pa je znova začela govoriti deklici:

— Neumnica, ali veš kdo je nad taboj?

— Angelj — odgovorilo je s tankim glasom dekletce.

— Sirotica, jagodica, otroče božje! Angelj s krili — govorila je popolnoma ginjena Kulikovka in potegnivši deklico k sebi, jela jo je pritiskati na svoje poštene prsi.

Deklica se je razjokala. Morda se je v njeni temni glavici in v srcu, ki ni moglo še ničesar razbrati, vzbujalo v tem hipu spoznanje.

Krčmar je že sladko spal, na lojevih svečah so se delali utrinki, lajnar je nehal svirati, kajti zanimalo ga je, kar je videl in slišal.

Nastala je tihota, katero je najedenkrat pre-rušilo teptanje konjskih kopit po blatu pred durmi in neki glas, ki je zaklical konjem:

— Prrr!

V krčmo je vstopil Vojteh Margula z užgano svetilnico v roki, postavil svetilko na klop, jel plo-

*) V senci svojih kril te bo večno hranil, pod njegovimi perotmi ležala boš neskrbno.

skati z rokama, da bi ju razgrel in končno zaklical krčmarju. . . .

— Daj pol četrтинke!

— Margula! — vskliknila je Kulikovka — vzemi dekle do Leščinec.

— Vzamem ga, ker me je strah — odvrnil je Margula.

Potem je pristavil, pogledavši obe ženski;

— Ali sta si privoščili.....

— Seveda! — odgovorila je Kulikovka. Vendar pravim ti, da bodi z otrokom previden. Sirota je. Saj pač veš, kdo je nad njo?

Vojtehu se ni zdelo potrebno odgovarjati na uprašanje in skušal je zasukniti govor na drug predmet. Pred vsem pa je dvignil pol četrтинke in začel:

— Učeraј vam.....

A ni končal, kajti vzpivši žganje skrivil se je, pljunil in. postavivši merico nezadovoljno na mizo, rekel:

— Saj je sama voda. Dajte drugačnega iz druge steklenice!

Krčmar mu je nalil iz druge. Vojteh se je še močneje skrivil.

— E! ali nimate araka?

Izpivši pet meric araka pozabil je svetilnice, v kateri je svečica ugasnila. Prijel je pol spečo deklico za roko in dejal:

— Idi, dekle!

Ženi sta baš zaspali, in nihče ni blagoslovil Marisije. Skratka: mati ji je ostala na pokopališču v Lupiskorah, ona pa se je odpravljala v Leščince.

Prišla sta iz hiše, sedla na voz, Margula je zakričal na konja „hi“ in odpeljala sta se. Sani so začetkoma precej težko drčale po mestnem blatu, a kmalu so dospele na belo in razsežno polje. Voziti se je bilo lahko, sneg ni šumel: samo včasih je zahrskal konj, včasih se je začulo iz daljne daljine pasje lajanje.

Vozila sta se in vozila. Vojteh je poganjal konja in z zamolklim glasom prepeval: „Pomni ti nezvestnik, kaj si mi obetal“. A kmalu je obmolknil in jel polagoma voziti. Zibal se je na desno in na levo. Sanjalo se mu je, da ga v Leščincih bijejo po hrbtu, ker je zgubil košek s pismi, le včasih se je zbudil na pol in mrmral: „učeraj“! Marisija ni spala, ker jo je zeblo. S široko odprtimi očmi je zrla po belem polju, katero sta ji včasih zakrivali temni pleči Margule. Mislila je pri tem tudi, da ji je „mamica umrla“ in tako misleč predstavljala si je popolnoma blede in upali obraz matere, njene izbuljene oči — in čutila, da je ta obraz vendar ljubila, da ga v Leščincih ni in nikedar ne bode. Saj je videla na svoje oči, kako so jo zagrebli v Lupiskorah. Spomnivši se tega, razjokala bi se bila od žalosti, ali ker jo je zeblo v noge, razjokala se je zbok mraza.

Mraza prav za prav ni bilo, ali vreme je postalo prodirno, kakor je za odjuge navadno. Vojteh pa je imel v želodecu precejšnjo zalogo toplote, katere si je oskrbel v lupiskorski krčmi. Bil je v tem hipu tako srečen, da ga ni moglo nič razdražiti.

Razjezilo ga ni na primer niti to, da sta jela konja, prišedša v gozd, počasneje stopati, dasi je bila pot v gozdu lepša. In vendar sta prevrnila sani v ob cestni jarek. Voznik se je sicer zbudil, a razložiti si ni mogel dobro, kaj se je zgodilo.

Marisija ga je jela tresti.

— Vojteh!

— Kaj kričiš?

— Prevrnila sva.

In Vojteh je uprašal: „ali kozarce“? in trdno zaspal.

Deklica se je sključila in sedla poleg sanij. Obraz pa ji je naglo popolnoma oledenel, in znova je začela tresti spečega voznika:

— Vojteh!

Ni ji odgovoril.

— Vojteh, do hiš pojdiva!

In za hip zopet:

— Vojteh, sicer grem peš.....

Konečno je šla. Zdelo se ji je, da je do Leščinec jako blizu, kajti bila ji je tudi pot znana; vsako nedeljo je hodila namreč z materjo po nji v cerkev. Ali zdaj je morala iti sama. Dasi je bila

odjuga, bil je sneg v gozdu jako visok, noč pa je bila jasna. Blesk snega in bleda svitloba lune je razvitljevala pot, da jo je bilo videti kakor po dnevi. Marisija je že od daleč lahko razločevala čarobno in mirno na beli odeji počivajoče sence dreves. Istotako je razločno videla snežne nasipe, prostirajoče se med drevesi. V gozdu je bil nekak slovesen pokoj, kateri je deklico osrčeval. Po vejah se je nabral led, in kaplje so padale od njega razbijajoč se ob vejah in vejicah. To pa je bil jedini nemir. Sicer je bilo vse na okrog tiho, belo, molčeče in pusto!

Veter ni pihljaj. Vse je spalo zimsko spanje. Zdelo se je, da je snežna odeja na zemlji in ves molčeči gozd in raztreseni in bledi oblaki na nebu, da je vse — belo mrtvo bitje. Tako je za odjuge. Jedina živa stvar, premikajoča se kakor črna točka sredi mrtve vesoljnosti, bila je Marisija. Dobri, veličastni gozd! Kaplje, katere spušča taleči se led, so morda solze lijoče na siroto. Drevje je tako veliko in se tako smiluje malih stvaric! In taka slabotna, revna stvarica pričakuje rešitve sredi snega, sredi noči in gozda. V takem slučaju zavisí vse od volje božje. Deklica je šla precej dolgo in se je naposled utrudila. Ovirale sta jo težki, veliki škornji, iz katerih sta mali nožici vedno polzeli. Poleg tega si tudi z rokama ni mogla pomagati, kajti v jedni stiskala je krčevito z vso močjo oni novec, katerega je dobila od Kulikovke. Bala se je, da ga ne

spusti v sneg. Včasih je začela glasno plakati, a najedenkrat je prenehala, kakor bi se hotela prepričati, ali je kdo slišal njen jok. Seveda, gozd ga je slišal. Od topečega se ledu kapljala je voda jednomerno in žalostno. Deklica stopa vedno počasneje. Je-li zašla? Dekleta so začele mučiti nepokojne misli.

Utrujena je sedla pod drevo. Trepalnice so se ji sklepale. Za hip se ji je zdelo, da se ji po belem snegu bliža od pokopališča mamica. Nihče ni prihajal. Deklica pa je bila prepričana, da mora nekdo priti. Kdo? — Angelj! Saj je vendar govorila stara Kulikovka, da je angelj nad njo. — Marisija ga je poznala. V mamini kočici bil je naslikan z lilijo v roki in s kriloma. Gotovo pride. Jelo je močnejše pršeti. — Tiho! res prihaja nekdo. Sneg hrešči, dasi je mehak, koraki se približujejo. Deklica zaupno odpre zaspane oči. . . .

Kaj je to!!

Siva, trivoglata glava s štrčečimi ušesi pridno motri deklico.... strašno.... grozno.... bil je volk. Kaj se je godilo potem, ni mi treba praviti. Volk je bil torej njen „angelj“, ki jo je rešil bridkostij in težav, katere so ubogo siroto brez dvombe čakale na svetu. Grozno, vendar grozno!

Henrik Sienkiewicz.

Dolgo, dolgo je pustila božja previdnost, da smo Slavani národno dremali. Slovanski rodovi živeli ali životarili so sami za - se in ko so prihajali v dotiko drug z drugim, niso se zavedali ozkega sorodstva, niso umeli, da so vsi sinovi ene in iste staroslavne matere Slave. Na slovanskem obzorju se je popenjal še črn oblak nezavednosti, iz katerega so pogosto prihrule hude nevihte na slovanske rodove: v bratomornih bojih klali in pobijali so se med seboj v veliko veselje svojih skupnih sovragov. Zlasti med bojevitimi Poljaki in Kozaki so često divjali grozoviti boji, ki z žalostnimi zgodbami polnijo slovansko zgodovino. Te boje so opisovali mnogi poljski in ruski pisatelji, zlasti Gogolj, Čajkovskij, a najlepše, najdivnejše še živeči Poljak Henrik Sienkiewicz (Senkevič) v svojem slovečem romanu „Z ognjem in mečem“.

Toda — ako smemo nekoliko prekrojiti Prešernovo prerokovanje — „vremena bodo se zjasnila, Slovanom lepše zvezde kot do zdaj sijale!“

Dá! Na slovanskem obzorju so se začele prikazovati svitle zvezde druga za drugo, ki s svojo blagodejno in čarobno lučjo preganjajo poprejšnjo temo. Na slovanskem nebu vzšle so zvezde, ki so nam začele kazati edino pravo pot, po kateri nam je hoditi vsem Slovanom, pot — slovanske uza-jemnosti, ki se razodeva v vsestranskem spoznavanju drug drugega in v trdnem prepričanju, da vse slovanske rodove mora objeti trdna vez neomahljive bratske ljubezni. In taka vez nam spričuje, da smo vsi Slovani eno samo veliko drevo z mnogoterimi vejami in vejicami. Toda kar imá dobrega in lepega jedna slovanska veja, to smatra lahko tudi druga za svoje, česar se veseli in s čemur se more ponašati pred svetom, češ: to je naše, to je slovansko!

In taka svilla zvezda, na katero more biti z vso pravico ponosno vesoljno Slovanstvo — je poljski pisatelj *Henrik Sienkiewicz*.

O tem slovečem pisatelju priobčimo pri kaki drugi priliki nekoliko životopisnih črtic; na tem mestu pa naj izpregovorimo prav ob kratkem o njegovem pisateljskem delovanju.

Kakor je pač navadno in naravno, poskušal je tudi *Sienkiewicz* svojo pisateljsko žilo najpoprej v drobnejših črticah in manjših povestih. Prva nekoliko daljša povest bila je „Na marne“ („Zaman“) in ta je vzbudila med poljskim čitajočim občinstvom splošno pozornost. Potem so sle-

dile povesti: „Stari sluga“, „Hania“, „Janko muzikant“, „Za kruhom“, „Prižigalec“, „Sužnost tatarska“, „Angelj“, „Čez stepe“, i. dr. Večino teh in drugih povestij ter slik iz življenja priobčil je v varšavskem časopisu „Slovo“, kateremu je postal glavni sotrudnik. — Vse njegove povesti se odlikujejo z nenavadno svežostjo in z nekim posebnim tonom, ki sega do srcá. Knjigarna Gebethner in Wolf v Varšavi izdaja njegove povesti v knjigah po 1 gld. 20 kr. V knjigi I. in IV. so zbrane vse zgore omenjene povestice.

Neminljivo slavo si je stekel pa s svojo slovečo trilogijo, t. j. zbirko treh jako obširnih romanov: „Ogniem i mieczem“, „Potop“ in „Pan Wloodyjowski“. Zlasti prvi jako obsežni roman začeli so prevajati tudi drugi narodi; Rusi imajo celó dva prevoda; pa kaj, tudi mi Slovenci imamo dva. „Matica Slovenska“ izdala je lani prvi del tega romana v veliki, krasni in bogato ilustrovani knjigi; novomeški knjigar Krajec je izdal pa drugi prevod našega sotrudnika v svoji „Narodni biblioteki“. Ta roman razkriva nam jedno najbolestnejših ran Slovanstva — grozen bratomorni boj, boj med Poljaki in Kozaki. To slavno delo pridno prebirajmo Slovani, da si ohranimo v spominu, kakó škodljiva je borba med brati. V njem pa naletimo tudi na prekrasne, uzvišene ljubezni do domovine.

Roman „Potop“ nam kaže drugo tužno sliko iz poljske zgodovine. Sovražnik Šved pridrl

je v deželo in preplavil jo do zadnjega kotička. Nekaj velikašev je izdalo domovino in odprlo sovražniku pot v deželo. Toda brezorožni minihi na čenstohovski Črni Gori so se postavili v bran proti sovražnemu tujcu in čudežno rešili ne le sebe marveč celo domovino. V tej povesti imel je pisatelj posebno hvaležno nalogo, kazati uzvišeno ljubezen do domovine in gnjus izdajalstva. Zlasti junakinja romana, Alenka, in njen zaročenec Kmetič kažeta takó čisto in uzvišeno ljubezen do domovine, da sta nam lahko vsem za uзор pravega domoljuba. — Poljska kritika daje temu romanu prednost pred prvim („Z ognjem in mečem“), toda med čitajočim občinstvom ga ni prekosil; zlasti pa je poljsko plemstvo vihало nosove proti Sienkiewiczu zaradi tega romana, v katerem je krasno opisana ljubezen prostega naroda do domovine, dočim se nahaja plemstvo večinoma v vrstah izdajalcev. — Slovenski prevod tega romana imamo že v rokah, a ker je preobširen, ne vemo, ali in kdaj bi ga začeli priobčevati v „Slovanski knjižnici“.

„Pan Wołodyjowski“ („Gospod Volodjovski“) imá v ruskem prevodu naslov „Pobéditel“ (zmagovalec). Roman je dobil imé po junaku povesti, katerega poznamo že iz prvega romana. Tudi v tej povesti kaže nam pisatelj najuzvišenejšo ljubezen do domovine. Turki so oblegali mesto Kamenca, katero so Poljaki raje sami pognali v zrak nego da bi padla v roke divjim so-

vražnikom; vse moštvo je poginilo in med temi tudi junak Volodijevski. Narod je žaloval ob njegovej krsti in ko je duhovnik v cerkvi, govoreč o padlem junaku, uprašal obupnim glasom, kdo bo odslej branil nesrečno Poljsko pred Turki, vstopil je v cerkev slavni poznejši zmagovalec — Jan Sobieski.

Sienkiewicz rad potuje. Toda tudi na svojih potovanjih prav pridno bogati poljsko književnost. Zadnji čas je zopet napisal več krajših povestij, med temi tudi našo današnjo „Pojdimo za njim“. Zvezek 19. njegovih zbranih spisov prinaša pet krajših, a krasnih povestij. Svoje potopise v Pariz, v Rim in v Ameriko je izdal v 2. in 3. zvezku. Najobširnejše novejšo delo je povest v treh delih „Bez dogmatu“, katere vsebina nam pa še ni znana. V kratkem izdá tudi obširnejši roman o afrikanskih zamorcih.

Slovani imamo večinoma nesrečo, da nam naše veleume pobira smrt bodisi v mladosti ali pa v najlepši možki dobi. Kdo se ne spominja Puškina, Lermontova, Gribojedova, Jurčiča, Preširna, Jenka, Krilana itd.? Zató smo hvaležni previdnosti božji, da nam je pustila Sienkiewicza pri dobrem zdravju, ker takó lahko še veliko pričakujemo od njega. Njegova dela širijo mu slavo po vsem izobraženem svetu in s tem se širi tudi ugled in slava slovanskega imena.

Stanku Vrazu

na dan 8. rujna godine 1880.

Spjevao August Šenoa.

Je l' vaš, je l' naš, kom danas kries se pali,
Pjesništva plodnog divnomu junaku?
Slovenci, vi ste njemu zibku dali,
Hrvati daše Stanku slavnu raku;
Vi učiste ga ljute trpit muke,
Iz vaših gora donie sladki piev:
Mi javor-gusle tisi mu u ruke,
Kad janački je plano u njem gnjev.
Pogadjaj sada, brate, ako znaš,
Je l' Stanko vaš, je l' naš?

Medj vami sinu prvi ruj mu zore,
Medj nami sgleda slavskog slavlja podne;
Privinuo je k srcu vaše gore
I vaše gaje, duši njegovoj srodne,
Na vašoj zemlji liepi cviet mu cvao,
Medj vami pjevnu prvi njegov glas:

Na našu zemlju zlatni plod mu pao,
Davorijom je gromkom digo nas.
Pogadjaj sada, brate, ako znaš,
Je l' Stanko vaš, je l' naš?

Za oba nas je bilo srdce vruće,
Za oba jednak plamtio mu plamen,
I ničja ruka nije znala ljuće
Medj nama kršit klete smutnje kamen.
Dà, on je znao, jedan drugog treba,
Dà, ćutio je, jedna da smo krv;
On vidje, jedna zvier na oba vreba,
I da nam srdce toči jedan crv.
Pogadjaj sada, brate, ako znaš,
Je l' Stanko vaš, je l' naš?

Slobode viestnik širio je krila
Nad naše glave mukotrpne, nujne;
Do ljubavi nas vodi njegov vila
Uz romon pjesme nježne, miloćujne;
Jer ćovjek vam je bio bolji, jaći
I življi bio njegov pjesme klik,
Neg mrtve slovke mićeni kovaći
I ćjepidlakà vragomili krik.
De pitaj, brate, samog Stanka baš,
Je l' pjesnik vaš, je l' naš?

I v a š i n a š! Ćuj jeknu jeka groba.
Oh podajmo si k ljubavi sad ruke,

I prokleta medj nami svaka zloba,
Ta jedna nam je krv i jedne muke!
Da, Stanko nami spisa évangjelje,
Na ljubav búdi njegve pjesme glas,
Ko naše vode nek se splinu želje,
K slobodi, k sreći vodi pjesnik nas!
Ma škrimo vrag od ljuta jeda baš,
Slovenac, Hrvat klikće: On je naš!

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

Snopič 3. - V Gorici, 4. novembra 1893. - Cena 12 kr.

SLUČAJNO

(Iz tverskih sporočil).

Ruski spisal P. N. Polevoj.

Poslovenil J. J. Kogej.

—
—
—

AMERIKANCI.

Pripovedka I. I. Jasinskega (Maksima Bělinskega).

Poslovenil V. K. Ratimir.

—
—
—

1659

№1950/3458

I.

Tverski knez Jaroslav Jaroslavič, rodni brat kneza Aleksandra Nevskega, bil je prekrasen mladenič. Kar z vsem se ti je prikupil: bil je visoke rasti, vitke postave, širokih pleč. Lica bila so mu bela kot mleko, rdeča kot kri; oči — velike, temno-modre, nad njimi pa goste obrvi, združene, zlivajoče se v temen oblaček. Nad visokim čelom vili so se mu temno-kostanjevi lasjé, mehki kakor svila, kodrajoči se sami...

Na svojem knežjem dvoru sede ti časih na čilega konja, podpré se z rokama, dene po strani svojo čepico s peresi ter ogrne krzno iz zlatopretkane svile — kar vse spremstvo, starejše in mlajše, se ga veseli... Ko pa gre iz knežjega dvora po mestnih ulicah — gledajo ga Tverčani in kar ne morejo se ga nagledati; mlade žene vsa okenca v sobah odpirajo, a krasne deklice vse plote oblomljajo — gledaje na prekrasnega kneza... Rada, pristrčno rada ostavila bi vsaka zanj očeta in mater,

rada bi razplela krasne temne lase, privezala svoj razpleték k njegovemu zlatemu stremenu!

„Čas je, da bi se oženil naš knez!“ pomenkujejo se stari Tverčani, sedeči brez dela. — „Minilo mu je že dvajset let, a še doslej si ni spletel toplega gnjezdeca!“ „Čemu bi si pletel gnjezdo, ko leta po zraku kakor bistri sokol, davi bele labudiče in se mu ne gabi siva račica!.... He, he!“

„Baš kakor sokol! Povsod dobiva svoj plen... Zato je pa tudi samec in se ne ženi!“

„Kaj bi se pa ženil, ko živi takó presrečno življenje: z veselice gre na veselico, z lova na igrišče, z igrišča na vitežko zabavo, a zabavo zopet končuje s pirovanjem“.

Gledajo na kneza tudi stari svètniki, oni, kateri vladajo zanj, kateri mislijo mesto njega, dočim lepi knez se le razveseljuje, nikake skrbi, nikake nezgode ne vidi nad seboj.

In pomenkujejo se knezovi svètniki, stari bojarji*), ter gladijo si goste in dolge sive brade:

„Naj se utrudi mladi konj, naj se umiri; naj se uleže mlado pivo. Tudi nanj pride vrsta!“

„Gotovo! Dveh mladostij ne doživiš — utru-diš se in obsediš“.

„Mladina trati junaško moč, kakor nebrojni denar: ko jo potrati, postane popustljivejša. . . .“

In vladajo oni za kneza, varujejo ga vsakoršnega zla, dočim se on sprehaja, razveseljuje —

---

*) bojarji-plemiči.

strelja bele labudiče in ne gabi se mu niti siva račica.

* * *

Nakrāt raznesla se je po knežjem dvoru čudna vest... Pripovedovali so, da se je vrnil učeraj knez Jaroslav Jaroslavič z lova za Volgo s svojimi plemiči, temnejši nego črna noč. Ko se je povrnil, šel je v počivalnico, nikogar ni pogledal, z nikomur ni zinil besedice. Zmuznil se je k njemu ljubljeni Tiun in sporočil mu, da je večerja na mizi, — a knez ga je tako ostrašil, da je ta jedva našel duri....

„Kaj se je pa zgodilo? Je-li ga kdo začaral? Za Boga!“

„Je-li stopil v gozdu slučajno na kak slab sled?“ šepetali so si vsi v knežjih hramih.

Svètniki jamejo izpraševati knežje plemiče, kaj se je prigodilo knezu na lovu, — a plemiči molčé, tajé, ničesar baje ne vedó. Jamejo izpraševati pisarje, sokolarje, konjarje — ničesar ne mogó izvedeti. Vsi so govorili jednako: šel je knez na lov prav vesel, norčeval se je z vsemi in pesmice pel; dva dni razveseljeval se je z lovom in oddaljil se kakih štirideset vrst po gozdu od Tvera, skoro do sela Jedimonovo.

„In tu-le tik gozda v prelesju“, pripovedoval je bojarjem star pisar, — „šel je knez k studencu,

da bi se oddahnil... Kaj je pa tam bilo ž njim — tega ne vé nikdo“.

„Kje pa ste bili vi drugi? Kam ste zableli?

„Vsi smo bili oddaljeni od njega za streljaj iz loka... In nakrát gledamo: on prihaja iz prelesja temnejši od noči, trobi v rog, zbira vse lovce in — hajdi v Tver, ne da bi s kom besedice spregovoril...“

In hodijo knežji svétniki s pripognjeno glavo, hodijo in gladijo si brade, razne reči si domišljujejo — sedaj tuhtajo to, sedaj presojujejo ono, a še vedno ne morejo priti do resnice.

Med tem časom pa leži knez Jaroslav Jaroslavič v počivalnici na svoji zrezljani postelji, naslonivši se z lahtom na pernato vzglavje, zbira s prsti svoje temnokostanjeve kodre in vedno skuša domišljevati se tega, kar se je zgodilo ž njim v prelesji pred dvema dnevoma.

V njegovi domišljiji, sredi samote in tišine umolklih knežjih hramov, vzbuja se v nekaki čarobni megli čudovita prikazen, a noče mu izginiti iz spomina, temveč vabi in vabi ga v skrivnostno goščavo senčnatega gozda.

II.

Kaj se je pa zgodilo s knezom? — Utrujen vsled dolgega lova, stopil je s konja, ostavil svoje

plemiče in pse ter napravil se k studencu v prelesju pod selom Jedimonovo. Ta studenec poznal je že zdavna in večkrat se je oddahnil tjekaj ob času lova. Studenec je šumljal in penil se v bistrem valu izpod votline stoletnega hrasta, kateri je nad studencem že davno razdrobila burja. Z mahom obrasli stari trš bil je ves pokrit s tenko smaragdno mrežo praprotja, ki je raslo krog studenca, na vodo je pa razprostirala stara, košata jerebika svoje tenke, gibke veje, obtežene s svetlo-rdečimi grozdi. Knez je tukaj rad počival in poslušal žuborenje vode, šumljanje listja nad studencem ter neprestano petje gozdnih ptic, katere so v celih tropah gnjezdile v gostih vejah kodraste jerebike.

Časih je prihajal knez sem, legal na zeleni mah in sladko dremal v skrivnostnem šumljanju gozda, kateremu so se pridruževali lepi glasovi gozdnih pevcev. A takrat pohitel je k studencu, da bi si ugasil žejo, ki ga je mučila, da bi si ohladil razpaljeno grlo.

Prišedši k studencu je knez naglo pokleknil, prejel se za koreniko, katero je položila nad studencem neka skrbna roka, in željno začel piti. Nakrat pa nekaj hrustne nad njegovo glavo, in vejica jerebike s sočnim šopkom jagod pade k njegovim nogam: knez vzdigne glavo — in ostrmi. . . .

Na debeli veji jerebike, skoro tik njenega debla, stala je vitka, visoka, mlada deklica. Knezu

se je zdelo, da nikdar, ne v domišljiji, ne v sanjah, ni videl take krasotice. . .

A ona bila je v zadregi in vznemirjena ter plašno ozirala se, kakor preplašena ptica; videti je bilo, da ne vé, kam bi ušla, kam bi se skrila pred gorečim, strastnim in drznim možkim pogledom.

„Kdo si ti krasotica?“ uprašal jo je knez in ustal. — „Kakó si pa prišla sem na drevo?“

„Tebe sem se zbala, in zato sem splezala na jerebiko“, odgovorila je krotko in prosto deklica.

„Zakaj si se me zbala? Čaj, jaz nisem gozdna zverina, ni razbojnik, ni nekrščeni Tatar“.

„Vem, da si ti knežji bojar; po zlatem oplečju vidim. . .“

„Ako pa veš, da sem bojar, čemu se me bojiš, krasna devica?“

Deklica je molčala in še vedno plašno, kakor prej, ozirala se iz strani v stran.

„Pojdi, pojdi sem, krasotica!“ začel je prositi knez. — Sédi tu k meni pri studenčku. . . . se kaj pomeniva“.

„Ne pojdem, dokler ne greš od tukaj!“ odgovorila je deklica rezko.

„A! gléjte no, kako si ti ošabna!“ dejal je nevoljno knez. — „Misliš li, da nisem videl še nobene lepše od tebe? . . . da nisem ukrotil nobene ošabnejše?“

„Ako si dober človek, pojdi od tukaj, pusti me k očetu in materi“.

„Jaz pojdem in tudi tebe pustim, krasotica; a prej te še objamem in poljubim!“ rekel je smeje se knez.

„Ne bo nič brez mojega dovoljenja!“ odgovorila je ponosno deklica.

„Kakó?! Ne bo nič?!“

„Jaz le onega poljubim, ki me vzame“.

„Pred njim pa jaz!“ vskliknil je knez; — „meni ne uideš!“

In migom skočil je knez Jaroslav Jaroslavič na hrastov trš, od tu prestopil na debelo vejo jerebice, prijel se za deblo — in splezal više... Še korak, še trenutek... Toda deklica je prestrašeno kriknila, mahnila z rokami in strmoglavila se z drevesa. Knez je zatrepetal po vsem telesu in krepko zagrabil se za vejo, da ne bi padel.

Krasotica je hipoma izginila v gostem zelenju gozdne praproti in lopuha, potem naglo vzdignila se in hitro, kakor srna, začela bežati po znani jej gozdni stezici.

Še predno se je knez zavedel, skrila se je ona v zeleni goščavi. Knez se je začudil, bil je v zadregi in nevoljen, ker mu je izpodletelo, nagančil čelo in počasi splezal z drevesa k studencu.

Njegovi domišljiji predstavilo se je še jedenkrat v vsem blesku obličje ponosne krasotice, ka-

tera mu je od tam, s svoje zelene višave, tako drzno govorila :

„Jaz le onega poljubim, ki me vzame. . .“

In knez, ves zmešan in potrtn vsled sestanka, povrnil se je iz prelesja v gozdno goščavo, zatrobil v rog, zbral okolo sebe svoje lovce, plemiče in sluge ter povrnil se v Tver, ne da bi s kom spregovoril besedice, ne da bi komu izdal svojo skrivnost.

III.

Tretjega dne po tem sestanku rano zjutraj obvestili so kneza, da so prišli k njemu v Tver poslanci iz Novgoroda in bi radi videli „njega svetlost“.

„Kaj pa hočejo?“ uprašal je nevoljno knez in ustal s sedeža. — „Jaz nimam časa, poslušati jih; v gozdu pod mestom imam lov“.

„Poslanci prihajajo k tebi z nekim važnim poročilom, knežji vladar!“ pripomnil je spoštljivo Jaroslavu Jaroslaviču sivolasi bojar, kateri mu je poročal o poslancih.

„S kakim poročilom? Naj počakajo, da se povrnem z lova. Saj to pač medved ni — v gozd ne ubeži“.

„Torej ti ni možno, gospod knez, govoriti z novgorodskimi poslanci?“ pripomnil je z dostojnostjo stari svètnik.

„Nu, kaj naj pa govorim ž njimi? Saj imajo svojega kneza, — mojega brata Aleksandra Jaroslaviča. . . K njemu naj bi šli s svojo zadevo! Ako jih je pa on poslal k meni, naj si zapomnijo, da jih nočem poslušati!“

„Tvoj rodni brat, pravoverni knez Aleksander Jaroslavič, izvolil je pred tednom oditi iz Novgoroda v svojo kneževino in se ne povrne več. . . .“

„A. . . . Kaj pa to? —“ vzkliknil je Jaroslav Jaroslavič in bistro skočil z mesta. — „Odšel je — rad ali nerad? . . . .“

„Z narodno skupščino se ni razumel. . . .“

„Tako. . . . kaj pa hoté od mene?“ uprašal je knez vznemirjeno.

„Z *važnim* poročilom prišli so k tebi, knežji vladar!“ rekel je stari bojar s posebnim naglasom.

„Nu, kaj hočem. . . . Treba jih sprejeti; pojdi in reci, da naj pridejo k meni v sprejemnico!“ odgovoril je knez premišljevaje, kaj pač hoté od njega novgorodski poslanci.

* * *

Knez se je naglo napravil in šel v predvežje, kjer ga je že čakalo njegovo starejše spremstvo, sedeče ob steni na klopeh, po straneh rezljanega pokritega krilca, katero je vedlo v sprejemnico naravnost iz knežjega dvora. Knez je pozdravil spremstvo, ki se dvignilo njemu naproti,

in jedva je sedel na svoj stolec, pokrit s pisano preprogo, zakričé na stopnicah krilca stoječi plemiči :

„Poslanci gredó ! . . . Prišli so . . . S kônj stopajo“ !

In res, počasi in težko stopaje korakata proti krilcu dva staréka : Josip, opat novgorodskega Antonjevega samostana, in stopni posadnik*) Oleksa Martkinič. Vstrie gredó, spoštljivo držeč ju za roko, starosta, za njimi imenitni kupci, bogati gosti, novgorodska mladina in posadnikovi sluge s častnimi darovi na rezljanih krožnikih, pokritih z vezljanimi prti.

Knez je ustal s svojega sedeža, šel poslancem naproti in sprejel blagoslov opata Josipa, kateri mu je laskavo rekel :

„Od gospoda našega, vladike novgorodskega, in od doma sv. Sofije — blagoslov in pozdrav tebi, knez Jaroslav Jaroslavič“ !

Predenj je stopil potem stari Oleksa Martkinič :

„Imenom posadnika Mihajla, tisočnika Kondrata, vseh starejših in mlajših môž — vsega Novgoroda Vélikega klanjam se ti, o knez, do vlažne zemlje“ ! dejal je svečano Oleksa in poklonil se do tal knezu Jaroslavu. Za Olekso poklonili so se tudi vsi spremljevalci.

*) Najvišji voditelj staroruske narodne skupščine.

Knez odgovoril je na pozdrav s poklonom, rekši :

„Veseli me, gospôda Novgorodci, da vas vidim v Tveru, v svojem knežjem dvorcu. Ste li vsi zdravi pri mojem sosedu, Novgorodu Vélíkem“?

„Pod pokroviteljstvom sv. Sofije in vsled molitev novgorodskih čudodelnikov je vse zdravo v Novgorodu Vélíkem“, odgovarja spoštljivo opat Josip.

„Je li pa vse po starem pri mojem sosedu Novgorodu Vélíkem“? uprašal je knez Jaroslav. — „Ni li kakega prepira s sosedi, ni li boja z ljutimi sovražniki“?

„Bog nas ljubi, gospod knez! V miru smo sedaj tudi s Švedi, z Litvo, z beloskimi Čudi in prekanjenimi Nemci. A v Novgorodu ni vse po starem, ni vse po prejšnjem.... Zato smo pa tudi prišli poklonit se tebi, o knez“, — odgovoril je lokavim smehljajem Oleksa.

Zakaj se mi klanjate, gospôda Novgorodci? Rad bi vedel — povejte“!

„Vélíki Novgorod se ti klanja in te prosi, da bi mu bil knez. Pridi k nam uredovat, vladat in sodit nas, kakor se je godilo od dedov in očetov — tvojih in naših“....

„Kako to, gospôda Novgorodci! rekel je knez Jaroslav. — Saj vlada pri vas moj rodni brat Aleksander Jaroslavič, a vi hočete mene za kneza? Že doslej nisem živel z bratom v prijateljstvu, a

vi ga hočete z menoj še bolj spreti? Kdor ima živo ženo, se ne ženi, kdor ima živega kneza, ga ne išče!“

„Prav bi imel, knežji vladar, ako bi hotel še knežiti tvoj brat, pravoverni knez Aleksander Jaroslavič.... A baš v tem je naše zló, da je málo-
ne pred dvema tednoma šel iz Novgoroda v svojo kneževino“.

„A, takó? Tedaj pa moj brat ni dolgo ostal v Novgorodu. Se li morda ni razumel z národno skupščino“?

„Ne, ni se razumel, knežji vladar, a Bog vé, da brez naše krivde... Nasiljno začel je taboriti svoje može v naših krajih in jemati nam našo zemljo“....

„Takó, kaj pa hočete? Pozivljate tudi mene k sebi za kneza samo za nekoliko časa, kaj? Ako se ravsate s svojim knezom za vsako ped zemlje — kdo pojde potem k vam za kneza“? rekel je ognjevitó knez Jaroslav.

„Saj tebe, gospod knez, kličemo k sebi temeljem pogodbe; a v tej pogodbi se glasi, da „vladaj Novgorod po starodavni navadi“, in na to prisežeš vsemu Novgorodu. Ako te pogodbe ne rušiš, ubogali te bodemo radi do smrti: tako tebe, kakor kneginjo in otroke tvoje“....

„Dà, v besedah ste vsi dobri! Vas naj bi poslušal!... Lehko vam je govoriti o mojej kneginji in mojih otrocih, kojih nimam“!...

„Vedi, gospodar knez, prišel ni še čas volje božje, a ti naj bi dolgo iskal ženo?“ rekel je Oleksa lokavim nasmehom in pogladil si gosto, dolgo brado. — „Ako je ne najdeš po svojem srcu sredi tverskih krasotic, poišči jo pri nas med novgorodskimi.... To bi bilo veselje! Ali je na svetu taka krasotica, katera bi se ustavljala tebi?“

Nakrat zmračilo se je knezu čelo pri teh besedah, kakor da se je domislil nekaj hudega... Kot črn oblaček raztegnile so se nad njegovimi krasnimi očmi goste obrvi. Kot blisk švignil je v njegovo glavo spomin na sestanek v gozdu nad studentem. A potegnil se je z roko po čelu, hoteč ločiti se od neločljive misli, in obrnivši se k Oleksi, je rekel:

„Nu, ako že hočete, da vam knežim mesto mojega brata Aleksandra Jaroslaviča — mi pa čitajte dogodbo, katero ste prinesli od skupščine, da izvemo jaz in moje spremstvo, na kaj naj prisežem Novgorodu Velikemu“.

Obrnivši se k starostam, vzela je Oleksa iz njih rok usnjevo torbo in iz nje pismo, sprejel blagoslov od opata Antonjevega samostana, odprl pismo in začel čitati glasno in jasno, da je slišalo vse knežje spremstvo in razumel mladi knez.

IV.

Ko je prišel knez Jaroslav Jaroslavič zvečer istega dne po gostijah, s katerimi je počastil nov-

gorodske poslance, v počivalnico, spomnil se je svojega ljubljenelega plemiča Gregorija in velél poslati po-nj. Gregorij bil je knezov sovrstnik in iz mlada tovariš vsem njegovim igram, zabavam in norčijam. Kar ločiti se ni mogel knez od Gregorija, zato se je čudil, skoro ustrašil, ko ga ni videl tri, štiri dni v svojih hramih. Bil je oduševljen za Gregorija, a s tem je vzbujal nevoljo in nevošljivost v vsem svojem mlajšem spremstvu.

„Kakó je zlezel ta pohlevnež knezu v srcé“? pogovarjali so se nevoljno knežji plemiči. — „On ni za knežjo službo, ampak za samostan“!

„Kaj bi govoril! Ne pomaga nič — ta Gregorij je, kakor kaka lepa deklica. Na veselicah ne pije, na zabave ne hodi, žensk se ogiblje — a knezu je vendar-le ljub“.

„Značaja je takega, kakor kaka deklica“, — govorili so na to drugi, bolj nespritranski, — „a vendar je dober tovariš. Ní v boju, ní na lovu ne zapusti kneza. Kdo je prvi zasadil lovsko sulico v medvedova rebra, ko je vrgel lani kneza pod-se?... Kdo je ščitil kneza s svojimi prsi, ko se je spravil na-nj v bitvi pod Toržkom litovski vitez?...“

Kako bi ga ne ljubil, kako bi mu ne bil naklonjen knez Jaroslav“?

In res ljubi svojega dragega plemiča! Njemu ne skriva ničesar... Nedavno ob svojem godu sleskel je Jaroslav Jaroslavič pred vsem spremstvom

krzno iz dragocene carigrajske tkanine in dal je Gregorju... A ni še minil teden po tem — in obesil mu je zlato verižico na vrat. Da Gregorij le poprosi — delil bi knez vse ž njim; da je on le količkaj pohlepnejši, — ne bilo bi žal knezu, ako mu podari vse svoje premoženje!

Kam si bil izginil, Gregorij? uprašal je knez Jaroslav svojega ljubimca, ko je prišel zvečer k njemu v počivalnico. — Glej, že četrti dan je, ko te ne vidim ne v hramih, ne na lovih!

„Zašel sem bil, knežji vladar“, odgovoril je Gregorij prijaznim smehljajem. — „Saj si mi sam dovolil, da sem šel zaročit se k nevesti“?

„K nevesti“? uprašal je knez Jaroslav, kakor da se je domislil nekaj pozabljenega. — „Dà, dà! Se li pripravljaš na ženitev? Čisto sem bil pozabil, pozabil! Razmišljen sem bil: hotel sem na lov, pa so prišli ti poslanci.... prosit me za kneza... mesto brata Aleksandra“....

„Slišal sem, knežji vladar! Velika čast! Ni zaman, da so prišli k tebi in niso šli iskat drugega kneza. Saj vedó, na koga se jim je opreti: videli so, kakó si premagal Litvo... Vendar... jaz bi se tega ne veselil“....

„Kakó? Zakaj? Tebe to ne veseli“? uprašal je nemirno knez Jaroslav in radovedno pogledal Gregorija.

„Oprosi, knežji vladar, da ti jaz, tvoj verni sluga, odkritosrčno govorim... Ne radujem se, ker

z novgorodskimi svetniki ni lahko vladati niti najstarejšemu knezu od tebe A ti si mlad, ognjevit in.... in neoženjen“ !

„Nu, Gregorček, zakaj si mi pa tu omenil o ženi“ ? rekel je knez Jaroslav z nekako nevoljo.

„Dobra žena moža ohrani in brani. Za dobro ženo je kakor za kamnito steno. Ona varuje in ščiti moža vsakoršnega zla ! Brez take žene, brez toplega gnezda svojega — ne reši se ni knez, ni bojar ; a ti tem manj, gospod knez“ ...

„Nu, pa zopet ! Vedno me zbadaš s tem !... Kje naj jo pa dobim : dobro ženo ! Sam veš, koliko tujih žensk se mi je obešalo na vrat“ !

„Vendar, jaz še vedno pravim, da brez žene — in to brez ljubljene žene — ti ne kaže iti v Novgorod ! Tu ti ne dajo miru, — a tam, kaj bode ? Tam je ženska svobodna, krasotic je brezštevilo ! Tam vodijo ženske časih vso narodno skupščino — in marsikaterega kneza so že strmoglavile“ !...

Nu, kje naj pa dobim ženo ? Rzsodi sam Veš kaj, laže je govoriti, nego poiskati tako ženo ! Od tukajšnjih bi . . . . .“

Knez hotel je reči : „bi se ne oženil z nobedno“ ! a zopet se je spomnil svojega sestanka s krasotico v gozdu — in ugriznil se v ustnice. . . Potem je pristavil :

„Nu, kaj bi pa premišljevali o tem ! Oleksa je prav rekel danes : *vedi, prišel ni še čas volje*

božje! Vedi, tako bo tudi! . . . Sédi sém in povej, katero poročiš pa ti? Kje si jo dobil — svojo ženko“?

„Ne ženim se, knežji vladar, ni s knežjo, ni z bojarsko hčerjo, temveč s priprosto deklico — s hčerjo cerkovnika. . .“

„Tukajšnjega, v Tveri? Zdi se mi, da tu poznam vse deklice in mladenke od kraja. . .“

„Ne, ni v Tveri, ampak v selu Jedimonovo. Tam je cerkovnik Afanasij in njegovo hčer zovejo — Ksenijo. . .“

„V Jedimonovem“? uprašal je knez nekoliko vznemirjen. — „Kaj pa? Je li lepa tvoja nevesta? Ako je tebi podobna, je gotovo krasotica“?

„Da govorim istino, malo takih krasotic sem videl, kakor je moja nevesta“! odgovoril je Gregorij posebno živahno.

„Toda. . . ona pač ni jedina krasotica tam. . . v Jedimonovem“? poprašal je knez. — „Saj so vendar tudi druge“?

„Morda so. Selo je veliko. A Kseniji jednaka se tam ne dobi“! vzkliknil je goreče Gregorij.

„Kdaj bo pa svatva“? uprašal je knez z vidno, očitno vznemirjenostjo, kakor bi hotel naglo končati pogovor s svojim ljubimcem.

„Prišel sem te vabit na svatbo. . . Tam v Jedimonovem jo bomo obhajali, ako dovoliš. . . Določena je na pojutrajšnji dan pri maši. . .“

„Nu, kaj pa? Bog daj srečo! . . . Pridem tja prav rano. . . Pripravi se za svatbo — jaz tudi

pridem in ti privedem kakih deset gostov. . . Za postrežbo ne skrbi: še na predvečer pošljem ti uleženega medu in penečega piva. . . Toda, baš prav, prašam te: poznaš li tu pod mestom, streljaj od Tveri, moje knežje selo Otroče?!!

„Kdo bi je ne poznal, knežji vladar“? . .

„Vidiš torej, to selo darujem tebi — vladaj tam, Gregorij, in sezidaj si visoko hišo za svojo ženko-krasotico. . . Tako visoko, da nikdo v njo ne pogleda. . . razumeš“?

„Knez, vladar! Ne vem, kako bi se ti zavalil — ti me takó razvajaš, da mi bode kmalu, oprosti, še pot zaprta k tvojemu dvoru. . . že tako ne vem, kam bi se dejal pred nevošljivci“!

„E, dovolj! za milost ni obrazca! Jaz hočem tako — to naj si zapomnijo! Naj vedó vsi, kako te ljubim in kako visoko cenim. . . Toda, lahko noč“!

Knez je prijazno objel Gregorija in sprejel ga do praga počivalnice.

Vrnivši se potem od praga, šel je k okencu s podboji, zagledal se v daljavo, zavito v nočni mrak, in globoko zamislil se. Mislil je:

„Na Gregorijevi svatbi videl bodem vso vas — in tudi ono krasotico! Tako mi je menda usojeno. . . Ali ona, ali nobena! Prisezam pri Bogu in prečisti Bogorodici Vladimirski, da jo vzamem za ženo, bodisi katera-koli, če tudi prostakova hči“!

In vzdignil je knez pri tej obljubi roko k svetim podobam ter prekrizal se.

V.

Zvečer pred odhodom na svatbo svojega ljubimca odpravil je knez Jaroslav Jaroslavič v Jedimonovo voz s steklenicami medu in hmeljnega piva pod nadzorstvom in varstvom starega ključarja in knežje služkinje. Potem je sam izbral v svojih shrambah darove za novoporočenca — in ukazal, da ob zori naj bodo pripravljene konji za-nj in za starejše spremstvo.

Ko se je zaprl po večerji v počivalnico in legel na svojo rezljano posteljo, — dolgo, dolgo ni mogel zaspati. . . Vedno se je spominjal sestanka v gozdu z ono krasotico, ki se je izvila tako spretno iz njegovih rok in kot ptičica zletela od njega.

„Kaj pa, ni li bila to prevara? Ali se mi ni prikazala tam vila? . . Me li ni hotela zvabiti v kako brezno?“ mislil je knez, obračajoč se na svoji pernici. — „Mi li ni začarala, da je takó dolgo ne morem pozabiti! Krasotice se mi pač ne zdé tako čudne — ali sem jih malo videl? Časih naveličal sem se vsake v jednom tednu in ni se mi ljubilo več misliti na-njo. . . A ta se mi je vcepila v glavo — in kar ne gre mi iz spomina. . .“

V teh mislih je knez naposled zaspal. . . In sanjal je divne sanje. . .

Sanjalo se mu je, kakor da je prišel v selo Jedimonovo in ukazal bojarom, naj ga počakajo

s konji v okolici, sam pa je šel v selo — in gleda: kje se zbira ljudstvo, kje praznujejo svatbo? Gleda in vidi: krog neke hiše zbrala se je cela vas, svati čakajo pri vratih, a drug se sprehaja ponosno in čaka ženina. Toda knez ne gre skozi množico, on noče, da bi ga zapazili. . . Tajno zmuzne se po ograji čez hmelevnike. . . Približa se odprtemu okencu in gleda, kako lišpajo nevesto za svatbo. Ona sedi na klopi in britko joče, dočim jej svaha spleta lase, družice pa pojó svatovske pesmi. Knez skuša pogledati jej v obraz — a ne vidi; in vedno se boji, da bi ga ne zagledali tu pod oknom. Svaha začela je devati na nevesto pajčolan, — nevesta je ustala s klopi in knez spoznal je v njej svojo krasotico. Hoče jo poklicati, hoče jej dati znamenje, da je on tu, da je prišel on po njo — a ne more. . . Med tem so družice umolknile in zaslišali so se glasovi: „ženin gre! ženin gre“! In črez hišni prag stopil je Gregorij, svetel, vesel, nališpan, sédel k nevesti za mizo in nepremično gledal na njo; a ona ga ni pogledala in govorila je družicam:

„Glejte, prišel je tudi ljubimec mojega izvoljenca, vidi se, da bode tudi on sam kmalu tukaj“!

„Kaj pa govoriš? Pomisli“! kara jo svaha. — „Tvoj izvoljenec sedi zraven tebe in ves zamaknen te gleda. . .“

„Ne“! odgovarja svahi krasotica. — „Moj iz-

voljenec ni oni, ki sedi zraven mene, ampak oni, ki stoji v ograji pod oknom. . .“

Gregorij skoči s klopi k oknu, za njim pa vsi svati. . . Knez se hoče naglo skriti v hmelevniku — in se prebudi.

A zaspanec ga zopet premaga — zopet zameži in črez nekoliko trenutkov zdi se mu, kakor da hodi po ravnem polju in krasen belkasti sokol dremlje, naježivši se, na njegovem rokavu. Nakrat stoji nad močvirjem čaplja. Knez naglo vzame z belkastega sokola meniško čepico, ga pusti — in ptič skače za njim. . . A kaj pa to? Sivkasti sokol se noče zapoditi v čapljo, temveč leti vedno niže in niže — črez vse polje v gozd. . . Knez teče za svojim ljubljnim ptičem, vabi ga k sebi, žvižga in kliče. Toda belkasti sokol leti vedno dalje in dalje — iz gozda v vas in tu naravnost v cerkev!

Knez stopi naglo s konja, se prekriža in gre v cerkev. A cerkev je vsa polna ljudstva. . . Baš poroka je. Nevesta in ženin hočeta že iti krog oltarja. . . Toda knez tudi tu zopet vidi svojo krasotico! V presenečenju ustavi se sredi cerkve, a ona pravi svečeniku:

„Ta ni moj izvoljenec, ki zraven mene stoji, temveč oni, ki je slučajno zašel sém. . .“

Tedaj obrnil se je h knezu tudi svečenik in smehljaje se rekel:

„Jasno je, da je prišel čas volje božje! Prišel

si sém, knez, za belkastim sokolom, a našel si tu temno-modro grlico“. . .

Knez stegnil je nevesti roko — in tu se je zaslišalo gromko škripanje vrat počivalnice.

„Gospod knez! Vstani. . . Čas je! Konji so pripravljani!“

Knez naglo ustaja s postelje, odpira duri in vidi, da je že popolen dan.

„Nu, dobro si izvolil spati“! govore knezu plemiči, ko mu donašajo brisačo in umivalnik. — Jedva smo te zbudili! A uže davno bi bil čas odhoda! . . . Takoj tudi solnce izide“!

VI.

Vse, staro in mlado, bilo je ta dan v Jedimonovem že ob zori po koncu. Je li svatba res kaj takega? Koliko jih praznujejo vsako jesen! . . . Toda vidno je, da svatba svatbi ni jednaka! Take svatbe, kakoršno praznujejo v Jedimonovem danes, — ni bilo še videti. Knezov ljubljenec Gregorij poroči se s prvo krasotico v vsej vasi, s Ksenijo, hčerjo cerkovnika Afanasija.

„Kaka sreča je zadela Afanasija“! govorili so vsi njegovi sosedi. — „Kakor da jim je padel ženin z neba. . . Gregorij bil je pri nas v Jedimonovem samo jeden krat“. . .

„Kje je pa zagledal svojo izvoljenko“? spraševal je marsikdo.

„Bil je na lovu pri Jedimonovem, šel je skozi vas in ustavil se pri oknu Afanasijeve hiše ter prosil piti. . . In Ksenija prinesla mu je kvaske“!

„Prosil jo je piti — a ona ga je očarala s svojimi bistrimi očmi. . .“

„Očarala ali ne očarala, a le posedel je Gregorij z Afanasijem (niti v hišo ni šel), in kar snubače pošlje. . . Prav pravi pregovor: *trideset in jeden so deklico snubili, a le z jednim so jo omožili!* Tako je bilo tudi tukaj: koliko njih je poslalo snubače k njenemu očetu — a *vsem samo poklon, pa iz hiše von!* Toda Gregorij rekel je le besedo — pa je ugajal Kseniji, očetu in materi. . .“

„A, pa kakšen ženin je to! On je knezov ljubljeneec! Radi njega doleti danes vso našo vas velika čast in radost. . . Sam knez potrudi se na svatbo, a pogoščenje poslal je iz mesta sém še včeraj“! . .

In vsi nestrpno pričakujejo kneza, vsi pričakujejo vesele in šumne svatbe Ksenijine z Gregorijem.

Samo Ksenija se ne raduje. Zakaj se pa ne veseli, zakaj mrači njen pogled nekaka vznemirjajoča sumnja, ko jej pripovedujejo, da pride na svatbo knez s svojim spremstvom? . . Nikdo ne slutí. . .

„Za Boga, kaj ti je pa, Ksenica“? poprašuje jo mati. — „Ko te gledam, mi kar v glavo ne gre: čim bliže si poroki, tem žalostnejša si! S kako

srečo, kakim vspehom te je Bog obdaril — a ti se mi držiš, kakor da ti ni prav. Kaj je s teboj, golobičica“?

Ksenija molči — ničesar ne odgovarja materi.

„Ksenica“? poprašuje hčerko sam Afanasij. — „Mi vsi in vsa vas praznuje in se veseli. . . Kakó, da je mračno tvoje čelo? Ta dan pač ne izgine. . . Kaj je s teboj, krasotica moja“?

Ksenija molči — ničesar ne odgovarja niti roditelju.

Samo jedni svojih družic razodela je Ksenija uzrok svoje nemirnosti, svoje sumnje. Pripovedovala jej je, kako je šla prošli teden po vodo k studencu, kako je zaslišala neke korake, kako je splezala na jerebiko in pritajila se, in kako jo je veja izdala.

„On vzdignil je svojo kodrasto glavo“, pripovedovala je deklica, — in kako je uprl v me svoje oči! O, moj Bog, — kake oči! Takih nisem še videla. Tako goré, tako se svetijo — in k sebi vlečejo. Kar v srcé so se mi zapičile, kakor ognjene strele. Bežala bi od njega — in ostala bi na veke ž njim. . . Tak strah me je obdal, da mi je kar sapo zaprlo. Še le tedaj, ko je spregovoril z menoj, ko sem zaslišala njegov glas — še le tedaj mi je odleglo. Pokazal se mi je pa že tu zeló drzen: — vidi se, da pozna svojo moč! . . . Hotela sem se mu protiviti — a kar naravnost na jerebiko je splezal k meni. In že sama ne pomnim,

kako sem pala z veje na tla, kako sem bežala skozi prelesje — in kako sem prišla domov. . .“

„Za boga, kak strah!“ vzkliknila je družica in plosknila z rokami.

„Ali misliš, da sem se ga ustrašila?“ dejala je oživljajoče Ksenija. —

„Misliš, da sem bežala pred njim? Ne, družica, bežala sem *pred seboj*: bala sem se, da... poljubi se ž njim, pa se nikdar več ne ločiš...“

„Ah, Ksenica, kaj pa govoriš! Kaj pa... Da te ni sram“.

„Ako bi ga ti pogledala, govorila bi prav tako!... Pozabila bi deklinško sramožljivost... vendar bi obrnila oči va-nj!“

„Kdo je pa bil ta? Ali ti ni povedal?“ popraševala je družica.

„Bojar, morda iz knežjega spremstva, tako bi sodila. . . . Pravijo, da je bil nekje tu v bližini knez na lovu. . . . Tako, vidiš, bojim se tudi sedaj, da ne bi na mojo svatko, hkratu s knezom. . . .“

„Tudi *oni* prišel?“

„Dà! smrtno se tega bojim! Ako pride, ako bo v cerkvi... Jaz ne vem, kaj bo z menoj! Njega, njegovih očij niti sedaj ne morem pozabiti. . . . V sanjah in mislih jih vidim!“

In zopet so se zmračile njene oči, zopet se je izrazila ista vznemirjenost v vseh potezah njenega prekrasnega obličja. In razumela je družica, zakaj jej svatba ni v radost, praznik ni praznik...

* * *

Med tem zbrali so se že vsi vaščani v okolici, pri izhodu iz vasi — in čakajo, a ne dočakajo kneza. . . Čakajo ga tudi svati pri Afanasijevi hiši; čaka ga svečenik na cerkvenem pragu s križem. . . Davno bi bil čas, začeti mašo, a knez ne gre — niti od daleč na poti ni ga videti.

Čakali so in čakali, zbrali se v cerkev — začela je maša. Pomikala se je tudi množica svatov v cerkev — vedejo ženina z nevesto, varujejo in branijo ju vsega zla, vsakega slabega pogleda. . . . Končala je maša, čas je poroke — a še vedno se obotavlja svečenik, Afanasij premišljuje, ženin pričakuje, da zdaj — zdaj pride knez. Toda kneza še ni in ni.

„Najbrže se je premislil! Gotovo ga ne bo!“ rekel je Gregorij. — Čas je! Ne mudi več“, šepetaje bodočemu tastu.

„Hvala Bogu!“ misli Ksenija, stoječ zraven Gregorija. — „Mislim, da tudi *oni* bistrooki, ko drasti — ne pride in me ne zmoti s svojimi pogledi. . . .“

In zopet so bliskoma švignile v megli njenega spomina one čudne, skrivnostne oči.

Naposled začel se je tudi pop oblačiti. Gregorij je stal zraven Ksenije, in vse bilo je pripravljeno za poroko. Zapeli so tudi pevcu na koru. . . .

Kar se zasliši zunaj hrum in govorjenje ljudij, kateri so stali okrog cerkve.

„Gre, gre!“ zaslišali so se klici. — „Knez gre!“

Petje je umolklo; a ropot konjskih kopit bil je vedno bliže in bliže, vedno bolj so se slišali klici:

„Živio knežji vladar Jaroslav Jaroslavič!“ doné glasovi že pod cerkvenimi okni.

Kseniji je nakrát srce upalo in zamrlo. Sliši, da je stopil knez s spremstvom v cerkev, a ne sme se ogledniti, nepremično stoji, kakor okamenela.

In on je vstopil v sredi desetorice bojarov in množice plemičev, vstopil po knežjem običaju v čepici iz zlatega blaga, v bogato nališpanem krznu, pripetem na desnem ramenu z zlato zaponko. Vstopil je, bliščeč v svoji divni krasoti — drzen, mogočen — in vse je pregledal s svojim bistrim pogledom, kakor da bi rad v množici koga zagledal, kakor da koga išče. . . .

Vsi so se globoko klanjali knezu, vsem se je on uljudno odklanjal; potem je stopil k ženinu in rekel mu razburjenim glasom:

„Zdravstvuj, Gregorij! Jaz sem tako hitel. . . Tako sem hitel, da sem konje popolnem ugnal na poti. . . . Pa ta-le, je li tvoja nevesta? . . . .“

Pogledal je na Gregorijevo nevesto — in ostrmel, obledel; dolgo - dolgo zrl je va-njo, hotel nekaj reči, a beseda ni mu šla z jezika.

„Je-li — *ona tvoja nevesta?*“ ponovil je knez Jaroslav Jaroslavič v neizmerni razburjenosti.

„Dà, gospod knez, moja nevesta!“ odgovoril je Gregorij, gledaje s strahom in začudenjem v knezovo obličje.

A knez si je že opomogel od svoje razburjenosti. Rudečica zalila mu je lice, oči so mu zabliskale. . . . Položil je roko na Gregorijevo ramo in rekel mu trdo:

„Čuj Gregorij! Vsekdar bil si mi veren sluga... Med vsemi plemiči bil si mi najljubši! Ljubim te tudi sedaj. . . . Toda ženitve ne morem ti dovoliti. *Ž njo* se ne smeš poročiti. . . !

— „Knez vladar!“ vzkliknil je v grozi Gregorij. — „Kaj si mi rekel? Kaj hočeš reči? S čem sem se ti zameril? . . .

„Z ničemer, Gregorij. . . . Vsemu sem le jaz kriv — jaz in *ona!* Prisegel sem pri Bogu, da se poročim *ž njo* — z ono, ki stoji zraven tebe. In svoje prisege ne morem prelomiti!“

Šum in glasovi začudenja razširili so se okrog v množici. Vsi pogledi obrnili so se v Ksenijo, katera je stala zraven Gregorija — ní živa, ní mrtva.

„Usmili se, knežji vladar!“ prosil je Gregorij in padel na kolena pred kneza. — „Ne jemlji moje sreče!“

„Nikar ne prosi. . . . Jaz sem prisegel — in prisego izpolnim! Ako ne odstopiš z lepa — stopim

s silo na tvoje mesto! Odstopi: saj sem pripravljen žrtvovati za-te vse. Išči si drugo. . . .“

„Ne morem. . . . Ne pogubi me!“ prosil je Gregorij.

„Ne moreš!!“ je grozno vskliknil knez Jaroslav Jaroslavič. — „Kaj, si li pozabil, da sem jaz tvoj knez — in njen knez!“

In pahnivši Gregorja stopil je na njegovo mesto zraven Ksenije.

„Hočeš li biti moja žena in kneginja? Govori — pred vsemi govori!“ rekel je glasno knez Jaroslav in krepko stisnil Kseniji roko.

„Hočem!“ dejala je glasno Ksenija in drzno pogledala knezu v oči.

Gregorij je vskliknil, zakril si z rokami obličje in naglo šel iz cerkve. Prestrašeni svečenik začel je na knezov znak poročavati.

VII.

Proti večeru drugega dne po svatbi kneza Jaroslaviča, ko so bili knežji hrami še polni vese-
lih pesem in krika spremstva, ki je proslavljalo
svatbo „mladega kneza s kneginjo“, prijezdil je k
vladikovi palači bogato spravljen mladenič, skočil
pri vratih s konja in mahnivši z roko ustavil svoje
sluge, kateri so vedli za njim konje, obložene z
bogatom zakladi, vojno opravo, obleko, kožuhovino
in orožjem.

Ko je odprl vladikov sluga mladeniču v sprejemnico, kjer je vladika počival, sedeč na klopi, veseleč se tihega tihega in toplega jesenskega večera — padel je mladenič pred vladiko na kolena in zaplakal.

„Kaj je s teboj, Gregorij! Kaj ti je?... Kaj te je privedlo k meni tako pozno?“

„Vladika! Reši me tega sveta!“

Vladika, čestitljiv starček, ustal je s svojega mesta in opiraje se na palico šel k Gregoriju.

„K tvojim nogam pokladam vso posvetno nečimernost, vse svoje zaklade, vse svoje premoženje....“

In odložil je s pleč svoje bogato krzno, odpasal svoj jekleni meč — in zložil k vladikovim nogam. Potem je pokazal na sluge, kateri so prišli na dvor, in pristavil:

„Vse to podarjam tebi, vladika, in tudi selo Otroče, katero mi je podaril knez; in v solzah te prosim: sezidaj na mojo prošnjo samostan in dovoli, da stopim va-nj kot menih.“

„Ti si premlad, Gregorij, za meniški stan....“

Svet te bode motil... Ne bode ti dal miru niti v celici“...

„Vladika, jaz sem že storil obljubo, in ako ne ustrežeš moji želji, odpravim se takoj dalje in poiščem si drug samostan....“

„Bodi po tvojem“! rekel je vladika. — „Tvoj

denar sprejemem v cerkveni zaklad in blagoslavljajam tvoj meniški stan...“

In zaznamoval je starček Gregorija z znamenjem svetega križa.

Kjer se zliva Tveřca v Volgo, vzdiguje se na njenem bregu dandanes uspenski samostan Oroč. Mnogo bede in nezgode videli so njegove stare stene in stolpi; mnogo stoletij preživela je samostanska cerkev, prenarejena in obnovljena v svoji krasoti. Zgodovinar spisal je v samostanskem letopisu žalostno in krvavo povest o zadnjih dneh življenja sv. Filipa, moskovskega metropolita, katerega je pregnal sem Ivan Grozni in tu usmrtil Maljuta Skuratov... A ta grozna povest ni izbrisala iz spomina potomcev skromno poročilo o plemiču Gregoriju — osnovatelju samostana, kateri se je za vselej ločil od sveta in posvetne zapeljivosti.

Amerikanci.

I.

Solnce je zašlo. Nežni svit razlival se je v zraku in kakor v megli risali so se izleška v daljavi rumeni in rožnati robovi strmega brega reke Desne.

Marija Pankratjevna Tomilova gledala je v daljavo z mostovža svoje hiše.

Njeno lice ni še bilo staro. Marija Pankratjevna spadala je k številu onih žensk, katere ohranjujejo celó do visoke starosti divne poteze ust in krasoto očij; radi tega zdé se vedno mlade. Njih nežna ženska duša ne vene, ker so si obvarovale čistost srcá, in nikdar jih ni nič slabega oskrunjevalo s svojim dihanjem.

Mariji Pankratjevni teklo je štirideseto leto. Bila je mati peterih otrók, kojih dva sinova sta se učila v gimnaziji, hči bila je v zavodu, a dve manjši hčerki živeli sta doma.

Mož Tomilove je umrl pred letom, zapustivši ženi lepo imetje. To imetje bilo bi še boljše, da pokojnik ni tratil denarja z raznimi, več ali manj srečnimi podjetji. Bil je poznavalec lepih umetnostij, a njegovo znanje bilo je preveč razkosano, pretrgano in mu je prej škodovalo nego koristilo. Tomilov umrl je iz ogorčenosti, ker je bil „samokat“, kateri je on izumel, le za staro šaro in malo sposoben za praktično uporabo: ni se namreč pregibal brez šin. Značaja bil je Tomilov čmernega, zamišljenega; bil je odljuden in ni se zmenil za otroke. Toda Marija Pankratjevna ga je presrečno ljubila; sama skrbela je za sinove, odpravila otroke v šolo, gospodinjila, držala v redu hišo in imetje, živela brezmadežno in srečno in ni se pritoževala na usodo. . . . Moževa smrt jo je zelo žalostila; a čas zaceli vse srčne rane. Proti koncu leta postala je žalost Marije Pankratjevine bolj tiha, gorje lajše. Popolnem posvetila se je otrokom.

Bila je največja poletna vročina. Gimnazijci prišli so ravnokar iz mesta; starejšo hčer Tomilove, Polenjko, pustili so iz zavoda, in Marija Pankratjevna je vsak dan skrbela, s čem bi pogostila mile otroke, kako bi jih razveseljevala. Vas Viški, kjer je bila pristava Tomilovih, nahajala se je nekoliko vrst*) od mesta. Marija Pankratjevna je

*) Vrsta je ruska mera za daljave, kakor naše poprejšnje milje ali sedanji kilometri. Vrsta ima 500 „saženov“ (sežnjev) ali 1066 metrov 78 ctm. — U r e d n.

često pošiljala tja pose v nakup. Polenjka ljubila je najbolj sveže konfete; Peterček porabljal je smodnik, loveč karkoli je mogel — kakor race, tako vrabce; Vlade čital je Jules-a Verne-ta in zanj je bilo treba izposojati si knjige iz knjižnice. Zadnji čas začeli so se otroci nekako dolgočasiti. A seznanili so se s sosedi in kmalu so se sešli z otroci Lavrinovičevih, sosebnó ž njih staršim dečkom Nikolajem, kateri je izmišljeval kake vesele igre, pripovedoval zanimive dogodbe in znal se je prikupiti ne le otrokom, temveč tudi starejšim ljudém.

Bilo mu je šele štirinajset let. Bil je suhljat, zagorel deček z gostimi ciganskimi lasmi, z bledim obličjem, svetlimi očmi in rdečimi ustnicami, z rezkim, izlehka tresočim in krepkim glasom. Nikolaj imel je vedno v rokah ali piščalko, s katero je umetno oponašal prepelico, ali kak poseben trnek, ali je pa prinesel daljnogled ali mikroskop, gledal na nebo in kazal otrokom, kje je Mars, kje Venera, kje polarna zvezda in kje Jupiter. Govoril je o zvezdah s posebnim prepričanjem, kakor da je bival na njih, in opisoval, kaka priroda je tam, kaki „ljudjé“, kake nazore imajo o vesoljnosti, in kaj se vidi od tam. . . . Govoreč o zvezdah je še bolj bledel.

Marija Pankratjevna je presrčno ljubila Nikolaja, ker je bil takó zabaven dečko, in še bolj zató, ker se je jako priljubil njenim otrokom. Lavrinoviči bili so ubogi in niso mogli poslati svo-

jega sina v gimnazijo. Oče sam ga je učil v nadi, da ga pripravi naravnost za zrelostni izpit. Nikolaj se je oblačil priprosto — v debelo platno. A vse na njem bilo je čisto in vse mu je lepó pristovalo. Bil je ročen deček z gibkim telesom, z belimi, ravnimi zobovi; nikdar ni bil bolan — bilo ga je veselje gledati.

Otroci imeli so čolnič, na katerem so se vozili po Desni. Marija Pankratjevna je vedno zahtevala, da se je peljal ž njimi starejši voznik Danilo. A danes šli so takoj po kosilu na breg, ne da bi vzeli seboj Danila. Marija Pankratjevna je videla, da je on domá, in razsrdila se.

Tri ure so minule, odkar so odšli otroci. Ostali sta samo obe mali deklici s svojo dojko. Marija Pankratjevna sedela je na mostovžu in z vedno večjo vznemirnostjo gledala na reko, pričakuje povratka otrok. A ni jih bilo.

Marija Pankratjevna se je spomnila, da so se zakasneli otroci že dvakrat; tretjega dne ob jednajstih so se vrnil. Toda na to se je spomnila, da je čolnič jako dober, brez razpoke. To jo je nekoliko pomirilo. A čez nekoliko minut se je zopet vzbudila vznemirjenost v njenem sreč.

Solnce se je že spustilo za črto obzorja, rožnati somrak začel je sinjeti*) nad reko, v katerej so se zlivale tu pa tam zadnje ugašajoče iskre solnčnih žarkov. Začelo se je mračiti. Prišli so slu-

*) *sinjeti* znači: sinj ali višnjev postajati. — Uredn.

žabniki in pripravili na plastišču mizo za večerni čaj. Iz vrta prišla je dojka z malo Věročko in Grunjo.

— Naših pa še ni! rekla je dojki Marija Pankratjevna.

— Otroci si mnogo preveč dovoljujejo, odgovorila je dojka in zavezávala deklicama bele predpasnike.

Marija Pankratjevna je umolknila in s strahom pogledala na reko.

Iz sočutja k Mariji Pankratjevni začela je tudi dojka gledati na reko, pristopivši k rezljanim držajem mostovža. Tačas izkoristila je Grunja, vzela iz žepa svinčnik in začela nekaj risati na čelu svoje manjše sestre. Věročka je trpela, a naposled ni več vzdržavala in zakričala.

— Ah, moj Bog, glejte prismodo! pripomnila je Grnuja in pustila Věročko.

Dojka je skočila k otrokoma; Marija Pankratjevna je prvokrat v vsem času strogo opominjala dojko. Čaja ni hotela in začela je hoditi po mostovžu.

Solnce je povsem zašlo. Na jasnem, modrem, mirnem nebu plavali so purpurno-dimnati oblaki, in izhajala je že luna, štrleča na otemnelem nebu, kakor blede-rožast madež.

Marija Pankratjevna je rekla:

— Pojdem na breg. . . Da se Polenjka ne

sramuje! Ona bi lahko vedela, kako me to vedno vznemirja. Saj ona je velika!

A tu je pomislila Marija Pankratjevna: „kako velika, ako jej bode še le štirinajst let“. In spomnila se je, da Polenjka se vede še preveč resno, postaja zamišljena in parkrat je celo zaradi nečesa plakala; časih se pa pretvarja v nekako povodno deklico — poje, igra se, skače in šali, kakor prav majhna deklica.

„Jaz sem kriva — v resnici, jaz sem razvadila otroke“, pokarala se je v mislih Marija Pankratjevna.

Šla je po ilovem rebbru k bregu Desne in dolgo stala tam na pesku, poslušaje nejasne glavoše, kateri so se razlegali od povsod — od strani vasi in od onega brega, od katerega se je razprostiralo močvirje in kjer je bilo mnogo različne divjačine. Valček je jedva-jedva ploskal pri njenih nogah, riba se je igrala, skakaje iz vode, podkujke krožile so v zraku.

„Tam-le se nekaj črni. . . gotovo so oni“.

Marija Pankratjevna uprla je v nadi oči v črno točko. Kmalu je pa razvidela, da plava tu prost ribič na svojem čolniču. Naglo mahal je z veslom in napravljajal se k onemu mestu, kjer je stala Marija Pankratjevna.

„Poprašam njega — ni li videl otrok. V vsakem slučaju treba bode takoj razposlati ljudi na

vse strani! . . . Moj Bog, moj Bog, kaj je z mojimi ubogimi otroci“!

Stopivši korak naprej zapazila je Marija Pankratjevna na bregu svilen rožnat trak Polenjke. Pobrala je trak in stisnila ga k srcu. Ribič je plaval. Bil je že tako blizu, da ga je mogla uprašati Marija Pankratjevna:

— Nisi li srečal našega čolniča?

Ribič je zakričal nekaj nerazumljivega v odgovor. Marija Pankratjevna morala je počakati, dokler se ni pripeljal na breg.

— Ne, nisem jih srečal. . . res, veslali so, a samo razložil nisem, kdo, toda mislim, da mladi gospôdiči, morda vaši, in ž njimi gospica.

— Daleč?

— Ne, ne daleč, kakih pet vrst. . . tam-le za temi otoki. . . daleč, daleč!

Starček potegnil je hripaje svoj čoln na breg. Marija Pankratjevna ni mogla ničesar izvedeti od njega. Zakaj se je zdelo otrokom odpravljati se tako daleč? Vznemirjena vrnila se je domov, držeč še vedno v roki Polenjkini trak, in odpravila nekoliko čolnov, na katerih so šli lani kmetje iskat izgubljene otroke.

Nastopila je noč in zabliščale so zvezde, mesec srebril je koče, drevje in mirno gladkost reke. Ura bila je dvanajst, jedno, dve. . . Pokazalo se je znamenje bližajoče se zore, — popihnil je vetrič in na vzhodu začele so bledeti zvezde. Ma-

rija Pankratjevna ni mislila leči spat in v neizmer-
nemu dolgočasju stala je na platišču kakor senca,
zmrznjena od skrbi in pričakovanja.

Ob zori vrnilo so se ljudje in naznanili, da
nikjer ni možno najti mlade gospôde. Marija Pan-
kratjevna je zaplakala.

II.

Ko so sedli otroci v čolnič, ukrenili so ve-
slati nizdol po toku, da bi prišli jutri zjutraj v
Dněper in potem plavali neprestano do slapu. Slap
treba obhoditi po suhem, kajti brez potrebe ne
gre stavljati v nevarnost svojega življenja. Čolnič
pa treba izročiti kakemu tamošnjemu izkušenemu
veslarju, da ga spravi čez slap.

Otroci so ukrenili, posetiti kraje zaporož-
skega klanja in poklonivši se spominu Tarasa Bulj-
be in njegovih sinov, sestli zopet v svoj čolnič in
peljati se do Limana, a potem v Odesi sestli na
ladijo in ostaviti Stari svet. Pri tem so mislili dečki
stopiti v službo na kaki kupčijski ladiji, a Polenjko
moral bi vzeti k sebi ladjin poveljnik za tovarišico
svojim hčeram, ako bi pa ne imel hčera, morala
bi sprejeti službo nadzornice mornarskega perila.
V Novem svetu bode lahko doseči veliko srečo.
Lavrinovič bode ob svojem dvajsetem letu že mi-
lijonar, a Vlade in Peterček bodeta tovariša pri
njihovih velikih podjetjih. Zidali bodo železnice,

odkrijejo nove zlate, ali vsaj srebrne rudnike, postanejo državljani Zjedinjenih držav in preskrbé Polenjki sredstva za življenje. Žal jim je po stariših; a kaj se hoče? Njih velikanski načrt bi se nikdar ne uresničil, ako bi roditelji prerano izvedeli za-nj. Črez čas povrnejo se v Rusijo in nadkrilijo vse s svojim znanjem, uspehom in denarno mogočnostjo. Toda niso se zibali v preveč lepih nadah. Naši izseljenci so dobro vedeli, da jih čaka mnogo skušnjav in da je treba velike vstrajnosti, da naposled vendarle premagajo vse zapreke in dosežejo postavljeni smoter. Morda jih doleti še kot mornarske dečke huda izguba, morda kdo njih pade z jambore in ga strašen veter vrže v morje. Morda bodo morali izprva, ko pridejo v Novi Jork, ukvarjati se z nizkim rokodelstvom — nositi bremena, sekati drva (Abraham Lincoln bil je sprva drvar) ali celo čistiti črevlje, a vse pretrpé, da le dosežejo svoj namen.

Ta načrt izmislil si je prvi Vlade, a v vseh podrobnostih izdelal ga je Nikolaj, kateri je sestavil potno kazalo, vzel v poštev razne slučajnosti daljnega potovanja in pridobil za načrt Peterčka in Polenjko. Polenjki je svečano obljubil, da bode skrbel za njeno življenje, kakor za svoje lastno, in še bolj. Dva tedna pretresávali so načrt in hranili ga v globoki tajnosti. Priprave bile so gotove — peresni nožički, svedri, žagice in pile, in zbrano je bilo kakih trideset rubljev, katere je dala većinoma

Polenjka, ker je bila varčna — imela je nekoliko zlatega denarja.

Ko so se odpravljali otroci v Ameriko iskat sreče, imeli so na razpolaganje tri puške, majhen platnen šotor, kakih osem kil rženega suharja in kompas. Ko so sedli v čolnič, so se prekržali; njih srce je zatrepetalo, vesla so plusnila po vodi, nagli tok odmaknil je čolnič in kmalu skrili so se z vida Viški s holmiči in rmenimi rebri. Do polnoči veslali so popotniki. Polenjka je trudna sedela na krmilu, a hotela je pokazati Nikolaju, kako močne naravi je; ona ni nikomur odstopila krmila, dokler ni naposled Nikolaj, ki je bil soglasno izbran načelnikom, ukazal veslati k bregu. Ta kraj bil je navidezno pust, zarasel z drevjem in pripraven za prenočišče.

III.

— Tukaj imenitno prenočimo! rekel je Nikolaj in ukazal Vladetu potegniti čolnič na breg. Peterček bi bil rad spal, a moral je zbirati suhljadi, da bi napravil gromado. Polenjka mu je pomagala. Naposled zaplapolal je ogenj in osvetil z rdečim svitom otroke ter veje nepremičnih dreves. Otroci gledali so z zadovoljnostjo na gromado; to je bil njihov ogenj. Peterček vzel je iz čolniča ptiča, katerega je ustrelil še pred večerom, oskubel ga, zavil v papir in položil v žrjavico. Črez

pol ure se je spekel, a nikdo ga ni mogel jesti — dišal je močno po ribi.

— Jutri, gospôda, pogostim vas s pravo divjačino, obečal je Peterček, pogladil svojo dvocevko in začel jesti suhar s soljo in piti vodo.

Ko je izdal Nikolaj razne ukaze, oblekel je kožuh in legel spat zraven šotor, kateri je bil zelo majhen ter zadostoval samo za Polenjko. Debeli, domišljavi Vlade ni smel spati in moral stati na straži do sledeče premembe.

Sédel je zraven puške ter jel gledati na ugasajoče rdeče oglje. Njegove oči začele so kmalu lezti skupaj. Časih se mu je dozdevalo, da se plazi iz drevja neki velikan s kosmato glavo in okroglimi očmi kakor jabolka. Skočil je po koncu, gledal na Nikolaja, kateri je nepremično ležal v svojem kožuhu, in začasno umiril se, prekrižal se in iznova sédel k ognju. Naposled se je oglje skoro popolnem ugasilo. Samo rdeče točke migljale so v pepelu, a tudi njih bilo je vedno manj in manj. Vlade se ni mogel uzdržati — in je zadremal. Sanjalo se mu je, da je prišla iz gozda pošast, napravila novo gromado, prijela njega za obe roki in začela hrustati proti njemu s svojimi velikimi kakor konjskimi zobovi. Vlade je zakričal in zbudil se.

Gromada je res gorela; Nikolaj je točno ustal ob določenem času in hodil na ogled okolo tabora.

— To ni prav, začel je polglasno: — ti si zaspal na straži. Nas bi bili lahko okrali in naposled ubili.

Vlade je poslušal načelnikovo karanje, zevaje do ušes, obrnil se na drugo stran in zaspal. Nikolaj hodil je dalje. Od časa do časa je nastavljal puško — najbrže, da bi se razvedril.

Začelo se je že daniti. Visoko na nebu nad drevjem migljale so zvezde, a v prosvitu med debli belel je vzhod in na reki se je kopičil siv oblak. Rosa je pala na travo, stopila kakor mrzel nalet na kovini dvocevke in napojila celó sukno kožuha. Od nekje zaslišal se je lehek krik, podoben otročjemu joku, in utihnil v mirni, nepremični jutranji megli. Nikolaj je pogledal na uro — moral je stražiti še nekoliko minut. Šel je k šotoru, da bi videl Polenjko, ker je bil pač on njen varuh. Zdelo se mu je celó, da jo je večinoma on varoval. A zelo se je začudil, ko je zagledal, da Polenjka ne spi, sedi na zemlji in joče.

— Kaj je z vami?

Polenjka je zatrepetala, bila v zadregi in molčala.

— Povejte, Polenjka.... Ali mi ne zaupate? Zlezel je v šotor, prijel Polenjko za roko in skušal pogledati deklici v oči.

— Strah me je, odgovorila je Polenjka. — Sanjala sem o mami.... in nakrát sem bila vsa v solzah. Za to se vam ni treba brigati.

— Kakó bi se ne brigal, Polenjka, ko sem jaz odgovoren za vaš pokoj!

— Saj sem sama kriva... Ali res sedaj že ni možno vrniti se?

— Kam, domov? se vé, da ne! Toka ne moremo premagati. Koliko vrst bi morali veslati proti toku! To ni šala! Ah, kako ste vi strahopetni! Počakajte, ko pridemo v Ameriko, se bode te sramovali teh solz.

— Ali bode te vi vedno z nami?

— Vedno, odgovoril je Nikolaj, — naj se zgodi, kakor hoče. Iz „Novega Jorka“ preselimo se, ko zaslužimo nekoliko sto dolarjev, vest kam?

— Kam?

— V Tehas. Tam je mnogo nedotaknene zemlje. Tam mislim napraviti kako naselbino. Po mojem mnenju mora biti v Tehasu zlato... ako pa tudi ni zlata, mi vendar ne poginemo! Mari morem jaz poginiti? Mari jaz dovolim, da vi poginete?

— Tam so divjaki...

— E, pravljice! Te divjake podkupimo z mrvice tobaka ali čašico žganja. Jaz se znam meniti ž njimi — samo bati se ni treba! Ubijem jednega, dva — pa je ven.

— Ali jih bode te sami ubijali?

— Sam,

Polenjka je otrla solze.

— Tukaj vam ni primerno, hočete li, da vam posteljem na svoj kožuh?

— Hvala vam . . . .

— Takoj vam nagrahim še suhega listja, Sila kola lomi. Vendar ne pozabite, da ob štirih zjutraj se moramo odpraviti na pot. Še poldrugo uro lahko spite.

Prinesel je suhega listja Polenjki in zbudil Petra, kateri je spal po njegovem nasvetu na bregu zraven čolniča.

Mesto da bi stal na straži, odpravil se je Peterček s puško po bregu in streljal vrabce, ker ni naletel na race; prinesel jih je in začel peči v žrjavici. Časih letela je med tem časom nad njegovo glavo tropa rac — jedna, druga, tretja, a njegova puška ni bila nabita, in on je z zavistjo gledal na odletajočo divjačino. Kmalu je pa drugič nabil dvocevko in drugič odpravil se na breg. Vendar ta pot ni ustrelil ničesar, ampak zašel in pol dne je minilo, predno se je povrnil izmučen in utrujen.

— Dobra divjačina, treba priznati! rekla je Polenjka s karanjem.

— Res, treba ti je bilo streljati, pripomnil je Vlade.

— Jaz nisem kriv. Gospôda, vi ste sami prosili divjačine.

Nikolaj stal je nekoliko oddaljen. Molče je stopil k Petru, vzel mu puško in oddal jo Polenjki.

— Kaj pomeni to?

— Jaz vas aretujem. Puško dobiš čez dve uri. Evo dve raci. Tebi ni bilo treba hoditi nikamor — race bile so deset korakov od tu. Na tem močvirju jih je neštevilno.

— Gospòda, imenujmo ta breg Račji breg, predložil je Vlade.

— Dà, ali pa breg „Prve postaje“, rekel je Nikolaj. — Sedaj - le bodemo zajtrkovali. Jedne race bode dovolj.

— Saj imamo še vrabce, umešal se je Peterček.

— Čakaj, bodeš že jedel vrabce, prijatelj. To bode tvoja kazen. Drugo raco pustimo za večerjo. Zdajci ne moremo odriniti, zato ker mora iti kmalu mimo parobrod in nas lahko zapazijo.

— Čuj, Nikolajček, rekel je Peterček, — saj jaz nisem kriv! Kaka šala! Daj mi puško! Prosim! Pojdem na to močvirje streljat race.

— Ti imaš kratek spomin, Peter, rekel je strogo Nikolaj. — Dokler sem jaz načelnik, nimaš ti pravice mene tikati, ako je že na to prišlo. Toda, naj bo! to ti odpustim, a nikar ne misli, da so moji ukazi šala. Jaz, Peterček, se ne šalim. Radi tebe smo zgubili ves dan, in Bog vé, kaka nesreča nam grozi radi take zamude... Puške pa ne dobiš. Kar sem odločil, to je končano.

Raca bila je nekako gotova. Otroci so jo snedli z velikim tekom. Bila je debela in okusna. Hvala tej raci, zdele so se jim težave hude poti

dovolj znosne. Polenjka je našla mnogo jagod in otroci so si celo posladkali. Sicer je pa imela Polenjka še škatljico sladčic. Čas je prešel v razgovorih, posvečenih Ameriki. Življenje v Ameriki se jim je zdelo cela vrsta zanimivih dogodkov. Vrišč parnika jih je pretresel.

— Hvala Bogu! na pot! Ako ne bi bilo Petra, bili bi sedaj v Kijevu. . . Peter! teči na breg in poglej natanko, ali je parobrod že daleč.

Peter je naglo tekel in vrnil se s poročilom, da se pomika parobrod k bregu.

— Ni mogoče! zakričal je Nikolaj in skočil k čolniču.

Parobrod je res naredil polukrog, napravlja se k bregu, a ne da bi postal, ampak z nekim drugim namenom. Plaval je navzdol ob bregu mimo Nikolaja, skritega v grmovju, in lahko bi se bilo mislilo, da se ustavi na bregu. Nikolaj si je domišljeval, da je to lov za njimi. Ukazal je spraviti vse reči v čolnič in veslati nekoliko časa proti toku med otočiči, kateri so bili močvirnati in nedostopni parobrodu. Ves čas so otroci popolnem molčali. Z bledimi lici in prestrašenimi očmi gledali so drug drugega in pripovedovali samo z migljaji. Črez nekoliko časa je Nikolaj nakrät ukazal z gromkim glasom:

— Naprej!

Čolnič plaval je navzdol po toku. Parobrod je odšel — nikjer ni bilo videti nikake nevarnosti.

Vroče solnce metalo je snope žarkov v reko, sinja voda se je zibala v srebrnih lisah. Strmi desni breg Desne vzdigoval se je kakor strašna trdnjava kakega fantastičnega, brezkončnega mesta z na pol razrušenimi stolpi. Drevje stalo je kakor orjaške straže tu pa tam na tej steni in razprostiralo svoje velike kosmate veje — roke. Čim bolj se je nagibal dan k večeru, tem skrivnostnejši postajal je okrožajoči razgled. Mračilo se je — in težko je bilo otrokom pri srcu. Učeraaj ob takem času niso še bili takó daleč od doma; sedaj jim je bilo vse neznano, in začeli so že čutiti svojo osamljenost. S strahom in radovednostjo gledali so na čudni obris visokega brega. Vsako drevo, stoječe na kakem rivecu nepremično dremljajoče v lilastem večernem somraku, je nekako stiskalo njih srca, kakor da jim je govorilo:

„Kam, otroci? povrnite se, bedaki. Ko pojde parobrod, poprosite — pa vas vzemó in popeljo domov. Da bi vedeli, kako neizmerno bi se vas razveselili! Doma vas čaka skrb in laskanje roditeljev, a glejte, kako neuljudno in mrzlo je tukaj! Glejte, kak oblak se kopiči v daljavi in vstaja nad temno reko na koje dnu ležé utopljeni! Kje pa bodete spali nocoj? Vsekdar pač ne najdete Račjega brega in suhljadi, da bi si napravili ogenj. Morda danes ne bodete mogli nikjer na suho. . . . Vrnite se!“

Nikolaj je sedel na krmilu in skušal, da ne

bi gledal na breg. V Polenjkinih očeh svetile so se solze. Peterček in Vlade sta vzdihovala vsak hip. Moj Bog, ali bode pač kmalu káko prenočišče, kmalu?!

Mesec je že visoko sijal, ko je rekel Nikolaj, čuteč, da se že maja njegov ugled in da njegovi podložniki že mrmrajo, izražajoč to mrmranje z vzdihom in skrivnimi solzami:

— Tam-le na bregu je ogenj. Pojdimo tja. To so dobri ribiči. Poglejte, oni nas radostno sprejmó in nasitijo. Razven tega pa imamo še raco in nekoliko denarja.

— Ako nas pa okradejo? uprašal je Peterček.

— Mi jih kar ustrelimo, opomnil jo Vlade.

Pri teh besedah zležel je deklici pogum v pete. Nikolaj jej je stisnil roko in rekel:

— Ne vznemirjajte se. Čujte ukaz: ako nas poprašajo, kdo smo in od kod prihajamo, odgovarjajte vsi soglasno — da smo Amerikanci, gremo na lov in prihajamo od daleč, a roditeljev nimamo. Slišite? Lagati ni lepo, a to ni laž, temveč vojna prekanjenost, katera je dovoljena pri vseh naobraženih narodih.

Izseljenci plavali so proti ognju. Zraven gromade niso sedeli ribiči, ampak pastirji — dečki od desetih do petnajstih let, kateri so prišli prenočit. Kuhali so kašo v kotlu, visečem na treh zgoraj zvezanih palicah.

— Dobro srečo Bog daj, otroci! zakričal je Nikolaj.

— Bog živi tudi vas! odgovarjali so dečki.

— Kaj pa, je-li možno tu kje prenočiti?

— Prenočiti? Pri židu Leibi lahko prenočite, kakih sedem vrst od tukaj.

— To je daleč. Radi bi tukaj. Tu pri vas je dobro — ogenj bi lahko razložili.

Dečki so umolknili.

— Ne bojte se nas, ne glejte na to, da imamo puške. Mi nismo razbojniki, nismo tatovi. Mi smo tujci; sorodnikov nimamo in se odpravljamo v Novi svet. . . . Ali bi mogli prodati to kašo?

— Saj je je mnogo, — jejte. Takoj bode gotova. Samo soli je malo.

— Mi imamo pa sol — lahko vam je damo, rekla je Polenjka.

Popotniki so se naglo pridružili pastirjem, déli v kašo svojo raco in zopet se jim je začelo zdeti, da pot v Ameriko ne prizadeva nikakega truda in ne zahteva hudih žrtev. Kakor učeraj razprostrli so pod drevjem šotor. Polenjka je legla in zaspala: a dečki dolgo niso mogli zaspati in neprenehoma govorili s svojimi novimi znanci. Nikolaju je ugajal vesel in lep deček, kateri je znal tudi kašo kuhati, rake loviti z golo roko, vedel, kje rasejo jedilne trave, bil močan in izvežban.

— Kako ti je ime? uprašal ga je Nikolaj.

— Fedka.

— Ali bi šel ti z nami?

— Kam pa?

— V Ameriko.

— Zakaj pa?

— Bodeš bogat.

— Je-li to daleč?

— Treba iti čez jedno morje, potem čez drugo, čez tretje, potem čez ocean — pa je Amerika.

— Pripoveduj. Našel si bedaka! Jaz naj bi ti šel!

— Saj se povrneš in koliko zlata in kar hočeš prineseš s seboj. Da bi ti vedel, kako dobro je pri nas v Ameriki. Pri nas so take stepe, da ne zagledaš konca, ako letaš tri dni. Na drevju so taki cveti — kakor tvoj klobuk. Tam so taki ptiči, da jih lové pajki, kakor muhe. A palčevina je tako debela, kakor volovska koža. Tam se podé divji konji -- vzameš jih, kolikor hočeš: nikogar niso. Gozdovi so pa taki, da je groza, ven do neba. Pojdeš ven in slišiš, kakó kričé opice, kakó rujové jaguarji -- take mačke, kakor žrebeta. Tam so gore iz srebra in reke, na kojih dnu ni pesek, ampak zlato. Tam ni kmetov, ampak so sami rujavi divjaki, hodijo nagi, na glavi imajo perje, v nosu kolobarje. Ko skočijo na koga, kar kožo mu oderó s črepinje.

— Črt jih poberi! Čudno! Kakó si me prestrašil! Pri nas so pa gozdni škrafi. Učera j sem ga videl. Ravno na tem mestu. Ležim, gledam, ne-

kaj prihaja iz čolniča. Plosk, plosk! Na breg stopil je kosmatinec, a strašno rujoveč -- jaz bežim -- komaj sem pribežal k njim.

-- Kaj, škrti ne delajo hudega, opomnil je pastirček v širokem slamniku.

-- Kaj, ali ne pojdeš z nami?

-- Zá-me je tudi tukaj dobro.

Nikolaj mu je še dolgo risal sliko ameriksanske narave in ameriksanskega živiljenja, a ni pregovoril „trdoglavega tujca“, kakor ga je imenoval v mislih.

Kmalu je ugasnil ogenj, mesec plaval je že precej nizko nad zemljo, čas je bil spati.

Drugi dan že ob zori ostavili so popotniki breg, katerega so imenovali breg „Družbe“, prepluli kakih petnajst vrst in zagledali v daljavi v sinji megli na gori prekrasno zlato glavo mesto. To je bil Kijev.

IV.

Bilo je še rano, a mesto je že začelo ustajati. Ko so prišli otroci v Dněper, zaslišali so donenje mostov Podola in kričanje delavcev na bregu. Vendar je bila reka primeroma še plitva — po njej niso plavale ladije in izseljenci se niso bali, da bi jih kdo zapazil. Sicer pa, ako bi jih tudi zagledali, smatrali bi jih za družbo, vračajočo se domov s ponočnega sprehoda, morda bi se pa niti zmenili ne za nje. V velikem mestu ne gledajo na malen-

kosti. Otroci skušali so se držati levega peščenega brega, obraslega z vrbovjem. Ne more se reči, da je ta breg neobljuden, ker na njem vzdigujejo se razna poslopja in tam je celo zabavni vrt. Otrokom se je zdel breg primeren za pristanišče. Veslali so k velikemu otoku in ukrenili ostati tukaj pol dne, ker Nikolaj se je namenil v mesto, da bi kupil plašče za dež in trnke, a tudi smodnik in šibre. Razven tega pokazala se je potreba na živežu — čaja niso imeli, sladkorja ne in Polenjki so pošle sladčice. Ko je razgrnil Nikolaj v vrbovju šotor in dal stroge ukaze Vladetu in Petru, je odložil puško in kožuh, da bi bil videti bolj izobražen, in odpravil se po bregu k onemu mestu, kjer je bilo videti pristanišče in prevoz. Sédel je na parobrodčič in dolgo čakal, da se je premaknil. Bil je jedini popotnik.

— Prosim, kak vrt je to? uprašal je Nikolaj ladjinega poveljnika.

— Ali ne veste? „Ermitaž“. Tukaj se lahko dobro pije in je. Pijete li vi žganje?

— Ne, ne pijem.

— Ako bi vi pili žganje, povabil bi vas s seboj v „bufet“. Oba bi imenitno pila, vi bi pa plačali.

Poveljnik se je zasmeljal.

— Povejte, mladenič, jo nadaljeval: — od kod prihajate tako rano, ako ne poznaste vrta in niti ne veste, kako se imenuje?

Nikolaj bil je v zadregi. A kmalu si je opomogel, nagubančil čelo in rekel:

— To vam ni nič mari. Padel sem z meseca. A povejte, zakaj se še ne peljemo?

-- Treba počakati popotnike. V vrtu se še sprehajajo nekateri lehkoživci.

A! sedaj gredó!

Nikolaj je pogledal na pristaniške lestvice in zagledal neke gospode, kateri so se opletali, dasi ni bilo vetra in niti listič se ni ganil na debelih drevesih, katera so okraševala pristanišče. Med to gospôdo bili so stari in mladi. Debeluhast Nemeč z raztegnenim vratnikom, iz-pod katerega je molel rudeč, debel vrat, skočil je v parobrod s tako silo, da ga je stresel na vse strani. Za njim je capljal žid z dolgim belim nosom in črnimi lasmi, suh, kakor trska; delal se je pijanega, zapletal se in kričal. Vse je šumelo, začenjali so peti in nehali, smejali, prepirali in poljubovali se. Iz njihovih pogovorov je Nikolaj kmalu zapazil, da so trgovski pomočniki.

Parobrod se je premaknil in bil je že na sredi reke. Čim bolj so se približevali trgovski pomočniki bregu, postajali so vedno bolj trezni in resni, in najprej se je zavedel žid. Zamežavši z jednim očesom gledal je suhi sin Izraela kakor ujeda na zlatoglavo mesto, kjer mu je bilo usojeno živeti.

Na bregu je ostavil žid svoje tovariše in zmuznil se v neko umazano ulico. Nikolaj bi bil rad uprašal kakega trgovskega pomočnika, kje bi mogel kupiti smodnika, a gledali so ga tako prezirljivo, da se ni odločil, izpregovoriti ž njimi. Šel je za židom in kmalu je bil na trgu, obzidanem z belimi hišami, v kojih pritličju so bile prodajalnice.

Trgovci so že odprli svoje zaloge. Kmetje so vozili na vozeh senó, vreče žita, teleta, lonce. Nikolaj si je kupil nekoliko višenj in šel po tlaku, metaje peške iz ust; a iz prodajalnic so mu neprenehoma kričali:

-- S čem vam postrežemo? pojdite k nam. Mi imamo dobre klobuke, črevlje, perilo. Ne bodite skopi, mladi gospod, recite jedno hesedo!

Na oglu zagledal je Nikolaj v oknu velike tobačne zaloge četrtnko papirja, na katerem je bilo zapisano z debelimi črkami: „prodaja smodnika“. Nikolaj je šel v prodajalnico.

-- Kaj bi radi? uprašal ga je isti suhi židič, katerega je videl pred pol ure tako pijanega.

-- Kaka dva funta smodnika potrebujem.

-- Smodddnikaaa? Ali pa imate dovoljenje?

-- Jaz nisem vedel, da je treba dovoljenja za to.

-- Z dovoljenjem je cenejsi, brez dovoljenja draži, rekel je žid smehljaje se.

-- Ali ste se vi peljali prej le z menojo?

— Molcite! gospodar je tu. On ne sme slišati. Dobbbro. Dam vam smoddnika.

Šel je za pregrajo, mežikal gospodarju in nekako skrivnostno prinesel ven dva zavitka smodnika; dal ju je Nikolaju, vzel od njega rubljev desetak iz papirja in dejal ga v predal.

— Pa ostanek?

— Kak ostanek hočete?

— Kak ostanek, vmešal se je gospodar, star žid z želvinskimi naočniki in sivo podstriženo brado.

— Vi kupujete smodnik brez dovoljenja gosposke in hočete še ostanek?

— Saj pač ni tako drag, po pet rubljev funt?

— Vi mmmislite, ddda je to drago?

Žid je tako zaničljivo zmajal z rameni, da se je Nikolaj prepričal o draginji smodnika, poklonil se in naglo šel iz prodajalnice. Potem je še vse nakupil, kar je bilo treba, in vrnil se na otok skoro popolnoma suh.

V.

Med tem se je Polenjka strašno dolgočasila vse jutro. Hodila je po bregu in tužno gledala na mesto. Kmalu je razločila svoj zavod, kojega stene so se belile med zelenjem drevja. In bilo jo je sram, da je ušla od doma. Zavod je kakor z nekakim karanjem gledal na njo. Še pred krat-

kim časom obljubavala je tovarišicam večno ljubezen — a sedaj se jim je izneverila. Da, ta, to ni šala, ona gre res v Ameriko! Kaj jo čaka tam? Nikolaj pravi, da bode vse dobro, in vsem obljubuje zlate gore. A on je deček. Kako da mu je zaupala? Ne, danes bi ne šla v Ameriko! Grozno jej je le pomisliti, kaj je z ubogo mamico.

— Ali je res, Peterček, da se ne moremo več vrniti? uprašala je s takim glasom, kakor da bi hotela slišati v odgovor: „O, lahko.“

— Da, rekel je Peterček z vzdihom in ta vzdih ga je zbližal s sestro.

— Peterček, sprehajajva se nekoliko. A ti, Vlade, ostani tu na straži.

Vlade je premeril z nevošljivim pogledom brata in sestro.

— Kaj si izmišljujeta, pomislil je s preziranjem in mahnil z roko.

— Veš kaj, Peterček, lahko se vrnemo, začela je strahopetno sestra, ko se je oddaljila od šotora nekoliko korakov.

— Seveda, zašepetal je deček.

— A mami ne bomo pravili, da smo se odpeljali v Ameriko. To jo zeló razjezi. Porečemo, da smo hoteli videti Kijev . . . nekoliko voziti se . . . da nas je zaneslo . . . Ali kaj, povejmo vso resnico! Mamica je dobra — ona nam odpusti! Še vesela bo, da nam je bilo dolgčas po njej in smo se vrnili. Da ti povem resnico, Peterček,

meni se je vedno zdelo, dokler nismo sedli v čolnič, da Nikolaj in vi vsi me slepite in hočete samo izkušati — sem li hrabra ali ne in ali bodem hotela iti z vami. Jaz res nisem bila prepričana, da je to resno, a potem me je bilo sram povedati Nikolaju, da nočem v Ameriko. To je lepo v pravljici, ako pa resno pomislimo, kje se je še slišalo, da bi otroci pluli na čolniču v Ameriko? Zagotovim te, Peterček, da ves čas nisem verjela.

— Polenjka, med nama rečeno, jaz se popolnem strinjam s teboj. Jaz sam nisem verjel ni ne verjamem. Meni se celo zdi, da Amerike niti ni.

— To je, morda je, rekla je Polenjka, — a samo taka ne.

Oba sta vzdihnila.

— Kako torej, Peterček? Pomisli, ako se še sploh moremo vrniti, tedaj samo od tu.

— Treba je tako, da bi Nikolaj ne vedel.

— Kaj Nikolaj! ali se ga bojiš?

— Bojim se ga ne, a začne se nama smejati. . . Kar pojdiva po bregu v ono hišo, naznaniva, kdo je najina mama, in povejva vse.

— Res, Peterček! Mami naznanijo in ona pride za nami in nas vzame.

— Pojdiva naglo, Polenjka! Pojdiva!

Naglo sta skočila, a Nikolaj jima je zastopil pot, obložen z nakupom.

— Kakó se drzneta iti tako daleč? je uprašal. — Povrnita se, gospôda. Danes bomo imeli

kraljevski zajutrek: kupil sem klobas, jagod in sira.

Polenjka in Peterček sta bila v zadregi in šla za Nikolajem, ukrenivši najprej zajutrkovati, a potem izvršiti svoj načrt.

VI.

Marija Pankratjevna in Lavrinovič, Nikolajev oče, spravila sta na noge celo policijo. Razposlala sta zasledovalce v vse vasi, ležeče ob bregu reke Desne, in od malih pastirjev so izvedeli, da otroci so živi in jadrajo nekam za morje. Istega dne prišla je Marija Pankratjevna v Kijev in policijski glavar jej je obečal, uporabiti vse moči, da poišče ubežnike. Brzjavil je v najbližja mesta ob Dněpru. Nad izseljenci zbrala se je cela nevihta. Celo brodovje čolničev razpršilo se je po reki, da bi jih našli, a med tem časom, ničesar sluteč, so se oni gostili skoro prav v Kijevu, pred očmi vseh, raztegnivši svoj šotor, kakor kočujoči cigani,

— Učeraaj je postreljal Peterček ves smodnik, rekel je strogo Nikolaj. — Danes sem moral plačati ogromno denarja za ta-le dva funta. Odslej treba biti varčnejši in streljati samo v nujnosti. Puške treba imeti vedno pripravljene. Kakor vidite, nevarnostij ni še bilo nikakih, toda kdo vé, kaj nam še preti. Časih napadajo popotnike plavarji. Nekoč čital sem v časnikih, da so plavarji napali nekega Angličana, kateri se je peljal v svojem čolniciu.

Unel se je boj, kateri je končal s polno zmago izobraženega človeka nad rujavimi barbari. Sestanek bil je sicer z Belorusi, a tudi nje se lahko imenujemo rujave, ker jih solnce ožge. Sicer pa mi ne bomo imeli usmiljenja ž njimi! Slišite? Se ve, da bomo le ta čas streljali, ko razvidimo, da. . .

— Kaj pa delate tu, gospôda? zaslišal se je glas dva koraka od izseljencev.

Nikolaj je zatrepetal, obrnil se in zagledal plečastega človeka z rdečo brado in nizkim slamnikom.

— Kaj bi pa radi? . .

— Ta zemlja je moja, in kakor gospodar bi rad vedel, kdo so moji gosti.

— Ako hočete plačila, vam plačamo.

— Ali imate mnogo denarja?

— Okradete nas ne, a vzemite, kolikor treba.

— Tako, tako! Morda pa še ničesar ne vzamem od vas. . . Prosim, povejte, vi imate šotor, puške, kakor da se odpravljate na daljno pot. . . Od kje ste?

— Od tu.

— Jako povoljen odgovor. Morda poveste vi, gospodična, kako je ime vaši mami.

Jedva je odprla Polenjka usta, kar jo dregne Nikolaj za krilo rekši:

— Pojdite z Bogom, milostljivi gospod! Mi kar nič ne želimo govoriti z Vami. Ravno kar smo se pripeljali iz Kijeva in takoj se povrnemo, ako

ste tako negostoljubni. Ej, gospoda! Naglo naložimo!

— Ne hitite, ne hitite! rekel je človek s slammikom. — Jaz vas ne preganjam. Bog z vami! Hotel sem le nekaj izvedeti od vas. Ste li srečali kje na Dněpru čolnič s tremi dečki in deklico? Pred tremi dnevi so ubežali z doma. Sedaj jih povsod iščejo.

— Ne, nismo jih srečali, odgovoril je Nikolaj.

— Njih mati, neka gospa Tomilova, je obljubila mnogo denarja onemu, ki jih najde. Zdaj-le pravil mi je policaj o tem. . .

— Jaz nisem Tomilov, rekel je s prepričanjem Nikolaj.

— Ne, poslušajte me, kaj vam povem, nadaljeval je plečasti gospod z dobrodušnim smehljajem, — to mi je pravil policaj, a jaz sem si mislil: nu, pa pojdem po bregu — in evo srečal sem ubežnike. Nakrat vidim, da ste vi — kaka sreča!

— Vi ste se zeló motili.

— Da, ako ste iz Kijeva, sem se motil. Ker sem pa jaz oprezen človek, zato nisem šel takoj k vam, ko sem vas zagledal, ampak vrnil sem se izprva domov v vrt, poklical delavce in na vsak slučaj razstavil jih okrog tega mesta, kjer vi sedite. Oni so v grmovju s krepkimi vrvmi v rokah.

— Vlade! so li nabite naše puške? uprašal je Nikolaj s tresočimi ustnicami.

— Sedaj jih nabivam, odgovoril je mirno Vlade in glasno kihnil.

— Ostanite zdravi! rekel je rjavobrادي človek. — Torej vi jih niste srečali? Pa to je povsem umljivo; same zebe niste mogli srečati. Ne tajite! Jaz zelo sumim, da ubežniki, katere iščejo, ste vi, gospôda. A to je res, da vi niste Tomilov, temveč Lavrinovič. A, kaj, sem uganil?

„Vse je izgubljeno“! pomislil je Nikolaj in stisnil v roki puško, katero mu je dal Vlade.

— Da ne bomo izgubljali časa, ne bode li boljše, gospôda, ako pojdete radovoljno za menoj? Ako niste oni, katerimi vas smatram, vse jedno, čez pol ure bode te svobodni, in ako se opravičite, dam vsakemu funt najboljših sladčic.

— Milostljivi gospod, vi nas smatrate malimi otroci. Da, jaz sem Lavrinovič, a ti-le so Tomilovi. Vidim, da ste zviti in da ste nas ujeli. Toda ne mislite, da ne bomo znali braniti svoje svobode. Vaši delavci se bedaki, ako so šli z vrvmi nad nas. Mi smo krivi, vi ste nas napali in pogubili, kajti, vedite, živi se ne udamo v vaše roke... Polenjka! pojdite od tu! Povrnite se k mamici, vse je končano! Ali hoče še kdo? A, Peterček! Poberi se, strahopetec! Vlade, prijatelj moj!

S temi besedami je Nikolaj naglo odstopil, postavil se zraven Vladeta in — pomeril.

— Ali ste znoreli! zakričal je plečasti človek

in odvedel Petra in Polenjko. — Takoj vrzita proč puške, malovredna fantalina!

Obrnil se je nazaj, da bi vzel puške. Nikolaj je sprožil oba petelina — in strel. . . moral bi bil zagrometi, da ni nepričakovano odrekel. Tudi Vladetova dvocevka je odrekla. Iz grmovja skočila sta dva krepka mladeniča. V obupu zagrabil je Nikolaj zavitek smodnika in raztrgal ga, da bi ga zapršil sovražnikom v oči: a iz njega je zletel gost temen oblak njuhalnega tobaka. On, Vlade in napadenci — vsi so kihnil.

„Sleparski žid, kako grozno me je opeharil!“ pomislil je Nikolaj, vznemogel in udal se.

Črez četrto ure bili so otroci že v gostilnici, kjer sta se ustavila Lavrinov in Marija Pankratjevna. Lavrinovič je molče sprejel sina, kateri je še vedno kihal. Marija Pankratjevna se je skoro onesvestila od radosti. Otroci so povedali, kaj je bilo ž njimi. Smejali so se, norčevali in nikdo njih ni opazil, koliko sivih las se je pomnožilo v tem času v črnih laseh Marije Pankratjevne.

P. N. Polevoj.

Peter Nikolajevič Polevoj, sin znamenitega pisatelja N. A. Polevéga, rodil se je dne 25. svečana (po našem štetju 9. sušca) 1839. leta v Petrogradu. Dokončavši prve nauke in gimnazij v svojem rodnem mestu, stopil je ondu na vseučilišče. Izvršil je tu svoje nauke na zgodovinsko-jezikoslovni (modroslovni) fakultati leta 1861. s stopnjo kandidata. Tega leta nastopil je službo učitelja ruskega jezika in ruske književnosti v „Novgorodskem kadetskem korpusu“ grofa Arakčejeva, kjer je ostal do leta 1864. Tedaj je postal zasebni docent na petrogradskem vseučilišču, kjer je predaval rusko književnost. Od tu so ga premestili na „novorusko vseučilišče“ v Odesi in povišali v pravega docenta istega predmeta. Naposled so ga prestavili na varšavsko vseučilišče in imenovali ga rednim profesorjem ruskega in staroslovenskega jezika. Tu je predaval tri leta in naposled pustil službo leta 1871.

Že na vseučilišču zanimal se je Peter Nikolajevič za jezikoslovje in poučevanje narodnega pesništva slovanskega in germanskega. A ko je

ostavil službo, se je popolnem posvetil literarnemu delovanju, sosebno na znanstvenem polju. Vse, kar je izdal, imelo je velik uspeh. Najbolj so se pa priljubile njegove »Народныя русскія сказки» (Narodnyja russkija skazki - Narodne ruske pravljice), »Родные отголоски» (Rodnyje otgoloski - Domači odmevi) in »Исторія русской литературы» (Istorija russkoj literatury - Zgodovina ruske književnosti!)

Zadnje delo je izredne književne važnosti! Rusko občinstvo je je vsprejelo z veliko oduševljenostjo, kar razvidimo že iz tega, da se je razprodalo te knjige v treh tednih 3000 izvodov, kljubu temu, da je jako draga. Delo je razdeljeno v dva dela: I. del obseza književno zgodovino (z životopisi in slikami pisateljev) od prvih časov do Kantemira, II. del pa od Kantemira do najnovejše dobe.

Sploh je Polevému najljubši predmet stari-noslovje, ruska zgodovina. Sijajen uspeh njegovega truda so »Очерки русской исторіи въ памятникахъ быта» (Očerki russkoj istoriji v pamjatnikah byta). Najbolj se je zanimal za zgodovino XVIII. stoletja. Iz tega truda izvira cela vrsta zgodovinskih romanov kojih prvega »Братья Соперники» (Bratja Soperniki) je priobčil leta 1888. — Razven navedenega spisal je P. N. Polevoj še mnogo drugega leposlovnega in znanstvenega; med temi omenimo naj le nekatera dela: »Смѣлымъ Богъ владѣеть» (Smjelim Bog vladjejet), »Краденая свадьба» (Кра-

dennaja svadba), »Масляница» (Masljanica) »Русскій
Полоняникъ» (Russkij polonjannik), »Непокупное»
(Nepokupnoje), »Христосъ Воскресе» (Hristos Vos-
krese) in drugega več.

P. N. Polevoj je jako plodovit pisatelj in
ruska književnost se more še mnogo nadejati od
njega. Prevedena pripovedka je tudi plod njegovega
zgodovinskega raziskavanja, ovita v lepo pesniško
oblike.

НАША ЗВЕЗДА.

(С. Грегорчич.)

Naša zvezda - (S. Gregorčič).

Звезда мила је мигљала
Ии наш род водила је ;
Лешне нам та звезда зала,
Него все светила је.

Тода, ох, за горо втоне,
Скрије се за темни гај ;
Прашам свитле милијоне :
Врне ли се ше кедај ?

А молче звездице јасне,
Одговора не веде,
Дол з неба вишаве красне
Немо на прашалца зро.

Приди, звезда наша, приди,
Јасне в нас упри очи,
Нај мој дом те зопет види,
Злата звезда сречних дни !

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

Snopič 6. V Gorici, 16. decembra 1893. Cena 12 kr.

= [6 - 7/1]

STARA

ROMANKA.

***

Poljski spisala

E. ORZESZKOVA;

preložil

VEKOSLAV BENKOVIČ.

***

1659

JR 1950/3459

I.

Glej, tudi ta žena je imela nekdam nad svojo glavo modrino pomladi in v srcu solnce sreče! Tudi taki neznamni in sivi kmečki ljudje imajo torej svoje spomine, o katerih z veselim, glasnim smehom govoré toliko časa, dokler jim v očeh ne zatrepeče solza. Prosim! Kdo bi si mislil, da je tudi ta Romanka svoje dni živela srečno in veselo življenje, kateremu ni nedostajalo niti trohice poezije. Ona in poezija! Kakó čudno je to združenje dveh raznih sestavin, pri katerih treba oko oborožiti z drobnogledom, da jih človek opazi v retorti življenja!

Poznala sem jo že nekaj let ter vedno pridno, dà, zvedavo opazovala vso njeno vnanjost, kadar mi je pripovedovala o minolosti svoji; sosebnost pa me je zanimala igra gub na njenem obrazu. Dasi je že nekaj let bivala v mestu, vendar si nikdar ni omislila popolnoma mestnih oblek. Znala si je poiskati v mestnih prodajalnicah tista groba in trpežna

spodnja krila, katera iz volne in konopnine razno pobarvane tkó na statvah vaše žene, in katera v mestnem jeziku zovejo „samodelna“. V samodelni spodnjici z modrimi in rdečimi črtami, v grobi, težki obutali na velikih nogah, v suknji nekako po mestno prikrojeni, in v perkalasti, pisani ruti, po kmečko takó zavezani na glavi, da je delala čepico, iz katere sta spredaj gledala dva prama sivkastih las, stala je pred menoj polna besed in smeha, in srečna, da jej je dovoljeno govoriti, pripovedovati... Mogoče, da svoje dni ni bila napačna; a sedaj je bila koža njenega obraza rjava, čelo ozko in z gubastimi ter razoranimi lici in velimi usti spominjala je na zmečkan list starega, ormenelega papirja. Mali, privihani nos je dajal obrazu izraz nekake glupe veselosti, in sive, male oči, lesketajoče se izpod gostih, kvišku rastočih obrvij, bile so jako žive. Njene roke so pričale o življenju, potekajoče v težkem in neprestanem delu. Ako si jih gledal od daleč, zdelo se ti je, da so bile pokrite z rokavicami tiste orehove barve, katero zovemo „Bismarkovo barvo“. Bile so nenavadno velike, z gibčnimi prsti, vedno omadeževane s črnimi in rdečimi opeklinami, ki so pričale o pogosti dotiki z ognjem in penjenico. Imejoč te roke na prsih prekrizane in namižikujoč s sivimi očmi pripovedovala je:

„Večkrat se je dogodilo, gospá, da ga je nadzornik po zimi poslal po seno. Upregel je torej v sani par konj, privezal k ojesu zvonec ter zaklical

meni: „Evica, pojdi, a hitro! Pojdeva skupaj!“ Nadzornik je vpil nad njim iz veže: „Roman, čemu pa ti bo zvonec?“ — „Da naju v lesu ne napadejo volkovi“ — odgovarjal je. A jaz sem vedela, da ne zaradi volkov, marveč zató, ker sem se jaz strašno rada vozila s poštnim zvoncem. Drugemu bi bržkone niti ne dovolili, ženo vzeti s sabo, a ž njim je bilo to drugače. Takega postiljona ni bilo na nobeni postaji noter do Vilna. Dajali so mu vedno najlepšo četvorico konj. Kadar je prišel gubernator ali kak velik general, vozil ga ni nihče drugi nego Roman. Kadar je kakov gospod potoval tam skozi, prosil je vselej nadzornika: „samo Romana mi dajte sabo“. Bil je to, dobra gospá, človek visok kot hrast, črnih las, kot bi mu jih bil kdo s smolo počrnil, in v rokah takó močan, da je groza. Pil pa ni! Žganje je pokusil jedva o veliki noči, ali pa je časih popil čašo piva: a nikdo ga nikoli ni videl pijanega kot druge. Konje je imel rad kot svoje otroke; po cele ure je snažil živino, ali pa jo krmil in napajal, in ko že ni imel ničesar opraviiti pri njej, ustopil se je k pregraji, gladil jim grive in govoril ž njimi kot z ljudmi. . . . Časih je tudi mene poklical od dela. „Evica! pojdi vendar sèm!“ Kaj čem? Pustila sem kuho, ali pa skočila od škafa ter stopila v hlev. On me je prijel za roko ter me vlekel k pregraji. „Le poglej“, dejal mi je, „kake modre oči ima ta živalca!“ In konj ga je gledal kot človek in glavo mu položil na ramo kot

pes. „Prinesi mu košček kruha“, rekel mi je. — Šla sem v kočo ter prinesla kruha. Kaj čem? Ko je imel te živali vendar takó rad! Stala sva v pregraji, on na jedni, jaz na drugi strani konja. „Daj mu sama kruha“, vzpodbujal me je. Imeli smo v hlevu mačka, velikega, sivega, ki je vselej, kadar je videl v kaki roki kruh, splezal po lestvi, sédel na konjski žleb in mijavkal, gledaje v oči. „Daj tudi mačku košček“, rekel je Roman. Jaz pa sem dajala košček kruha sedaj konju sedaj mačku in smejala se kot nora. A Roman se ni smejal, samo mene je pogledal, potem pa zopet živali in tako je bil srečen, da so se mu kar oči svetile. Drugi postiljoni so se potikali po dvorišču, pili v krčmi ali pa se mudili pri ženah v svojih kočah. On pa bi bil najrajši vedno mene imel kraj sebe in se zabaval s svojimi konji. Sila je imel rad te živali...”

Mogoče da je imel tudi njo zelo rad, in ona je to dobro vedela, a govoriti o tem ni hotela, ali pa ni mogla. Prej ko ne ni mogla; prenehala je za trenotje, na ozkem čelu so se jej ganile gube kot valovi in žolta očesna veja je parkrat pomežikala.

„Kakó pa je bilo takrat, ko sta šla skupaj na sanéh po seno?“

Po teh besedah se je vzdramila, mokre oči so se jej zalesketale in pričela se je znova smejati.

„Lepo je bilo takrat, zlata gospá — ha ha ha! Upregel je par konj, nakrmljenih, tolstih in

svetečih se kot steklo, privezal zvonec k ojesu ter zaklical: „Evica! pojdi sém, a hitro!“ Jaz sem bila takoj pripravljena. Dela sem ruto na glavo, zletela pred kočo ter še zaklicala stari Kački, naj pazi na otroka ter poskrbi za kuho“.

„Kaj pa je bila ta Kačka?“

„Udova kovačeva, zlata gospá, stara žena in sila revna. . . Ko jej je bil mož umrl, bivala je pri omoženi hčeri, ko pa jo je zet pregnal iz kočé, šla je k sinu kovaču. A sin se je udal pijači, šel po svetu ter se izgubil brez sledi, ostavivši staro mater. . . Sam Bog vé, kaj se je zgodilo ž njim. Mogoče, da je umrl kje za plotom kot navadno pijanci, ali pa je koga okradel in so ga zaprli in daleč odvedli. . . Ta Kačka, ne vedoč, kam bi se dejala, živela je na najini postaji. Stregla je nadzorniku in ženam postiljonov ter po leti pasla krave. Oh, gospá, revna je bila ta Kačka na svoja stara leta, revna!“

Po teh besedah je dvignila roko ter podprla svoje lice z dlanmi in na njenem obrazu se je pokazal tak utis, da so bile gube na njem kot okamenele. Uzrok tega utisa, ki jo je prevzel, bil mi je dobro znan.

„Gotovo ste se spomnila svojega Mihalka?“

Prikimala je.

„Draga moja gospá, predraga moja gospa, kaj bo ž njim? Kaj postane iz njega? Ko bi se prav tako izpridil, kot ta Kačkin sin?“

Govoreč te besede, gledala mi je v oči in njen nepremični pogled v negibljivih obrazovih jarkih bil je tako prodirajoč, kot bi hotela videti v notranjost moje duše ter se uveriti, kaj jaz mislim o tem. Ali se njen sin tako izpridi kot sin Kačkin? Hotela sem odgovoriti zanikalno, a nisem mogla. Poskusila sem zopet napeljati jo na njeno preteklost.

„Poklicala si torej staro Kačko, da bi pazila na dete in na kuho?“ . . .

Kot v vseh originalnih značajih, vrstili so se v njej utisi in misli s hitrostjo, katera je omikanim ljudem neumljiva. Jasen spomin je na njenem obličju zopet vzbudil živo igro črt in gub. Zopet je smehljaje se pričela pripovedovati:

„Prosim, zlata gospá, ta Roman, to vam je bil takov nepridiprav in šaljivec, da bi se bil človek le njemu smejal ter ga opominjal. Ko sem z robcem na glavi skočila čez prag, ter poklicala Kačko, priskočil je on, prijel me čez pas ter me kot majhnega otroka posadil na saní. Robec mi je ušel z glave in smejala sem se tako, da mi je sape zmanjkovalo, ter niti videla nisem, kakó je on sédel na saní ter zavpil nad konji, in hrr! leteli smo. Jaz sem sedela, on pa stal držeč v jedni roki vajete, v drugi bič. A biča ni potreboval za konje, le opiral se je nanj, da je trdneje stal, kajti grozno rad je vozil stojé, držeč se kot mlad hrast, ki se niti ne gane pred nasprotnim vetrom; dirjal je, ne

da bi se ganil. . . Le časih je pogledal ná-me ter rekel: „Evica, ali ti je mraz?“ in zopet se je pogovarjal s konji: „hej, hej, otroci — hej, hej!“ da se je vse razlegalo po cesti in po polju. Najprej, zlata gospá, sva predirjala poštno cesto, kake tri vrste; zvonček zvonkljá, konjska kopita ploskajo po snegu: čah — čah, čah — čah! Solnce sveti zimi na kljubo; nebo na okrog kot lazur, na desni in na levi polje, takó belo, dokler le oko nese, drevje ob cesti šviga mimo in vrabci kričeč vzletávajo nad konji“.

Oči so se jej zaiskrile in lica zagorela. Z veselo živahnostjo se je pričela gibati, kažoč z rokama polje, drevje in vrabce, o katerih je pripovedovala, in s svojim telesom oponašajoč sedaj vzravnano osebo Romanovo, sedaj vzpenjanje konj, sedaj zopet svoje takratno veselje in smeh.

„Potem, zlata gospá, smo krenili na desno, kot da je danes, spominjam se, da na desno, in zapeljali smo v les, kjer je bila senena parma*). Tu že ni bilo več mogoče tako dirjati, ker je bila cesta ozka in se je vila med drevjem. Roman je ogovoril konje: „Počasi, deca, počasi!“ in če prav za vajete niti potegnil ni, jeli so konji stopati počasneje. Živali so razumele njegove besede. Na to je sédel poleg mene, iztegnil noge, položil bič kraj sebe ter gledal po gozdu. Gozd je neizrekljivo ljubil, ker je bil sin gozdarjev in v pustinji vzgojen. Ko je bil osemnajst let star, izgubil je očeta ter postal po-

*) kopa.

stiljon. Sédel je torej ter gledal okrog. „Poglej, Evica, kako visoka so ta drevesa, gori do neba segajo!“ „Glej, pa res!“ odgovorim jaz. In zopet on: „Poglej, Evica, koliko je snega po vejah; poglej, človek bi mislil, da se morajo polomiti“. Jaz pa gledam, draga gospá, in čudim se, da so drevesa tako visoka in polna snega... In on zopet: „Poglej, Evica, kakó tam-le solnce skače po hosti in kakó se sneg leskeče“. In res se je lesketal, da je kar oči jemalo. In tiho je bilo na okrog gospá, kot v cerkvi. Od nikoder ni bilo slišati ni najmanjšega vetriča, ni človeškega glasu. Le časih je kje zaprasketala suha veja ter se zlomila, ali pa je vrana priletela na drevo ter zakvakala. Niti konjskit kopit ni bilo slišati, tako tiho so stopali, niti sanij, ki so polzele po snegu kot po perju. Kar mi pravi Roman: „Zapojva!“ Znal je mnogo lepih pesmij, ktere se je naučil od svojega očeta, ki je bil v vojski, in od svoje matere, ki je služila po dvoréh; tudi mene jih je naučil. Ko sva torej udarila na jeden glas: „O j, p o č a k a j d u š a m o j a . . .“ ali pa: „D r a g a, b o d i z d r a v a“ razlegal se je najin spev po lesu in zdelo se je, kot bi se dvigal k nebu in kot bi ga poslušala ta visoka, tenka in s snegom pokrita drevesa. Romanu so viseli vajeti tako rahlo, da so se skoro vlekli po tleh. Konji so stopali tako rahlo in naravnost, in midva sva se objela okrog pasa ter se ozirala po gozdu, prepevajoč — oprostite — kot dva ptiča... V tem

se je z veje utrgal kos snega, padel njemu na glavo in meni na nos ter se nama kot toča razsul po prsih in kolenih. Jaz sem zakričala, on se je smejal in najine pesni je bilo konec. Roman je prijel za vajete, stopil po koncu na saneh ter zaklical nad konji: „hej, hej!“ A pripeljali smo se že na jaso, kjer je stala senéna parma. Poskakala sva s sani in hajd na delo. Bila sem močna, gospá, kot hlapec. . . kadar je mož skladal seno, bila sem mu dobra pomoč. On je nosil in jaz sem nosila, on je nakladal in jaz sem nakladala in vedno sva skupaj begala sedaj od sanij k parmi, sedaj od parme k saném, dokler nisva naložila voza, da je bil visok kot gora. Kar se Roman obrne k meni: „No, Evica, kaj pa bo sedaj s tabo?“ pravi. Hotel me je prestrašiti, češ, da ni mesta zame. „Peš boš morala domov“, pristavi. „Če že mora biti“, odvrnem jaz, „pa pojdem, a počasi“. On pa me je prijel čez pas ter me posadil na seno, da sem se kar pogreznila vanje, le glava je gledala ven. „Drži se, ženka, da ne padeš s te visočine!“ pravi on, sedé poleg mene in tako sva se počasi vračala domov“.

„A sile vama ni bilo v koči?“

„Ej ne, zlata gospá; bogastva ni bilo, sile pa tudi ne. Pridna sva bila in delala oba, in tako nisva poznala gladú. Za obed sva imela zelje in grah, ali pa sem skuhala baršč*) in krompir, za večerjo zopet krompir ali pa bob, kateri sem časih

*) baršč - poljska juha iz rdeče pese.

zabelila s slanino. Krmila sem vsako leto prešička in o Božiču nama je dal jeternih in krvavih klobas, za Veliko noč pa je Roman od gospodarja ali od kakega seljaka kupil odojca*), katerega je za noge prinesel v kočo. To je vse, in kaj naj bi si bila še želela?“

Zares, grah in zelje, barsč in kaša, bob in krompir, jedenkrat na leto pečen odojec — česa bi si človek še več želel? Romanka je trdila z najtrdnejšim prepričanjem, da si človek več ne more želeti. Pamet jej je dejala, da je bila, na ta način uživajoč, tisti čas popolnoma srečna. In Roman je bil tudi srečen; a ne popolnoma. Stokrat je izrekel željo, da bi rad imel kos polja.

„Glejte, takó zeló si je želel koščka zemlje, da mu to po dnevi in po noči ni šlo iz glave. Nekoč se je vrnil od nekod in jedva je slekel plašč, dejal je: „Evica, to sem ti videl kočo za mestom! Kot je bilo videti, bila je baš zgrajena, ker je nova; streha še rdeča, štiri okna z rdečimi progami okrog, vrata rdeče pobarvana, hodnik zunaj pod streho, dvorišče, vrbov plot, zelnik, kos polja, vse je tu. Oh, ko bi midva kedaj imela takšno imetje! Oh!“ — Gospá, vi gotovo ne verjamete, a Bog mi je priča, da govorim resnico. Deset milj je prehodil ta dan, ploha ga je tako premočila, da sem mu morala ožeti srajco, v kateri je bil, da se je ogrel; popil je steklenico žganja, a zaspati ni mogel zaradi te kočice. Legel je ter s početka za-

*) odojec = mlad prešiček.

dremal, a potem me je budil neprestano. „Evica“, oglasil se je, „ali spiš?“ — „Ne, kaj pa je?“ odgovorim. „Da si ti videla to kočo! okolo oken rdeče proge, pedenj široke, prav pri gozdu stoji, in kot sem po meji razsodil, je zraven nje okrog treh oral zemlje. Oh, ko bi midva kedaj imela tri orale zemlje! oh!“ — Preobračal se je in v jedno mér vzdihoval po tej koči, kot po svoji — oprostite — ljubici. Zvečer, ko je bil že vse opravil pri konjih in nikamor ni šel, prišel je iz hleva domov, vzela Mihalka v naročje ter nosil ga po izbi, vzdigovaje ga gori do stropa, da se je deček časih z rokama dotaknil trama. Drugič je zopet prepeval ter ga učil peti, nazadnje pa je začel staro pesen o lastni hiši in polju. „Ko bi mi Bog dal“, pripovedoval je dečku, „da bi te mogel vzgojevati v lastni hiši! Ko bi te mogel na lastnem polju naučiti orati! Ko bi mogel verjeti, ko bom na smrtni postelji zatiskal oči, da bodeš ti po moji smrti gospodar v svoji hiši! Oh!“ Vzdihnivši mi je podal otroka, sam pa je sédel v kot, podprl obraz z roko ter se držal kot huda ura. Takrat sem vselej z detetom sedla k njemu ter tolažeč ga dejala: „Mogoče, da Bog dá!“ — „Mogoče“, odgovoril je on ter pričel delati razne načrte. Ko bi mogel dobiti boljšo službo, v kaki graščini, za gozdarja, ali kaj takega. Slaba volja je hitro prešla, rok ni držal križem in vedno se je tolažil z nado: „Mlada sva še, Evica. Ako bodeva imela vsega za

silo in bodeva delavna, vse lahko ućakava“. In jaz sem verovala v to. Kadar je tako govoril, mislil bi bil človek da je resnica. Celo jaz sem prićela govoriti o lastni koći. Razgorela in na peći v razpoko vtaknena luć je gorela svetlo kot šarenica, pri peći je sedela stara Kaćka, predoć konopnino ali vijoć prejo in premljevajoć mej tem kuhan bob; tudi midva sva sedela na klopi za mizo nad skledo boba in najin dećek,  e precej velik, polnolićen, rdeć, je v čisti srajci sedel nama nasproti na stolu, podpiral se na mizo ter debelo gledaje posluřal, kaj si pripovedujeva. Midva sva jedla bob ter se razgovarjala o koći, ha, ha, ha! o tisti, katere še ni bilo niti slamice. . . . Gospodarila bodeva na lastni zemlji, tega toliko, onega toliko posejala, lepo uredila si dve sobi, redila tri preřiće in nekaj ovac, dve kravi, kobilo z žrebetom. . .  asih sva se celó razprla mej sabo zaradi bodoćega gospodarstva. „Jaz bi rada kokořij in rac“, trdim jaz; on pa pravi: „Neumnost, ti pa tvoje kokoři in race! Jaz jih ne maram pri hiři, ker delajo škodo!“ — „Jaz jih bodem pa vendar-le imela“, odgovorim. „Tvoja ne obveljå“. — „Obveljå!“ vsklikne on ter udari s pestjå po mizi, da je skleda odskoćila in otrok zaplakal. Kakor videti, je moř poznal svojo moć. Jaz pa sem vsa žalostna stiskala k sebi jokajoćega dećka, mořa pa se nisem upala niti pogledati. A njega je kmalu minila jeza. Zavpil je jeden, dva pota, nekaj minut sedel grdo gledaje,

na zadnje pa je dejal: „Evica, daj mi sem dečka!“ In vse je bilo pri kraju. Samo jedenkrat, ko se je zvonec oglasil pred postajo in je nadzornik zaklical: „Roman upreži konje!“ ustal, je Roman s klopí, preklinjaje pošto in postiljonsko življenje. „Da bi jo vrag vzela!“ dejal je; „še tega ne pusté, da bi posedel z ženo in otrokom! Ubijaj se človek celo noč, da bi jih. . .!“ Podala sem mu plašč in prepasavajoč ga z rdečim pasom sem ga tolažila: „Le potrpi, iz lastne kočé te nikdo ne bode podil po noči!“ Oh dà! lastna kočá. . . temu jo Bog dá, drugemu ne. . . a mojemu Romanu jo je dal. . . samo malo tesno. . .“

Res je postiljon hitel v tesno, kočú ko je nekoč, upregši šest konj v bričko, v kateri se je pripeljala neka gospa, stopil v sobo ter zaklical: „Evica! vzeti moram paradni plašč; daj ga sem!“ Hitro se je opravil; gospá, ki se je bila pripeljala, bila je žena nekega dostojanstvenika. Nadzornik se jej je ponižno klanjal ter klical nad postiljonom, naj se požuri. Nastajala je jesenska noč, črna, deževna in viharna.

Do postaje so bile štiri milje in pred njo je bila velika reka, katero je bilo treba prevoziti, ne po mostu, marveč skozi vodo. Romanka je po navadi pomagala možu, da se naglo obleče ter vzdihovala: „V takó temno noč, pa čez reko!“ — „Neumnost!“ odgovoril je Roman — „ali pojdem danes prvič v temno noč in čez reko? Jedna te-

žava je pa vendar-le. Konja sta slabo izučena, še le pred tednom sta bila kupljena, mojih rok do-
slej ne poznata in poleg tega sta vsa muhasta. Dali so mi ja, da bi je izvežbal, ostaneta pa taka, kakoršna sta bila. Še človek potrebuje dolgo časa, da se odvadi slabih navad, kaj še le žival?“ Rek-
ši se je ustopil pred ogenj, ki je gorel v peči, že popolnoma oblečen v dolg plašč od črnega sukna pre-
paskan z rdečim pasom, na prsih z lesketajo-
čim se „metalom“, na glavi s čapko od kožuho-
vine, gizdalinski dejano na črne lase, in videti je
bil takó visok, silen in lep, da se je Evica, po-
zabivši svoje skrbi, zagledala vanj kot v čarobno
sliko. Prav je storila, da se je dolgo zagledala vanj,
kajti videti ga ni imela nikdar več. Dve uri po
tem, ko je, objemši njo in otroka, šel iz sobe, opo-
minjaje, naj ne pozabi na večer kočinih vrat do-
bro zakleniti, ko je skočil na sedalo, vajete stis-
nivši v pest, ter zaklical nad konji: „hej, hej, de-
ca, hej hej!“ še ne prav dve uri po tem, ko se
je bila brička, sveteč z blagoslovljenimi svečami z
votlim bobnenjem oddaljila od kočee ter izginila v
deževni in viharni temi, okrožujoči poštno cesto,
še ne prav čez dve uri, ko je plav plul čez reko
ter že imel pritisniti k bregu, bilo je slišati na bro-
dišču v deževni in viharni noči strašno, grozno
kričanje. Tam se je zgodilo nekaj strašnega s tisto
plavjó, ljudmi in konji. Bričko in v njej vozečo se
gospo ter njenega strežnika so rešili. Konja sta se
utopila in postiljon — je utonil.

Romanka je sklenila roki.

„Tu imaš sedaj kočo z rdeče pobarvanimi vrati! Tu imaš svoj košček zemlje!“

Potegnili so ga iz vode, rdeče pobarvali mu rakev ter mu v žoltem pesku izkopali grob.

Težka solza je polzela po hrapavi in temni polti njenega obraza; sključila se je, stresla z glavo ter z mokrimi očmi žalostno gledala nekam daleč... Kar se jej oči posušé ter se jej zasvetijo takó, kot bi jej bilo dvajset let, kakor so se jej morale zasvetiti tudi takrat, ko je bil Roman, upregši konje v sani, zaklical: „Evica, idiva skupaj!“ — Vzklonila je krepko postavo svojo in roki utaknivši pod predpasnik pričela mene izpraševati z vidno nestrpljivostjo, kaj naj pripravi za večerjo. Prestopala se je sedaj na desno, sedaj na levo nogo; kar tresla se je, tako si je želela, da bi kar najhitreje skočila skozi vrata.

Pripovedanje, kramljanje, potoževanje in smeh, to so bile njene strasti. Vsakdo jo je osrečil, kdor jej je le dovolil pripovedati.

Zakaj je torej takó nepotrpežljiva hitela pretrgati razgovor z mano? Morda je skozi okno uzrla koga, kojega pogled je posušil njene solzé, vzravnal sključeno postavo ter pospešil njene noge? Da — ugledala je skozi okno mladega, visokega dečaka, kateri je bil v zamazani suknji, visokih škornjih in čepici, na glavi malo po strani potisneno, prekoračil dvorišče, stopajoč proti bližnjemu,

v kuhinjo držečemu urodu. Korakal je preko dvorišča s trdimi koraki, s povzdigneno glavo in mahajoč z rokama, kakor bi slehernemu, kogar bi srečal, hotel zastopiti pot z besedami: „z mano se ni šaliti!“ Odurnost in predrznost brala se mu je z obraza. Ko je stopil na pristreškove stopnice, stresel se je nekolikokrat in zaklel s surovim, grdim glasom. Romankin obraz se je zopet pomračil ter čez trenotje postal žalosten. Izraz bolesti jej je napolnil sive oči in skrb jej je zatrepetala na ustnicah. Sedaj se jej je še bolj mudilo, hitela je bolj kot pred malo časa, ko je od daleč samo videla prihajajoča, ne mogoč še spoznati, v kakem stanu prihaja.

Nekoliko minut po tem se je razlegal po kuhinji surov, hripav moški glas, kateri je bilo slišati tudi na dvorišče, preklinjajočega in psujočega — kakor bi nekdo nekemu nekaj očital, in temu psovanju je tam pa tam odgovarjal ženski glas: „Tiho, Mihalek, tiho! tiho!“

II.

V jedni ongrajskih ulic gradili so veliko hišo. Visoka pregraja od desk je delila ulico od nove, že do strehe dospele zgradbe. Mej pregrajo in zidom so se dvigale ogrodi zidarskega odra; na hodniku, pokritem z razbitimi opekami in apnenim prahom, štrlele so lestve in stale lesene posode s

pripravljeno glino in apnom. Čestokrat o zgodnjih urah, ko se je po cesti gibalo še majhno število okolo hodečih, postajala je pred hišo, vzpenjajočo se v višavo, nekoliko korakov od lesene pregraje, jaka žena v težki obutali, v trdi, samodelni spodnjici, v sivi, okrog glave oviti ruti, z roke jej je visela velika, zaprta košara, gotovo napolnjena s stvarmi, kupljenimi pri mesarju in na trgu. Stala je tu pred leseno steno ter kvišku obračajoč obraz, gledala na vrh odra. Na vrhu je delalo nekaj zidarjev, pokladajočih opeko in ročno gibajočih z ometačami. A ona je gledala le jednega mej njimi. Ločeč se nekoliko od svojih drugov, stal je v beli halji, zakrivajoči ga od vratu do nog, na najvišjem odru ter delal pridno, ročno in lepó. Delal je stojé; visoka, krepka in vitka postava njegova s črnolaso glavo se je z rezbarsko plastiko črtala na ozadju belkastih oblakov. Drugi delavci so se razgovarjali mej seboj ter s povešenimi rokami počivali nekaj časa. Časih je mej njimi nastalo kratko, šumno besedovanje. On pa nikogar ni ogovarjal in nikomur odgovarjal; z nekako ličnostjo, pridobljeno z vstrajnostjo in dovršeno vajo, sukal je neprestano ometačo ter si le časih zapel s krepkim in čistim glasom, kakor bi spustil v zrak nekaj besed odločne pesni, katero je takoj pretrgal.

Žena z veliko košaro na roki je z vzdignjeno glavo opazovala mladega delavca in čim delj ga je gledala, tem blažji usmev se jej je razlival po o-

bličju, s temno, hrapavo, razorano kožo, malim, privihanim nosom in majhnimi, sivimi očmi. Groba, velika ruta, v katero je bila zavita, zlezla jej je bila nazaj, tako da je bilo videti glavo, pokrito z belo, umazano čepico. Na to se jej je i čepica stlačila ter zlezla na tilnik in izpod nje so se usuli na ozko, z velikimi gubami pokrito čelo rdečkasti in že zgodaj posiveli lasje. Gledala je neprestano, smehljajoč se čedalje bolj prisrčno, dobrodušno in srečno. Čedalje več mimogredočih se je ustavljalo na ulici ter dvigalo glave in z usti, od radovednosti odprtimi, skušalo gori ugledati nekaj nenavadnega, kar je ta ženska gledala tako nepremično. A ona ni opazila ljudij, zbirajočih se okolo nje. Suvali in odrivali so jo s komolci, a ona ni čutila tega. Gledala je v jedno mér. — Skozi vrata v pregraji prileti srednji pes ovčarskega plemena s črnimi in belimi lisami in uzrši jo, priskače ves vesel k njej, vspenjaje se s sprednjimi nogami na njena kolena in ližoč jej roke. Žena takoj opazi psa in sklonivši se k njemu, pogladi ga s hrapavo, z rdečimi in črnimi madeži pokrito roko. — „Žužik! ali iščeš gospodarja? Ti dobri Žužik“ — laskala se mu je.

V tem se od zgoraj oglasi moški glas.

„Zakaj ne greste domov, mati? Ljudje se tu zaman ustavljajo ter zijajo kot v gledališču“.

Ona znova dvigne obraz, žareč se od srečnega smehljaja.

„Ali prideš h kosilu, sinko?“

Mladi delavec stopi na lestvici nekoliko niže ter se malo pripognjen razgovarja z materjo, ko ga Žužik uzre, prične z veselim lajanjem praskati po leseni steni.

„Le brez skrbi bodite, mati, gotovo pridem“.

„Prideš?“ vpraša ona znova z negotovim glasom — a on je bil zopet prijel za ometačo ter se obrnil od nje.

Še jedenkrat je pogledal doli ter zaklical: „Žužik!“

Pes je razumel ta ukaz ter s povešenim repom zopet lezel k odru. V klopčič zvit je tam ležal po cele ure; le časih je dvignil glavo ter z zaspanimi očmi pogledal kvišku svojega gospodarja. Kadar je imel mladi delavec kako daljše zidarsko delo v mestu, takrat je imel Žužik podobo naj-srečnejšega psa pod solcem. Izvrstno hranjen in skrbno negovan je mirno spaval spredaj kraj odra in z veselimi, prožnimi skoki, samozavestno lajajoč, tekal po mestnih ulicah za visokim, zalim mladeničem, vračajočim se z dela v belem predpasniku in s čepico, z apnom pobeljeno in vedno fantastično po strani potisnjeno na črne lase. Tak čas, ko je bil Žužik priča blažostanja in sreče, bila je srečna tudi tista žena, katera se je na vse zgodaj s težko košaro na roki udajala neizrekljivo blaženemu premišljevanju pred dvigajočo se hišo. Izpregovorivši s sinom nekaj besed in pogladivši Žužika, odšla je tako naglo in prožno, kot bi bila

stara dvajset let. Tu pa tam so jo ustavljale znane ženske, kuharice, kot je bila ona, ali pa žene obubožanih meščanov in rokodelcev. O takih prilikah so se razlegali na tlaku ali sredi ceste glasni razgovori, mej katerimi se je slišal glas Romankin, poln veselja in zgovornosti.

Smejala se je ter z rokami krilila.

„Na mojo vero“, trdila je, „on je najboljši delavec v mestu. Kadar Hlevinski prične kako delo, malo da mu rok ne poljubuje, da bi samo k njemu in k nikomur drugemu ne šel delat. Kar drugi napravi ves dan, konča on v dveh urah, kot bi delal sam zase. Prav tak je, kot mu je bil oče. Močan je, da je groza in roke ga kar srbé za delom. Kot oče ima rad živali in sploh ima ves značaj očetov — na mojo vero, dà, očetov“.

Žolta in grbasta ženica, zavita v veliko ruto, odgovori z vriščečim glasom :

„Bog daj, Romanka, Bog daj ! Samó da, kot je znano, rajnik ni poznal žganja“....

Romanko je ta opomba kumina nemilo zadela.

„In ga tudi ne bo poznal“, dejala je, „na mojo vero, da ga ne bo ! Cel mesec je že tega, da ga ni imel v ustih... dela... Hlevinski mu plačuje po rublju na dan... To ni kar tako. Novec mi daje hranit... ‚Mati‘, pravi — ‚kupite mi lepo suknjo in plašč in srebrno verižico... oblečem se kot kakov gospod !‘ — Videli bode, gospa Vincentova, da bode imel denarja ; niti vedel ne bode, koliko...

Za pečjo je nekaj zašumelo in z zaspanim glasom je nekdo zamrmral. Žalostna žena je vstala s klopi, zgrabila svetilno ter pohitela za peč. Tam je na tleh ležala slamnica in na slamnici je ležal deček, že lepo vzrastel fantek, z bledim obličjem, a zalih potez, imejoč okrog glave razmršene goste črne lase. S pestmi krepko stisnjenimi, v trdi srajci na prsih odpeti, z bosimi nogami, gledajočimi izpod stare, volnene plahte, spal je kot ubit. Žena se je nagnila čez spečega dečka, gledala ga sveteč si s svetilno in solzé v očeh so se jej hitro posušile in pogledi so jej izrazovali silno veselje.

Leta so potekala. Njena usoda se je nekoliko zboljšala. Kakó se je naučila kuharske umetnosti, ko se je nikdar ni učila? Tega bi ne bil mogel dopovedati niti ona, niti kdo drugi. Resnica je to, da je vsled svojega neznanja menjala kakih deset služb, a tu je videla to, tam zopet ono, sama kaj pogodila, izpraševala, poskušala; kajti iz knjig se ni mogla učiti, ker ni znala čitati. Dà, čitati ni znala, in sploh ni nič znala. A naučila se je svojega poklica kakor si že bodi in dobila je službo v boljših hišah, bila je tudi dobro plačana pri ljudéh, ki so bili redni in priljudni. In tedaj je Mihalek že pričel doraščati in hoditi k materi v šolo. Nekoč jo je doletela sreča, da je na krstijnjah pri lončarju Vincentu spoznala gospoda Hlevinskega, prvega zidarskega mojstra v mestu. Mojster Hlevinski je prišel k lončarju na krstijnje iz

zgolj dobrote; bil je on človek, oblačeč se v tenko vrhnjo suknjo, sreberna verižica mu je visela od ure, imel je dve hiši, sicer leseni, a bili sta njegovi, in v jedni je imel svoje stanovanje, s krasno sobo, odičeno z zavesami v oknih in s počivalom. Vkljub temu se je vendar pridno bavil z zidarstvom, imejoč od njega znaten dobiček. Tega prijaznega mojstra se je prijela žena kot smola. Hodila je za njim, prosila, plakala, celo svoje življenje mu je pripovedovala s patetiškim glasom, prihajala k njegovi ženi ter jej poljubovala roke, dokler ni dosegla svoje namere. Mojster je vzprejel njenega Mihalka za zidarskega učenca. Ona je že videla z očmi svoje domišljije dečka svojega v taki tenki vrhnji suknji, v kakeršni je hodil Hlevinski in videla ga je dalje kot lastnika dveh hiš. O poznih večerih, ko je sama sedela v polutemni kuhinji, pojavil se je pred njenimi očmi visoki, brdki postiljon v črnem, dolgem plašču, opasan z rdečim pasom in ona mu je s solzami v očeh in usmevom na ustnah govorila: „Glej, kakó lepo sem vzgojila in preskrbela najinega sinka! Če ti nisi dočakal lastne hiše, pa jo bode imel on!“

Mala kuhinja, v kateri je skoro polovico prostora zavzemalo veliko ognjišče in jedino okno na ozek hodnik, na katerem je bilo polno smetij in kateri je visoka pregraja ločila od sosednjega dvorišča, bila je torišče raznih prizorov, mej katerimi so se vršili tudi veseli. Sin Romanov je po-

dedoval vitko postavo in črne lase po očetu, a male sive oči po materi. In te oči so ga nekoliko pačile, izrazujoč s svojim izrazom v njem ukoreninjeno trdoglavost. Bile so žive, ognjene, a ne kot materine dobrodušne in priprosto vesele, marveč strastne in nebrzdane. V njih se je izrazoval buren nemir, združen z velikim hlepenjem po zabavah. Lahko se je reklo, da so se v teh svetlih, neprestano krožečih in tujih pogledov plaho ogibajočih se očeh zrkalile mestne mlake ter v njih ostavile svojo podobo. Nasprotno je bil njegov usmev prijazen, svež, razkrival dve vrsti belih zob ter njegovemu obrazu dajal izraz sladkosti in poštenja. Kadar je šel k materi ter stopal preko dvorišča v zidarskem predpasniku in pobeljeni čepici, ali če je v nedeljo ali o prazniku šel ven v čisti suknji in v škornjih do kolén, mogel si spoznati iz ličnih in svežih ukretov njegovih in iz obraza, žarečega se od zadovoljnosti delavca, pridnega in poštenega, kateremu ni manjkalo niti kruha, niti pridobljene, lepo samozavest vzbujajoče neodvisnosti. Po poti je žvižgal in neizogibljivi Žužik je tekal poleg njega, ali pa veselo skakal pred njim. Ko je prestopil kuhinjski prag, pričel se je v njej razlegati glasan smeh. Niti mati, niti sin se nista znala smejati poluglasno in muhasti Žužik ja je sila kratkočasil. Splazivši se za svojim gospodarjem v kuhinjo, začel je najprej z domačim mačkom zabavno gonbo in boj, ki pa se je hitro končal, kajti dasi je Mi-

halek ljubil pse, imel je rad tudi mačke ter ni pustil dolgo preganjati svojega znanega sivca in ljubljenca. Usedši se na klop in sivca položivši na kolena, velel je psu stati na dveh nogah. Žužik je na zadnjih nogah stoječ in z očmi krožeč po kuhinji, prosil miloščine in Romanka od samega smeha nič ni mogla, z žlico ali zajemalko stoječ pri ognjišči. V resnici pa tega smeha ni vzbujal Žužik, marveč je bil takrat nekak izraz popolne zadovoljnosti; ta sreča je postala še večja, ko je končavši dolžne opravke s sinom sedla k obedu.

Sedla sta za belo, borovo mizo pri oknu. Tudi Žužiku je Mihalek ukazal sestiti: „Sedi kot gospod!“ zapovedal je psu. Pes z belimi in črnimi lisami je sedel kot kakov gospod, s hrbtom oprt ob steno in ponosno kvišku moleč gobec; a to je trajalo le malo časa, ker mu duh jedil ni dal dolgo vzdržati v tem stanju. Z nosom je dihal v sé prijetno vonjavo ter miren kot prikovan stal na dveh nogah. Sivi maček pa je Mihalku sedel na ramo ter na njegov plošček gledaje glasno predel. Romanka je s polnimi usti begala od mize k ognjišču in nazaj ter poslušala sina. Pitala ga je kot vrabec svojega mladiča, malo da mu ni jedi devala v usta.

Na večer je v kuhinji na ognjišču ugašal ogenj, rdečkasto sevajoč, in če je bilo v nedeljo ali o prazniku, iztegnil se je Mihalek kot je bil dolg in širok na lepo postlani postelji materini. Ona je sedala poleg njega na stolu, pes je zadre-

mal pri njenih nogah in maček je spal pri gorki peči ter glasno predel. Mati in sin sta se razgovarjala. Mlademu delavcu so po glavi rojili razni plemeniti in častiželjni načrti. K vojakom ga niso vzeli, ker je bil jedinec stare matere. Cela bodočnost je ležala pred njim prosta in obljubujoča mnogo stvari, po katerih je hrepenel, da se je, spomnivši se jih, kar tresel nepotrpežljivosti. Pred vsem najdalje čez jedno leto poskrbi, da mu zidarski ceh „uradno“ podeli naslov pomočnika. Dolej je bil le navaden in najet dninar; ko postane pomočnik, ima le jeden skok do mojsterske časti. Cehovni mojster Hlevinski, dobro poznajoč njegovo spretnost v rokodelstvu, ima ga rad in očita mu jedno samo stvar. No, a to se ne zgodi nikdar več... Kar je bilo, to je bilo in sedaj ne bode več mislil na take neumnosti, ampak samó na to, da bo čim prej imenovan za mojstra. „Mojstersko poskušnjo“, kot kako dovršeno zidarsko delo, katero je nekak izpit imenovanega pomočnika, napravi tako, kakoršne cehovni mojstri niso videli še nikdar. To bo peč z mehaniko in okraski, katero sam izmisli. Ležeč z obrazom proti stropu in z nogama čez končnico iztegnjenima, je široko krilil z rokama in dolgo živo materi pripovedoval o tej peči; mati pa, ki ni razumela niti mehanizma niti okraskov „mojsterske poskušnje“ sinove, je široko odpirala oči in usta, čudeč se in strmeč nad umeštalnostjo sinovo. On pa jej je dalje razkladal lepe

halek ljubil pse, imel je rad tudi mačke ter ni pustil dolgo preganjati svojega znanega sivca in ljubljenca. Usedši se na klop in sivca položivši na kolena, velel je psu stati na dveh nogah. Žužik je na zadnjih nogah stoječ in z očmi krožeč po kuhinji, prosil miloščine in Romanka od samega smeha nič ni mogla, z žlico ali zajemalko stoječ pri ognjišči. V resnici pa tega smeha ni vzbujal Žužik, marveč je bil takrat nekak izraz popolne zadovoljnosti; ta sreča je postala še večja, ko je končavši dolžne opravke s sinom sedla k obedu.

Sedla sta za belo, borovo mizo pri oknu. Tudi Žužiku je Mihalek ukazal sesti: „Sedi kot gospod!“ zapovedal je psu. Pes z belimi in črnimi lisami je sedel kot kakov gospod, s hrbtom oprt ob steno in ponosno kvišku moleč gobec; a to je trajalo le malo časa, ker mu duh jedil ni dal dolgo vzdržati v tem stanju. Z nosom je dihal v sé prijetno vonjavo ter miren kot prikovan stal na dveh nogah. Sivi maček pa je Mihalku sedel na ramo ter na njegov plošček gledaje glasno predel. Romanka je s polnimi usti begala od mize k ognjišču in nazaj ter poslušala sina. Pitala ga je kot vrabec svojega mladiča, malo da mu ni jedi devala v usta.

Na večer je v kuhinji na ognjišču ugašal ogenj, rdečkasto sevajoč, in če je bilo v nedeljo ali o prazniku, iztegnil se je Mihalek kot je bil dolg in širok na lepo postlani postelji materini. Ona je sedala poleg njega na stolu, pes je zadre-

mal pri njenih nogah in maček je spal pri gorki peči ter glasno predel. Mati in sin sta se razgovarjala. Mlademu delavcu so po glavi rojili razni plemeniti in častiželjni načrti. K vojakom ga niso vzeli, ker je bil jedinec stare matere. Cela bodočnost je ležala pred njim prosta in obljubujoča mnogo stvari, po katerih je hrepenel, da se je, spomnivši se jih, kar tresel nepotrpežljivosti. Pred vsem najdalje čez jedno leto poskrbi, da mu zidarski ceh „uradno“ podeli naslov pomočnika. Dolej je bil le navaden in najet dninar; ko postane pomočnik, ima le jeden skok do mojsterske časti. Cehovni mojster Hlevinski, dobro poznajoč njegovo spretnost v rokodelstvu, ima ga rad in očita mu jedno samo stvar. No, a to se ne zgodi nikdar več... Kar je bilo, to je bilo in sedaj ne bode več mislil na take neumnosti, ampak samó na to, da bo čim prej imenovan za mojstra. „Mojstersko poskušnjo“, kot kako dovršeno zidarsko delo, katero je nekak izpit imenovanega pomočnika, napravi tako, kakoršne cehovni mojstri niso videli še nikdar. To bo peč z mehaniko in okraski, katero sam izmisli. Ležeč z obrazom proti stropu in z nogama čez končnico iztegnjenima, je široko krilil z rokama in dolgo živo materi pripovedoval o tej peči; mati pa, ki ni razumela niti mehanizma niti okraskov „mojsterske poskušnje“ sinove, je široko odpirala oči in usta, čudeč se in strmeč nad umetnostjo sinovo. On pa jej je dalje razkladal lepe

sanje svoje. Ko torej postane mojster, bode mu dovoljeno imeti svoje orodje in na svojo roko bo najemal delavce ter prevzemal velika dela. Kot Hlevinski bode gradil hiše bogatim ljudem in zgradbe gosposki in služil si sila denarja. Ne mine niti pet let in kupi si hišico, če tudi leseno, oženi se in mater vzame k sebi. Ne vzame pa nobene druge kot hčerko mojstra Hlevinskega, ki je sedaj še mala deklica ter hodi k učiteljici. Ta Zofika Hlevinska bo sedaj kakih štirinajst let stara, ali koliko? Lepa je pa že tako, da človeku kar vid jemlje, kadar jo pogleda. Prav šaljiva deklica je. Kadar pride k očetu, ščebeče ž njim kot senica in z Žužikom ima opraviti, smejoč se, kar se dá. Tudi ž njim uganja šale: skriva čepico, na predpasnik pripenja pisane kokarde in ko jo je zadnjič hotela mati zaradi tega okregati, udrle so se jej solze: „Mamica“, dejala je, „Mihala imam vendar také rada!“

Romanka je z neizrekljivim veseljem poslušala pripovedovanje sinovo. Šepetaje je naglo uprašala tiho smehljaje se: „A kaj je mati rekla na to? kaj pa oče?“

„Mati je baš takrat v kuhinji pekla kolače ter rekla smehljaje se: „Morebiti bi Mihala še na kolače pozvala, ko ga imaš tako rada“, Hlevinski, ki se je vrnil domov v kuhinjo, pa me je potrkal po rami ter rekel: „Mihal, ko bi ti poslušal moje svete ter se dobro držal, postati bi mogel tudi moj zet. Zakaj ne? Bog mi je dal štiri hčere. Grofov ne

bo pó-nje, a iz tebe, ako boš hotel, bo nekoč prvi mojster v guberniji!“ Slišavši te besede, je deklica kot srna zbežala skozi vrata; a kadarkoli sem šel mimo njihove hiše, vselej se mi je tako smejala skozi okno, da me je kar jok silil. . .“

In sedaj je globoko vzdihnil.

„A to so neumnosti“, dejal je. „Težko, da bi mi Hlevinski dal svojo hčer“.

Romanka, katero je sinovo pripovedovanje zeló razveselilo, zdrsnila je s stola ter se na tleh sedeč razvnela:

„Oho! kako da ne!?“ dejala je rezko. „Zakaj bi je pa ne dal? Ta bi bila lepa. Da ti hočeš, princesinjo dobiš za ženo“.

Njen glas je kazal globoko uvérjenje o resnici tega, kar je pripovedovala.

„Zeló bode učena! K učiteljici hodi“.

Žena se prične tresti od razburjenja.

„Ali mari ti nisi učen, ali nisi hodil v šolo? Čitati in pisati znaš poljski in ruski, računati znaš in — moj Bog, ali res ne razumeš? Vse razumeš!“

Sin ni odgovoril. Mislila je, da je zaspal, tiho dvignila se s tal in odšla po prstih, da bi tudi ona za trenotje legla na klop. A on nikakor ni spal.

Čez malo časa se dvigne ter ustane.

„Jaz pojdem, mati!“ pravi iznenada.

Te besede so Romanko očividno vzdramile iz počitka na klopi, na kateri je ležala. Tudi ona je sedla ter se vzravkala.

„Pojdeš, sin, a kam?“

On odgovori z negotovim glasom:

„Samo malo izprehodit se pojdem. . .“

Na te besede skoči ona k njemu.

„Ne hodi, sin, samo ne hodi! Še malo pose-
di. . . Takoj pripravim samovar ter ti skuham
čaja. Rozarka pride ter pose-
di z nama, da le go-
spodi dá večerje. Igrali bodemo karte. . . in pa
dobro se prespiš na moji postelji in jutri odideš
odtod na delo. . .“

Objela ga je z rokama proseč, naj ostane. V
kuhinjskem mraku je bilo lahko videti skrbljivo
beganje njenih očij. On je stal tu mračan, ne da
bi se ganil. Povesil je glavo ter vzkriknil s trdo
odločnostjo: „Pojdem, pa je konec besedij! Ali
sem otrok, da bi se držal materinega krila? Dajte
mi od mojega denarja tri rublje!“

Žena udari z rokama skupaj.

„Že zopet!“ zakliče.

V tem se v temnečo se kuhinjo začujejo za-
tegnjeni glasovi cerkvenih zvonov.

Romanke se je vidno lotila nekaka naudu-
šenost.

„Čuj, večernice zvoni! Prosila sem dovoljenja,
da bi nocoj smela iti k večernicam. Pojdem tedaj,
idi z mano, sinko!“

Moléc vzame nejevoljen s klopi čepico in ko
mati ogrne stari, v vato podšiti plašč in veliko
ruto, stopi z velikimi koraki k vratom.

Za trdno je mislila, da pojde brez nje in glas jej je zastal v grlu, da bi ga poklicala nazaj. Cerkveni zvonovi so dalje bučali z resnim glasom, s katerimi se je družil visok, jasen, nekako kličeč glas. . . . Mihalek vzame roko s kljuke ter ž njo naglo in široko zamahne preko glave in prsij. Stal je v popolni temi in težko je bilo razvideti, je li napravil križ. A Romanka je to opazila.

„Vidiš!“ vzkliknila je; „s svetim križem goniš od sebe hudobo, Bog kliče! Ali slišiš, kako kliče Bog?“

Pokazala je s prstom na tisto stran, odkoder je prihajalo zvonjenje.

„Pojdite torej z mano, mati“.

Stopila sta skupaj na ulico ter krenila proti cerkvi. Nihče velikih ljudskih trijumfatorjev ni bil bolj ponosen na svojo zmago, kot je bila ta pot na njo ponosna Romanka. Odločno in naglo je stopala po tlaku, s komolci in celo okorno postavo svojo neusmiljeno suvajoč okrog sebe in zadevajoč se ob mimogredoče ljudi. Smejala se je na vse grlo ter glasno govorila. A tudi Mihalek se je kazal smelega na ulici. Žvižgal je ter s svojim prijaznim in zvonkim glasom pritrjeval materinim besedam. Nakrat jo sune ter veli:

„Mati pogledjte. . . Zofka Hlevinska z materjo in starejšo sestro“.

Z dlanjó si je zakril usta in tako izbulil oči, kot bi ž njimi hotel požreti zalo deklico. Tudi

gospa mojsterica s hčerkama je šla k večernicam. Nosile so sicer klobuke, a oblačile so se skromno ter niso vihale nosov. Mihalek jim je hotel zastopiti cesto pred cerkvijo ter globoko, a ne brez gotovih pravil elegance, čepico snel pred njimi. Izpod skromnega klobučka so gledala nanj šegava, safirasta očesca mlajše hčere in gospá mojsterica je Romanko pozdravila, prijazno nagnivši glavo. Mej njo in kuharico je bila res da velika razlika društvenega stanu, a Hlevinska še ni popolnoma pozabila, da je bila tudi ona hči revnega drožkarja*) in je bil njen mož, ko sta se bila vzela, na nizki stopinji zidarskega pomočnika. Romanka je šla po cerkvenih stopnicah počasi in po koncu noseč glavo. Neizmeren ponos je vzviševal celo njeno postavo. Kaj je prav za prav ona? Najboljša služabnica v celem Ongradu! Služi v bogatih hišah, ima takega sina in take mojsterice se družijo ž njo. Kakor da jim je ravna! Evo, kaka gospá sem!

A v cerkvi je pred stranskim oltarjem padla na kolena in brez molitvene knjižice (čitati ni znala) molila udano, vroče in s solzami v očeh največ vzdihovala. S čelom se je dotikala cerkvenega tlaka ali pa se popolnoma ulegla nanj. „Oče naš, kateri si v nebesih. . .“ je molila in vsak hip jo je ihtenje motilo v nadaljevanju rožnega venca, Ležeč z razprostrtimi rokami, dvigala je svoje temno, gubasto, priprosto obličje od opekastega tlaka ter

*) Drožkar = kočijaž z jednim konjem. Uredn.

pošiljala proti nebu poglede polne take vere in strastne molitve, spremljane od velikih solzâ, kot srebro bliščečih se v svetlobi voščenih sveč, da je bilo videti, kot bi ta molitev morala prodreti cerkveni strop ter vzplavati v nebo, migljajoče nad njim večernih zvezd. Za njo je stal Mihalek, šepetaje odgovarjal v rožnem vencu ter z vidno raztresenostjo gledal po cerkvi, smehljaje se in z glavo namigovaje pozdravljajoč znance in znanke; tam pa tam je zopet pokleknil, molil nič manj goreče kot mati, trkal je vsak hip s pestjo po prsih in tudi on se je solzil pri tem. V takem slučaju se je lahko za gotovo pričakovalo, da ves teden, morda tudi dva ali tri, pride vsak dan po pridnem delu k materi, da bode ž njo in služkinjo Rozarko zvečer igral karte, igral se z Žužikom in za Zofko Hlevinsko kure in peteline delal iz gline ter lepo slikal. A kadar je molil poluglasno in zelo zmešan mahaje z rožnim vencem, in se tolkel po prsih, da je odmevalo po cerkvi, bilo je to slabo znamenje. Takrat ga je morila huda skušnjava, katere se je branil v cerkvi z vročo molitvijo in skesanostjo. V takih slučajih je tudi ž njegovega obraza izginil tisti prijazni in sveži usmev, ki ga je delal mladostnega, in sive, motne oči so se izogibale ljudskih pogledov. Postal je tudi občutljiv ter se je togotil brez uzroka. Kipelo je v njem nekaj, s čimer se je nekako boril, in Romanka je z rokami na prsih prekrižanimi, s tresočimi se ustnicami in naglo

vrtečimi se očmi gledala nanj in v jedno mër mislila na ozko, blatnasto ulico, kjer so se v sredi svetila vrata z rmenimi stekli, zagrnjena z mušelinovim zagrinjalom.

III.

Ta vrata in poleg njih nahajajoče se okno svetile so se zvečer kot dve rmeni, mrkli očesi. Kakih deset korakov više odgovarjala jima je migljajoča bleda luč svetilne. V tem kraju je bila to jedina svetilna. Črna tema je zakrivala ulico z dvema vrstama redkih, majhnih hiš z dolgimi vrtovi, in v tej temi so se črtale tihe hiše, tako da je bilo jedva mogoče opaziti zaklenjena vrtna vrata. Na tleh pri svetilničnem kolu so se bliščali mokri kamèni tlakovi in mej njimi stoječa voda. K steklenim vratom, razsvetljenim od znotraj z rmeno lučjo, držale so lesene, visoke in trohnele stopnice. Na teh stopnicah je ležal v temi in dežju v klopčič zvit majhen pes s črnimi in belimi lisami. Njegova dlaka je bila mokra in zježena. Krčil in tresel se je od mraza. Moral je biti tudi lačen, kajti ležal je tu od ranega jutra ter le časih boječe odskočil v stran pred ljudmi, kateri so skozi vrata hodili noter ali ven, a takoj, ko so se vrata zopet zaprla, zavzel je prejšnje svoje mesto. Bilo je to jako neugodno mesto, ker je bilo izpostavljeno ne samo dežju, ki je trajal ves dan, marveč

tudi kapu. A pes ga ni ostavil. Tu pa tam je zaevilil ali pa, vzdignivši glavo, kratko in žalostno zalajal. Časih je tudi nastavil ušesa, kakor bi poslušal človeške glasove, razlegajoče se po hiši, in kakor bi mej njimi hotel slišati znan glas.

V hiši navadno ni bilo velikega hrupa. Tam shajajoča se družba se je gotovo držala v oddaljenejših prostorih, kojih okna so držala na ozko, puščobno dvorišče, ki je bilo od vseh strani obkoljeno od vrta. In od tam je na uho poslušajočega psa udarjalo nejasno pokanje biljardovih krogelj, začeto in pretrgano petje, kratek hripav smeh in govorjenje. Najedenkrat skoči pes na vse štiri noge. Čul je za razsvetljenimi vrati, h katerim se je pritiskal moker in trepetajoč, glas svojega gospodarja in še nekaj družih glasov. Notri se je bil vnel hud prepir; slišali so se udarci, pad težkega telesa na tla, tresk razbitega stekla, grd smeh nekoliko glasov, surovo zmerjanje in kletev nekaterih drugih, dokler se niso z velikim hruščem in silo odprla vrata s steklenimi šipami in je skozi nje priletel in po visokih stopnicah na uličin tlak se zvalil visok in močan človek brez čepice in plašča, pod katerim so se noge tresle in ki je žugal proti siloma zaklenjenim vratom. Očividno so ga vrgli ven. Z obrazom obrnjen proti rmeni luči, za katero je bilo zopet tiho, žugal je s pestmi ter z jecljajočim glasom proklinjal in pretil. Pes je planil z lesenih stopnic ter se mu s povešenim repom

stisnil k nogam. Hladni zrak in drobni dež, peroč mu odkrito glavo, iztreznila sta nekoliko našega gosta iz krčme. Nehal je kričati in pretiti in nekoliko opotekajo se pričel iti po ulici. Ni bil še popolnoma pijan in vedel je, kam in po kaj gre. Kramljal je neprestano, sedaj z nejasnim mrmranjem, sedaj z vzvišenim glasom, govoreč nekaj o neki družbi, katero je cenil in katera se ž njim ni razumela. Obljuboval je tudi, da jo že izplača za to, ko se vrne. Prehodivši nekaj korakov, ustavi se pred svetilničnim kolom ter prične kričati:

„Mati, dajte denarja!“

Bleda luč svetilnična mu je padala na glavo, pokrito z gostimi, črnimi, razmršenimi lasmi in na obličje podolgastih, lepih črt, ta hip spačeno od temne rdečice in motnih, begajočih očij. Celih pet minut se je razgovarjal s svetilničnim kolom.

„Mati, dajte mi moj denar“, jecljal je.

„Denar mi daj — slišiš!“

In zopet je mrmral nekaj nerazumljivega in sicer s takimi poudarki, kot bi hotel svetilničnin kol o nečem uveriti ali k nečemu pregovoriti. Sedaj se mu nekoliko razjasni glava. Spoznal je svojo zmoto, pljunil, zaklel ter šel dalje. Odtod je zavil na precej široko, nekaj svetlejšo ulico ter se opotekal po sredi ulice mej redko stoječimi svetilnami. Počasi se je vlekel naprej, ker so se pod njim noge tresle in opotekale, a postava in kretanje njegovo je izrazovalo nekako neomejeno gotovost. Ta čas na

ulici ni bilo človeka; le tu pa tam se je pokazala na tlaku nejasna in hiteča senca človeške postave. Takrat se je vzravnal, obstal, ozrl se za to senco ter pričel žugati. Povedal je jako odločno, da se nikogar ne boji, in ko bi sedaj prišel k njemu sam general ali knez, povedal bi mu, da bi se takoj izgubil! Generalov in knezov pa ni bilo mej tistimi sencami človeških postav, ki so, opazivši pijanega razgrajača, pospešile korake ter naglo izginile v hišnih vratih ali za uličinim ogglom. Opo-tekaje se je šel brez strahu dalje in za njim se je vlekel, ali prav za prav plazil pes, povešaje gobec in rep. V temi, katero je tu pa tam pretrgala svetilnična luč, pokazal se je časih pes ter zopet izginil, podoben majhni, tresoči se senci ponižnosti in klavernosti. Slednjič sta zavila na prostrano dvorišče ter stopila v stransko vežo, nahajajočo se v hiši. Mož na vso moč s pestjo udari po zakle- njenih vratih; dvakrat mu nikoli ni bilo treba trkati, ker so se takoj odprla — tiho in naglo. Nekdo je notri očitno bedel ter čakal njegovega prihoda, da bi ga kar najhitreje spustil noter ter s tem za- branil slehern vrišč. Brez čepice, brez robca na glavi, z razmršenimi lasmi, bosa, v samodelni spod- njici in raskavi srajci, tiha kot grob, odpirala je Romanka vrata in oprezno zaprši jih, s svetilnico z visokim cilindrom v temni veži svetila nestalnim korakom sinovim. Tiho je svetilnico postavila na

mizico v kuhinji in roke prekrizavši na prsih vrnila se k prihajaču, za katerim je vhaljal oster tok zraka in prituljeno plazil se Žužik.

Kot pred četrtnko ure pred svetilničnim kolum, tako se je tudi sedaj ustopil pred njo ter mirno dejal :

„Mati, dajte denarja !“

Ona ga gleda s steklenimi očmi in niti besedice ne dá iz ust ; videti je bilo celo, kot bi niti sape ne bilo v njenih prsih. Glas nekoliko povzdignivši, on znova veli :

„Mati, dajte mi moj denar !“

Z veliko, črno pestjo se udari po prsih ter naprej nagnjen in z očmi bliskaje naglo jeclja :

„Potrebujem ga, zelo potrebujem...! Ako ga ne daste, grem, pa se obesim. Tam imam veselo družbo... pozval sem jo, da jo pogostim... Vrgli so me pred vrata, ker nisem imel s čim plačati... Šlomka, ta vrag, ne dá na dolg... Sramota !.. Tisti vaš Vincent je kričal, da sem berač... Pokažem mu, kakšen berač sem... Pred mano se gospodje odkrivajo... Hlevinski mi roke poljubuje, da bi vzel njegovo hčer... o... da sem jaz berač... on je berač, lopov, pijanec“...

Tako je govoril dobrih pet minut. Ona pa ni izpregovorila niti besedice, skoro dihati se ni upala. Le gledala ga je in trepalnice so se jej naglo gibale. On postane nepotrpežljiv ter jo cuka za srajčin rokav. Sedaj še le migne z glavo ter veli tiho :

„Ali si zopet pijan...?“

Na ta opomin se on razjezi ter odločno ugovarja :

„Morda ste vi pijani — jaz žganja niti v ustih nisem imel: Jaz sem najboljši delavec v Ongradu, pred mano se odkrivajo gospodje. Hlevinski mi roke“...

A naglo sam sebi preseka besedo, roko, s katero se je tolkel po prsih, stisne v pest ter kriči s hripavim glasom :

„Denarja mi daj, slišiš! Kaj pa misliš? Ali jaz nimam pravice do svojega prisluženega denarja? Odpri: Ako ne odpreš, vzamem sekiro ter mahnem po kovčegu, da se razdrobi v kosce...“ Žena se gane z mesta ter s tako silnim skokom, da so se potresli stoli, stoječi v kuhinji, pade na kovčeg ter se usede nanj. Z bosima nogama v tla uprta sedi tu vzravnana, brez besede zroč v sinovo obličje in težko sopēč. Zdelo se je, kot bi s svojim telesom siloma hotela prikriti pijanost sinovo. On se je opotekal pred njo, mahal z rokami ter sedaj šepetal uverujoče besede, sedaj na kratko zakričal. Stokrat je že na glas zakričal ali zateptal, a iz njenih ust je prihajal z naglim sikanjem jedini samo zamolkli in proseči izraz :

„Tiho, tiho! tiho!“

Z očmi bliskaje kot razljučena zver, zgrabi jo on za roke ter jo hoče potegniti s kovčega. Še le sedaj se razširijo njene male, sive oči. Z močno

svojo pestjo ga tako sune v prsi, da se, slabo stoječ na nogah, opoteče k nasprotni steni. A takoj zopet skoči naprej in ž njim tudi Žužik, ki je mislil, da njegovemu gospodarju nekdo hoče krivico delati, ter se je zato dvignil ter bil močno lajajoč pripravljen braniti. Vrišč, ki so ga delale teptajoče moške noge, surovi kriki in pasje lajanje, bil je čedalje hujši in na kovčegu sedeča žena je z neprestanim jednoličnim sikanjem ponavljala :

„Tiho, tiho, tiho!“

Brez moči vsled neizmerne vzburjenosti in preplašena od skrbi, da bi ljudje, slišavši glasove, ne prišli ter jo videli tu v sramoti, zlezla je na posled s kovčega na tla ter obraz zakrivši si z rokama pričela na glas plakati. Prej je v jedno mér ponavljala : tiho ! tiho ! tiho ! a sedaj se je sama kosala ž njim ter ihtela glasno tožeč, kot bi bila ponorela. Kakor se ni znala tiho smejati, tudi ni znala tiho jokati. A ta njen glasni jok je posebno uplival na Mihalka. Prisedel je na tla ter tudi on pričel plakati. S pestmi otiraje si oči, pričel je tožiti :

„Jaz nesrečni človek — izgubljen... popolnoma izgubljen. Ljudje me imajo za norca in pred vrata me mečejo... Nihče me ne pomiluje, nihče nima sočutja zame; uboga sirota sem na svetu, uboga, nesrečna... brez očeta, brez lastnega doma... in mati plaka nad menoj... še Bog me prekolne, ko mati nad menoj, nad svojimi sinom preлива solzé...“

Videč ga plakajočoga in čuječ njegovo žalost, raztopi se Romanka kot sneg na solncu. Z rokami ga objame okrog vratu ter govori, s solzami namakajoč mu obličje :

„O res je, res, da si uboga sirota, brez očeta vzgojen in brez lastnega kotička...“

„In celó mati me zove pijanca“, toži on dalje. Ona se v solzah prične smejati.

„Ali sinko, le v svoji skrbi sem se tako šalila... Kakšen pijanec neki! Tako govore le hudobni ljudje, ki te hočejo sramotiti... Ti si najboljši delavec in najlepši mladenič v Ongradu... ti bi lahko kneginjo dobil za ženo... Hlevinski ti skoro roke poljubuje, da bi šel delat k njemu...“

Vsak, kdor bi ju bil tako videl ter poslušal njiju razgovore, mogel bi si misliti, da sta oba pijana. In temu je bilo res tako. Jok in jadikovanje sinovo je ženo opijanilo kot kaka opojna pijača. Kadar sta tako skupno menjavala svoje čute ter plakala, nagnil je časih sin, zaspan od pijače, glavo na kovčeg ali na materina kolena ter zaspal v topli kuhinji. Kako je bila ona takrat srečna! Vlekla ga je z nenavadno silo na posteljo, pokrilo s plahto, potegnila mu čevlje z nog ter sama, ugasnivši svetilnico, legla na ozko, golo klop, pokrita samo s staro, volneno ruto. Žužik, ki je bil tudi srečen, zvil se je v klopčič v kuhinjskem kotu pri peči in maček je glasno predeč spal na ognjišču. In tam v temni, blatni ulici sta se svetili

dve rmeni luči v popolni tihoti; to noč že nikdo ni več hitel k njima.

Največkrat se je Mihalek po kratkem obotavljanju težko in z močnim gibanjem dvignil od tal ter zopet od matere zahteval denarja. S srcem, stiskajočim se od bolesti in trpljenja, boječ se v jedno mér, da bi ljudje ne slišali hrupa in ne prišli, je tresoč se vstala tudi ona; odprla je kovčeg ter sinu stisnila v roke zvitek denarja. Ihteč je znova ponavljala: Tiho, tiho, tiho! uboga sirota moja, tiho vender, tiho!

Nekaj minut po tem je po ulici, držeči k Šlomovi krčmi, zopet korakal opotekajoč se in surovo pačoč se pijanec in za njim se je vlekel pes s premočenim hrbtom in povešeno glavo, podoben trepetajoči senci trpljenja in bede.

Često so prišli dnevi, večkrat tudi tedni, ko spretnega in pridnega delavca nikdo ni opazil v mestu; za to pa je bilo videti pred vrati te ali one krčme lisastega psa, stražečega svoje mesto z brezmejno ustrajnostjo. Skrčen, žalosten, z mokro in zježeno dlako je časih odletel, da bi na kakem smetišču kaj ujel, potem pa se je zopet zvil v klopčič ali pa ves otožen, iztegnivši vse štiri noge, z bojazljivimi očmi gledal hišna vrata in stene.

Take čase se je izpremenila tudi Romanka, da je ni bilo spoznati. Njene svetle in žive oči so ugašale, gledajoč s srpim pogledom izpod dvignjenih in naježenih obrvij; na licih in čelu so se ka-

zale črne lise. Nagla spretnost njenega kretanja se je izpremenila v okorno vlačenje kot v sanjah; zgovornost se je umaknila trdemu molčanju. O sinu je molčala ko grob, a če jo je vender-le kdo uprašal, lagala je, hoteč biti na videz brezskrbna in smela. Dejala je, da ga je Hlevinski poslal na kmete, da bi tam namesto njega vodil grajenje velike palače. Ako pa je poslušalcu ali poslušalki iz očij brala neverjetnost, pričela je z dolgo in ne- navadno živo domišljijo pripovedovati o tej palači, katero je gradil njen sin. Tam bodo baje taki stropi in peči, kakeršnih še nihče ni videl in katere zna delati na celem svetu samo njen Mihalek. Take palače, kakor jo sedaj zida deset milj od Ongrada, ni v celi Poljski, dà, niti v Parizu. — Pripovedujoč vse to, je tako zatrjevala zidarsko slavo svojega sina, da je tudi sama verjela vse, o čemur je pravi- la. Oči so se jej zopet lesketale, glas se je dvi- gal in padal, njena postava se je dvigala in jačila od ponosa. A naglo je pretrgala lepo pripovedo- vanje svoje, očesne veje so se jej pričete tresti, ustne trepetati kot trepetlikini listi; zgrabila je za vedro ter bežala po vodo, če prav jej je ni bilo treba, ali pa se je, pobegnivši iz kuhinje, skrila v temni drvarnici, iz katere je prišla še le čez nekaj minut z bremenom drv na ramah. Čudovita palača z odrom vred, na katerem je urno in lično sukal ometačo mladi, visoki delavec, podrla se je v raz-

valimo pred njenimi, najedenkrat izpremenjenimi očmi.

Drugič je zopet poskusila drugačno laž. Pravila je, da je sama Mihalka poslala na kmete k svojim sorodnikom. Tam ima teto, kateri se toži po njem, in bratranca, imovitega gospodarja, katerega mora dečak vender časih obiskati, ker ga imajo grozno radi, njega in njo. Kakor o tisti palači, tako je tudi o teh sorodnikih ljudem pripovedovala na dolgo in široko. Zopet se je dala premotiti od laži, zopet jej je veselje in ponos razjasnil obličje ter vzravnal njeno postavo in zopet je brez potrebe bežala v drvarnico ter skrita za skladalnico polén lomila z rokami, da so pokale v členkih, in jadikovala s prisušeni glasom. — „O, saj nimam niti brata, niti sorodnikov, niti prijatelja! O, uboga, zapuščena sirota sem na tem svetu in gledati moram popačenost svojega lastnega otroka!“

Ako ni bila vprašana, je molčala ter se le tistim, v katere je najbolj zaupala, časih približala ter skrivnostno šepetala:

„Kaj bo iz tega? Kaj bo iz tega?“

O takem času, ko sta jej bili lici zaznamenani z rdečimi lisami, kot bi iz njih vrele velike kaplje krvi, upirala je svoj obraz v dlani ter ga v osebo pred njo stoječo obračala s pogledom smrtno ranjene zveri. „Tiste šipe.... v tisti ulici.... so gotovo volčje oči, cenjena gospa! Ko me je

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“.

Snopič 8. V Gorici, 13. januarja 1894. Cena 12 kr.

Mali Zlatko

Česki spisal

Jos. D. Konrad;

preložil

Vekoslav Benkovič

Pogumnim Bog pomaga

Božična pripovedka.

Ruski spisal **P. N. Polevoj;**

poslovenil

J. J. Kogej

1654

11950/3460

Mali Zlatko.

Druga stotnija lovskega batalijona, ležečega v začetku leta 1882. v Avtovci, dobila je neki dan februarija meseca ob najstih po noči povelje, naj se takoj pripravi za marš. Sto in šestdeset vojakov, stisnjenih v dolgi sobi, polni prahu, dima in smradú, in razsvetljeni od jedne same majhne svetilnice, koje slaba luč v zgoščenem, nečistem vzduhu ni mogla prodreti dalje nego dva tri korake, vstajalo je mrzko z zmede zamazanih plaht, poležanih slamnjakov in kupov drobnega sena ter se leno, z vidno nevoljo oblačilo v pomečkane plašče in težko opravo.

Dolgo to ni trajalo; skoro vsi vojaki so se vselej ulegli oblečeni in obuti, mnogi celo na glavi s čepico, katere mnogi niso sneli po štirinajst dnij. Stali so tu, ob nogah držeči puške in popravljajoč si torbe za patrone, ki so jih tiščale v boke.

Čakali so, da se odpró vrata zaduhle, zabite izbe, in da jih povedejo ven v mračni, a sveži vzduh na slepo tja, kamor je namerjena tajna volja poveljnikov.

A ob dvanajstih vstopi stotnik ter zakliče:

„Uležite se, tako, kot ste, popolnoma opravljeni, pušk ne devajte iz rok! Nadlovec Linhart, strogo pazite na to, da nikdo ne odloži orožja!“

Po teh besedah je odšel, nadlovec pa je iz jednega kota izbe z rezkim glasom ponovil stotnikovo povelje, in vojaki, taki, kot so bili, so s hrupom zopet popadali na slaba ležišča.

Tu se je oglasil tih, nezvezan razgovor, tam surova kletev, tam globoko hropenje. Zadaj je nekoliko vojakov poskušalo peti otožno pesem. Nadlovec grozno zakolne nad tistimi, ki so peli. Za tiste, ki so kleli, se ni zmenil, to spada k pravemu vojaškemu življenju kot sol v juho.

Še le ob štirih pred dnem na krat po izbi zadoni krik:

„Po koncu, po koncu, naglo, ven iz izbe!“

Vojaki so vstajali, in zaspani, opotekajoč se kot pijanci, vreli skozi vrata ter se zunaj v temi in neredu postavljali v dolgo vrsto. Zopet je trajalo nekaj časa, predno so bili prešteti, predno so načelniki čet dali raport in predno je hrupno vzdramljeni polkovni zdravnik pregledal kakih petnajst mož, ki so ostali v izbi, zglasivši se za bolne. Po zdavniški preiskavi se je število bolnikov skrčilo na kakih osem, drugi pa so morali k stotniji.

Potem je bilo dano pridušeno povelje za marš, in stotnija se je tiho, spremljana od petorice psov, zamolklo pomikala v valovitem redu po dva

in dva mimo turških hiš avtovačkih, zavila na levo čez mostič, prestopila reko ter potem po širnem Gačkem polju odhajala proti jugu. Kadarkoli je zaropotalo bodalo ali glasneje udarila puška, takoj so poročniki in nadporočniki opominjali:

„Tiho, tiho! Šest ur okov dobi, kdor bo delal hrup!“

Sedaj se je vojakom že zdelo, kam gredo. Merili so naravnost proti črnogorskim mejam, ki so bile na desno in levo oddaljene jedva poltretjo uro. Bilo je jasno, da odprava ne bode dolga in da se bržkone še ta dan vrne domov.

Pozneje, čez kake pol ure, zvedeli so namen svoje poti. Za njimi je namreč prišel na malem konju in se jim pridružil trgovec iz Avtovca, kateremu so prejšnji dan zvečer „ustaši“ ugrabili karavano sedemnajstih tovornih živalij, ki so preko Trebinja iz Dubrovnika nesle blago. Ustaši so se bajé s plenom brez dvojbe umaknili v malo vas Vratkoviče, za katero je bila jedva lučaj daleč varna goščava, skale in rešilna meja Črne Gore. Pred dném je prišla v Avtovac vest o njih dozdevnem taboru, in sedaj je hitela proti Vratkovičem druga stotnija, da bi iznenadila predrzne ustaše.

Ko so vojaki prišli na južni konec Gačkega polja, danilo se je že. Kamenita cerkvice in malo dalje neznatni dom vojvode Zimunića, znanega vodje iz minolega ustanka proti Turkom, belil se

je pred njimi mej nizkimi holmi, pokritimi s suho travo in belkastim kamenjem. Dasi je bilo v začetku februarija, bilo je vendar dosti toplo vreme in nikjer, razven na visokih gorah, ni bilo trohice snega. Že nekaj časa so bili dnevi tihi, brez vetra in solnca, a s sivomodrim nebom, kateri se je nekako pomišljal, ali bi se razjasnil, ali pa spustil prikrivani dež in sneg. Zimski čas se je javil samo v tenki megli, ki se je vsak dan do jutra vlačila ob reki.

Od vojvodove hiše je stotnija z vsakim korakom prodirala v ožjo dolino. Na levi gole, neznatne kopice hercegovske, polne kamenja, nasproti in na levi pa višnjevi vrhovi, polni drevja, grmovja in kamenja, polni votlin in sence. Tudi tla te soteske, od vseh strani obkoljene od visokih hribov, bila so polna valovitih višin, na katerih je bilo trikrat toliko golega, ostrega kamenja, nego-li suhe trave.

Hoja se je odsedela jako počasi. Stranske straže, gredoče kakih tristo korakov na levi in na desni od stotnije, mogle so le težko in počasi na vrhove podolgatih hribov, na katere so bile odposlane. Mej tem je stotnija, hodeč po najugodnejših mestih soteske — po najugodnejših zategadelj, da je stotnikov konj brez težave mogel za njo — jako zaostajala, a drugače ni bilo mogoče.

Okrog osme ure zjutraj dvigale so se obmejne gore črnogorske že prav blizu. Kazalo je, da niso

bolj oddaljene nego-li jeden streljaj, in da je pot bila tudi takrat brezuspešna, kot običajno.

Ta hip se je vzel Bog vé odkod star, majhen, siv Turčin, jahajoč suhega, mršavega belca. Bil je sključen, razcapan in na videz bolan, jedva da se je držal v sedlu. Nenadoma, da ga stranska straža niti ni opazila, prišel je izza majhnega brega ter se brez strahu in neprisiljeno, kot imajo navado vsi Turki, pridružil stotniku.

„Merhaba!“ pozdravil je po turški ter spoštljivo roko nesel k turbanu.

Stotnik odzdravi z nekim mrmranjem ter po strani pogleda smešnega jezdeca. Zaničljivo motri njega razcapano obleko in odrtega konja. Nasmeje se.

„Prosim te, gospod“, izpregovori Turčin s ponižnim, vriščavim glasom ter se prikloni do razmršene grive svojega belca, „ali bi mi hotel podariti malo tobaka?“

Ogovorjenec izvleče škatljo s cigaretnim tobakom, dá ga jeden oščep Turčinu ter priloži še papirček. Storil je to radovoljno, a brez besede.

Neznanec se zopet prikloni, napravi si nerodno cigareto ter poprosi še šibice. Zažgé si in zadovoljno dleskne z velimi, brezbarvnimi ustnicami.

„Hvala, gospodine“, ponovil je še nekoli-kokrat, ko je že pušil, „to vam je izvrsten tobak!“

„Kam greš?“ upraša ga stotnik v slabi srbščini.

„Na Perušiče, gospodine, na Perušiče. A kam ti, gospodine, s svojo vojsko?“

„Hm, kam — tega ni treba, da bi vedel.“

„Dà, dà, ni treba, da bi vedel, istina. A dovoli, da grem s tvojimi vojaki, ako pojdete z mano isto pot. Dovolj, gospodine, prosim te!“

„A zakaj nočeš iti sam svojo pot?“

„Z vami je pot varnejša. Tu v okolici je dosti pravih lopovov, gospodine“, odgovori Turčin po tihem ter se zaupljivo nagne proti stotniku.

„In ti se jih bojiš?“

„Vsak, kdor kaj ima, se jih boji.“

„Kaj pa imaš ti? Ali se bojiš, da bi ti vzeli revnega konja?“

„Mogoče, da tudi za konja, gospodine, lopovom je tudi slab konj dober plen. Toda s Črnice nesem novce, dva zlata novca, napoleondora, in zato se bojim.“

„No, pojdi torej z nami, ako hočeš“, pretrga razgovor stotnik ter se obrne z nekim poveljem k načelniku prve čete, poleg katere je njegov konj baš krevsal.

Starec je šel v družbi stotnikovi z sklonjeno, neprestano sèm ter tam omahujočo glavo, kakor bi ne mogla nositi teže velikega turbana. Nemirne, zardele njegove oči so časih skrivaj blodile po raztegnjeni stotniji in po bližnjih gričih. Skrbno se je varoval, da njegov konj vajakom ni hodil na pot, in kjer je bilo treba, se je vselej uljudno

umaknil. Vsakega nižjega častnika, ki se mu je približal, pozdravil je spoštljivo.

„A kako si izvedel, da se v tem kraju drže ustaši?“ upraša ga stotnik čez nekaj časa.

„Čul sem o tem v Črnici, gospodine“, odgovori jezdec, sinoči so za Koritom napadli avtovskega Petroviča ter mu odvedli mnogo konj in tovara“.

„Aj, mnogo konj?“ odvrne stotnik, kot bi se čudil. „Koliko po priliki?“

„Ne vem, vsekako kakih petdeset, sto, morebiti tudi več. In gotovo sto tovorov —“

Stotnik se na glas zasmije.

„Ta človek blebetá kot otrok ali kot norec!“ veli po nemško, obrnivši se k stotniji.

„In koliko je bilo ustašev?“ pristavi šaljivo ter se obrne k Turčinu.

„O, jako mnogo, pet sto, tisoč, mnogo —“

„Molči vendar! Ni jih bilo več nego petdeset do šestdeset. Slaba poročila imaš“.

„Samo petdeset? No, kakor se ti zdi, gospodine. Ali imaš še malo tabaka?“

Zopet je dobil za cigareto in stotnik se ni zmenil več zanj. Obrnil je konja od svojega spremeljevalca ter odjezdil nazaj, da bi si ogledal stotnijo ter jo izpodbudil za rednejšo hojo.

Turčin pa je mej tem prenašal neprijazne dovtipe in šale, s katerimi so ga obkladali lovci. Marsikak vojak je tudi s puškinim kopitom sunil belca, da se je grda žival vzpela in je starec skoro

padel ž njegovega hrbta. A še o pravem času se je pripognil ter se z vso močjo obdržal za vozlasto uzdo.

Pognani konj je zletel naprej in podoba je kazala, da ga tudi jezdec priganja k hitrejši hoji od neprijaznih vojakov. Krenil je k trem ali štirim možem, ki so kot odpravino čelo oprezno korakali kakih tristo korakov pred stotnijo.

„Tam zopet izberači od vodnika Smolika tobaka in šibic“, zdelo se je nekemu.

A Turčin se ni pridružil čelu. Ko je šel mimo njega, je samo na lažno pozdravil lovce, in že je njegov koščeni, shujšani konj poskočil ter kakor za stavo oddirjal dalje, proč.

Nekaj vojakov se zasmije, čudeč se, kako ta slabotna žival in nje stari, tresoči se gospodar znata jahati. In res, za nekoliko trenutkov je bil dober kos pota pred stotnijo in njega umazana postava je že izginjala za trdim bregom.

V tem opazi stotnik, da mu je uljudni drug ušel, ne da bi se bil priporočil.

„Ujemite ga!“ kričal je jezno ter zdirjal v breg. „Ustrelite ga, hitro, hitro!“ upil je nad vojaki, ki so, nič slabega sluteč, gledali, kako je Turčin odhajal.

A bilo je že prepozno. Prva straža sicer steče na breg za jezdecem, a on je že za holmom kar se je dalo dirjal dalje, in predno ga vojaki znova ugledajo, bo že izven streljaja.

„Kdo vé, ni li bil to kak ustaški ogleduh“, razlaga stotnik poročniku.

Ta zmaje z ramami ter si bržkone misli, da je to neumno domnevanje.

Trije ali štirje lovci so mej tem prišli na brdo, in že so kot bi mignil popadali na tla, puške pritisnili k licu ter ustrelili. A na to niso ustali, marveč brez prestanka streljali dalje.

„Naprej!“ zakriči stotnik ter ukaže stotniji, naj se naglo razvije v roje.

Vse se je izvršilo tiho, naglo in pravilno, bolje nego na vežbališču. Čez nekaj minut so razviti roji dospeli na brdo ter vsi nakrat zasedli njega raztegnjeni, kameniti greben.

To je bil že zadnji notranji grič v tej gorski kotlini. Prihitevšim vojakom se je prikazala pred očmi majhna nižava z nekoliko revnimi kočami, a dalje pred njimi in na desni so se dvigali strmi hribi, po katerih se je že vila meja črnogorska. Razločno je bilo videti pet ali šest vitkih, negibljivih postav vrhu visoke nasprotne planine, stoječih tam na meglenem obzorju kot majhne sohe.

„Pozor,“ ukazuje stotnik: „da mi ne streljate tja, to je črnogorski kordon!“

A tako daleč ni bilo treba streljati. Zaželjeni cilj vojaškim puškam je bil mnogo bliže, le kakih štiristo korakov v nižavi, kjer je iz koč, malo v strani v samoti stoječe, udrlo kakih dvajset mož, nekaj žensk in otrok ter na vso moč letelo k bliž-

njim gorskim skalinam v sosedstvu črnogorskih mejâ.

Tudi na drugem koncu vasi se je gibalo nekaj bežečih postav, in nekateri vojaki so krepko trdili, da so videli mej njimi tudi belca s sivim starcem, ki se je pred malo časa ločil od stotnije ter ubežal s sumljivo naglostjo.

Posamezni roji, kar se da k tlom stisnjeni, prično streljati salve na begune. Ti skupni, lepi strelji so se oglašali v pravilnih, malo hitrih pokih in njihov glas je priletaval nazaj od stranskega strmega hriba v vršečem večkratnem odmevu.

Po prvih streljih je padlo osem ali devet bežečih postav, zadetih od krogelj vojaških pušk, mej njimi tudi jedna žena. A le trenotje so ležali na rujavkasto zelenih, z velo travo porastlih tleh. Osupli vojaki so videli, kako so padše takoj zgrabili drugovi ter jih lahko odnesli v bližnje zavetje.

V treh minutah so bili ustaši iz največje nevarnosti; prišli so do vznožja griča, porastlega z nizkim grmičevjem in pokritega z velikimi skalami, ter se tam ustavili. Do tega hipa so polagoma in le v begu trdovratno streljali na lovce. Njihovih postav, zavitih v umazane plahte, že ni bilo več videti, za to pa je vsaka skupina večjih skal, vsako grmovje izdajalo ustaše z oblačkom belkastega dima, ki se je tam pa tam dvignil ter se počasi razkadiril v mrzlem februarijevem vzduhu.

Črnogorska straža je stala gori nad ustaši v jedno mér tiho, čisto mirno ter z vidnim zanimanjem opazovala boj, ki se je unel pred njenimi očmi. Lovci so preko male doline, v kateri se je krčilo vratkoviško selo, streljali na nasprotno stran, in jedva se je pokazal večji oblak smodnikovega dima, že mu je kakor roj odgovoril z ostro salvo. Bil je to najpreskušenejši način bojevanja, zlasti v večji oddaljenosti sovražnika, in ustaši so se skupnih strelav bali bolj, nego li boja na bodalo in handžar.

Ustaši so neutrudljivo odgovarjali. Nepristopno, skalovito gorsko pobočje bilo je že njih živelj, tam so se takoj smelo in vrlo držali. Vedeli so dobro, da do tja vojaki ne more za njimi, zato se že niso umikali, dà, njih streli so nakrat pokali tudi že na desno stran in malone celó vojakom v ozadje.

Prvi ranjeni lovec, dopustnik, ki je bil pred dvema dnevoma od doma prišel k stotniji, pričel je vsled rane milo tožiti ter vzbudil grozo v najbližnjih rojih. Nekateri vojaki so se o njegovem kričanju kot raki umikali iz rojeve vrste, podlegajoče bolj vsled nagona kot bojazni. A stotnik, ki je to opazil, je strogo zaupil nad ranjencem, naj molči, in z naslednjim strogim ukazom razdrte roje zopet spravil v pravi red.

Vsi vojaki so ležali ali klečali sključeni za skalami, samo stotnik je stal na najvišjem mestu

z odkrito glavo, držeč kapo pod pazduho in s kukalom motreč kretanje ustašev. Sovražne kroglje, katere je bilo na deset korakov poznati po njih lastovitem brnenju, so se vedno ogibale njegove lahko vidljive postave in vojaki so čakali vsak hip, da stotnik pade na tla.

Dva psa, ki sta malobrižno sedela pri stotnikovih nogah, ne da bi se dala motiti v svojem pokoju niti od hrupnejših strelav, hlastala sta tam pa tam po krogljah kot po muhah ter časih nezadovoljno zarenčala, ker se jima niso posrečili poskusi. Nekateri vojaki, ki so to videli, pričeli so se smejati, dokler jih ni stotnik pokaral.

Prvi močni, grozni utis, katerega je uzročil ranjeni lovec, razkadil se je kmalu kot lahki strelni oblaki. Vojaki so se čudovito hitro privadili pokanju pušk in nevarnosti, in tisti, ki so se od kraja boječe stiskali za skale in k tlom, dvignili so se pozneje, da bi mogli videti ustaše. Zopet je bil načelnik prisiljen opominjati, naj se skrijejo in ne dajó svojega življenja lahkomiselnó za cilj sovražnim krogljam.

Kar se stotnik živahno obrne, pokaže z roko proti vasi ter zakliče:

„Tam-le v tisti osamljeni skrajni koči se gotovo še skrivajo lopovi! Gotovo od tam še niso vsi ubežali! Izpodimo jih, če se tudi skrivajo! Jeden podčasnik in dvanajst lovcev urno doli za

mano, da zapalimo to gnjezdo!“ Kdo se oglasi prostovoljno?

Takoj se oglasi cela najbližja četa, štirideset mož, in vojaki so že ustajali.

Stotnik se zadovoljno nasmeje. Imenuje podčastnika, določi iz stotnije roj dvanajstih mož, stopi jim na čelo in čez jedno minuto je ta mala odprava prostovoljcev mej pohujšanim pokanjem sovražnih pušk hitela v nižavo k določeni koči.

Sreča jim je bila mila. Ni jedna ustaška kroglja ta pot ni zadela cilja, in tudi iz koč se ni oglasilo streljanje skritih ustašev, česar se je bal stotnik. Dospeli so k nizkemu slamnatemu poslopju in stotnik je sam zažgal razrito, do tal segajočo streho.

Oblak belkastega dima se zdajci dvigne iz nje; ustaši prično streljati hujše.

„Sedaj pa noter!“ ukaže stotnik, kažoč mala, priprta kočina vrata.

Kakih pet lovcev hoče udreti v kočo, kar se iz nje oglasi presunljiv jok. Ta hip se izza vrat težko in z naporom priplazi premrazena postava majhnega, kakih deset let starega dečka. Bil je ves pohabljen in bolan, po vseh štirih je lezel kot žival ter kričeč dvigal k vojakom neprijazni, sila prestrašeni obraz.

„Noter!“ izpodbada stotnik, ne zmeneč se dosti za kričanje pregnanega otroka.

Vojaki stopijo v kočo, ki je bila polna dima in soparice. Veliki plameni so že tudi tu plapoleli ter se po celi koči širili z neverjetno hitrostjo. Razven nekoliko kosov obrabljene hišne oprave ni bilo tu nič pozornosti vrednega, a tudi ne žive duše. Pohabljenčka so ustaši gotovo zato pustili tu, ker ni mogel bežati z drugimi, nadejajoč se, da na svojem ležišču preleži prasko in da bo zopet vse dobro.

„Vsaj jeden ujetnik!“ pravi stotnik porogljivo, gledajoč dečka.

Ta je v jedno mér nekoga klical in ni nehal javkati. Ko se ga neki lovec hoče dotakniti, umakne se deček boječe, kriči tem hujše ter se trese kot nezmožna, plaha žival.

„Kako ti je ime?“ upraša stotnik, prizadevajoč se govoriti kar se dá mirno.

Deček se za trenutje zgane, pomolči ter uprašaje pogleda stotnika.

„Zlatko,“ odgovori na to z boječim glasom.

„Kje je tvoj oče?“

„Tam-le!“ veli deček na kratko ter z razmršeno glavo pokaže v tisto stran, kjer so gospodovali ustaši.

„Aha mej tistimi je, ki so učeraj ropali in danes streljajo na nas! Dobro! Seboj vzamemo vsaj tega mladiča, morda nam doma pové še drugih, zanimjivejših stvari. Primate ga in po najkrajši poti naglo nazaj k stotnji! Naprej!“

Vojaki nastopijo pot nazaj od goreče kože. Hiteli so na vso moč in dva najmočnejša vojaka sta vlekla s sabo branečega se, neprestano kričече ga dečka. Zopet so se srečno izognili sovražnim kroglijam, ki so bile, kot je kazalo, sedaj že mnogo redkejše kot poprej. Zdelo se je celó, da sploh streljanje vidno pojema, samó še od desne strani hriba, odkoder so ustaši skušali od zadi obkoliti stotnijo, so neprestano pokale puške.

Čez malo časa je bilo prostovoljno krdelo zopet na svojem mestu in stotnik je zopet s poljskim kukalom pazil na stalež sovražnikov. Oblački dima so mu bili v jedno mér kazalci. Nevoljno je zaklel ter premišljevaje opazoval bojno črto svoje stotnije. Izprevidel je, da bi bilo težko, celo brezumno, nadaljevati boj proti ustašem. Na oddaljeni strani so jim streli lovskih pušk mogli škodovati že jako malo, ker je bilo stališče ustašev čedalje ugodnejše. Obojestransko streljanje je trajalo že kakih pet četrť ure, do sedaj še ni bilo posebno nevarno, a sedaj je nastala nevarnost, da pride stotnija v hud križast ogenj, kar bi gotovo naglo uzročilo mnogo izgub.

Obrnil se je ter ukazal, naj stotnija neha streljati, ostavi gorski greben ter se namesti niže v malem zavarovanem žlebu, pripravljena za nangel povratek v Avtovac.

A ta hip preneha z nadaljnimi povelji. Osu-pel se ozré v nasprotno temno stran, odkoder je

z velikimi koraki hitel visok mož naravnost proti stotniji, ne zmeneč se za streljanje. Sila je hitel, dvakrat se izpotaknil preskakovaje skale, a vselej se je takoj zopet vzravnal ter hitel proti vrhu, naravnost proti vojaškim puškam. Orožja ni imel.

Čez nekaj minut dospé gori ves upehan, uznojen in utrujen od hitenja. Ozrši se na vse strani, skoči takoj k stotniku ter veli zapovedljivo, grozeče :

„Dajte mi malega Zlatka!“

„Primite ga!“ bil je stotnikov odgovor.

Nadlovec Linhart in nekaj lovcev pade po ljutem možu. Branil se je nekaj časa in se ni dal umiriti od nikake grožnje, niti od žrel pušk, niti od ostij bodal. Podlegel je še le veliki premoči ter se v jedno mér premetaval, oziral se ter upil :

„Dajte mi malega Zlatka!“

„Tiho!“ zaupije stotnik nad možem, ko so mu že zvezali roke. „Kdo si?“

„Malega Zlatka hočem!“

„Kdo si?! Govori, ako te uprašam! Ako boš še dalje kljuboval, škodovalo bo to tebi in tvojemu Zlatku. Ne boj se zanj, v varnosti je in nikdo mu ne stori nič žalega!“

„Kje je Zlatko?!“ kriči mož dalje, ne zmeneč se za opomine stotnikove.

„Tam-le!“ odgovori stotnik jezno, ne vedoč, kakó bi upokojil ustaša, ter pokaže pod vrh na zatišno mesto, kjer je v družbi nekoliko lovcev

premrazeni deček sedel na tleh na hromih nogah in plakal. Bilo je to najvarnejše mesto, kjer so obvezovali ranjence.

„A sedaj govori, kdo si!?“ stotnik iznova upraša moža.

„Pavo Jajčinović“.

„Iz Vratkovičev?“

„Dà, iz Vratkovičev“.

„Ali si tudi ti ustaš?“

„Dà, ustaš“.

„Koliko vas je bilo? Kdo je vaš vodja?“

„Ne povem, ne smem povedati!“

„Moraš povedati!“

„Ne smem!“

In spregovoril ni niti besedice, ki bi se mogla smatrati za ovadbo tovarišev. Samo neprestano se je oziral po svojem otroku, ki je tudi že opazil njegovo prisotnost ter z dobro slišljivim krikom proti njemu iztegoval slabe roke. Polagoma je vse povedal. Niti na misel mu ni prišlo, da bi tajil, da je zaklet sovražnik vojakom in da jih črti še to trenutje. Da nima zvezanih rok in da bi imel orožje, gotovo bi ubil vsakega, ki bi se mu približal, stotnika pa najprej. Pa puško in handžar je moral ostaviti svojcem, da bi ga vojaki, videči oboroženega, ne ustrelili preje, nego pride k njim. Sedaj je samo z ustmi kazal svojo jezo in sovraštvo.

Bil je to visok, okrog petdeset let star mož z velikimi osivelimi brki in preteče nagubanim

čelom. A ni bil Turčin, kot mnogo mož njegove družbe. Vsa slaba, ponošena obleka je kazala njega revščino, bogat je bil samo na otrokih, katerih je imel osem. Trije sinovi so bili ž njim na nasprotni strani in so do zadnjega hipa streljali na lovce. Umolknili so še le tedaj, ko so videli vojake, nesoče proč njih najmanjšega brata, in ko je njih oče mahnil za njim.

Ta kruti čas se Pavo Jajčinovič ni zmenil za ostalo sedmorico zdravih svojih otrok, v mislih mu je bilo samo najmlajše dete, grdi, slabotni pohabljenec. Marsikateri oče bi si želel, da bi rajše izgubil takega nelepega, slabega otroka, ki je do smrti svojih roditeljev imel napravljati jim samo skrbi in nadlego.

„Izpustite Zlatka!“ zakriči po kratkem zaslišanju nad stotnikom in srd ga popade.

„Ne izpustimo niti Zlatka niti tebe!“

„Z menoj lahko storite karkoli, ubijte me, ako hočete, samo njemu prizanesite! Pustite ga!“

„Naprej!“ zapové stotnik, in stotnija hiti z vrha, da bi po najglobokejšem kraju gorskega jarka nastopila pot nazaj. Ko pride do mesta, kjer so obvezovali ranjence, iztrga se Pavo Jajčinovič v jakom ter skoči k svojemu otroku. Zaman se trudi razpeti zvezane roke, da bi ga objel.

„Zlatko! Moj mali Zlatko!“ vzklikne s tihim, iskrenim glasom, in obličje mu zagori veselja, ko

vidi, da se je dete zasmehljalo in da mu ni bilo storjenega nič hudega.

Stotniku se o pogledu na to očetovsko ljubezen naglo omeči trdo, vojaško srcé,

„Razvežite mu roke“, ukaže vojakom, „dokler imamo njegovega Zlatka, smo varni, da nam ne ubeži“.

Lovci snamejo Pavu vezi in ustaš takoj zgrabi Zlatka, vzdigne ga ter obkoljen od vojakov nese svoje dete v naročju v ječo. Za nobeno stvar se že ni več zmenil, samo dečku je gledal v nelepo obličje, tolažil ga z obljubami, naj se ne boji, ker ne pusti, da bi mu kdo storil kaj žalega.

Stotnija je pospešila korake. Še nekaj časa so udarjale za njimi ustaške kroglice, potem pa je vse umolknilo. Nihče ni vedel, kako bi nazval izid te odprave. Prepodili so ustaše, jednega ujeli, nekoliko jih postrelili — je li bila to zmaga? Sedaj so bežali — je li to poraz?

Čez poldrugo uro je stotnija dospela v Avtovac in Pavo Jajčinović je bil z Zlatkom odpeljan v ječo. Oče ni hotel nikomur pustiti svojega otroka, prosil je in pretil; pustili so mu ga torej, naj ima veselje ž njim. A čez nedolgo se je vendar-le moral ločiti od Zlatka. Bilo je to takrat, ko so ustaša peljali iz ječe na ravnico nad Avtovcem in je nekaj strelav končalo življenje njegovo.

„Moj mali Zlatko!“ vzkriknil je Pavo nazadnje, zgrabil se za prsi ter mrtev padel na zemljo. —

Materne solzé.

(Ruski zl. Nekrasov.)

Ko čujem o grozàh vojské
In žrtev se našteje vsaka,
Ni žal mi brata ne žené,
Ni žal mi samega junaka.

Saj žena potolaži se,
Najboljši brat pozabi brata
Ne zabi ena duša le,
Do groba ne ta duša zlata.

Sred hlimbe vse na svetu tem,
In obče podlosti proklete
Solzé le ene videl sem,
Iskrene sólze, sólze svete.

To bedne majke sólze — glej!
Ni móči pozabiti tej
Sinov na bojni vbitih njivi,
Kot móči ni žalóbní ivi
Povzdigniti visečih vej.

Prel. Iv. Vesel-Vesnín.

Pogumnim Bog pomaga

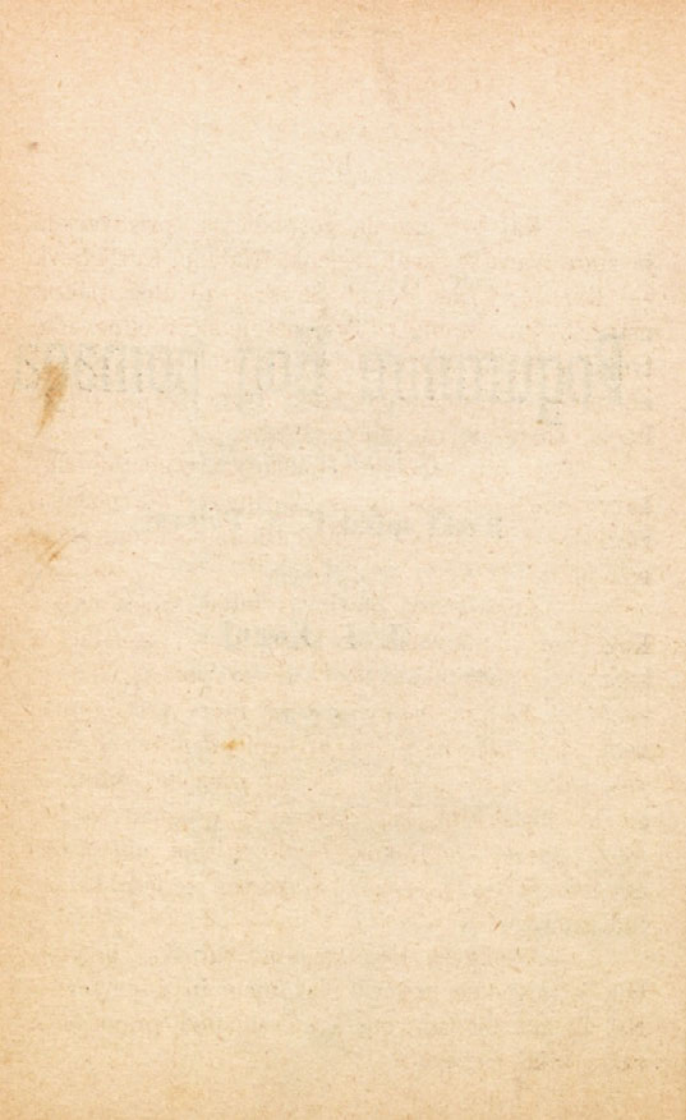
Božična pripovedka.

Ruski spisal P. N. Polevoj;

poslovenil

J. J. Kogej

I.

— Kaj bi tugovala, gospodičina ! prigovaljala je stara varuška svoji rejenki Nataliji Kurljetjevi.

— Kaj bi jezila Boga ! Še svet ni Bog nakrát ustvaril, ljubček moj... Tvoj ata je sicer odpovedal tvojemu ženinu pri snubitvi — užalil ga... pa saj on ni prvi, niti zadnji ženin tvoj... Še jih bodeš imela, ko se povrne ata v Moskvo!...

Toda gospodičina ni poslušala pametnih dokazov stare varuške in neutolažljivo dalje plakala, zakrivši svoje obličje z nagubančenim rokavom svoje srajce.

— Kaj pa naj storim s teboj, srčice moje ! Kako naj te potolažim ?... Kako si se zagledala v tega črnookega mladeniča ! Ali ne poznaš svojega očeta — Fedora Ivanoviča ? Ali more vzeti v hišo zeta, ki je tako neznaten in neplemenit ? Saj sama veš, kako ošaben je ?... Zaradi njegove ošabnosti ga je poslal tudi car Aleksej v prognanstvo na njega posestva... Kakor je videti, mu niti prognanstvo ni klonilo rogov ! Kakoršen se je rodil, tak tudi umré.

— Ošabneže Bog kaznuje, varuška, pošepetala je gospodičina med plakanjem in ihtenjem. — Naj bi mu bil ata odrekel... saj ima pravico ! A zakaj žaliti človeka !

— Da bi se mu moglo to dopovedati! Toda kdo pobije in užali kdaj kakega človeka takó, kakor on! Snubače je ukazal spoditi z dvora skoro z brezovkami — a ko so odšli, je poslal hlapce, da so še sled z metlami zagrebli!

— Kaj pa naj storim s svojim srcem! vzkliknila je gospodičina in vzdignivši glavo spravljalala se v red. — Kaj mi je storiti s srcem, ko mi je je o n vzela, iztrgal iz prs? je nadaljevala in uprla svoje prekrasne solzne oči v staro varuško.

— E, kaj, gospodičina, dekleško srcé je občutljivo, a tudi pozabljivo, skušala jo je opozoriti varuška.

— Pozabljivo — a moje ne! rekla je trdo Nataša. — Ko sem ga v prvič zagledala pri tetiki opatici v Vologdi, vzkliknila sem: „evo mojega izvoljenca!“ A poslej, ko smo se preselili sem, videla sva se tajno — kakor sama veš — vsak večer pri okencu... Spoznala sem njegovo življenje, njegovo srcé, in postal mi je, revček, ljubši, nego vsi moji plemeniti moskovski ženini. Koliko strahu je pretrpel zaradi mene, ko je hodil sem na našo pristavo!... koliko radosti prinesel je mojemu samotnemu življenju, ko je predsedel svetle poletne noči na košati brezi pod mojim okencem, poslušaje z menoj vred slavčevo petje!... A kako zna ljubiti, varuška! Ne po moskovski — po svojem! Le besedico — in skočil bi za-me v brezno, planil bi

za-me v ogenj! On je pogumen — ničesar se ne boji, nič ga ne udrži...

— In še kak pogum! dejala je mrmravo starka in po strani pogledala gospodičino: — ne odnesel bi glave tvoj izvoljenec, ko bi ga bil zapazil naš gospod na oni brezi. A tudi medve bi ne bili ušli... Kaj stori tvojemu očetu — glavo ti sname, pa še pred samega carja pojde na odgovor, ni zaman prognan!

— Torej, varuška, kako bi vrhu vsega tega mogla pustiti svojega Vasilija in ozirati se po drugih! Ali bi mi on to odpustil? Vsled gorjá bi mu niti življenja ne bilo žal, vse bi počel... Vendar naj izvé oče, da proti njegovi volji se sicer z Vasilijem ne omožim; a tudi drugemu možu me ne dajo iz lepa. Saj mi pač ne zvežejo roke in noge, ko me povedejo k poroki...

Varuška je otožno zmajala z glavo in dejala:

— Tvojega dovoljenja, Nataljica, ne bode prosil, ako mu bode kak ženin po misli! Ah, ne bode ga prosil!... Zato se ne ubivaj pred časom, ne tuguj brez potrebe... Tvojega očeta volja je kakor kamenit zid jetnišnice — niti s solzami, niti z molitvijo ga ne prodereš...

— Vidi se, da si postala stara varuška, ker si že začela pozabljati svoje pravljice. Sama si mi pripovedovala, kako so ušli pogumni fantiči iz trdne jetnišnice, kako so sneli z nog težke železne okove, kako so odbežali v proste stepe?...

Varuška se je obrnila od Natalije in molčé povesila glavo.

II.

Vologodski pomeščik, bojarski sin Vasilij Nikitič Tretjak-Mihajlov bil je bližnji sosed bojara Fedora Ivanoviča Kurljetjeva. Kakih deset vrst od Kurljetjevske pristave posedoval je na Suhoni lepo premoženje, kjer je nepretrgoma živel, dokler ga niso poklicali v carsko službo. Lehko bi brezskrbno živel s svojim imetjem tudi v Moskvi, lahko bi si odprl pot tudi na dvor „prephlevnega“ carja Alekseja Mihajloviča, ker na dvoru je imel sorodništvo in svaštvo... Toda v tem je tičalo zlo, da je Vasilij Nikitič ljubil svoje Pečkovo na Suhoni bolj nego vse na svetu — in samo v tem domačem gnjezdu je svobodno živel in dihal. V rani mladosti se je naučil na mirno tišino pristave, na prosto, zdravo in mirno delo, na zabavo in radost v vaški goščavi — in vsega tega ni hotel zamenjati za dolgočasno življenje v zaduhlem mestu, za težko in vznemirjajočo službo nižih slojev pridvorne družbe.

— Maram za nje! govoril je Vasilij Nikitič svojim prijateljem, — preživim tudi tako, ne da bi kje truden pete brusil, ne da bi se komu uklanjal! Vse drugo je — vojaška služba: ljubo mi je zahtevati zadoščenja od sovražnika, ljubo tudi

poskusiti svoj pogum... A desetorico let vsak dan puliti se in čakati, da te pošljejo na vojvodstvo „opitat se“ — to ni zame! Maram za nje!

Pod uplivom takih nazorov vrnil se je takoj po dokončani poljski vojni na svoje Pečkovo in ustanovil se na svojem imetju; in trudil se je v potu svojega obraza na svojem polju, vračal živino, bavil se z bučelami — a ves prosti čas bival je s svojimi hlapci ali na lovu, ali na reki in na jezeru, kjer se je neprestano podil na čolniču za ščuko zobasto, za gologlavko srebrno, za okunom rdečeplavutnim.

Vsi sosedi v okolici ljubili so Vasilija Nikitiča zaradi njegove dobrosrčnosti, njegovega odkritega in iskrenega značaja, njegove prebrisanosti in drznosti; hkratu so tudi cenili njegovo izvedenost v gospodarstvu in znanje podrobnostij lovskega posla. Vse ga je prihajalo uprašat za svet in prosit za pomoč — kmetje in pomeščiki; in nikomur ni odrekel, vsem je rad ustregel, kolikor je mogel. Nikakor mu pa ni ugajala radovednost sosedov — ni mu bilo po misli, ko so mu hoteli gledati v srce, omenjali mu ženitev, izbirali neveste...

Vasiljček! začel je skrivnostno kak sosed, bližajoč se od daleč k glavnemu predmetu svojega govora, — saj že kmalu stopiš v 27. leto, pa še vedno, kakor da ne misliš na domače gnjezdo...

— Kako, da ne? Moje gnjezdo ni slabše nego tvoje... Vsega je v njem dovolj! Ali sem te

kdaj s skledo prezrl? Ali sem te pustil brez večerje spat?

— Tako ne mislim, Vasiljček! Ampak nam kar v glavo ne gre, kako živiš brez gospodinje?

— Zakaj se pa za to brigade in jezite? Živim, kakor morem, nikogar po ničemer ne prašam...

— Vendar, Vasiljček, čas bi bil, da se oženiš... Zakon bi izpolnil...

— Se vé! Zakon bi izpolnil! Potem bi se pa ravsalsal z ženo vsak božji dan, kakor ti?... Ne, nikakor ne!

Potrta sosed je umolknil in skušal požreti grenko krogeljico, od pivaje iz kozarca požirek ostalega medu ali malinovca.

Samo nekaj so zapazili vsi sosedje. Od kar je prisel na svojo pristavo Oknjažje prognani bojar Kurljetjev, povesel je Vasilij Nikitič glavo. Šepetaje so se pogovarjali, da se je še preje seznanil z gospodičino Kurljetjevo, ko je bila v gostih pri svoji teti v onem Vologodskem samostanu, v katerem je bivala mati Vasilija Nikitiča po smrti svojega moža. A z bojarom Kurljetjevim samim se Vasilij Nikitič ni še seznanil, ni se mu še šel poklonit... Zakaj pa — o tem še nikdo Vasilija Nikitiča ni izpraševal, ker je dobro vedel, da on se rad ne šali in da ni naklonjen nadležnim uprašanjem.

Izvedelo se je tudi od strani sosednih dvornikov, da je začel Vasilij Nikitič, od kar so prišli

Kurljetjevi v Oknjažje, večkrat po noči na čolnu nekam veslati in jemal s seboj veslarjem samo jednega ljubljenege lovca, imenom Sokola. Jemal je s seboj tudi ribolovno pripravo, a slišalo se je, da s teh ponočnih izletov nista prinesla domov mnogo rib.

— To ti je zvit! govorili so o Vasiliju Nikitiču sosedje. — Tam kje se mu je unela srčna ljubezen. . . K njej menda hodi zvečer: v kalni vodi ribe lovi.

In vsi so si začeli razlagati, da zahaja Vasilij Nikitič v župnijsče onkraj reke k popovi krasotici, katera je že davno čez ušesa zaljubljena vanj.

Poletje je minilo, in jeseni srečal se je Vasilij Nikitič slučajno na lovu s svojim imenitnim sosedom. Pri prvem sestanku se je prikupil čmernemu bojaru — in postal je drag gost na njegovi pristavi. Skupaj sta hodila na lov, skupaj pirovala. Sam bojar Kurljetjev prihaja po dolgem lovu v oddaljenem polju v Pečkovo, pokuša med in staro sadno žganje, hvali pečkovsko kuhinjo, obžaluje, da njegova hčerka na Oknjažju ne dobiva takih jedij. Tudi pečkovskega lova bojar ne more nahvaliti.

— Ti, Vasilij Nikitič, pravi bojar Kurljetjev, — imaš tako izvrsten lov, da bi ga ne zavrgel niti car Aleksej Mihajlovič. A za tvojega lovca, za Sokola, zamenjam, kadar hočeš, vas z dvajsetimi posestniki.

— Moj lov, bojar, ni na prodaj, ni v zamenjavo, ampak samosvoj, pošalil se je Vasilij Nikitič.

— Kaj še človek ne smatra samosvojim! odgovarjal mu je večkrat bojar Kurljetjev. — Jaz imam Natašo — tudi samosvoje blago; ako se pa najde ženin, „kupec dobri mladec“, in ako mu bo po misli moje blago? Oddam mu je.

Bojar pa ni opazeval, kako je zalivala rdečica Vasilijeva lica pri teh besedah.

Ko je potekel čas jesenskega lova, in ko se je začela bližati zima, odpravil se je Vasilij Nikitič v Vologdo, da bi poprosil materinega blagoslova, da bi se poklonil svojemu krstnemu botru, staremu stolniku in vojvodi Vologodskemu, in prosil ga, da bi šel snubit k Kurljetjevu.

Starček se je odpravil na kakih 80 vrst dolgo pot, bil v gostih dva dni na Pečkovem in šel naposled v Oknjažje. Kako ga je bojar sprejel, kako odpravil — to že vemo... Čez dva dni povrnil se je vojvoda v Vologdo, užaljen in razsrjen; za njim je ostavil svojo pristavo tudi Vasilij Nikitič, vzešši s seboj samo svojega zvestega Sokola. Kam, zakaj in za koliko časa je šel — tega ni povedal nikomur, a tudi vedel ni tega nikdo.

III.

Na široki, javni poti med Jaroslavljem in Vologdo bil je neki tak kraj, katerega niso ljubili ni

kupci, ni popotniki. Cesta na tem kraju je držala čez izsušeno močvirje, po katerem je vedel mostič iz drogov in suhljadi; a na koncu tega mostiča vzdigovala se je cesta strmo navzgor med dvema nepretrznima stenama stoletnega gostega bora. Ta kraj niso zaman imenovali Škratov most... Kdor je srečno prekoračil ta most, prišel je tudi do Vologde nepoškodovan in pripeljal tja svoje blago; a na tem mestu so jim tako „nagajali“, da v ponočnem času niti tovrnega voza, niti popotnika niso pustili čez Škratov most. Vsi so hiteli čez to nesrečno mesto še za dne in v velikih družbah, da bi jih z uspehom ne mogli napadati obpotni roparji; marsikdo se je pa rajše odločil, da pojde kakih štirideset vrst po postranski poti — da bi le tod ne hodil in ne plačal prisiljene odkupnine gozdnim gospodarjem, kateri so prežali po noči na Škratovem mostu z nožem za pasom in s kistenjem*) za pazduho.

Ob cesti tik močvirja stalo je vsem popotnikom znano prenočišče. Gospodaril je tu Miha Mohnač — in razumel svojo stvar prav dobro. Govoril je komu:

— Pogosti se pri meni. . . pomudi se še jeden dan, dragi gost!

Tak je boljše storil, da ni šel iz njegove hiše — boljše, da je potrosil zadnji altin*) za živež,

*) kistenj je železna kroglica, privezana na jermen.

*) Altin je denar v vrednosti treh kopejek.

kakor da je šel v gotovo nevarnost. . . Kogar je pa Mohnač s poklonom spremljal od vrat in govoril:

— Z Bogom! Srečno pot!

takega se nikdo niti z mezincem ni dotaknil, čeprav je šel v temni noči čez Škratov most.

Dva dni pred svetim večerom potrkal je nekdo zjutraj zgodaj na Mohnačeva vrata. Počasi je ogrnil suktnjo, utaknil bose noge v črevlje iz zvaljenega sukna in šel na kriljce.

— Kdo je? Domačinec ali tujec!

— Domačinci. Le hitro odpri!

— Pa menda ne zmrzneš? Česa si se ustrašil? mrmral je sivi, razcapani Mohnač, ko je leno odrival zapah in odpiral vratica.

Tri široke kmečke sani pripeljale so se škripaje na dvorišče. Na njih so sedeli po dva in po trije prihajalci in naloženo je bilo mnogo blaga.

— Dobro jutro, boter! zakričal je majhen, plečast rdeč dečko, in skočil s sanij. — Menda nisi kar nič pričakoval, da te napademo tako kmalu?

— Kako, da bi ne pričakoval? odvrnil je mračno Mohnač. — Bal sem se, da bi se zapozneli. . . .

— Kaj pak, kakor zapozneli, nadaljeval je dečko s ponižanim glasom in šepetal Mohnaču na

uho. — Čakali smo, da popeljó Kurljetjevo blagajnico mimo naše preže, — pa so jo skrivaj peljali po ovinkih, po Suhoni!.. Menda so jo spravili sedaj že v pristavo! A blagajnica, pravijo, je zelo bogata. Samega srebra in biserov je — do sile!

— Ah, kaka škoda! Uhiteli so vam jo zivjenci! odgovoril je zlobno Mohnač.

— Le zabavljaj! A pojdimo v hišo — tam ti povemo, kak načrt smo si izmislili sedaj. . .

— V hiši ni primerno. . . Tam imam nekega popotnika — pečkovskega gospoda. . . Idite vsi v hram. Tam se pogovorimo. . .

— Dobro! dobro! Samo še konje uredimo!

Konjem so sneli samo uzde in, ne da bi jih odpregli, postavili pred krmna korita; potem so trdno priprli vrata in drug za drugim šli skozi skrivne stranske durice v hišni hram. Ko se je zadnji skrtil za duricami, prikazal se je izza hišnega ogla Sokol; oprezno, kakor mačka k ptiču, prikradel se je k hramovim duricam, poslušal, nategoval vrat, vlekel na ušesa, potem izlehka odmaknil duri, zmuznil se skozi in skrtil se v temnem kotiču.

— Vasilij Nikitič! O, Vasilij Nikitič! Ustanite, gospod! šepetal je čez nekoliko časa isti Sokol in stresal z vso močjo svojega gospoda zdaj za pleča, zdaj za roke. — Ustanite — nesreča grozi! . .

— Nesreča? Kaj se je zgodilo? izpraševal je plašljivo Vasilij Nikitič, ko se je zbudil in mel si oči. — Govori hitro!

— Tukaj se ne sme niti govoriti, gospod! Tukaj je v vsaki luknji oko, v vsaki grči uho! Samo toliko ti povem, da sedaj ne smeš na božjo pot... Domov je treba hiteti... Domov! Niti minute se ne smeva tu muditi!

— Povej vendar, kaj se je prigodilo! zamrmral je nestrpno Vasilij Nikitič.

— Ničesar ti ne povem, dokler ne odideva iz te proklete hiše! pošepetal je trmasti Sokol. — Odpravi se na pot — konji stoje pri kriljcu.

In ni minilo pol ure po tem razgovoru, ko je Vasilij Nikitič že plačal gospodarju, šel na kriljce in sedel v svojo lahko kibitko*), zapreženo s tremi zapored stoječimi majhnimi, grahastimi konjiči, katere je ročno vodil Sokol.

— Priporočim se tudi za drugič! govoril je Mohnač in nizko klanjal se odhajajalcu. — A konjiče imaš lepe, gospod! Jako lepe!

— Urno nas potegnejo do Vologde! Nas pa tam, kakor tu pri vas, v mladem gozdiču — ne „podražijo“?

— Hodi z Bogom, gospod! Srečno pot!

Sokol je potegnili uzde, zabrlizgnil, udaril z bičem po snegu — in konji so se h kratu pre-

*) Kibitka, kibitočka je pokrit voz.

maknili z mesta, kibitka se je zmuznila po cesti, gugaje in zarivaje se v zamete.

Ko sta prevozila kake tri vrste po vologodski cesti, obrnil je Sokol hipoma v stran, vozil skozi temno gozdno pokrajino na stransko pot in na vso sapo drčal nazaj domov, v domače Pečkovo.

IV.

Na sveti večer obrnila se je Nataša, žalostna in polna mislij in skrbij za svojega dragega Vasilija, kateri je hipoma, kakor da ga je burja vzela, odšel s pristave, preminil in izginil, Bog vé kam, — k stari varuški in prosila jo je s solznimi očmi:

— Varuška miljena! Potolaži me, olehčaj moje srčice. . . Meni je grozno hudo. . .

— Povej mi brzo, detice drago, s čem naj te potolažim. . . Kadar te pogledam, se bojim, da bi mi ne zmedlela, da bi krasote ne zgubila!

— Kaj mi je do krasote, varuška, ko mi le skrbi, le misli šumijo po glavi; ali bi mogla pri tem misliti na krasoto? O njem bi rada vedeževala, varuška. . . Menda veš, kak večer je nocoj!

— Oh detice, nocojšnji večer je strašen! . . Ta večer ne vedežujem rada, dasi se uresniči samo nocojšnje vedeževanje. . . Kaj pa, ko bi pri tem grešnem dejanji kaj zagledala in od strahu omedlela? . . . Bog ve, kaka hudoba se lahko prikaže po noči!

— Nikake hudobe, varuška, se jaz ne bojim... Bojim se samo ločitve od svojega dragega... V svojem srcu čutim, da je ne bodem mogla pretrpeti....

— Pa dobro! Napravim ti vedeževanje, gospodičina... Samo v kopeljnico te ne pustim — nikamor ne! Bog ve, kaj se tam lahko spusti nate... A tukaj je potreba samo praznega kraja — kjer ni božjih podob... Veš kaj, zgoraj v podstrešnici zraven tvoje sobe, kjer je izhod na streho — tam ti napravim.

— Hvala, varuška, hvala... Le napravi, goblíčica.

— Dobro. Točno o polnoči te povedem tja... Pred te postavim posodo vode in na njo prilepim tri sveče... A tebi nasproti obesim zrcalo... Kakor hitro zavre voda v zajemalki, ko začne delati valčke, poglej v zrcalo in vpiraj pogled v temo... Kar bodeš videla, mi vse povej... Jaz ti potem vse razjasnim, razložim... A nikar ne pozabi vzeti križa z vratu, drugače ti nečisti duh ne pokaže tvoje usode v zrcalu...

Bila je temna decemberska noč. Petelini so že davno odpeli na Kurljetjevi pristavi; že davno je vse zaspalo mrtvo spanje na trdnem bojarskem dvoru... Niti psi niso več lajali, niti straže si niso klicale druga drugi in niso pritrkavale na zvoneče deske... Nikjer ni ne luči, ne življenja — vse je

utihnilo in zamrlo. Samo v podstrešnici zraven svoje sobe ne spi gospodičina Natalija Feodorovna.

Zavita v topel sobolji kožuh s svilenim robcem na glavi vrhu tople čepice sedi trepetaje, vsa potrta pred mizico. Na mizici stoji velika očetu darovana srebrna zajemalka polna vode, in na njenem robu so prilepljene tri tenke sveče iz jarega voska *). Onstran zajemalnice je pa postavljeno zrcalo — ne veliko, okroglo, v okrašenem okviru. Sveče se mračno bliščijo v temi in razsvetljujejo samo blede obličje gospodičine, katero je vso vznemiril strah in pričakovanje nekaj skrivnostnega, neznanega. Tema in somrak vladata povsod okrog — samo vitez mraz ruši časih globoko, mrtvo tišino, ko trka s svojo težko palico na ogle lesene podstrešnice. In nehoté trepeče gospodičina pri teh zamolklih udarcih — in stiska se ter zavija v svoj sobolji kožuh. Tesno jej je, strah jo je... In res je strašno biti tu v podstrešnici, v temni noči, sredi tišine in mraka, in celo na sveti večer, ko tavajo okrog vsi nečisti duhovi, nebrzdani vsi navskriž — ko veš, da imajo ta večer popolno prostost nad usodo človeško. Tako sedi Natalija Feodorovna, ne sme se prekrizati, ne sme reči: „ta kraj je svet!...“ Motiti ne sme čarobe, ki jo obdaja — nepremično gleda vodo v zajemalki in stokrat šepetaje prebira napis, kateri vidi na dnu okolo cesarskega grba: „pij iz nje, dragi prijatelj!...“ In nehoté začenja premišljevati :

*) Jari vosek-devičji vosek.

„Dà! Ničesar si tako ne želim, kakor da bi bil izvoljenec moj dober, dober človek — tako dober, kakor Vasiljček. Ah, kaj pa to? To pač ni mraz?...“

In res — nekaj je telebnilo na streho, potem je zahrustal na njej sneg in takoj je zopet vse utihnilo....

Gospodičina gleda na vodo v zajemalnici — in voda se je v njej zmajala... v krogih je vrela h kraju... A čuj! Zopet je nekaj še močnejše telebnilo, kakor prej, da so se kar stene podstrešnice stresle — in zopet se je zmajala voda v zajemalnici...

„Sedaj! Sedaj! Takoj-le zagledam v zrcalu svojo usodo!“ misli gospodičina in plašljivo upira svoj pogled v odsev mraka.

Vsa zamaknena gleda gospodičina — in vidi, kako se vzdigujejo vratica, ki drže skozi streho v podstrešnico, kako se spušča nekaj črnega po lestvicah v podstrešnico... Okamenela od strahu sliši, kako škripljejo in se udajajo lestvice pod trdimi, težkimi nogami... In stopil je z lestvic, obstal v oglu, počasi snel kučmo in klanjal se jej do tal, spustil se na kolena...

„Kaj je pa to!? Sanje? Domišljija?... Ali nečisti duh?“ misli Natalija, trepetaje po vsem telesu, ne more se premagovati — in čuti, da jo moči zapuščajo... Kar nakrát se pa razlega za njo znan jej glas:

— Gospodičina! Natalija Feodorovna! Golobičica moja! Nataša... ne boj se... To sem jaz!

— Vasilij Nikitič! Vasiljček! Od kod prihajaš tako pozno? ;...

In ni se mogla premagati Nataša: skočila je s stola — in vrgla se k izvoljencu.

On je pa klečé stegnil roke pred-se, kakor da jih z molitvijo steguje k njej, kakor da se skuša varovati peklenskih skušnjav...

— Nikar! rekel je trdo. — Nikar me ne poljubuj, nikar me ne objemlji, Nataljca! Nisem prišel k tebi, kakor izvoljenec — gizdavec prihaja k svoji nevesti... Prišel sem k tebi kakor oznanjevalec preteče nesreče. Nad glavo vseh nas visi ona, kakor hudouren oblak... Prišel sem rešit tebe in tvojega očeta razbojnikov; ako vas pa ne bodem mogel rešiti, hočem vsaj glavo tukaj zgubiti, ko vaju s svojimi prsi zagrادم...

— Kaj govoriš? Kaj praviš? Kaka nesreča? Kaki razbojniki, šepetala je prestrašena Nataša, ničesar ni razumela, niti zavedala se ni, ali se godi vse to v sanjah, ali v domišljiji.

— Ne smemo tratiti časa! Jaz in Sokol sva priplezala k tebi v podstrešnico po brezi... Vse uhode in izhode iz pristave so že zasedli roparji... Samo še znamenja čakajo... Tudi v hiši je izdajstvo... Skozi okno pri bojarovi počivalnici prilezejo v vežo... Vedi naju takoj k njemu... Morda se nama še posreči, da odbijeva tatove, dokler ne pride pomoč...

— Hitimo, hitimo! Reši, reši mojega očeta!

— Za Boga, tiho, gospodičina! Ne vzbujaj nikogar... Nastane hrup — pa je po nas... Pojdi umirit varuško — da ne črhne. Midva s Sokolom — pa za teboj, naglo!

Dočim je šla gospodičina s podstrešja v svojo sobo, poklical je tiho Vasilij Nikitič Sokola, kateri se je naglo spustil po lestvicah s strehe v podstrešje. Gospod in sluga — oba sta se odpasala in slekla povrhno suktnjo, popravila nože za pasom, ogledala samokrese, vzela vsak jedno svečo od vedeževalnice in pohitela s podstrešja v gospodičino sobo.

V.

Bojar Feodor Ivanovič Kurljetev počiva v svoji počivalnici. Raztegnen z vso svojo veliko bojarsko postavo na visoki postelji, miruje njegovo rejeno telo na mehki pernici, na svilenih vzglavnikih, pod odejo, podšito s soboljimi popki; vrhu te odeje so ja pokrite bojarove noge s prešivanim damaskovim kaftanom.

Trdno zaspal je bojar po nasitni postni večerji, zabeljeni s precejšnjo posodo penečega, inozemskega vina in s kozarcem trdega, uleženega medu. In sanja se mu, da gre iz Moskve, pa hiti za njim carski sel s pomiloščenjem, — da ga kliče car, da bi se povrnil v belokamnato Moskvo; kliče ga k sebi, da bi stopil med svetovalce, da bi

se veselil carjevega veselja... Kar nakrát čuti, da ga nekdo poteguje za rokav in vratnik srajce, da bi ga zbudil iz trdnega spanja.

— No, kaj... tam... še? mrmra bojar v dremoti: — ako... je sel... iz Moskve... naj počaka do jutri...

— Ata! sliši prav tik ušesa tresoč hčerkin glas. — Ata! Zbudi se hitro!... strašna nevarnost nam preti! Neizogibna poguba!

— Kaj pa počenjaš! Ali si zblaznela? Kako, da se ti to sanja? govori bojar, vzdigaje se na svoji postelji:

— Tiho! Za Boga --- tiho! Nikogar ne kliči... Ne daj, da bi to kdo zaslišal... Tatovi, razbojniki so napadli našo pristavo... vse uhode in izhode so zasedli... Takoj prilezejo skozi okno... Iz veže se pritepejo naravnost k tvoji počivalnici — pod oknom je že lestvice preskrbel za nje sidorka Bezpjati... On jih je tudi sem privedel...

— Kdo ti je pa to povedal? Kdo te je nalagal? izpraševal jo je bojar nemirno in srdito.

— Nikdo je ni nalagal, bojar, razlegal se je v temi neki znan glas, — ampak čisto resnico je povedal. Da bi te rešil, poslal sem k tebi gospodičino....

— Kdo je tu? kriči bojar ves prestrašen in napenja pogled, da bi spoznal v temi dve visoki postavi.

— To sem jaz, tvoj sosed, Vasilij Tretjak-Mihajlov, in moj sluga Sokol. Izvedela sva slučajno, da te nameravajo napasti — in prišla sva te braniti in počakati na pristavi, dokler ne pride pomoč. Obleci se hitro, bojar, čas ne čaka.

A bojar že ni več poslušal njegovih besed... Naglo je oblačil svoj kaftan, prepasal svoje debelo telo in šaril po steni, iskaje svoj meč, svoje samokrese, svoj lovčji nož.

Med tem je stopil Vasilij Nikitič k durim iz počivalnice v vežo in poslušal, kakor da nekaj pričakuje... Ko se je bojar oblekel in stopil k njemu, zašepetal mu je Sokol na uho :

— Sidorka in njegovi so se dogovorili, da ko v tretjič zapojó petelini, jim odpre tvoj izdajalec okno v veži, še prej pa upihne luč. Le idi !... Vasilij Nikitič že čaka. Takoj, ko zleze Sidorka v vežo, pa ga nabijemo...

— Kje so pa moji hlapci? kje? izpraševal je bojar v groznem strahu.

— Tvoji hlapci, kateri še niso pijani, so že davno zvezani in ležé kakor snopi v služabniških izbah... Štirideset roparjev je prihrumelo — sam Hlopka Bezmèn je njih poglavar... Tvoja blagajnica se je zmuznila sem mimo njihovih rok — in po njej se jim cedijo sline....

Tihi, pazljivi koraki so se oglasili v veži. Jedva so škripnile udajajoče se deske pod boso

nogo.... Bled trak luči zasvetil se je v počivalnico iz-pod durij — in ugasnil...

Ta trenotek odprla sta Vasilij Nikitič in Sokol duri na stežaj in zmuznila se v temno vežo, kjer je Sidorka že ugasil luč in prejel za okvir okna. A niti črhiniti ni še mogel, ko sta ga že zagrabili dve krepki pesti za prsa in grlo, dočim mu je zvi-jal nekdo drugi roke za hrbet in privezaval jih za pas.

— Le trdno jih stisni, Sokolček! šepetal je Vasilij Nikitič. — Grlo mu pa zamaši z rokovico, da ne zakriči in j i m ne dá znamenja — da bi nam ušli, ti razbojniki! Tako, tako! Dobro! Sedaj ga vrzi v kot... Tam léži, škratov sin!

Ko sta spravila Sidorko v red, je pogumno odprl Vasilij Nikitič dvokrilato okence na stežaj; a sam z zvestim Sokolom je stopil na stran k okni-cam, zadržaval sapo in tiho pričakoval.

Slišalo se je, kako je postavilo dvoje ljudij s pazljivostjo lestvice k veži — in po njih je lezla neka temna, črna, umazana postava. Slišalo se je, kako so se pripogibale lestvice pod to prikaznijo...

Naposled se je prikazala v oknu glava v kosmati kučmi; dve črni roki sta se zagrabili za oboknice in prikazen se je s trudom gnetla skozi okno v vežo.

— Preklican Sidorka! šepetal je neki grob glas, — ni jo prav pogodil, ni mi izbral okno po mojih plečih!

— Pačakaj, prijatelj, odgovoril je Sokol z dobro oponašalnim glasom Sidorke, — ti bodem malo pomagal.

Predno je pa mogel Hlobka Bezměn preriti svoja pleča skozi tesni okvir, mu je nekdo ročno nataknil zanjko na vrat in tako tesno, kakor naglo zadregnil jo, da je razbojnik na mestu omedlel in utihnil... Njegovo dihanje se je ustavilo... Tema se mu je naredila pred očmi, v glavi mu je zašumelo padel je v omedlevico. A niti čutil ni, kako sta ga potegnila Sokol in Vasilij Nikitič z združeno močjo skozi okno v vežo, kako sta mu zvezala roke in noge in vrgla ga v kot zraven Sidorke.

— No, kaj se pa obotavljata? zaglical je Sokol dvema zaostalima razbojnikoma, skušaje oponašati raztrgan bas Hlopke. — Čas je! Kdor je na vrsti, naj spleza notri!

In istotako, kakor s Hlopko, naredila sta pečkovski gospod in Sokol tudi v dvema ostalima razbojnikoma. Ista zanjka ju je objela, ko sta prilezla na okno, in niti zakričati nista več mogla, ko sta bila že zvezana in ležala vštric z drugimi hudobneži v isti veži.

Bojar je vse slišal iz svoje počivalnice, kjer je sedel, trepetaje ne za svoje življenje, ampak za svojo hčer, katera se je stiskala k njegovim prsim, pričakovaje pogina, in goreče molila, molila glasno za svojega očeta in za svojega izvoljenca. V dru-

gem temnem oglu je istotako vzdihovaje molila stara varuška.

— Bojar, rekel je Vasilij Nikitič, stopaje iz veže v počivalnico, — od te strani nam sedaj ne preti več nevarnost. Glavni in najdrznejši zlodeji so že v naših pesteh. Moj Sokolček stoji pri oknu nad njimi s kolom v roki, in naj se le gane kdo ali v okno pokuka — pa se ne gane nikdar več živ z mesta. Sedaj morava vzeti iz tvoje lovske zaloge dve dobri puški in dva samostrela *) in stopiti k oknu, katero je nad kriljcem v gorenjem nadstropju. Ako ukrenejo razbojniki ob zori napasti od te strani, treba jih odbiti! Sam si videl, kako zverino ubivam na lovu — menda tudi sovražnika dobro zadenem! Tako se prikrijemo z Božjo pomočjo, dokler ne pride pomoč!

— Delaj, kar hočeš! V vsem imej proste roke, Vasilij Nikitič! rekel je tiho bojar Kurljetjev in ustal, da bi izvršil dobre svete svojega nepričakovanega rešitelja.

Vsa Hlopkina druhal, katera je nenadoma po noči napadla pristavo bojara Kurljetjeva, se je naglo in ročno odkrižala bojarskih poslov. Dvoje beračev, na videz „ubogi popotniki“, prosili so še na predvečer prenočišča na bojarskem dvoru, upijanili del hlapcev z dvema steklenicama nekakega žganja z omamljajočim zelenjem, odpravili besne pse s cvrtniki — odprli vrata svojim roparskim

*) Armband.

bratom, drznim, krepkim mladičem, kateri so takoj vse hlapce povezali in zaprli v služabniške izbe. Kdor se je protivil, temu so grozili s kistenjem — in še predno je minila jedna ura, bila je že vsa pristava bojara Kurljetjeva v oblasti razbojnikov, kateri so povsod razstavili svoje straže in začeli gospodariti po bojarskih hramih, kletih in kaščah, kakor na svojih domih. Sam Hlopka, z dvema nadopolnima tovarišema, bi bil moral na znak izdajalca Sidorke zlezti v vežo, zadušiti bojara v počivalnici, polastiti se njegove blagajnice in odpreti vsej druhali duri, da bi šla v dvor, na belo kriljce.

A že so petelini v tretjič zapeli, že je minilo več nego jedno uro, odkar je splezal Hlopka s tovarišema v hišo, — a duri na kriljce se niso še odprle. Minila je še jedna ura — začelo se je dani — a o poglavarju in pomočnikih ni ne duha, ne sluha. . .

— Vidi se, da so ti vrage zlezli tam čez ušesa v zlato in segli čez lahte v bisere! mrmrali so razbojniki, potepaje se v kopah po dvorišču okolo hiše, ne da bi smeli kaj začeti brez glavarjevega povelja.

— Gotovo! Pohlepnili so po njem! Sedaj bi jih menda niti za ušesa ne potegnil od bojarske blagajnice.

— Kaj bratci? Ali bi ne bilo dobro pokukati, kaj delajo tam v bojarski hiši? Kako gospodarijo?

— Zakaj pa ne? Saj so še sedaj pri vežinem oknu postavljene vrvne lestvice. Gre naj, kdor je pogumnejši!

— Vanjka Sič je dober plezalec! Na katerokoli drevo hočeš ti spleza!

— Splezaj, Vanjka! Kaj bi čakal! No, splezaj! zakričala je druhal na visokega, korenjaškega mladčiča v raztrganem ovčnjaku s sekiro in kistenjem za pasom.

— Kaj bi se šalili! Pravega poslanika ste dobili!

— Splezaj, pravimo! Mi pojdemo pa za teboj! Saj te ne izdamo! Le splezaj! prigovarjala mu je druhal in približala se mu.

— Ah sitneži!.. No, pa pojdem! Kaj bodem pa videl — tega vam ne povem... Hočeš-nočeš, iti bode te morali sami!

In s tolpo kakih deset razbojnikov šel je k lestvicam, pljunil na dlan svojih rok in drzno začel plezati.

Jedva je vtaknil glavo v okence, kar nekdo gori grozno zakriči:

— Kako, da se predrznež, divjak, svoj umažani rilec utikati v bojarske hiše?

Vanjka je strašno zarijovel — in cmoknil na tla, kakor meh, z razkrojeno črepinjo. Razbojniki so se migom razkropili od lestvic na vse strani; niti v glavo ni padlo nikomur, da bi plezal za Vanjko.

— Tovariši! Nič dobrega ne kaže! V hiši je menda kak hlapec? pogovarjali so se razbojniki.

— Kdo bi bil drugi v njej, kakor stari bojar in dekle. Saj je Sidorka pravil, da po noči ostane v hiši samo on in bojar! . . .

— Kdo bi pa bil Vanjki glavo presekal?

— Bog ve? morda pa sam Hlopka — ker je splezal brez dovoljenja!

— Če prav! Mi pojdemo pa kar čez kriljce. Krepko, tovariši, naravnost tja na kriljce, — ulomimo vrata! Privlečimo bruna, kako brv, in razdrobimo vse! Glej ga no, starega peklenškega glavarja! ti gvamp požrešni, ti! Vse bi rad s svojo roko pograbil! Ne, motiš se! Le udarimo!

In zbrali so se razbojniki v trumo ter s krikom šli proti kriljcu. Predno so pa prišli po dvoru h kriljcu, odprli sta se dve okenci v gornjem nadstropju bojarove hiše, iz nju sta se pokadila dva siva oblačka, dva strela sta nakrát zagromela, in dvoje razbojnikov zvalilo se je s skokom na sneg in pobarvalo ga z rdečo krvjo.

Tolpa je odnesla pete in zopet se je združila v posvetovanje na drugem koncu dvorišča.

— E - e bratci! Taka je stvar! To pomeni, da nas je Sidorka izdal! Našega glavarja je zvabil v past! Kaj pa sedaj!?

— Kaj neki! dejali so najdrznejši v krdelu, — ničesar drugega, kakor zapaliti vso pristavo! Napravimo gromado, pomaknemo jo k hiši in užge-

mo tako luč, da se nas bo še dolgo spominjal bojar Kurljetjev!

Rečeno - storjeno. Pohiteli so čez dvorišče, razšli se po hlevih, senikih in steljnikih, privlekli na dvorišče velike naročaje slame in prav zraven hiše napravili ogenj na treh krajih. Svetlo je zagorel ogenj, pokali so okolo hiše navaljeni kupi suhljadi in slame, kopice dima so se valile... Grozen krik se je razlegal v hiši... Radosten in zloben vik bil je odgovor razbojnikov.

A kaj pa to? Od daleč slišijo se po cesti k pristavi zvončki, glasen krik, konjska kopita... Sneg se kadi pod sanmi, razkopava ga divje dirjanje dvajset trojk, katere na vso sapo priganjajo proti Kurljetjevi pristavi k rešitvi bojara sosedni plemiči in bojarski sinovi, ki so se zbrali na poklic Vasilija Nikitiča, kateri je še na predvečer razposlal svoje hlapce po soseski. In sedaj se peljejo proti pristavi; sedaj skačejo s sanij oboroženi možje in s krikom trumoma skačejo na dvorišče čez vrt, čez ograjo, čez črn polomljen plot.

— Obkolili so nas! Bežimo! Raztresimo se! Živi jim ne smemo priti v roke! kričali so razbojniki in razpršili se na vse strani.

— Ubij jih! Ne prizanašaj! kričali so jim nasproti plemiči s svojimi hlapci in s sulicami, s puškami v rokah drvili od vsed stranij na razbojnike.

Dočim so jedni gasili ogenj, so drugi bili in vezali razbojnike. Krik, stok, psovanje, streljanje, pokanje in žvenketanje orožja — vse se je združilo za nekoliko trenutkov v splošen hrum in šum v splošnem obupnem klanju.

VI.

Drugi dan, na božični praznik, bil je bojar Kurljetjev pri župnijski maši, kakih šest vrst od pristave, povabil k sebi svečenika in druge duhovnike na častni bojarski obed in prosil ga, da bi imel v njegovi hiši zahvalno molitev in poškopil vse poslopje z blagoslovljeno vodo, ker ga je Bog rešil velike nevarnosti.

Na ta obed in na to molitev povabil je bojar tudi vse one sosedne plemiče, kateri so ga rešili neizogibnega pogina. Ko so duhovniki odpeli molitev in vsi gosti stopili za gospodarjem v obednico, prijel je bojar Kurljetjev Vasilija Nikitiča za roko, vedel ga na sredo obednice in poklonil se mu pred vsemi do tal.

Vasilij Nikitič je ostrmel, onesvestil se in tako oslabel, da starčka niti vzdigniti ni mogel. Priskočili so drugi plemiči, prijeli bojara pod roke; a ni hotel ustati.

— Ne, prijatelji, trikrat moram se mu pokloniti do nog! Predrznil sem se ponašati pred njim s svojim rodом, razžalil sem ga brez uzroka, —

kakó mi je pa on vse to poplačal! Nočem ti ostati na dolgu, dragi sosed! Zato te prosim ponižno, trikrat klanjaje se ti do tal, sprejmi od mene v spomin dar, kateri ti darujem od srca...

— Bojar, rekel je goreče Vasilij Nikitič, — saj veš, da ne hrepenim po darovih!

— Lažeš! tega daru pač ne zavržeš!

— In bojar je glasno plosknil z rokama...

Vrata sosedne sobe so se odprla, in stara varuška privedla je iz nje Natalijo Feodorovno v beli sukneni obleki pod gostim pajčolanom.

— To je moj dar ob današnjem velikem prazniku! rekel je bojar in pokazal Vasiliju na Natalijo. — Oče Semen, blagoslovi mojo hčer, predno nam prinesó obed... Drage volje jo izročim bojarskemu sinu Vasiliju Tretjaku-Mihajlovu. Razvidel sem, da je on jednak po svojem sreč vsakemu, tudi najimenitnejšemu bojarskemu rodu na časti in na stanu!

Vasilij Nikitič, katerega je sreča kar zmešala, skočil je poljubovat roke svojemu bodočemu tastu, a ta mu ni pustil in krepko, krepko objel ga.

— Danes je pa res praznik! govorili so okrog sosedni plemiči, in čista, vzvišena radost jim je polnila srce z istinito praznično toploto in lučjo.

Já jsem Slovan.

Já jsem Slovan s duší, s tělem,
to vyznávám v světě celém,
pýchu tu mé srdce zná;
bratrů mám, co jaro květů!
Ať je světů co chce světů:
Slovan všude bratry má.

Plujte Labem ku severu,
kdež je země v pološeru,
Balt kde vlny pozvedá:
bratrů tam, co jaro květů!
Ať je světů co chce světů:
Slovan tam své bratry má.

Proto hlásám v světě celém,
že jsem Slovan s duší s tělem,
pýchu tu, že srdce zná;
bratrů mám, co jaro květů,
ať je světů co chce světů:
Slovan všude bratry má.

A, a,	А, а,	N, n,	Н, н,
B, b,	Б, б,	O, o,	О, о,
C, c,	Ц, ц,	P, p,	П, п,
Č, č,	Ч, ч,	R, r,	Р, р,
D, d,	Д, д,	S, s,	С, с,
E, e,	Е, е,	Š, š,	Ш, ш,
F, f,	Ф, ф,	T, t,	Т, т,
G, g,	Г, г,	U, u,	У, у,
H, h,	Х, х,	V, v,	В, в,
I, i,	И, и,	Z, z,	З, з,
J, j,	Ј, ј,	Ž, ž,	Ж, ж,
K, k,	К, к,		Lj lj Љ љ
L, l,	Л, л,		Nj nj Њ њ
M, m,	М, м,		Šč šč ШЧ шч

Pešem obsojencev.¹⁾

(Ruski zl. Nekrasov.)

Товарши, нај звенé лопате,
Замán нам семкај не велé,
Заман насул Бог руде злате
Ни в њедра матере земљé.

Дбклер јих кај, мочи́ ле трати,
Не штеди рок, не бој се мук;
Ко Русија на обогáти
Захвали вестно наш се — внук.

О делу тежкем ни замуднем
Нај лије пот ко пото́к з нас,
Нај змрзне на телесу труднем,
Ко се починемо за час.

Нај ту гладу ни жеје мремо,
Нај мраз претреса нас резáк,
Сај камен²⁾, ки га тлом отмемо,
По году вендар нјеј³⁾ је всáк!

Preložil Ivan Vesel-Vesnin.

1.) t. j. obsojencev v rudnike.

2.) t. j. kos rude

3.) t. j. Rusiji.

Vsa pesem je rezko sarkastična.

OSVETA.

Povest o razmerah v človeški družbi XV. stoletja.

Češki spisal Dragotin Sabina.

Poslovenil

Radoslav Knaflič.

Stric Martinek.

Obrazek s Slovaškega.

Češki spisala Gabrijela Preissová.

Poslovenil

† **FRAN GESTRIN**

1659

№1950/3461

Osveta ali maščevanje

V gorah se še ni danilo. Po nižjih vaséh so petelini jedva naznanjali bližajoče se jutro. Le danica je, prikazavši se izza temnih gozdov, naznanjala s svojimi žarki nebeško jutro enako nâdam, ki prodirajo temo človeških potov po zemeljskem groblju. Jutranja hladna sapa je pihljala rahlo po bôrih, šuméc med vejami široke lipe sredi širnega gaja. Rosne kapljice so kot srebrni biseri trepetale na bujni travi, ki šumi pod nogami mladega, proti lipi hitečega mladeniča, a cvetlice, polomljene ž njegovimi koraki, kažejo sled njegovih stopinj. Dospevši do lipe se ustavi, kajti zdi se mu, da ga kliče nežni ženski glas. Ozré se in res zagleda belo, naglimi koraki proti sebi hitečo postavo,

„Kličeš li mene, Vela?“ se oglasi zatajenim glasom mladenič.

„Dâ, kličem te, Gârina, počakaj malo!“ zavrne

ga deklica, ter se mu utrujena po naglem begu vrže v naročje. „Samo danes ostani pri nas, Gárina!“ mu pravi, „zlá slutnja, grozen sèn, dà, žalostni spomini na današnji dan, ki je bil za našo rodovino vselej usoden, me ženejo za teboj. Moram te zadržati. Preloži svojo pot na jutri, kajti ni dobro, skušati neprijazne usode!“

„A kaj te napada?“ reče mladenič s posmehom. „Kakšna nezgoda me pač more zadeti? Saj sem te že sinoči na razstanku zagotavljal, da mi ne grozi nikaka nevarnost!“

„Oh, Gárina, ti ne veš, kaj se lahko zgodi! Kedaj pa je bilo človeškemu očesu dovoljeno, gledati v prihodnjost? Ali nas ne zadeva nesreča, kakor nepričakovani blisek z jasnega neba? Veruj mi, da ni zamán moja slutnja, le pomisli na današnji dan, saj je že od davna zaznamenan z nesrečo našega rodù!“

„Ne boj se, golobica! Blisek in upor se odrazi na mojih močnih prsah. Noben ropar se ti ne približa, a ko bi se tudi osmelil tebe nasilno dotakniti se, ali nisem jaz oborožen z odločnostjo in močjo za maščevanje? Glej, ta nož je dovolj svetel, da odstrašim protivnika, dosti oster, da prebodem neplemenito srce njegovo! Za razžaljenje in krivico, storjeno komurkoli našincev, pade njegova glava, a njegovo telo vržem jastrebom. Torej se ne boj, draga Vela; na Gárino si nikdo ne upa!“

Deva se pritisne k prsom odločnega ljubljenca,

ki jo objame s svojimi jakimi rokami ter jo poljubi na čelo vročim poljubom. Njuna obraza gorita v strastnem objemu, kajti združila sta se dva prosto plapolajoča plamena.

„Ko bi ne bil baš današnji dan, ne vem, zakaj bi te zadržavala. A v ta dan je umrla hude smrti moja mati; spómni se, da je tudi baš v ta dan človeška sodrga kamnjala mojega očeta kot čarodejnika ter ga vrgla v Vltavo!“

„Veš li, kdo ti je dal mater odpraviti?“

„Ne vem; menda pač zla usoda, preganjajoča že od nekdanj naš nesrečni rod!“

„Nikoli! H.... ski sodnik, ta sam, ki se zdaj sili nam biti na skrivnem prijazen; morda ga teži vest minulih grehov, ali pa se mi dobrika iz kakih drugih uzrokov, tega ne vem.“

„Za Boga!.... a ti odhajaš prav danes k njemu?“

„Pusti me, bojazno dekle! Nesreča naših očetov se mi mora nagraditi s srečo. Stari Borov, tvoj ded, ki je najjasnejše videči vedež našega plemena, bi me bil gotovo zadržaval, ko bi se bilo danes res česa bati. Pogledj zvezde!.... naznanjajo mi srečo! Ali glej, že se začenja svitati. Bodi zdrava, Vela moja! Tretjo noč me pričakuj pri lipi. Upam, da se vrnem bogatejši, nego li odhajam, torej proč.... proti vzhodu!“

Še jedenkrat privine k prsom ljubljenko ter naglo izgine v jutranji megli. Vela pa se ne umiri.

Dolgo še zré za njim v jutranji mrak ter se vrne žalostna k svojim zadružnikom, ki so med skalami krog ognja sedé prepevali pesmi, ona pa se ne more udeležiti skupnega rajanja. Zlá slutnja jej teži nežno dušo, večkrat se jej utrne solza iz jasnih očij, ki porosi njen obraz ter se, kaneča niz lice, poizgubi v rosni travi, kakor utripajoča in pozabljena zvezda z nebeškega oboka.

Na vzhodu se dani. Vrhovi gorâ se žaré, kakor oddaljene svetiljke, a krošnje dreves se pokazujejo v prvi jutrani zarji. Že je spoznati jelena, bežečega čez gaj globoko v šumo, in divje golobe, poletavajoče iz gnezda.

K zamišljeni Veli pristopi Vit, sloveč goslar iz ciganskega plemena, znan po vseh čeških krajih in povsod dobro došel gost, ne samo râdi svoje umetnosti, temveč tudi râdi svojega mirnega vedenja, ki je klátežem kaj nenavadno. Bil je tih, skoro melanholičen človek. Visoka postava, rjavi obraz, kakor vran črni lasi, a pogled izpod gostih obrvij, kakor dve v mraku izhajajoči luni, značijo njegovo osebo.

„Kaj sí tako žalostna, lepa nevesta? Zimska noč ni žalostnejša od tvojega obraza! Niti ne prepevaš, niti ne plešeš, a vendar si bila prej najbistrejša srna med sestrami. Tvoje pesmi so priljubljene v vsi deželi, vsakdo me na potovanju povprašuje po tebi. Zakaj tudi zdaj ne poješ? Strune tvojega cimbalâ pokajo druga za drugo, a glasbilo

trohni nerabljeno pod drevesom. Odkod ta izprememba? Vela!“

„Glas moj nima več tako jasnega zvoka, kakor nekdanj; zato ne pojem. Ljudska prijaznost bi se mi izpremenila v posmeh. Da sem žalostna, praviš; mogoče, a nimam k temu pravega uzroka. Nekak mrak slabe volje polni mojo misel ter mi ne dovoljuje se veseliti. Nadejam se pač, da to dolgo ne bode trajalo. Hude sanje me često vznemirjajo, tudi današnja noč me je strašila s čudnimi prikaznimi.“

„Sama se jih lahko odkrižaš, lepa Vela; zdi se mi, da jih tudi sama vabiš. Hočeš se li razveseliti? Tedaj pojdi, hočem ti zagoslati šaljivo pesem, ti pa vzemi cimbele in sviraj z menoj. Obe ma bode pomagalo; kajti tudi meni ni za ples, le kedar s teboj sviram, se mi razveseli duša.“

„O nikoli! mož tvoje umetnosti pozna lepšo tolažbo nego li dekličjo družbo, a veruj mi — ne morem svirati, strune na cimbalu so vse potrgane.“

„Temu je pač lahko pomagati. Tukaj so strune!“ V mislih na te sem jih kupil v Pragi, upajoč, da jih od mene vsprejmeš!

„Zahvaljujem se ti, Vit“, reče Vela vsa iznenadena, „ali veruj mi, vendar ne morem igrati, vsaj danes ne morem. Tako mi je tesno,... le zagoslaj sam; samo prosim, ne pesmice za vse.... temveč samo za mene, ono pesmico, katero si sviral pod lipo v gaju ne vedoč, da te nekdo posluša.“

„In ti si mene poslušala?“ upraša Vit plamtečim obrazom.

„Čemu bi te ne poslušala? takrat so me zvoiki tvojih goslij najbolj zanimali.“

„Kakor mene tvoje petje, kadar v samoti poješ!“ —

Oba se zamislita. Čiganovo srce bije glasno, žareč pogled mu je uprt v deklji obraz; hoče nekaj reči, a beseda mu zastane na ustnicah. Vela pa premišljuje stojé in s povešenimi očmi. Domislivša se nečemu, pogleda proti vzhodu ter hoče oditi.

„O počakaj, Vela!“ reče cigan, prijemši jo za roko, „počakaj ter mi povej jedino besedo. Ljubiš li Gárino? Ali je on res tvoj ženin? Reci dekle, ter odloči nad dragim življenjem . . . . .!“

Iznova se zamisli, a po obrazu mu kane solza, prva solza iz očes cigana Vita.

„Če ljubim Gárino, uprašáš? — Dà, bolje nego mi je mogoče reči. Ljubim ga nad vse in želela bi si dvojnega življenja, z jednim bi se nje-mu darovala, a z drugim se zanj žrtvovala!“

Čiganova roka omahne in dekle ga zapusti osamljenega. Tu stoji ob bukev oprt mož težkih mislij, uglobljen v žalostne občutke. Niti usta niti oko ne izdajata svetu njegovega zavrženja, vendar se mu v obrazu in vedenju ne dá popolnoma zatajiti tajna boleost. Jutranji vetrič se poigrava ž njegovimi črnimi kodri; goste drevesne veje šepetajo

skrivnostno nad njim, a škrjanček baš končuje svojo juterno molitev. — Vit se ne zmeni za ničesar; konečno prime za gosli, njihovi zvoki se mešajo žalostno v jutranjem rajanju narave. Strune doné zdaj nežno, kakor da se hočejo s šepetanjem vejic združiti v jeden glas, zdaj žalostno, kakor vzdih majnikovih vetrov, ki bučé skozi borov gaj in zopet svirajo občutljivo in tiho, kakor šum valčkov na tihem jezeru, na katerem se dotikajo s svojimi peruti plavajoči labudi njegove površine. Zdaj se zopet vrsté močnejši zvoki strun, vedno jače in silnejše odmevajo med pečinami in skalami, odmevajo vedno dalje in dalje, prodirajoč kakor silna struja nagle reke gozdno temoto, dokler se v globini gozda umirajoč ne poizgubé.

Cigani pri ognju in plesu utihnejo ter nemo poslušajo njegovo divno goslanje. Vela pa gleda, po strani stoječ, proti vzhodu.

* * *

Nikdar se ni po deželah češke krone potikalo toliko ciganov kakor v sredini petnajstega stoletja. Takrat so se te podivjane čete nahajale raztresene po vseh krajih. Njihovo, nestalno in klatežno življenje, moč čarobnosti, copernij in vraž, katero jim je v teh časih skoro vsakdo pripisoval, kakor tudi domnevani dar vedeževanja, ki je posebno na prosto ljudstvo mogočno uplivalo, vse to je dajalo povoda različnim dogodbam in povestim o njih, kakor tudi različnemu mnenju med ljudstvom. Mnogi so

se jih bali ter jih sovražili, mnogi so jih pa tudi prijazno vsprejemali in jih celó vabili. Mnogi so jih sicer zametovali, a skrivoma so vendar verovali v njihovo vedeževanje. Mnogi so jim bili le na videz naklonjeni, hoteč se naučiti njihovega jezika, preučiti njihov značaj in skrivnosti, a vse zamán! — Cesarski uradi pa so te neredne in brezzakone klateže vedno dobro opazovali in jih preganjali; kajti njihovo prosto mišljenje, da se sme tuji imetek prisvojiti, t. j. njihova prirojena naklonjenost do kradeži je bila obče znana. Za teh časov je bilo vešenje in palenje ciganov na gromadi, kakor čarodejnikov, roparjev in zločincev sploh nekaj vsakdanjega in navadnega.

Posebno pozornost je vzbujal takrat cigan Borov s svojimi zadružniki v severozahodni Češki. Borov, sedemdesetletni starec, glava mnogih ciganskih rodbin, je slul za nezmotljivega vedeža in znamenitega čarodejnika. Vsakdo se ga je bal, a vendar so dohajali k njemu ljudje po več milj daleč, da bi jim z dlani prorokoval. Vela, unuka njegova, je bila po vseh krajih rãdi svojega milega petja na glasu. Še celo visokorodna gospoda se ni sramovala vabiti črmljeno hčer klateževo na svoje gradove, jo gostom predstavljati, poslušati njene čarobne pesmi, katere je vedno spremljala s cimballi, in jo bogato obdarovati. Najbolj sloveč in jako priljubljen med vsemi spremljevalci starega Borova je bil cigan Vit radi svojega divnega goslanja; na-

zivali so ga povsod „črni Vit“. Kjer se je pokazal on s svojimi gosli, onde so onemela vsa druga glasbila in dogodilo se je mnogokrat, da so pri njegovem prihodu kmetje in drugi gostje v gostilni udomačene in imenitne godce, ki niso bili ciganskega plemena, temveč so, smatrajoč svojo umetnost za pošteno in izdatno obrt, potovali od vasi do vasi, jih izgnali iz gostilne, ako se niso dobrovoljno umaknili priljubljenemu ciganu.

Vit pa, za take neljube dogodke nedolžen, je rad delil zaslužen plačo z izgnanci. Ta nesebičnost mu je pridobila pri znancih in neznancih toliko veljavo, da ni bilo človeka, ki bi ga sovražil, tudi med njegovimi sodružnimi cigani ne. V obče se je dozdeval biti ponosen, kar se je dalo sklepati iz tega, da je malo govoril ter se ni udeleževal veselice. Ali je pod njegovim hladnim obrazom krožila mrzla ali vroča kri, se ni dalo drugače razsoditi, kakor v samoti, ko je iz svojih strun vabil in izvijal skrivnostne, od drugih ljudij neslišane zvoke. Svojim tovarišem je često sviral pri plesu, san pa ni nikdar plesal. Ko je med njimi veselost prikipela do vrha, dosegnivši skoro stopnjo zdivjanosti, a Vit je med njimi stoječ drgal z lokom po goslih z levo nogo ob tla udarajoč, tedaj se je zdelo, kot bi mu zli duhovi iz strun poskakovali in dražili plesalce, ki so kakor obsedeni obletavali Vita, čarobnika divnih zvokov. On je pa med njimi z

naslonjeno glavo mirno stal, samo oči so se mu iskrile in usta so se mu držala na smeh.

V takih trenutkih se je tudi Vit čutil nadahnenega z drugim duhom; večkrat se je zasmel glasno, a ta smeh ni bil podoben smehu razveseljenih tovarišev.

Kot mladenič in tudi ne v poznejših letih se ni bližal svojim zadružnikom; nikomur ni razodeval svojih skrivnostij, k vsem se je jednako obnašal; bil je torej sam kakor sivi oblaček, ki se odtrga od drugih ter pluje samotno po azurovem obnebu. Vsem je bil brat, a nikomur prijatelj.

Gárina, živahen sin raztresenega rodu, se je pridružil k sodrugom starega Borova ter si pridobil kmalu naklonjenost vseh in nekoliko tudi zaupanja Vitovega. Bil je mladenič živega in veselega značaja. nenavadne odločnosti. S spretnostjo in močatostjo je daleč proslul. Njegov značaj se je kazal v vsem djanju; strast ga je prevladovala v ljubezni, kakor tudi v sovraštvu. Bil je pravi pravcati cigan, živo udan klatežnemu življenju, pravi ljubimec prostosti in veselja. Oče mu je bil v Pragi preminil strahovite smrti. Ulica, v kateri mu je oče prebival s svojimi tovariši v družbi židov ter ž njimi vodil ne baš pošteno trgovino, se še zdaj imenuje v židovskem delu Prage ciganska ulica. Pražki meščani so bili mnogokrat iznenadeni z velikimi tatvinami, konečno so po dolgem zasledovanju naleteli na roparsko cigansko

druhal, ki se je skrivala v židovskem delu mesta. Večino ciganov so potopili, povesili ali jih na gromadi spalili, ostale pa so izgnali ter tako konec storili njihovemu rokovnjaštvu. Tem povodom je izginila tudi Gárinova mati, ne da bi se kedaj kaj izvedelo o njej, a očeta mu je zadela smrt na gromadi. Gárinu je vzel torej Borov k sebi. Leta so hitro tekla. Med Gárinu in Velo je nastalo neko sporazumljenje; naklonjenost drug do drugega je rastla od dne do dne, ne da bi se temu ugovarjalo. Borov se je po onem dogodku oddaljil od Prage, kjer mu je vsak dan pretila nevarnost. Podá se na zapadno Češko, kjer se mu je zdelo dobro biti; kajti proti svoji navadi so se cigani onde dolgo časa mudili na enem kraju. Ondotnim prebivalcem ni bilo ljubo, da se jih niso mogli odkrižati, kajti ni minul niti dan, v katerem bi se med ljudstvom ne razglasila kaka vest o storjeni tatvini, ki je po pravici in krivici vsak kradež prištevalo ciganom.

Borov je bil sicer svojim podložnikom in tovarišem strogo prepovedal, dotikati se tujega imetka, a svobodnim klatežem ta prepoved ni ugajala ter se tudi niso ozirali na njo, kadarkoli se jim je nujala priložnost si česa prisvojiti.

Gárina se je malokdaj vzdržaval med svojeci. Nestalna njegova misel ga je poganjala zdaj sem zdaj tje, kakor so to nanese njegova svojevolja ali druge razmere življenja. Med vsemi združniki je

on najčešče hodil v Prago, kjer je po nasilni smrti svojega očeta z židi začeto tovarištvo nadaljeval ter ž njimi vsakovrstno tržil.

Prav takó ga je onega jutra neko opravilo gnalo, sicer ne v Prago, iz zádruge Borova in od ljubljene Vele. Po njegovem odhodu se Vela nikakor ni mogla umiriti ter je toliko časa moledovala na deda, da je privolil, podati se s svojimi cigani bliže mesteca H., kamor je odšel Garina, ter se onde naseeliti. Ciganom je bilo pač vsejedno, šatoriti tu ali tam; zató so brez odlašanja upregli svoja sloka in stara kljuseta h kolam ter so se že istega jutra podali proti mestecu.

* * *

Mračí se. Míroljubni prebivalci mesteca H..... zapirajo in zaklepajo prodajalnice in vrata svojih hiš; kajti v teh časih ni bilo varno, sedeti zvečer pri odprtih durih. Samo po gostilnah postaja živahnejše. Tujci in domačini se zabavajo v pogovorih. Med vseobčimi pritožbami na slabe in nevarne čase je slišati zdaj tu zdaj tam kako tolažilno besedo, da se prihodnjost mora zboljšati.

Nad mestecem se kupičijo temni oblaki. Veter žvižga med hišami, naznanjajoč viharno noč. Na nebu ni vide'ti niti jedne zvezde. Trda tema je in nikdo si ne upa hoditi po ulicah. Le jedna v plašč ogrnena oseba se plazi senci enako tesno kraj poslopij.

Največje in najlepše poslopje v vsem mestecu je sodnija, kjer stanuje sodnik z dvema pisarjema. V prvem nadstropju se nahajajo njihova stanovanja, v prizemlju pa je svetovalnica, sodnijski urad, mučilnice in zapori. V plašč ogrnena oseba se ustavi pri uhodu v sodnijo ter potrka na vrata. Spoznavši sodnik prišleca po trkanju, mu gre sam odpirat vrata. Kratko potem stopi v sodnikovo stanovanje.... cigan Gárina.

„Zakaj tako pozno, Gárina ?

„Hočete li, gospodíne, da se vam za dne prikažem tukaj ? To bi bila prava ! Ko bi mi ta plašč tako dobro ne pristojal, kakor da je moj, in če bi v njem vaša mestna sodrga moje telo ogrneno slutila, Bóga mi, da se nikoli več ne sestaneva !“

„Zakaj ?“

„Mar vam ni znana razburjenost in ogorčenost vaših občanov proti nam ubogim ciganom ? Kjerkoli sem pri gostilnah ali prodajalnicah prislušaval na duri, povsod so govorili samo o nas, kako bi katerega zasačili na nepravi poti in takoj se je škodoželjno naglašalo vešenje in palenje. Vidim, da je najskrajnejši čas, izginiti od tod !“

„Srečen pot !“ dodá sodnik s posmehom. „Prej mi pa povej, kako si izvršil najino pogodbo ? Prinašaš kaj ? — Ali te je volja, si še več denarja zaslužiti ?“

„To sem skupil za prodane stvari“, reče cigan, mošnje denarjev na mizo polagajoč. „Ničesar si nisem obdržal, prepuščam vam na voljo, dati mi moj delež. Tukaj le je pismeno potrdilo židovo za skupljeni denar“.

„Slabo si prodal!“ reče sodnik, preštevaje denar. „Tukaj lej si vzemi svoj delež!“

Garina skrije naglo pest srebrnjakov v žep.

„Kaj misliš, Garina, ali bi se dal najin namen izvesti?“

Cigan se lokavo nasmeje ter govori po kratkem premisleku polutihim glasom: „Ako mi jamčite, da me nič hudega ne zadene, če me pri delu zasačijo, to je, ako mi daste priliko, da pobegnem iz krempljev kriminala in mi dovolite polovico čistega dobička, tedaj hočem poskusiti, kar ste mi svetoval“.

„Imaš li pri sebi ključ od kapelice?“

„Kakor ste mi ga dali, tako ga hranim pri sebi; še dotaknil se ga nisem“.

„Dobro, torej obljubujem ti, kolikor možno pomagati, in dam ti polovico vsega dobička, a bodi oprezen!“

„Kaj pa, ko bi me kdo zasačil in bi me razburjeno ljudstvo hotelo na licu mesta obesiti — smem se li potem na vas sklicevati, da bi me brez vaše vednosti nič ne zadelo?“

„Bedak! nisem li jaz glavna oseba, more li sodrga koga brez mene kaznovati? Ne boj se!...

Ko bi me pa hotel izdati, izgovarjajoč se, da si ta kradež izvršil z mojim sporazumljenjem, tedaj ti bo koló mastilo tvojo gnjat, a telo ti požré ogenj! A upam, da ne pride tako daleč. Ti si hraber junak, Gárina! Že davno sem si želel, poznati smelega moža, moža tvoje odločnosti, da bi mu pokazal cesto k sreči. V tebi sem ga našel in upam, da se smeva drug na drugega zanašati“.

„Zahvaljujem se lepó!“ odgovori Garina z jedva zatajenim smehom. „Prepričan sem, da se drug o drugem ne bodeva varala. Jaz oskrbim, da ne pade na vas niti senca slutnje, da ste sodeležen tega, kar se zgodi; vi pa skrbite za mojo varnost“.

„Pojdeš torej danes?“

„Pojdem — odtod naravnost h kapeli“.

Sodnik pokima uljudno ter vzame svetiljko, kakor da hoče ciganu posvetiti k odhodu.

„Še jedno prošnjo imam, gospod sodnik!“ reče cigan, bliže pristopivši“.

„In ta je?“

„Dajte mi kaj pismenega, kak popotni list v roko. Ljudje me sicer v tej obleki ne poznajo, a vendar gledajo tako sumnjivo na mene, da sem v skrbéh. V veliko zadrego bi me spravilo uprašanje: kdo sem in za kakim poslom se vzdržujem zdaj tu zdaj tam“.

Sodnik dolgo premišljuje, kajti ni ga volja, izpolniti ciganu željo.

„Ako mi tega ne storite“, začne za trenutek Gárina nadaljevati, „potem sem prepričan, da z menoj nepošteno ravnate; skrbeti hočem torej, da si po možnosti sam pomagam“.

Pri teh besedah odgrne cigan plašč; po boku se mu zasveti za pasom zataknen nož, potegne ga ter se poigrava ž njim. Sodnik ga opazuje z bojazljivostjo, kajti prepričan je, da obravnava z odločnim človekom; ne upa se mu torej upirati in sicer tudi za to ne, ker je râdi njegovega prihoda svoje ljudi za ta večer odposlal iz hiše; ne mogel bi ga zategadel nikdo braniti pred ciganovim nasilstvom. Reče mu torej lokavo:

„Varaš se, da bi s teboj pokrito ravnal. Proti tvoji želji nimam ničesar ugovarjati. Uzrok mojemu odlašanju je le negotovost, kateri stan bi ti v potnem listu zapisal“.

„To je pač lahko, trgovec sem iz Prage.“

„Dà, dobro, storim kakor svetuješ, samo bodi oprezen, kajti gre za tvojo glavo, moja čast ali pa za obogačenje naju obeh na vse čase!“

Prisedši k mizi, napiše sodnik potni list.

„S tem listom ti je prosta pot, koderkoli pojdeš. Za dva meseca ga moraš zameniti z novim“, pravi sodnik, ko pritisne uradni pečat na list.

V zahvalo se Gárina nakloni ter pogleda bistro v oči sodnikove, a ta mu poda potni list neizpremenjenega obraza, kar cigana prepriča, da ga sodnik ni prevaril, napisavši mu morda kaj družega. Ker

ni znal brati, se ni mogel drugače prepričati o istinitosti.

„Imejte se dobro, gospod sodnik!“

„Na svidenje!“ doda sodnik s pomenljivim nasmehom. Njuna pogleda se srečata, a pomenita čisto kaj drugega, kakor kar sta se dogovorila, saj se sorodne duše razumevajo.

Jedva izstopi Gárina izza vrat sodnijskega poslopja, poskakujè veselja po ulici ter razodeva z glasnim smehom svojo divjo radost, da se mu je že zdavna namišljena zvijača tako lepo posrečila.

„Čakaj, ti se še spomniš na mene!“ govori sam pri sebi. „Misliš, da je cigan tako bedak, da bi se zanašal na tvojo besedo? Hoj! na mene si prepozno zadel! Ti si nam že mnogo škodoval; zató si ne prištevam v greh, če te uporabim za delo!“ — S temi besedami prekorači ulico ter pohiti kolikor mogoče naglo po stranski ulici na konec mesteca v neznatno gostilno, kjer se niti trenutka ne ustavi, temveč privede iz hleva svojega konja; zajahavši ga, izgine naglim skokom po bliskovo v nočni temi.

Temna noč podpira tajno ježo ciganovo, a kdor bi ga videl dirjajočega po ravnini, z visoko plapolajočim plaščem v vetru, smatra! bi ga za čarodejnika ali pa zlodeja ter bi se prestrašen prekrižal.

Pol ure za mestom blizu tam, kjer se deli cesta, se belí lepa kapela. V pravo se razteza ne-

pregledna šuma, v levo vodi ozka steza h kapeli. Prav na razpotju stoji bukev. Ustavivši se, skoči Gárina raz konja: gledajočemu na kapelo se mu zdi, da se onde po belih stenah premikajo črne sence.

„Kdo je neki tam?“ zašepeta tiho. „Morda hoče kdo paberkovati? Hoj dečko, prepozno si prišel! Karkoli je imelo kaj cene, vse sem učeraj že jaz pobral. A morda je zvití sodnik že koga družega poslal po svojo polovico deleža? Zamán ti je trud, gospodine! Imam že vse jaz!“

Pripognivši se k zemlji, začne pod bukvo zemljo naglo razbrskavati ter izvleče majhno a težko škatljo, katero priveže pred sé na sedlo. Zdi se mu, da postaja pri kapeli živahnejše. Glej, več bakelj prižigajo onde, a z druge strani se vidi množstvo ljudij, ki pričnó z razburjenostjo in krikom naznanjati, da se je dogodilo nekaj nenavadnega.

„Oho! torej je res tako?! Torej sí dobro zadel, Gárina!“

Skokom zajaha konja ter zažene ključ od kapele daleč od sebe v črno gozdno jelovino.

Ko se to godí, sedi sodnik v razsvetljeni sobi, preštevajoč denarje. Njegova težka misel se olehči pri pogledu na svetlo zlato in srebro, ležeče na mizi pred njim, a vendar se ne more popolnoma iznebiti vznemirjajočih mislij. Le kdor še ni nikdar imel opraviti z dragocenostimi, se more upirati njihovi čarobni moči, ki inače človeka omami, vzbujajoč v njem različne strasti. Sodnik je pozabil

takoj na skrbi življenja, na dolžnosti svojega poklica, da celó na svojo vest. Njegove oči se potapljajo v morju zlatega leska. Popolnoma je skrit pred svetom: zato ni mislil na drugo, kakor na blaženost v objetju svojega zlata. Na uprašanje pa, odkod ga je dobil, s kakimi grehi so te dragočnosti oskrunjene? ki so se mu hotele zdaj in zdaj vzbujati, ni imei časa odgovarjati. Še le, ko je svoj zaklad spravil v škatljo ter, vzdignivsi od tal desko skril ga pod njo; še le potem, ko se mu pred očmi ne blesti zlato, ga iznenadijo vsakovrstne neprijetne misli in nemirne slutnje. Negotovost, ali bo pač zviti cigan molčal, ali ga morda prevari ali celó izda, ga je popolnoma vzdramila iz domnevanega blaženstva. V prsih mu postane težko. Zdaj še le spozna za potrebno, cigana storiti neškodljivega ter ga brez hrupa in naglo spraviti s pota. Spozna dobro grozečo mu nevarnost. On je sicer iskal zvitega, a našel je ob jednem tudi smelega, k vsemu odločnega človeka, kateri bi mu lahko mahom vse namere prekrižal, kadar bi ga ne bila več volja ga podpirati.

Takih mislij se vleže sodnik na posteljo, a zaspi še le pozno — o polnoči.

* * *

Pod gričem, zasajenim z mladimi hojami, počivajo kraj gozda cigani v brezskrbnem miru. Poslednji žarki zahajajočega solnca zlatijo vršiče

dreves, petje gozdnih ptic se razlega kakor uspa-
vanka dremajočim klatežem. Malo više je grič z
bujno travo porasel, odkoder je videti po širni
krajini tja daleč do čeških gor, ki so se že odeli z
večernim mrakom. Na štoru, z mahom poraslem,
sedi zamišljena ciganka, upirajoča svoj pogled v
motno daljavo. V naročju jej leži cimbal sicer z
napetimi strunami, a nem, kakor da bi pričakoval
vzbujenja od nežne roke umetnice; samo vetrček
se igraje dotika strun, a z drevesa padli list
zabrenka lahko po njih; a to so bili le slabi zvoki,
takošni, kakoršni nam zasnivajo le v snu, ki so
podobni senci resničnih zvokov. Takó drema in
sanja tudi človeško srcé, dokler ga ne zaloti resnobna
resničnost življenja!

„Čemu vedno takó sama in v globoke misli
zatopljena?“ ogласi se zraven nje možki glas.

Vela se presenečena ozré. Rdečica jo oblije,
zagledavši pred seboj Vita, ki jo žalosten gleda.

„Ti si se me zbala, Vela?! Zakaj? Ali ti je
nevoljno biti blizu mene? Nočem te dalje nadle-
govati, zapustiti hočem prijatelje, morda jih najdem
drugod, ki jih zdaj zaman iščem!“

„Odpusti mi!“ reče dekle, podavajoč mu ro-
ko, „ako te večkrat moje hladno obnašanje žali, a
vedi, da temu ni kriva niti moja volja, niti srcé.
Ti si mi najmilejši prijatelj vseh našincev, k niko-
mur nimam toliko zaupanja. So pa misli in občutki,
kojih moč premaga in naveže na se vsega člo-

veka. Znabiti si tudi ti kedaj že kaj takega očutil?!"

„Da očutil sem — in vedno čutim. Da bi se torej vsemu izognil, ter se povrnil v se, pojdem v širni svet — daleč od tod, kjer se mi bode lepše godilo!“

„Kaj? ti nas hočeš zapustiti, Vit? Kdo nas te je razžalil? Ostani pri nas! Ti in Gárina sta trdni ščit naše zádruge. Kaj bi postalo iz nas brez vaju?“

„To, kar ste zdaj . . . . namreč od jesenskega vetra gnano listje po zemeljskih potih, veja košatega drevesa, zlomljena in zagnana v hudi burji v puščavo, kjer mora poginiti. — Kar se tiče uzroka, radi katerega hočem oditi, bodi zagotovljena, da mi ni nikdo niti z besedico kaj žalega storil. So pa na svetu moči, katere ne morejo skupaj ostati, kakor ne tema in svetloba, z izginom jedne nastane druga. A čemú take neznatne zadeve obravnavati? Jaz odidem in nikdo me ne pogreši!“

„Misliš? O, ne sodi ne po hladnem obrazu, po svojevoljnih mislih! Vrhovi mnogih gorà so pokriti s snegom in ledom, a pod njimi vendar tli in plapolá ogenj!“

Poguben vsej okolici, kadar izbruhne“.

Ne vem zakaj poguben? Ali ne te ljubi stari oče Borov kot lastnega sina? Ali ti niso naklonjeni vsi bratje našega plemena? Ali ti ni dan dar umetno-

sti, kojega ti zavida gôspoda in podložniki cele dežele?“

„To me ne tolaži! Ko bi mi moje goslanje ne dajalo večje zabave, nego vsem onim, ki so ga deležni, ko bi v teh strunah ne počival mir in tolažba za moje razburjeno srce, veruj mi, že zdavna bi jih bil razdrobil ob hrastovo deblo, a kosce bi vrgel v vódino globočino, da bi ne bilo več sledú po njih, kakor ga morda kmalu za menoj ne bode! Kakšna je pač to za mene slava in čast?! . . . . „Igraj, sviraj nam, zabavaj in kratkočasi nas, cigan!“ Takó me namreč pozdravljajo. Zasviram li poskočno, poskakujejo kakor zdivjani, ter me utrujeni odpošljó. Zaslepljenci, beraško plačilo mečete ciganu, kakor svojim psom obrano kost! Zasviram li otožno, me pogledujejo, a ker ne umejo teh zvokov, odhajajo drug za drugim brez zahvale, brez umenja. Ostane li vendar kdo pri meni, je to gotovo nezadovoljen, nesrečen človek ali celó izgoj iz človeške družbe . . . . kakor jaz!“

„Ne umem, Vit, zakaj je ináče jasna tvoja misel takó zamračena. Nekaj te tare, kar bi rad udušil. To ni prav. Ali tudi svoji sestri — ako te smem po tolikih letih našega druženja takó imenovatí — ne zaupaš? Kaj te múči?“

Deklica ustane ter pristopi bliže k užaljjenemu možu. On vzame njeni roki med svoji, hoče govoriti, a pogledavši v daljavo, se zgane; kajti od severa sem se na nebu kupičijo črni oblaki, a glo-

boko v gorovju zagrmí grom, naznanjajoč na noč hudo uro.

Tudi Vela se zgane pogledavši na sever: „Dan je bil takó krasen, a noč bode tako viharna!“

„Glej deva, povsod je bilo jasno, a z jedne strani se nam bliža burja in proč je z večernim krasom! Prav tak je život najin, moj in tvoj. Uprašanje, katero ti v mene staviš, ti ga tudi jaz lahko podam, a tvoj odgovor bi bil menda tudi moj! Kaj te muči, Vela? . . . . Mene, mene muči ljubezen, vedi, zavržena ljubezen, ljubezen do tebe!“

In cigan se vrže k njenim nogam, roko jej pritisne na svoje vročo čelo ter kleči pred njo v tla uprtimi očmi. Ona pa ostane mirno stoječa, niti se ne gane, gleda proti vzhodu. Le lahko tresenje njene roke naznanja njen notranji nemir. Takó stoji mramornati kip boginje lepote pred gorečimi očmi umetnikovimi. Saj tudi on obožava njo v svoji gorečnosti, duša njegova objema njeno lepoto . . . . ona pa stoji hladna pred njim!

„Dekle, ti si jedino stvarjenje na svetu, kojemu se pokorava vse življenje svobodni cigan, — govôri, ali je v resnici zamán vsa moja náda, zamán vsa moja ljubezen?!“

„Zamán!“ odgovori Vela, izvinivša svojo roko iz njegovih. „Zaročena sem s Gárino z dušo in telesom!“

Zopet zabučí grom, a že bliže, veter potegne takó silno, da se pripogibajo drevesa. Počila je struna na Vitovih goslih!

„Vela! Vela!“ zakliče nekdo glasno tam doli. „Kje si? Pohiti za nami, da nas ne zaloti noč in burja! Skrijemo se pod obokanimi hódniki bele kapele!“

Spoznávši glas starega deda Borova, Vela takoj uboga ter naglo odide.

Črni Vit pa sede na zemljo, skrivši se med visoko travo, ostane tam dolgo ležeč kraj svojih goslij. Kdo pač more umeti njegove občutke? Kdo izraz njegovega pogleda? Črni oblaki se kupičijo nad njim in debele kaplje namakajo zemljo krog njega.

* * *

Močan ropot po vratih, krik ljudij in rožljanje verig vzbudí sodnika iz globokih temnih sanj. Zatrepete, a dolgo ne more razločiti, ali je ta ropot le nadaljevanje groznih prediger, ki so ga v spanju strašile, ali pa res kdo sili v hišo? Konečno sliši zaškripati, vrata skoči torej k oknu ter res zagleda pri razsvetljenih bakljah čudno oboroženo tolpo ljudij, ki se vali k uhodu. Za nekoliko trenutkov trkajo že na durih njegove sobe, a ko sodnik naglo opravljen prestrašeno odpre, ustopi pravni sluga s sodnijskimi hlapci, naznanjajoč, da so to noč ulovili starega cigana, katerega ljudstvo ime-

nuje Borov, z mlado ciganko Velo, njegovo unuko. Oba so ujeli pri beli kapeli, kjer sta se baje, kakor pravita, skrivala pred burjo. Bilo je baje tam še več ciganov, ki so storili strašen zločin, zločin vseh zločinov, in potem zbežali. Kapelico smo namreč našli nezaklenjeno, a srebrne in zlate dragocenosti, ki so krasile oltar in stene, so izginile. Ker je bila trda tema, ni bilo možno jih več uloviti. Ljudstvo, ki je na krik prihitelo, je ulovilo le ta dva, ostali pa so zbežali, da ni po njih ni duha ni sluha.

Sodnik obledi, kajti zdaj dobro vé, zakaj se gre; njegovimu je bilo pač mnogo na tem, kako bi to sodbo brez sumnje in škode izvršil. Za dolgo premišljevanje mu ni časa. Ukaže torej cigana in ciganko privedi v sodni urad.

Oba privedejo torej v urad pred sodnika.

Radovedna sodrga, ki je pribežala iz vsega mesta, dala se je težko vzdržati za durmi; vse se tare za uklenjencema, hoteč se udeležiti obsodbe zloglasnih ciganov. Deklica jadikuje, starec pa gleda mirno in hladno v tla; konečno jo hoče potolažiti. Vzdignivši glavo, uprè svoj pogled tako trdno in oestro v sodnika, da ga ta ne more vzdržati; povesi torej oči.

„Privedli ste me pred sodnika“, reče Borov za trenutek, „radi česa se mi je opravičevati? Ali je to pri vas hudodelstvo, če se zavržen cigan skriva pred burjo po hodnikih osamljene kapele?!“

Zdaj pristopi tožnik, navaden mož iz mesteca, ki pripoveduje na dolgo in široko, kako je te ljudi zasledil pri kapeli, ne verujoč jim, je ustopil v kapelo ter opazil, da je oropana; kako se je kolikor mogoče skrivaj po drugi strani vrnil v mesto ter onde raznesel vest o tatvini, kakò je potem oboženo ljudstvo od vseh strani obkrožilo kapelo ter ti dve osebi ujelo.

Preiskava in izpraševanje ni trajalo dolgo. Niti starcu niti deklici niso mogli ničesar dokazati; kajti bila sta v resnici nedolžna. Sodnik sklene torej na drug, v takratnih časih navaden a strašen način ju prisiliti; namigne namreč hlapcem, rekoč: „Odprite mučilnico!“ To povelje napolni ubogo Vela z grozo in strahom. Trese se po vsem životu, a kri v žilah se jej hoče zakrkniti. Čeprav je bilo cigankino telo načinom klatežnega življenja zelo utrjeno, vendar se njena misel takoj upira mučilnici, katera je bila v onih časih tako nečloveško urejena, da je morala ganiti tudi najbolj zakrknega trdovratneža. V silnem strahu se Vela pritisne k dedu, gledajoč ga prosečim očesom, a takoj jo siloma odtrgajo od starca ter jo odvedejo v mučilnico. Ljudstvo drvi za njo. Kdor pa je še ostal v sodnijski dvorani, moral je takoj na ukaz sodnikov izstopiti; tudi sodnijski hlapci morajo stopiti za vrata. Sam starec stoji nem in razburjenih mislij pred sodnikom.

„Ali veš, da kaznuje zákon s smrtjo na gro-
madi cerkveni kradež?“ jame govoriti sodnik stro-
gim glasom. „Nihče vas ne uide, a prej morate
vse svoje zaklade oddati sodnijskemu uradu, da se
nagradi izguba, katero ste po roparsko uzročili, a
ti moraš izdati, kje se vzdržujejo tvoji tovariši,
kdo ž njih ima ukradene reči in kje jih hrani. Ako
priznaš vse po pravici, ne okusiš mučilnice in ho-
čem z vsemi ravnati milostno ter vam ulehčim
poslednje ure vašega življenja!“

„Milostiv nam hočeš biti, gospod? Čemu to?
Bodi samo pravičen in prosti smo vseh kaznij.
Usmrtiti nas hočeš morda samo zató, da bi z nami
preminila za vedno tvoja hudodelstva! Z menoj
menda hočeš le zato milostno ravnati, da bi ne
izdal, kar vem o tebi! Glej mojo sivo glavo! Ni
omadeževana le z enim zločinom, kakor mi ga
pripisuješ, a naj trpim za druge, vem dobro za
koga! Ono deklico izpusti, ona je nedolžna, kakor
zvezda! Verjemi mi, da ni vedela niti o kapeli,
niti o njenih zakladih!“

„Aj, kdo more vam ciganom verjeti! Vaše
besede so sama laž in goljufija je vse vaše
dejanje!“

„Ako ne verjameš besedam, verjemi moji sivi
upogneni glavi; ne veruješ li ciganu, veruj pa
starcu, ki se bliža grobu. Gospod! Prvokrat kleči
cigan Borov pred človekom. Izpusti deklico, ne-
dolžna je, kakor jaz. Zahtevaš li žrtve, izberi si jo

v meni! Zamolčati hočem, karkoli vem. Plaziti se hočem v pričo mestne sodrge v prahu pred teboj ter priznati nestorjeno hudodelstvo, samo Velo izpusti!“

Klečè in k tlom sklonen čaka starec cigan in vedež sodnikovega odgovora.

„Ali si blazen?“ reče po kratkem premisleku, „ali sem mar jaz tukaj jedini gospod in sodnik? Velo so s teboj ulovili, torej mora tudi s teboj trpeti. Povej mi rajše o svojih zakladih, vem, da si bogat! Govóri, kje so dragocenosti iz kapele, a hitro in tiho, da nikdo ne sliši — in oba bodeta izpuščena brez škode in muke!“

„Gospod, jaz nisem ničesar vzel, niti nimam zakladov. Ubog sem ter hodim kot revni berač po svetu. Ne vem o nikakem bogastvu in ga tudi ne iščem, kaj bi tudi počel ž njim?“

„Čakaj, duša ciganska, ti mi ne uideš! Kje je Gárina, tvoj tovariš, ta največi lisjak na svetu? Kam se je podal? — Govóri! Ti veš zanj! Iz tvojih besed je spoznati, da veš za njegove uskoke!“

„Gospod, ne vem ničesar! Zamán me povprašuješ! Ne omadežuj se z nedolžno krvjo!“

„Ti me torej dražiš, da bi ravnal s teboj drugim načinom! Zgòdi se! Tu ni mesta prijazno prositi za priznanje, saj imamo sredstev, da tudi sive lopove spravimo na pravo pot, če bi tudi bili najtrdoglavnejši!“

Rekši, odpre sodnik duri; namignivši hlapcem jim ukaže privedi Velo, starca pa stražiti v predsobi.

Ko je ubogo dekcle zagledalo v podzemski kleti natveznico in druge mučilne stroje, je takoj vsa prestrašena izrekla, da hoče vse priznati, kar koli bode zahteval strogi sodnik. Muke se je torej rešila. Bledo kot steno in trepetajočo po vsem životu jo privedejo nazaj k sodniku.

Borov stoji v predsobi, kakor izven sebe, brez zavesti, ne dvigne niti očij, niti se ne zmeni za sodrgo, lajajočo nanj, nazivajoč ga čarodejnikom in načelnikom tolovajev; kajti prosto ljudstvo si je domišljalo cele tolpe ciganov tolovajev, a za poglavarja vseh je proglašalo starega Borova.

Čuj, zdaj pronikne skozi dvorano zdvojni krik! Vse utihne, nikdo si ne upa izpregovoriti, oči vseh se obrnejo k durim sodnikovim. Stari Borov dvigne glavo in bilo je videti, da se mu je obraz izpremenil v resne poteze. Še jeden krik! „To je Vela!“ Borov ne more obstati dalje. Zažene se k durim, a hlapci ga zgrabijo in ne pusté mu niti z mesta ganiti se; izpregovori torej k ljudstvu obupnim glasom: „Rešite deklico, ako imate v svojih prsih še človeško srce! Rešite jo, ona je nedolžna! Samo jaz sem kriv, ona ne vé o ničem! Ljudjé! Rešite jo; kajti ináče prekolnem vas in vaše otroke in moja osveta, moje maščevanje zadene vas vse!“

Ljudje se teh odločnih besed ustrašijo. Nekateri so se bali čarodejnika, drugim se je deklica

res usmilila, zató začnó zahtevati, da bi jo izpustili: „Izpústite jo! Izpústite jo!“ zazveni konečno jednoglasno po hodnikih in na dvorišču.

Sodnik odpré duri. Ko izvé, kaj zahtevajo, uvidi takoj, da stori najbolje, ako privoli občnemu zahtevanju. Izpusti torej deklico z dostavkom, da jo zapró v ječo. Starcu ukaže vstopiti v svojo sobo in duri zapreti. Borov stoji zopet sključen pred njim, v obrazu se mu bere prostovoljna pokora. Sodnik hodi po sobi gor in dol, konečno ga vpraša mirnim glasom:

„To dekle je tvoja vnuka?“

„Da, gospod, moja nesrečna vnuka!“

„More postati srečna! Meni ta deklica ugaja. Povej jej, da bi pri meni ostala. Tebe bode ubogala, ti si jedini njen zakon.“

„In pa.....?“

„Kaj pa? — Samo ó sebi se umeva, da te izpustim ter še ti oskrbim drugih ugodnostij in te preskrbim z vsem.“

A ko bi tega ne storil?“

„Ne storil?“ se začudi sodnik „torej ne storil, ko gre za tvojo in njeno smrt? — Premisli hitro, čarodejnika, hudodelca in poglavarja roparske zadruge čaka strašna smrt na gromadi!“

„Zakaj? Midva sva nedolžna, a vi nimate nikakih dokazov!“

„Tako? Ti hočeš zopet lagati? Govôri hitro! Storiš li, kar želim, ali ne storiš?“

„Ne storim, če mi tudi daš vsak ud telesa posebej paliti!“

Naglo vsplamti v sodniku jeza in že hoče poklicati hlapce da bi končal preiskavo. Ali cigan se vzravna junaško. Z močno roko zgrabi sodnika za rame ter mu ¹⁸nič pusti se niti z mesta ganiti. Na obrazu mu je brati neukročeno divjost, oči se mu svetijo, kakor risu, cela njegova postava se zdi zdaj večja, zdaj stoji pred sodnikom ne kot obsojenec, temveč kot maščevalec.

Sodnik trepeta.

„Stoj!“ zakliče cigan, „sedaj je vrsta na tebi! Dolgo sem molčal in na veke sem hotel molčati; tvoje obnašanje pa me sili drugače govoriti s teboj. Tam zunaj sem se priznal ljudem za krivega, smrt mi je torej neizogibna, a brez osvete, brez maščevanja ne umrem. Hudodelnik, ki ti obtežuje vest ne samo to zadnje, temveč tudi mnogo drugih prej storjenih hudodelstev, ki so se štele ubogim ciganom na rovaš, ti se ne smeš veseliti sadú svojih zločinov! Dana mi je moč, slutiti prihodnjost ter pregledati mnoge skrivnosti. V tem trenutku vidim množtvo ukradenih dragocenostij v tvoji sobi, na tem le mestu!“

Sodnik zatrepeta. Cigan pa se pripogne hladno k tlom, privzdigne desko, ter izvleče pod njo skrito škatljico. Kot krvoločni vampir se vrže sodnik na izdani zaklad, cigan pa sune v stran ter posiplje zlatnino in srebrnino na mizo, da je veselo zazvenelo.

Še jedenkrat se zaletí sodnik, a ne na cigana, temveč naravnost k durim, naglo jih odpre ter zakriči na hlapce, ki so na njegovo povelje takoj starcu usta zamašili, uklenili mu roke ter ga odpe-ljali v ječo.

„Tu na mizi je del po mestu ukradenih de-narjev“, reče sodnik razlagajoč ljudstvu, ki se je med tem v sobo trlo ter se čudilo kupčeku zlata in srebra. „Priznal je svojo tatvino, oddal mi je vse, karkoli je imel pri sebi skritega. Tudi druge stvari se po moji skrbi dobé nazaj. Ta tolovaj ni samo hūdodelnik, on je celó v zvezi z vragom. Vržite ga v najtemnejšo ječo! Živ ne sme več iz-pregovoriti! Hitimo za jutri pripraviti ljudem gle-dišče, s kakoršnim se že dolgo niso zabavali. Gro-zil nam je z osveto, naj torej zadene njega sa-mega! Sluge pravice! Idite ter pripravite zunaj na logu dve gromadi!“

Vse se je zgodilo, kakor je sodnik ukazal. Ljudstvo se na to razide, preklinjajoč cigane in čudeč se sodnikovemu ojstroumju, ki je umel brez mučenja iz cigana izvabiti priznanje ter mu celó izvabiti nekoliko ukradenih rečij. Svetiljke po ulicah so se jele ugašati, a kokoti so po dvoriščih na-znanjali bližajoče se jutro.

* * *

Že več dnij je kazala vsa krajina, zaodeta v puste megle, žalosten obraz. Močen veter žvižga

zdaj od te, zdaj od druge strani po ulicah mesta H. . . . . Dež lije neprestano iz prevlečenih oblakov takó, da je slišati samo šum vode in bučanje vetrov, prebivalci pa si ne upajo iz svojih hiš. Radi tega se je moralo palenje ciganovo in njegove unuke odložiti na nedoločen čas. Ni pa bilo noči, v kateri bi sodnik lepe ciganke v ječi ne obiskal, zamán jej prigovarjajoč, da bi se udala v njegovo voljo.

Šestega dne se nebo nekoliko zjasni. Videč sodnik, da mu je ves trud, deklico pridobiti, zamán, in bojéč se, da bi ga Gárina ne izdal, kajti zdaj je bil prepričan, ker se ni vrnil, da ga je prevaril, določi torej takoj, da se imata oba jetnika na deveti dan po njihovem ujetju sežgati.

Nastopila je zadnja noč njenega zapóra. Vela sedi v temnem kotu svoje ječe, solznimi očmi gleda na ozko okence, prepletено z gosto mrežo. Njene misli pa niso v ječi, temveč daleč, daleč zunaj v pusti šumi, v svobodi, med skalami, pečinami in pod šepetajočimi vejami dreves. Zgane se, okovi jej zarožljajo na rokah in nogah, kar jo vzbudi iz praznih lepih sanj ter jo opomni na kruto istino. Spomni se, da je to zadnja noč njenega življenja; smrt se jej pokaže pred oči z vso svojo grozo ter premaga vso njeno misel in moč. Takó mlada bi morala umreti! Sramotne smrti preminiti s sveta, kateri je le pred kratkim spoznala in ga začela ljubiti! Ni jej bilo mogče prenašati teh strašnih

občutkov. Dolgo je premišljevala, mnogo solz je pretočila, življenje in smrt sta se bojevala med seboj; konečno premaga življenje. Šaj jej je življenje jedini nenadomestljivi imetek in neprecenljiva jedina istina v struji zmot, blodnje, trpljenja in varanja. Premišljujoč vse to v poslednjih urah svojega življenja, želela si je še živeti ter sklene, pride li sodnik zopet, ne se mu več ustavljati. Globoko zamišljena se utopi v brezčutne sanje.

Po nebesnem oboku se poganjajo temne megle, kakor divje misli po glavi blodečih ljudij. Bledi obraz lune, skoro popolnoma v meglah skrite, je dajal le slabo svetlobo, katero oblaki večkrat popolnoma potemne. Vse mesto spi trdno spanje; nikjer ni luči, razun v sobi sodnikovej.

Bilo je okoli polnoči, ko se po strehah hiš plazi nekoliko človeku podobnih senc. Brzo kakor gadi, naglo kakor veverice se pomikajo s strehe na streho, konečno se spusti jedna črna senca po močni vrvi proti dvorišču sodišča ter obvisi pri okencu, za katerega mrežo je pričakovala ciganka svojo usodo.

„Vela! Ali spiš?“ se oglasi tihi in oprezni glas.

Deklica v ječi zatrepeče in se močno ustraši. V blede lunini polsvetlobi opazi zunaj mreže človeški obraz, a v temi ga ne more spoznati; samo dve svetli očesi se jej iskrite nasproti.

„Vela! Ali me slišiš!“ se ozove glas še jedenkrat.

„Kdo si in kaj hočeš, nočna prikazen?“ se oglasi deklica prestrašenim glasom.

„Ali me ne poznaš? Jaz sem Vit, prinašam ti upanje na osvobojenje.“

„Vit?“ „O nebesa! Kakó pa prideš sem? Kaj dela Gárina? Kje je?“

„Ne spominjaj se Gárine! Ta izdajalec je uzročil vse zlo, ki je zadelo tebe in Borova. Sram ga bodi! Zapustil nas je in niti ne vemo, kam se je dél. A zdaj ne smemo časa gubiti, on hiti naglo in s solnčnim vzhodom vaju popeljejo na morišče; glej, da takrat na potu izpregovoriš z dedom. Nekdo naših je našel ključ od kapele, vrženega na stezico med jelovino. Ključ je bil pri sodniku v shranilu. Naj ga torej Borov na morišču očitno upraša, kako je izginil iz njegovih rok, ter naj prosi za milost. Ako bode pa njegova prošnja zaman, tedaj naj spusti tega rudečega ptička v zrak, to bode znamenje, naj mu prijatelji pomagajo. Ljudje ga namreč smatrajo za čarodejnika, naj se torej jutri osvedočijo o njegovi moči. Nad sto ciganov se je sešlo iz vseh krajev, da bi vaju osvobodili. Kri in življenje postavimo za vaju. No, Vela, kakšno bode moje plačilo?“

Vela vzdihne globoko in molči. Kar se začujejo bližajoči se koraki. Črni Vit vrže naglo v robcu zavezanega ptička v ječo ter se spusti po vrvi na

tla. Prisloni se v senco k zidu, pričakujoč kaj bode. V desni roki drži nož, z levo pa se upre ob tla.

Bliža se sodnik z dvema hlapcema. Škrabljanje po strehah in stenah, ki je bilo sicer tiho in prav lahno, je vendar v tihi noči dospelo do njegovih ušes. Prehodi prvi in drugi dvor, vse tiho, nikjer ni ničesar opaziti. Nakrat se oglasi jeden hlapec, kažoč na črno senco zraven zidú in na dvoje iskrecih se očij.

„Tam nekaj čepí, morda je — Bog nas varuj — sam hudič iz pekla!“

„Ne bodi bedak!“ reče sodnik. „Pojdita za menoj!“

A zeló se prestrašijo, bližajoč se k zidu; kajti črna postava se dvigne, švigne kvišku ter spleza veverici enako po zidu na streho, kjer je izginila. Hlapca se prekrížata, sodnik pa gleda prestrašen za njo, a ničesar ni bilo več videti niti slišati.

* * *

Na razjasnenem obzorju se prikaže jutranja zarja, a predno so prvi žarki izhajajočega solnca pozlatili vrhove gorá, bili so prebivalci mesta H.... že vsi na nogah, pričakujoč sprevoda obeh obsojencev. Solnce vzhaja vedno više in težko pričakovani trenutek nastane. To vam je šumni sprevod! Ljudstvo se kar v celih tolpah vali iz mesta na log, kjer stojite druga poleg druge dve gromadi, zgrajeni iz mehkega lesa, obliti s smolo ter prepleteni s suhim

dračjem in šibjem, da bi toliko lože in lepše zagoreli v jasnem plamenu.

Bilo je krasno jutro. Vsa narava se veseli, ona se ne kaže deležno žalostne usode dveh nesrečnih ljudij. Ko privedó obsojenca na določeno mesto, ju ustavijo. Vela se ozira okrog, pričakujoč osvobojenja, a ničesar ne opazi. Krog po nasipih in celo po drevesih čaka vse polno radovednega ljudstva, zdi se, kot bi bil ves log in vse polje ž njim posejano. Vse mesto je ostalo prazno, le bolniki in majhni otroci prebivajo zdaj v njem, dà, tudi posli in družina je odšla na log, hoteč videti grozno gledišče. Morišče je stalo nekoliko na višini, odkoder se je videlo daleč okrog, z jedne strani se beli kapela, za njo pa se lesketa črni gozd, kakor da je poškopljen z dijamantovim dežjem. Sodnik zasede s starešinami in najodličnejšimi meščani nekoliko povišane sedeže takó, da ga je lahko vsakdo videl. Borov in Vela stojita sredi rabljev, starec se drži junaško in previdno, deklica pa se trese, njene oči iščejo z obupnimi pogledi rešiteljev med tolpami ljudij. Še jedenkrat se glasno oznani obsodba ciganov in že namigne sodnik rabljem, da naj ju odvedejo k gromadama, a tu sune Borov z nadčloveško močjo rablje od sebe, da pocepajo na zemljo. Pristopivši moškimi koraki pred sodnika, zahteva na strah vseh gromovitim glasom iz roke sodnikove ključ od oropane kapele.

„Ti si naju obsodil“, pravi razjarjen, „jaz pa nastopam zdaj kot tožnik, dolžeč te deležnosti te tatvine! Da pa dokažem resnico svoje tožbe, zahtevam od tebe očitno v pričo vseh starešin in prebivalcev mesta, da pokažeš ključ od kapele, ki je bil tebi izročen v shrambo. Ako se ne izkažeš, da ga imaš, tedaj je gotovo, da si ga sam hudodelnikom posodil!“

A nikdo ga noče poslušati. Osramočeni rablji že segajo s podvojeno gorečnostjo za njim, a zamán! Starec se obrne k ljudstvu, zagrmec: „Poslušajte me torej vi, nepodkupljeni sodniki!“

„Poslušajte ga!“ kličejo jedni. „Upalite ga!“ rjové drugi, a rablji ga zgrabijo, drugi pa jamejo gromadi podžigati. V tem vseobče razburjenem trenutku dvigne starček roko, rekoč: „Gorje vam!“ . . . . . A glej, iz širokega rokava mu izleti rudeči ptič, leteč naravnost k mestu. Vse gleda prestrašeno za njim, tudi rablji ustavijo za trenotek svoje delo. Ptič zleti nad mesto. A kaj je to? Po vseh strehah, ki so pokrite skoro s samimi deskami in slamo, se plazi vse črno ciganov z gorečimi bakljami v rokah ter hočejo, z velikim krikom zapaliti hiše in kočé.

Strašen krik nastane. „Gorí! gorí!“ se razlega obupno po celem logu, da odmeva daleč po gozdih, ljudje pa bežé preplašeni proti mestu. To je bil divji gon! Sodnik in njegovi prisedniki se ne morejo dolgo vspametovati, rablji vržejo svoje

baklje na gromado ter zbeže kakor obsedeni proti mestu branit svoje hiše in imetek. A v mesto ni mogel nikdo; kajti vsi uhodi so bili zasedeni z oboroženimi cigani, na čelu jim je črni Vit. Odločnim glasom jim zakliče: „Dokler ne pripeljete Borova in Vele, vas ne pustimo v mesto!“

„Izpustite ju!“ se razlega krik. Nekoliko ciganov, ki so planili v tej zbeganosti iz gozda, že vodijo starca in Velo proti gozdu. V tem trenutku pridirja iz gozda na hitrem vrancu cigan. V desnici se mu sveti nož, plašč vihra za njim v vetru, gologlav je, dolgi lasje mu obletavajo obraz in vrat.

„Gárina! Gárina!“ zakliče Vela ter pade omedlela v naročju vodečim jo ciganom.

Garina pa nima časa deklice niti pogledati, zaleti se kakor blisek na sodnika, zgrabi ga, vleče ga ter ga vrže z nenavadno močjo na gorečo gromado, obleka se mu vzame in kmalu izgine njegovo telo v plamenu vedno više plapolajoče gromade.

Ko so cigani na strehah videli, da sta Borov in Vela rešena, pogasé baklje ter odbeže v gozde, niti živ krst se jih ne upa zadržavati ali se jih celo dotakniti.

* * *

Za kratka se je ta dogodba z mnogimi izmišljenimi dodatki raznesla po vsej češki deželi. Ljudstvo, ki je prej cigane le sovražilo, jih je začelo zdaj preganjati. Oni pa se niso zaman podajali v nevarnost; iz goščav in skalnih brlogov se

po dnevnu niso kazali, le v noči so potovali proti Pragi, kjer so imeli pri ondotnih židih varna skrivališča. Vit je užival odslej veliko spoštovanje in dostojnost, kajti le po njegovem naporu se je uresničilo osvobojenje Borovo in Velino. On pa se ni za to kazal nič ošabnega ali častilakomnega. Obratno, odzdaj je ljubil še bolj samoto ter je postajal od dne do dne žalostnejšim. Vela mu je bila sicer udana kot sestra, a v njenem obnašanju je tičala vendar neka hladnost in zmernost, takó, da se mu je vedno bolj odtujevala, kolikor bolje se je on njej približeval. Vitovemu bistrovidu ni ostal njen notranji nemir dolgo skrit, ki je v navidezni zadovoljnosti, kakor črv izpodjedal dekliško srce; zapazil je njene zamán prikrivane žalostne občutke. O Garini ni bilo ne sluha ne duha. Po osvobojenju krivo obsojenih so se cigani razpršili po gozdih, največji del pa se je, kakor smo že omenili, podal proti Pragi. Med poslednjimi se je nahajal tudi Borov s svojimi zadružniki. Dospevši v glavno mesto so si poiskali znancev, sorodnikov in prijateljev med židi, katerim so v boljših časih dobro služili in bi jim še v prihodnje mogli služiti s ceno prodajo dragega, brez truda in troškov pridobljenega blaga.

Prva Borova skrb je bila, izvedeti kaj o Garini, a dolgo je bilo zaman njegovo poizvedovanje. Konečno izvé, kje tiči. Mladi cigan se je namreč, imajoč mnogo denarja, pridružil lahkoživcem ter je

živel tja v dan v igri in v zabavah v Pragi na takih krajih, kamor ni mogel vsakdo priti. Karkoli se je za teh časov v Pragi dogodilo, kar je rušilo očitni red in mir, vse se je pripisavalo Gárini in njegovim zloglasnim tovarišem, takó, da so začeli tudi uradi in redarji svojo pozornost obračati na te prostopašne mladeniče. Gárina je bil prvi živelj teh zadrug, a v kratkem je postal njihovim glavarjem. Na svoje bivše prijatelje je skoro popolnoma pozabil.

Borov ga naletí v temni nečisti sobi, koje stene in okna so zalepljena z raznovrstnimi papirji. Gárina sedi sredi svojih strganih tovarišev. To so mladeniči in možje obledelih lic; že njihov pogled nam naznanja, da so izgoji ali zavrženci. Na mizi se vrté kocke, zdi se, da vlada v tem društvu brezskrbna veselost.

Zagledavši Borova, se Garina nekoliko ustrašen zgane. Podavajoč mu čašo, ga povabi na igro in zabavo. Borov pa ne vsprejme vabila, temveč ga prosi, da bi ga za trenutek spremil, ali pa, da bi ga rajše zvečer obiskal med svojimi bivšimi tovariši v ciganski ulici, kjer se bode razpravljalo v tem, za cigane zeló nevarnem času nekaj važnega za vse cigansko pleme.

Ko zvečer Garina na dogovorjeno uro res vstopi med cigane, se mu čudno dozdeva, da ga vsi tako nenavadno hladno in preziravo vsprejmejo. Sredi prostrane sebe stoji Borov, zraven njega

pa Vela in Vit, ona gleda solzéch, on pa zamišljeno pred se. Krog njih stojé molché cigani. Zdi se mu tudi, da je pri njegovem ustupu nehal Borov govoriti.

„Dobro, da prihajaš!“ reče k prišlecu. „Razpravljamo baš o tebi. S svojimi vedenjem si dokazal, da ti je prijateljstvo do nas ugaslo; mi ti nočemo svobode omejiti, zato si izobčen iz naše zadruga. Prosto ti je, hodi kamor ti drago! Vezi, ki so nas vezale, ali ki bi nas v prihodnje še imele vezati, so za vedno pretrgane. Drži se novih svojih tovarišev, ki so ti milejši in dražji. Cigan je svoboden, a nikdar neplemenit! Ti si svoje najbližje tovariše spravil v nevarnost življenja, pusti vsi drugim skrb za osvobojenje in naš Vit je to delo srečno končal! Ti si se izneveril prijateljem in ljubici! Tebi obljubljeni nevesta postane še danes žena Vitova!“

Gárina stoji kakor okamenél in ne more izpregovoriti niti besedice. Za nekaj časa pa odgovori z razžaljivim glasom: „Ne uvidim potrebe izpričevati se v tej družbi za svoja djanja. Ali ste me pa na svojo korist pahnili iz svoje zadruga, naj razsodi prihodnost. Kar se pa Vele tiče, se ne ujemam z vami. Vela je moja po svoji volji in vaši obljubi, a žive nje nikomur ne prepuščam, temveč le mrtvo!“

Po teh besedah potegne izza pasa nož, a tudi v rokah dvajsetih ciganov se zasvetijo noži,

kakor da hočejo Borova in njegovo razsodbo kakor zakon čuvati. Videč Garina, da je od vseh zapuščen, zameži z očesom na Velo, katera mu z lahnim in tajnim kimanjem naznani, da je razumela znamenje ljubljencevo iz minulih časov. Gárina odide bres slovesa. A še istega večera, trenutek pred poroko, je Vela zginila ter se ni nikoli več vrnila. Ž njo je izginil iz Prage tudi Gárina, takó, da ni bilo več glasu o njem. Še le mnogo pozneje se je izvedelo, da se potika z Velo in drugimi svojimi tovarši po Ogerskej.

Črni Vit pa je vzal gosli pod pazduho in poslovivši se od svojih tovarišev in Borova je potoval osamljen od vasi do vasi, kažóč se s svojo umetnostjo. Glas o njem, kot o najbolj slovečem goslarju, se je med cigani še do dandanes ohranil. Sviral pa je vedno le na tri strune, četrte, ki mu je v loga počila, ni več nikoli napel.

Stric Martinek.

„To je tovarišev — na mojo vero, ni mi dolg čas....“, dejal je Martin in se z nasmehom ozrl na kosmatega Turka, ki je v tem hipu prihitel gledat dratarjevo delo. Mimo njega gledala ju je še od blizu kaka dvanajstotica vrabcev in od daleč golobje. Perutnina ni smela sem na vrt, od domačinov pa se ni nihče utegnil brigati za Martina.

Gospodar, premožen, postaren krčmar brez otrok, zgovoril se je z Martinom, da mu prepreže vso dolgo vinsko lopo za štiri goldinarje; dal je za to sam potrebne žgane žice, in pokazavši, kako široki morajo biti presledki, prihajal je samo jedenkrat na dan gledat, kako delo napreduje.

„To bi ti tudi žnal, kaj ne?“ nagovarjal ga je Martin dalje dobre volje. Turek pa je ostal tih; gledal je le pazljivo in kakor proseče dratarja, tako da se je Martina polotila sočutna misel. Zlezal je nalašč s sodca, kateri mu je bil za podstavec,

kedar je više prepletal, in stopivši h kolu, kjer je imel obešeno torbo, izvlekel je iz nje kos belega kruha.

„Tu imaš na....“ prinesel je Turku dar in ga položil pazljivo k njegovim nogam. Pes je povohal kruh, a vidno sit boljše jedi, — pustil ga je ležati.

„Vrag vzemi tvojo pasjo dušo, ti nečeš?“ razjezil se je Martin. „Še rad boš žrl drobtine tega kruha, zapomni si!...“

Pobral je rezanec in zdroбивši ga v prstih vrgel ga na gredico vrabcem. Na to se je lotil iznova dela, za Turka radi njegove pasje duše nalašč se ne brineč. A jeziti se danes ni mogel. Bil je že skoro gotov in veselil se je, da dobode lep denar. Lahko delo ga je itak o pomladnem času neobičajno veselilo.

Martin je prenočeval na dvorišču pod veliko, na vse štiri strani odprto vozarno, kjer mu je dal krčmar na izbero, hoče-li spati na zemlji, na slami ali na lojterskem vozu. Martin se je odločil po kratkem premišljevanju za višjo posteljo; nastlal si je ondu slame in poleg tega vzela še star konjski koc za odejo; jako je bil zadovoljen. Voz je stal na kraju in o tem času pred polunočjo obdival ga je mesec; Martinu se je zdelo vselej, kedar je zaspaval, da se s posteljo dviga.

Zjutraj ga je prebudil petelin. Dratar je zlezal zevaje doli in molil klečeč na tleh. Potem je pokrila kloubuk, obesil si torbo in brez suknje odšel

na vrt. V prvem hipu ga je preletaval vselej po obrazu in po prsih mraz, a za to se ni brigal.

V hiši je bilo še vse tiho, le petelin ni nehal peti in povsod so čivkale prebujajoče se tičice. Iz črnih, razoranih gredic se je dvigal par, nebo je bilo videti tudi še prevlečeno, — a Martin, človek prirode, čutil je že vendar bližino lepega, solnčnega dne.

Za nekaj časa, ko je že pridno delal, razgrnili so se v daljavi nad pogorjem ognjeni oblaki in solnce se je jelo dvigati nad svet.

Martin se ni utegnil vedno ozirati, a vendar je pogledal nehote učeraj še tako golo vejo razcvelih mareličnih cvetov, zelen na mejicah in ob potih je bila zopet znatnejša, — iz gredic pomolile so čez noč nekake kali....

Moč in pravica prirode ga je zanimala. Radi tega se je radoval čestokrat: da ima ubog človek prav take oči, kakor bogatinec. In živel je veselo dalje; imel je tudi svoje idejale, dasi ni imel od mladih nog sreče.

Martin je sirota. Zdaj se temu ni treba čuditi, — cveto mu že lasje in poprej ravna, gibka postava začenja se sklanjati, — a on je tudi neoženjen in nima nijednega sorodnika na svetu. Martina je vzgojil ded, materin oče. Bil je že star, gluhi, jedva da je mogel unuka priučiti vezanju in ga v štirinajstem letu s staro suktnjo a novo torbo in klobučkom odpraviti v svet.

Za leto dnij je prišel Martinek pogledat domov, ker se mu je tožilo; drugo leto zopet, a zdaj moral je za mnogo tednov ostati in streči dedu. Tri prihranjene goldinarje dal mu je na pogreb.

Potem Martin ni imel v Lupenkah nikakega sorodstva, tudi dedščine nikake, a prihajal je, pravijo, vendar domov vsak Božič, saj se ni po njegovih mislih nikjer na vsem svetu tako resnično in ljubeznivo praznovalo rojstvo Kristovo, kakor v lupenski cerkvi; baš najčistejši in najbolj lesketajoči kos neba razprostrl se je vselej nad njegovo vasico; dalje naprej proti Moravskemu in nazaj proti Ogerskemu je bilo že oblačneje — prazneje.

Kedarkoli je prišel Martin, smel je prebivati v Trojakovi hiši; gospodinja je bila njegova kumica in mu je dajala rada prenočišče in hrano. Še raje nego njo je imel Trojakovo kravjo deklo Dorico Krejčirjevo; saj je bila jedina njegova tovarišica, ko sta skupaj pasla v gori, ali hodila po listje, iveri in gobe v gozd.

Dorica je bila za nekaj mesecev starejša od Martina, v štirinajstem letu ga je prerastla in nehala se brigati zanj. Tedaj, ko se je prvič odpravljal v svet, služila je že za pestunjo in zamestavala tovariša, ker se ji je zdel razposajen, lehkomišeln, ona pa, pestunja, imela je že za modrejše reči skrbeti. Ko je prišel k njej po slovo, ugledavši jo samo na pragu, odtekla je v vežo.

„Dorica! — Dorica!“ klical je Martinek zamolklo — „jutri že odidem — daleč!“ In vendar je ni privabil. Zato, ker je bila tako pozabljiva; pozabil jo je tudi on v svetu, in stoprav takrat, ko je prišel drugič na Ogersko k naboru, sešla sta se pri kumih Trojakovih, kamor je prišla Dorica za dekle.

Zdaj je bil zopet Martinek večji od Dorice, od njegove prejšnje razposajenosti niti mrvice, — in ona zopet je postala zgovornejša, ljubeznivejša.

„Zakaj se nisi takrat kot tovarišica hotela posloviti od mene?“ spomnil se je Martin, kajti stoprav zdaj jelo mu je to mrzeti.

„Ne vem“, zasmejala se je Dorica; „morda zato, ker sem bila takrat še jako glupo, boječe deklé“.

Ta odgovor umiril je Martina popolnoma in ko je zdaj odhajal iz Lupenek, težila ga je misel, da ni nikjer na svetu druge tovarišice, kakor Dorica.

O tretjem naboru prinesel ji je, vračujé se iz Trenčina, ruto, sam izšit cvet. Dorica letala je pred hišo, je-li se Martin ne vrne z listom za klubom, a ko se je nenadoma prikazal na dvorišče, spoznal je Martin tudi v mesečini, da je bila v skrbeh. Ostal je ž njo na dvorišču pri kladežu.

„Pojdi vendar v sobo“, silila ga je Dorica, ko je zajela vode; „gospodinja ti je še od kosila prihranila kaše“.

Martin je preslišal njeno skrb. Tesno mu je bilo in ni vedel čemu. Sédel je na rob kladeza in rekel: „Škoda, da me niso vzeli, jaz bi res rad...“

„Jojha, lej ga no!“ zasmejala se je Dorica. „Drug bi radosti vriskal, da ga niso vzeli, on pa žaluje. Čemu?“

„Res, ne vem... Tako tesno mi je; vsakdo ima nekoga na svetu, jaz pa sem kakor kol na cesti“.

Dorica je postala resna in tiha. Posadivši se poleg Martina je roki položila v naročje, sklonila glavo in zrla tako pobožno, kakor bi bila v cerkvi.

Ko pa predolgo Martin ni povzel besede, rekla je z naglo zgovornostjo:

„Saj se zdaj lahko oženiš...“

Martin je zdrhtel, a najedenkrat obrnil je k nji obraz, v katerem so se nenavadno temno videle oči in zašepetal:

„S taboj, Dorica?...“

„Ali jaz vem?“ odgovorila je devojka istotako šepetaje.

„Oh...“ zasmegal se je Martin blaženo. Ti duša moja, ovčica radostna!...“

Proč je bila vsa tesnoba in žalost. Martin je bil od tega hipa srečen. Dorica je bila okrogla devojka, običajnega, trdega obraza — popolnoma brez krasote, a bila je že Martinova usoda, da jo je imel za najdražestnejo žensko na svetu. Čudil

se je, da se nista, ker sta se že od mladih nog poznala, zmenila, da sta drug za drugega ustvarjena.

Kaj sta si imela zdaj povedati, kako bo Martin spravljal in gospodaril za svatbo, da je Dorica lahko v koči svojih roditeljev in da ji bo Martin pošiljal vse prislužene novce. Bile so to preresne skrbi in vendar so se zdele obema tako lahke !....

Martin se je odpravil ves izpremenjen v svet — skozi Moravo na Češko. Kako počasi so mu tudi pri pridnem delu potekali zdaj meseci do Božiča ! Najbolj ga je mučilo, da od neveste ne dobiva poročil. Kolikokrat ji je dal pisati, narekovaje pisarju v pero same ljubezenske besede in naroča ji, da bi mu tudi poslala pismo z naslovom na krčmarja v Snodu. A kje je moglo pismo preiti tako daljavo — zgubilo se je kje na poti. Ako bi vsaj sam mogel pisati, ali na tuje ljudi se zanašati, ni pametno.... Martin bil je že ves nezaupljiv....

Vendar je naposled pričakal Božič, za kateri se je z nevesto zgovoril, da pride domov in ostane še čez praznike in predpust, da bo možno slaviti popolno svatbo.

Martin niti vedel ni, da je postal suh in zabuhel, ves spremenjen od dela in odrekanja često najpotrebnejše hrane radi slastne svatbe. Zato so gledale njegove oči zadovoljno ; nesel je v torbi osemintrideset goldinarjev in srce polno kopernenja.

Došel je v Lupenke k Trojakovi hiši baš o poldne in bistro njegovo oko je opazilo Dorico

gibati se pri oknu. Martin se je nasmejal pozdravlja in pokimal z glavo.

Obstal je pred vrati. Prišlo mu je na um, da je čudno priti baš o poldne v sobo...., saj Dorica ga je že videla in gotovo prihiti vèn....

Res, takoj ni mogla priti.... Martinku je bilo današnji solnčni a mrzli dan jako toplo. Sédel je na kamenito klopico pod okno, odložil palico in klobuk ter čakal....

Čez nekaj časa mu je prišlo v nestrpnem kopernenju na um: „Dolgo je ni....“

Ustal je in škripaje z belimi zobmi pogledal boječe v obe okni. Zdaj Dorice ni opazil, — res ona se ni mogla odplaziti. Martina se je polotila najedenkrat neka tesnoba; stopil je k vratom, opiraje v njihove podboje tugopolno glavo. Na dvorišču ni bilo nikogar, le kokoši so stale pri hlevu okrog petelina kakor odrevenele....

No, konečno je stopila gospodinja iz hišnih vrat.

„Pozdravljen, Martinek; kaj oprezuješ, pojdi v sobo“, poklicala je jasno.

„Bog daj dobro poludné,“ pozdravil je Martin. „Ponižno hvalo, kumica, saj že grem“.

In pobravši s klopice klobuček in palico, odpravil se je s skromnim nasmehom v sobo.

Gospodinja je ostala še v veži; pregledala je skrbno nasajena jajca pod gosjo, ugnezdено v kotu na jerbasi. Martin jel jo je gledati.

„Kaj dela Dorica?“ uprašal je temno zardevši.

„Nekam je odhitela“, reče gospodinja počasi. Poprosila me je, da bi ti stvar izbila iz glave....“

„Kaj pa, kumica?“

„Da bi na njo ne mislil in ji pisem ne pošiljal“.

„Dorici — na najino obljubo?“

„Dà, moj dragi dečko — iz te obljube ne bo nič“.

Martin je pogledal gospodnjo in se zasmeljal. Kako se je modro držala !...

„In kaj bi...“ odgovoril je veselo deleč ž njo šalo — „menda se mi vendar ni izneverila?“

„Kaka vernost hoče neki biti, — saj leto dnij nista občevala, niti ni bila tvoja žena. Vzame papučarja Bartonka. Sam sodnik je zadnjič rekel: Dobro storiš, Dorica; papučar držal se ti bo vendar bolj doma nego dratar...“

Martinovi gorki lici preletel je mraz. „Ali kje je Dorica?“ zakričal je naglo.

Gospodinja se je dvignila jezno od jerbasa.

„Poglejte suroveža! Deklé se je skrilo pred taboj, da bi ne bilo kakega prepira, tu on raznaša se res nad manoj, kakor da bi bila jaz kriva, da te ne mara. Kaj mi je naposled za vaju oba?“

Martin je pobledel — umiril se. „Ali je res, ponižno prosim?“ spravil je skoro jokajoč iz sebe.

Gospodnjo je minila jeza — jelo jej ga je biti žal. Pristopila je k potrtemu mladeniču in ga

tolažila: „Menda vendar ne bodeš povešal glave, da se je deklè premislilo? Ne šteješ jej v zlo; razborna ženska je, skrbi za roditelje in vzame, kar jej bolje kaže. Ti, dečko veseli, nisi še zamudil ženitve, saj imaš stoprav dvaindvajset let; — kaka pamet je to za ženina!“

„Saj se drugi še mlajši ženijo, takoj po odbitem naboru“.

„Naj se, ako je potem laglje življenje; vidva pa bi spešila le v revščino“.

„Te ne bi okusila Dorica pri meni. Poslal bi jej vse, kar bi prislužil, v pismih. Saj imam prihranjenih osemintrideset goldinarjev — tu le v torbi jih nosim. Stanovala bi mej tem pri roditeljih — saj imata kočjo in polje; Dorica je jedinica — jedenkrat bo vse njeno“.

„Da bode — vidiš torej!“ odgovorila je gospodinja. „Zato je tudi gledala, da bi mož nekaj imel. Papučar ima lepo hišo in dobro rokodelstvo.“

„Ali...“ odgovoril je Martin žalostno — „mislil sem, veroval sem — — —“ Ni mogel izreči: „da me ljubi“; sramoval se je gospodinje, in jok izvil se mu je iz prsij.

„Človek obrača, Bog obrne,“ vzdihnila je gospodinja sočutno. „Revica Dorica je skusila dosti strahu, — bala se je, da bi je ne tolkel. Ako pa hočeš, pokličem jo. Lahko si podasta roki in se razideta v miru.“

„Moj Bog, Kristus!“ vzdihoval je Martin, kakor mal otrok, — „to je Božič!“

„Le pojdi v izbo,“ pregovarjala ga je gospodinja, „odloži haljino in kosil bodeš. Nekako slaboten si videti, ali nisi imel mrzlice?“

Mladeneč ni odgovoril in v svoji žalosti ni se ganil z mesta.

„Torej grem poklicat Dorico!“ odslovila se je gospodinja; „skrila se je kam v skedenj.“

Odšla je na dvorišče, ali ko sta se čez precej časa obe ženski vrnili, ni bilo več Martina v hiši, tudi s praga ni ga bilo nikjer videti.

Ne oziraje se nazaj na rodno vas, korakal je naglo po sneženi cesti nazaj v širi svet in na prve korake kapale so solze, najbridkejše, kar jih je kedaj pretil v življenju. Čutil je, da se nikedar več ne more povrniti sem in da premine v kakem kotu mej samimi tujimi ljudmi. O tem svojem žalostnem koncu je najraje premišljeval. Martin je ljubil Boga in dobro zemljo, bodisi že po letu z zelenjem poraslo, bodisi po zimi s snegom pokrito — čemu bi se torej bal umreti? Kedar se ga poprime težka bolezen, zateče se kam k dobrim ljudem in poreče :

„Tu v torbi imam osemintrideset goldinarjev; prihranil sem si jo nekaj za ženitovanje — a iz njega ni bilo nič. Shranite mi torbo in ako dokončam tu pri vas, ne jezite se na-me, temveč napravite mi za te novce lep pogreb. Lakovano krsto

s pozlačenim Kristusom, v njo svetih podobic, in tudi zvonenje bi imel rad; pevci in godci naj zasvirajo za krsto kako lepo pesemco, radi godbe pojde itak marsikdo za pogrebo“.

To je bila najglavnejša skušnja Martinovega življenja. Od te dobe dobile so zenice njegovih zapupnih sivih očij sirotinsk izraz in usta izgovarjala so čestokrat malomarni: „Ali kaj, tako ali tako, meni je res vse ravno!“

Lupenka, svoje rodne vasi, nikdar več ni videl. Potikal se je vsa leta križem po Češkem.

Nekdaj je došel v gozdu dva dečka, šolarja, deklamujoča glasno drug nad drugim:

„Ze Trenčina vyšla vdova (Iz Trenčina je prišla vdova a s ni její sirotek...)“ (In ž njo njeni sirotek)

Martinu za njima korakajočemu se je zazdelo, da mu nekaj bolešno znanega trepeče v prsih. Jel se je z otrokoma pogovarjati:

„Kdo pa je vaju naučil te pesmi?“

„Učé nas gospod učitelj v šoli. Kdor od nas bo najbolje znal, deklamoval jo bode pri skušnji“.

„Ako mi še jedenkrat povesta to pesemico, dam vama kaj“.

Obstal je, odprl torbo in nabral v njej pest krajcarjev. Razdelivši jih, stisnil jih je začujenima otrokoma v pest in rekel legši na tla: „Torej povejta!“

Otroka sta se obotavljala.

„Ali se me bojita?“ zasmeljal se je dratar, „ne bodem vaju gledal, vidita, obrnem sem proč“.

In res se je obrnil. Uprl je lehti v travo in naslonil glavo v dlani. Jeden dečkov premagal je zadrego in zahtevajoč, da radodarni poslušalec leži, predaval je vso pesem.

„Še jedenkrat, lepo te prosim!“ obrnil se je Martin z otroškim pogledom k dečku.

„Naj zdaj pové Venda, saj je tudi dobil“, menil je deček.

Drugi deček je ubogal, a zdaj ga je mogel dratar že gledati.

Ko je končal, rekel je Martin: „Zahvaljujem vaju lepo, ohrani vaju Bog, imejta se dobro!“

Ostal je sam, in tako tesno, čudno mu že nekaj let ni bilo pri srcu. Spomnil se je svoje prve poti v svet. Spremljal ga ni nihče, vzeli so ga starejši dratarji s saboj, in Martinek niti jokal ni, veseleč se tako raznih čudes, o katerih mu je nekedaj pripovedal ded. Ali pozneje je spoznal, da ta veliki kos sveta, kateri je videl, ni vreden niti malega na pogorji razsipanega Lupenka. A na poti do njega vzrastlo je mej tem trnje — ali pesem iz svojega kraja razumel je Martin dobro! Videl je pred saboj nežne potnike, odpravljajoče se prvič z doma, kjer za nje ni bilo zaslužka, spremljane od matere ali sorodnice — ali skratka! Martin jel se je nad svojo sliko jokati, segla mu je tako v srce, kakor svoje trpljenje.

„Glej, star mladeneč sem že“, očital si je — ali nikedar nisem se brigal za takega reveža, malega brata, kakor bi mi bil preko ceste preletel zajec“.....

Gledaje sanjavo za splašenim zajcem, modroval je dalje: „Koliko težkih novcev nosim tu v torbi, a tak revež trpi lakote in uboštva dovolj, predno se seznanil z zaslužkom! Jaz zopet ne gledam nič, da bi kaj shranil, živim z dne na dan, kakor pes....“

Najedenkrat je Martin vstal, pomirjen, z žarečim se pogledom, zadovoljno se smehljaje svojim nameram in namenom. Vsako blizu se mu nagibajoče drevo udaril je lahko in razjarjeno s palico kakor tovariša. Zdaj gre iskat takih malih, potrebnih bratov!....

Našel jih je marsikje; po malem mu je ves pogreb izginil iz torbe, a zato se je splazilo vanjo življenje — mesto novim prihrankom, katere je Martin potreboval za druge. Martin ni bil zaman med dratarsko mladežjo znan z ljubeznivim priimkom „Stric Martinek“; pravi stric bi odkritosrčneje in požrtvovalneje ne skrbel za njo.

Ta skrb postala je smoter Martinovega življenja, bil je to nekak idejal, o katerem bi ne mogel nikomur pripovedovati, a bil je njegova sreča. Le jedne zavisti zmožno je bilo njegovo srce, in sicer, da si je, ako je kam prišel, kjer je mogel gledati bogastvo, mislil: „Oh, ako bi jaz to imel

— kako bi se oledal. . . .“ Zato se mu je čisto sanjalo, da je bil gospodar kakega premoženja in ni vedel, kako bi vse blago razdelil med trenčan-ske otroke. —

Danes je prinesel krčmar sam dratarju malico, kruh s sirom in četrt litra žganja. Martin je ljubil tako malico. Nikdar ni bil pijanec, a žganja se je rad napil, da se je v njem čestokrat bojevalo dvoje razkošij: dati četrtak na žganje ali ga shraniti za Trenčane. Včasih je imel težki nogi — no razuma ni nikedar izgubil.

„Ali bodete danes gotov, Juro?“ uprašal ga je krčmar, kajti on rekal je vsakemu dratarju „Juro“.

„Seveda bom, oče“, zagotavljal je Martin veselo: „zdaj imamo dolg dan. . . .“

„Ako bodete pred večerom gotov, mogel bi mi pomagati izvaliti prazne sode iz kleti in tja zavaliti nove štiri sodčke piva. Hlačca nimam doma, vrne se stoprav jutri in nalašč zato koga najemati nečem. Navrgel bi vam za dobro večerjo. . . .“

„Dobro, oče. Požurim se in pomagal bom, kar ukažete“.

„Dober človek“ mislil si je Martin, gledaje za odhajajočim krčmarjem; „sam mi pride postreč“.

S podvojeno pridnostjo delal je pevaje poluglasno neko kolednico.

O poldne mu je prinesla devojka kosilo, kaš-nato juho in krompir v kisli omaki.

Martin je bil danes tako dobre volje, da se je jel šaliti, povpraševati, ima - li devojka kakega ženina.

„Nobenega nimam“, trdilo je dekle.

„Imaš, imaš! Dekleta ste, ne da bi rekel, kakor mačke. Kar mislite, tega ne poveste“.

In pred očmi, ki so od one slike že davno otrpnele, objavila se mu je veža v Lupenkah, kjer je zaman klical, da mora daleč oditi. In potem se je velika Dorica izgovarjala, da je bila še glupa, nevedna devojka. Aha, glupi in nevedni zopet veruj!

„Ako nečete verjeti, ne verjemite!“ zaklicalo je dekle odhajaje.

„Saj verujem“, ustavil jo je še Martin, „ako se nihče za te ne briga, vzamem te jaz“ . . . .

„Kaj, vi ste že prosti?“

„Seveda sem!“

„O jej!“ zasmejala se je dekle in odhitelo na delo.

„No, star sem že“, modroval je Martin. In zopet so mu prišle na misel druge njegove skrbi. Dva mladeniča sta v Ogrih prvokrat na naboru; popolnoma sta že dorasla, a Martina še vedno skrbi za njiju. Mali Jano je menda zdaj v Brodu, vendar ni sam, hodi s starim Kridelko in mali mravljinec zna pisati, kakor učitelj; večkrat lahko mater potolaži“.

„Zdaj doboden od krčmarja štiri goldinarje, zopet bo nekaj za vsak slučaj. Ali je pa že Da-

niško ozdravel od mrzlice? On dobode od mene v Kostelci zopet rajnš. . . Jejha, vrabci zletajo še vedno okrog mene, zopet čakajo hrane, kakor zjutraj. In jaz sem pojedel ves kruh za malico. Ali ne bi hoteli krompirja?“ Izvlekel je iz omake dva in razdrobivši ju v roki, vrgel zahvalnim vrabcem.

„Imeli bi raje žito?“ govoril jim je; „no, meni je vsejedno, kar Bog dá“.

Po obedu jel je zopet pridno delati. Ni bilo videti, a preostajalo je dela še dosti. O vsej pridnosti in delavnosti bil je stoprav ob sedmi uri gotov. Ko je zavrtel in pritrdil poslednjo žico, oddehnil se je, spravil klešče, obesil si torbo in zadovoljno pregledal vso senčnico. „Ko se po leti vse s trto poraste, bodo gostje lepo todi šetali“, mislil je; „krčmar bo z menoj zadovoljen“.

Pobral je preostalo žico in polagoma korakal proti hiši.

V domu bilo je že povsod razsvetljeno, dasi je bilo zunaj še tako svetlo, da bi Martin s svetilnico ne hotel Boga jeziti. Krčmar je bil v pivnici ter prešteval novce; bakrene posebe, sreberne in papirne zopet posebe. To ti je bilo novcev! Martin bi napravil ž njimi mnogo radosti!

„Ponižno prosim, oče, ali urediva one sodce?“ oglasil se je Martin. „Jaz sem že gotov; tu je preostala žica“.

„No, počakajte, ko bom tu gotov, ukažem v klet in na stopnice postaviti luč“.

„Počakam oče“.

Za trenotek dejal je krčmar. „Dratar, plačam vas takoj; možno je, da bodele hoteli jutri prejši oditi, nego ustanem. Tu imate“.

Martin je vzel v roko tri podane mu popirne goldinarje in uprl uprašujoč pogled v krčmarja.

„To so samo trije, oče“ . . .

„No trije, koliko še hočete!“

„Saj sva se zmenila za štiri goldinarje“ . . .

„Motite se. Obljubil sem tri goldinarje, niti novca več“.

„Ali, oče, saj vendar nisem kak cigan. Jaz sem hotel najprej pet goldinarjev, potem pa sem se premislil in sem ostal pri vašem. Od ponedeljka zjutraj, ves teden sem delal kakor mravlja“.

„Dajte mir z govorjenjem. Tu-le vzemite svojo mezdó, in ako vam ní po godu, pustite“.

„Pri Bogu, oče, da govorim golo resnico. Tam-le na pragu pred vežo sva se zgovorila“.

„Ako vam ní po godu“, ponavljal je krčmar trdo, „pustite in idite tožit“.

„Tožit“, ponavljal je Martin za njim z žalostnim glasom.

„Ali bodele še surov?“ zakričal je krčmar.

Martin je umolknil. Pobral je novce, zložil jih polagoma in spravil v torbo. Niti ne ozrši se na krčmarja, odšel je ven in sédel na kamenito korito premišljuje, kaj naj stori.

„Zél človek je to“, vzdihnil je. „Tak bogataš in utrğa mi goldinar. Gotovo mu Bog to poplača!“

Za hip se je prikazal krčmar med durmi. „No Juro“, zaklical je, kakor bi se med njima ne bilo ničesar zgodilo — „kaj bo s sodčki? Ali si nečete zaslužiti večerje?“

Dratar se je dvignil in korakal molče za njim. Privalil je iz kleti nekaj praznih sodov in jih valil v šupo, potem pa sta skupno s krčmarjem skrbno spuščala polne sode doli. Pri prvem govoril je molčeči Martin v duhu: „Ako bi ne bilo Krišča, ki se je iz dobrote dal še križati — oh, jaz bi ti, krčmar, spustil ta sodček makari na noge, da bi ti škodovalo“.

Vendar so vsi štirje sodje redno prišli na svoja mesta.

Po delu je prinesel krčmar dratarju res tečno večerjo. Klobaso, péto belega kruha in pol litra janeževca. Še vedno molčeči Martin se je odstranil v kot gostilne in polagoma jedel.

S početka se mu je zdelo, da mu grizljaj raste v ustih, a ko je naglo na to pil, prešla mu je trpkost in pomislil je z navadno tolažbo: da mu je vsejedno, naj mu ljudje škodujejo, kakor hočejo. Izpivši pol litra, dal si je natočiti še četrť, a krčmar dodal mu je do pol litra. Martin ga je popil polagoma in začel v duhu oproščevati krčmarja.

„Vendar ima dobro srce, le da je pozabljiv. . . drugim na žalost“. . . .

Odhajaje vén k ležišču, čutil je Martin, da se mora truditi, da bi naravnost in pravilno prišel v vozarno na voz. Prispel je srečno tijá zadovoljen z vsem svetom, tudi s krčmarjem, in čuteč, da je danes tiho in nebeško jasno.

Pozabil je danes moliti, ali z obrazom navzgor obrnjen in imajoč oči odprte še trenotek, videl je velik kos neba z meščevo ploščo. Martinovo ležišče je plavalo ž njim. Radi tega lotila se ga je blažena omotica; motala se je v njej cela vrsta trenčanskih mladeničev in neko lepše življenje, kakeršno je bilo tu na zemlji. . . .

Stvariski oddelek
DomČ 821-32
VAVRA J.
Ratmir

40207/1-10

821 162 3-32

70054024

COBISS Ⓢ

70003457

COBISS Ⓢ

70003458

COBISS Ⓢ

70003459

COBISS Ⓢ

70003460

COBISS Ⓢ

70003461

COBISS Ⓢ